
3 1761 07873444 9

H I T E L.

I R T A

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

P E S T E N

PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTVÁN'
KÖNYVNYOMTATÓ - INTÉZETÉBEN.

1 8 3 0.

'The strong resist, the weak despair.'

HONNUNK

SZEBBLELKÜ ASSZONYINAK.

Fogadjátok Hazám érdemes Leányai! Tiszteletem 's Szeretetem jeléül ezen kis munkám ajánlását. Vegyétek, bár férfiakhoz illendőbbnek mondják azt sokan, nyájas kegyességgel Pártfogástok alá. A' Hitelrül szólok, 's a' mi belőle foly, a' becsületrül, az adott szó szentségérül, a' cselekedetek egyenességérül, 's így Előttetek sem lehet a' tárgy idegenebb, mint előttünk, mert annyi Nemes és Szép,

a' mi az Emberiséget felemeli, a' Ti Nemetek müve. Ti viszitek karjaitokon életbe a' kisded nevendéket, 's jó Polgárrá nevelitek; a' Ti nemes tekintetetekbül szí a' férfi lelki erőt 's elszánt bátorságot. 'S ha léte alkonyodik a' Haza ügyében, Ti fontok koszorút homloka körűl. Ti vagytok a' polgári Erény 's Nemzetiség védangyali, melly Nélkületek higyjétek soha ki nem fejlik, vagy nem

sokára elhervad, mert Ti vontok minden körűl bájt 's életet. Ti emelitek egekbe a' port 's halhatatlanságra a' halandót. Üdvözlet és hála Néktek!

TUDNIVALÓ.

Homály és tévedés elháritása végett az Olvasót mindenek előtt szükségesnek tartom arra figyelmeztetni, hogy én ezen kifejezést 'Hitel, azon értelemben veszem, mellyet köz életben a' Creditum jelent, a' mi nem egyéb, mint bizonyos lekötelezések által más kezében lévő ingó vagy ingatlan vagyonunkrul nyert bizodalom és bátorság. Mennél nagyobb bizodalmat 's bátorságot nyujthat valaki az ő kezei közt lévő vagyonunkrul, annál több Hitele — Credituma van; 's mennyivel nagyobb bizodalommal 's bátorsággal birja a' közönség saját javait másoknál, annál tökéletesbnek mondatik azon Ország Hitel-állapotja.

E L Ő S Z Ó.

Nincs olly bölcs a' világon, ki még igen sok hasznossal ne nevelhetné tudományit, mint viszont alig van olly tudatlan a' földkerekén, kitül egyet 's mást nem lehetne nagy haszonnal tanulni. Minden emberben van valami jó, mint virágokban méz, 's így reméllhetem a' közönség engedőleg fogja ezen Értekezést fogadni.

Én azt szeretem hinni: minden jobb lelkü ember bizonyos vágyást hordoz szivében — ha bár sejtetlen is — magán, felebarátin 's mindenen, a' mi őtet környezi, szüntelen javítni. Ezen a' tökéletesbhez ellentállhatatlan vonzódás legszebb tulajdona az emberi léleknek; 's a' mint halhatatlan része jobban 's jobban fejledez, annál inkább nő 's erősödik az benne. 'S e' szünetlen vágyás következésében leend lassan lassan a' vad Esquimaux emberré, az által emelkednek egész nemzetek előbb utóbb

tökéletesb, virágzóbb, boldogabb létre, 's annak mindennapi előmenetelét gátolni akarni, éppen olly hasztalan munka, mint annak ugylétét tagadni, öncsalás.

Előbbre 's magasabbra törekedik az ember, ez kétséget nem szenved, 's mi azt minden tárgyban láthatjuk. Csak ujabb időkben is mennyire javult Hazánk némelly részeiben, teszem, a' földmüvelés, mezei gazdaság? Lakásink hogy csinosodtak, városink melly szerfelett szebbültek? 's a' t. És ha nem történt is nevezetes, 's még sok lábra nem állítatott, a' mi emlitést érdemlene, nem halljuk e legalább szinte mindenki szájában a' panaszt? Egynek az utak rosszak, másnak kereskedés, vizi csatornák, vas utak kellenének; ennek a' szegények 's koldusok nagy száma terhes; annak a' nyelv nem eléggé halad, az olvasók mennyisége csekély; megint mások az éjjeli világositás hiját kárhoztatják városinkban, nem különben a' trottoirok 's fedélcsatornák nem létét; ismét mások a' tömlöczöket 's foglok tartását gondolják hibásoknak 's több eféle.

Hogy minden időben volt, van 's lesz is panasz, természetes; de igen különbözik a' 'javítni kivánástul. Amaz magával, embertársival, kormánnyal, egy szóval mindennel való elégedetlenségbül foly, 's többnyire alacsony haszonkeresés, vagy romlott sárepe nya-

valája. Emez pedig embertársihoz, hazájához 's a' tökéleteshez vonzó szeretetbül ered és szebb lelkek sajátja.

Ezen szebb 's jobb ösztön nálunk szembetünően nevekedik, 's nagy szám készen áll, fáradsága 's java egy részének áldozatjával, egyet 's mást hazája vagy legalább vidéke virágzatára 's gyarapodására előmozdítni, 's felállítni. Soknak igen soknak czélja csak Egy — nemes és dicső, 's nem egyéb, mint a' közjó előmozditása; de annál különbözőbbek 's többfélék azon módok, mellyeket mindenki a' közczél elérése végett legfoganatosbaknak tart, 's mellyekhez ragaszkodik. Mindegyik épitni akar, 's mind ugyanazon egy épületen, de a' talpkövet szinte mindegyik máskép 's máshová akarja rakni, 's mindegyik különb móddal fog az épitéshez. Sok az első emeleten kezdi, némelly annak kifestésével, 's némelly szinte a' háztetejével gondolja legjózanabbnak a' munka kezdetét. Igazi talpkövet ritka rak.

" Bár csak szabad volna a' Horvátországi Ludovica ut „ így szól egyik — " Volna biz inkább függő hid Pest és Buda között „ felel a' másik. — „ Mindenek előtt sétáló - helyeket készitsünk, 's a' Pesti Duna partjaira fákat ültessünk, mert azok növéséhez idő kell, és — — — „ — " Ez már mély okoskodás! állitsunk magyar Theatrumot inkább, az terjeszti

a' nemzetiséget 's nem a' fák!" igy bölcselkednek mások. — "Csak külföldön ne laknának Magnásink, költenék pénzeket jószágikon, 's járnának csak Vármegye-gyülésinkre" — "Hiszen az nem árt, csak az a' külföldi ruha, kapcza és czipő, meg az a', hogy is mondják csak Collier Grec ne csufítná magyar testeiket 's képeiket" igy szitálják az igazságot megint mások — "Papiros-pénz öl bennünket, bár Körmöczi aranyunk volna 's bányáink temérdek kincse Hazánkban maradna" — "Nem ez barátom" felel erre más "csak a' só, a' só ne volna olly drága" — És számtalan több eféle! Csakhogy kiki saját gondolatját hiszi legmélyebb sarkalatkőnek, 's leg és legelső lépésnek, mellynél Hazánk lehető előmenetelét kezdeni kellene.

Sokan pedig minden hátramaradásunkat a' kormánynak tulajdonitják. — Az 'Appalto a' 'Harminczad okozza képzeletekben nyomoruságunkat. Csak az ne volna, diszlenék akkor minden. Számosan, szomszédink — kikkel közös Urunk van — kárán akarják alapitni a' magyar szerencsét; és szünet nélkül a' vám és csak a' vám körül fáritgatják eszeket. Mint a' félszemü, ki mindég azon szomorkodik, hogy vak szemével nem lát, 's nem örvend inkább a' természet csudáin, mellyek megmaradt szeme kristáljában festekeznek. Vagy mint ama gazdák, kik szánakozó mosolygással hallják

Young, Koppe, Thaer neveit; uj systemákrul, váltógazdaságokrul, szederfákrul 's a' t. pedig hallani sem akarnak, de magokat sokkal eszesebb 's ugy nevezett ' practicusabb gazdáknak tartják, ha mind ezen esztelenségekkel nem bajlódnak, — 's minden jobb Industria helyett jobbágyiktul, a' mit bérben birnak, elszedik, azokat legjobb földeiktül megfosztván ujonan regulázzák, 's őket lassan lassan erejekbül kiveszik, és aztán szinte hazafitlanságnak állítják, ha valaki a' magyar adózó nép sorsát e' részben irigylésre méltónak nem véli; az egész alkotmánynak felfordulását jövendelik pedig, ha a' kormány az ő ugyancsak genialis gazdálkodási módjokat gátolja, 's a' köznépnek pártját fogja. Igy gazdálkodik szomszédunk a' Török is, 's akárki mit mond, tagadni nem lehet, hogy ennél könnyebb, egyszerűbb 's olcsóbb földmüvelési mód a' világon nincs! Szóval: sokan csak mindég más kárán akarnak gyarapodni, vagy ott a' hol lehetetlen, 's nem olly módokhoz nyulni, mellyek által mind a' két rész nyertes lehetne.

Némellyek szomoruan fütyörészik el a' Mohácsi veszedelem nótáját, 's azt hiszik, ott van koporsója minden Scytha fénynek. 'S tán ugy van, ámbár én nem hiszem — de az okos ember nem néz annyira háta mögé, mint inkább maga elibe, 's elveszett kincse siratása

helyett inkább azt tekinti 's visgálja, 'mit menthetett meg, 's avval béelégedni 's lassankint többet szerezni iparkodik.

Igen sokan pedig a' jó régi időt siratják, a' jelenrül egészen elfelejtkeznek 's azért ezt bölcsen nem is használhatják. Már pedig, ha csak a' régiség bája nem, egyéb bizonyosan semmi sem teheti előttünk kivánatosabbá Eldődink idejét saját éltünk napjainál. Másokat ezzel rá nem szedhetünk, mert fenhangon szól a' historia; 's az öncsalás esztelenség. Sok ember a' régiségnek olly tisztelője, hogy egy faragatlan követ remeknek vél, ha tán valaha Cicero ült rajta, 's nehány eldült vékony oszlopot, mivel sok századi, inkább csudál, mint p. o. a' Londoni Waterloo kőhidat, vagy a' Simploni utat, mert ezek csak nehány esztendeiek. De ezen gyengeség is a' tökéletesshez való vonzódásbul ered. Nehány országban a' régikor idejében annyi ment végbe, a' mi nagyság czímerét viseli, annyi az emberiség diszére méltó, hogy semmi se természetesb, mintha annyi csuda tünemény 'a' felhőkbe könnyen emelkedhetőnek itélőerejét ugy elragadja, hogy ő még a' régi rozsdát is az uj fénynél nagyobbra becsűlje. A' mi hazánkban illy nagyság, mellyet siratni lehetne, még nem volt. 'S hála az egeknek hogy nem volt! mert így még lehet! 'S örvendjünk, hogy régebben nem éltünk, 's még előttünk napjaink! —

Hány embernyom forgott le, mióta Nemzetünk Europába költözött? 's növésünk és kifejlődésünk ellen mennyi akadály? 's hány esztendeje csak, hogy a' Török Budán dúlt? 's melly kevés, hogy Gallia árja hazánkon? 'S így ha bajunk nem is olly felette nagy, 's illy zavarban 's illy rövid idő alatt előmenetelink körülményinkhez képest gigásiak is, ne gondoljuk azért, hogy Visegrád poraiban 's régi Buda falai közt el van már temetve nemzeti diszünk, mert a' Nagyságnak ezen előjelei csak egy szebb hajnal viradtára bátorithatnak; hanem legyünk bizonyosak, hogy igazi Felemelkedésünk ideje még hátra van.

Csak az a' valóságos bölcs Hazafi, ki lehetőt kiván, 's jól tudván, hogy az ember gyenge léte miatt se felette boldog, se határtalanul boldogtalan nem lehet, a' középuton jár. Ő lélek-derülten él, szomoru unalom nem öli óráit, 's a' közjóért fáradozván, nem panaszkodik mindegyre hasztalan, hanem inkább felkeresi a' hibákat, 's azoknak kutfejeit nyomozza, kifejti 's rajtok segit, ha lehet; ha nem lehet, nemesen tűri; — gyáva panasz szájábul nem hallatik. A' hibákat pedig inkább magában keresi, mint másokban, mert magával parancsolhat, másokkal nem. Ha senki se tenné kötelességét, teszi ő, ugymint az igazi Hős maga megáll, ha a' többi futásnak eredett

is. 'S mennyi számos jót tehetni Hazánkban, csak hogy bona fide közhaszon legyen a' czél, 's ne fényüzés, hirkapkodás, dicséret szomja!

A' sokasággal, tudva van, ugy boldogul az ember, ha mindenét dicséri 's csudálja; ki igazat mond, hibáit felfedezi 's dorgálja, az soha sem kedveltje, mert hiuságát sérti, 's önfelsőbbségét érezteti. Elcsábitni könnyü, 's ahoz csak hizelkedés kell, melly alig lehet olly durva 's a' valóval olly ellenkező, hogy még is sokan szivesen ne nyelnék el, 's meg ne emésztenék. Ezen álpénz becse nagy a' világon, és még akkor is kelendő, mikor nem justae ligae monetának tudatik azon franczia anekdota szerint, melly igy kezdődik 'Je sais qu'il me trompe, mais il m'amuse etc.' Hány falusi lakos emelne minket egekbe, ha szállásokra azon elhatározott feltétellel mennénk, hogy általjában mindent, a' mi övék vagy a' mi magyar, dicsérni, 's mindent, a' mi másé vagy külföldi, kivétel nélkül gyalázni akarnánk. 'S ellenben hány tartana minket elkorcsosodott Magyaroknak, ha tán egyet 's mást a' gazdaság ujabb folytatása módjárul, a' legelő felosztásárul, nemesebb szőlőtőke ültetésérül, boraink jobb készitésérül, más nemzetek elsőségérül 's illyesekrül szólanánk? Hány kárhoztatna, ha többek közt csak aféle puhaságunkrul, hogy még lóra se merünk ülni, vagy

annyi tárgyakban szivreható tudatlanságunkrul, és még is olly igen fenjáró büszkeségünkrül tennénk emlitést?

De czélunk nem az, hogy számos ugy nevezett 'jóakarókat 's barátokat szerezzünk, kik egy nap egekbe emelni, más nap pedig sárral lennének hajlandók bennünket hajigálni, a' mint t. i. hiuságoknak kedvezünk, vagy ellenezünk, 'hanem hogy használjunk. 'S azért igazat fogunk mondani mindenkor és mindenütt, akár tessék, akár nem. Az igazi barátság szent kötelessége hizelkedéssel soha nem él; a' meg nem romlott Magyar pedig az egyenes bátor szót becsülni tudja, 's nem az elfajult 's elromlott hazafiakat veszi például, hanem azokat, kik nem kevesbé hű jobbágyai Királyjoknak, mint Honjok valódi polgárjai. Nem azokat, kik azt vélik, hogy hazafiui tett, Urunk megbántása; sem azokat, kik azt kiáltják 'hivatalban lévő nem is lehet jó Hazafi, 's csak az igazi patriota, ki minden intézetet, minden rendelést kivétel nélkül rágalmaz — mint sokan azt tartják igazán Mester-szakácsnak, ki mindent rendkivül paprikáz, 's csak azt ugyancsak Magyar embernek, ki azt szereti is.

Azokat se majmolja, kiket semmi szebb vonzódás nem köt anyaföldjökhez, 'mint egyedül jövedelmeik pontos elvárása, 's kik a'

helyett, hogy hazafiaik elősegitése végett kezet nyujtanának, azokat inkább gunyolják, és sokszor bárdolatlanságokért kaczagják, holott még az oktalan állat se ocsmányitja maga fajtáját, 's még az undok szarka se mocskitja be tulajdon fészkét. De ugyancsak azokat sem oda haza az elválhatatlan pipával, kik minden előmenetelnek eleven gátjai here gyanánt csak henyélve híznak a' Haza zsirján. A' dolgos méh nem marad örökén kasában, ide 's tova bolyong, 's becses mézzel tér elvégre vissza.

A' valódi Magyar vaktán senkit se követ, hanem a' lehető legmagasb lépcsőig mind testi mind lelki tehetségit 's tulajdonit sajátsága szerint fejti ki; foglalatosságit 's életét személységéhez 's körülállásihoz alkalmaztatja, maga köriben marad, és bármi csekély lenne is tisztje, annak tökéletes teljesitése 's önbecse által ad díszt és fényt. Ki nem tudja, hogy sokféle ember kell a' társaságban, sokféle hivatal u. m. egy erőmüvben sok szerszám, sok karika 's a' t.; de se az, se ez nem foroghat jól, ha mindegyik része nem tökéletes; vagy ha a' rugó a' láncznak, ez pedig a' tengelynek akarja játszani rolláját, vagy ha minden részek közt nem uralkodik legszorosb összeköttetés, legtökéletesebb egybehangzás. Tegye csak mindegyik maga kötelességét, 's ne valamit egyebet; hanem azt ugyan emberül. Ne avassa magát politikába, kormányba helyén kivül; —

mit is tud ehez midőn olly kevés bizonyos datumi vannak. Mi birtokosak a' gazdaságot, kereskedést mozditsuk elő; fejtsük ki a' tárgyat jobban 's jobban; oktassuk, világositsuk fel egymást, álljunk sokan össze, mert mit tehet egy ember, Concentrice vigyük a' dolgot, 's ne excentrice, mert eldarabolva Hazánk tágos mezein hány szép feltétel 's jóakarat némul el 's némult el már, melly egyesüléssel 's egyetértéssel vajmi Szépet és Nagyot alkotna 's alkotott volna! Tanácskozzunk, fáradjunk 's cselekedjünk, 's csak ne kivánjuk még azt is, hogy a' kormány érettünk szántson, vessen 's csüreinkbe takarítson is. Csak eszünkbe se jusson, hogy gátot fogunk találni előmenetelünkben, mert Uralkodónk se kiván egyebet köz 'boldogságunknál, 's ha némellyek közülünk nem részesek abban — Urunk tehet e arrul? — vagy mimagunk?

Már mind ezek után — érzem rajtam a' sor, hogy vélekedésimet 'ugyan mit kellene egyben 's másban előmenetelünk végett eszközölni? — előadjam, mert hibát találni vajmi könnyü, 's ahoz mindegyik tud, de jobbat előállitni — bizony nehéz, 's abban szerencsés leszek e? nagy kérdés.

Most csak pénz, kereskedés 's gazdaságbeli tárgyakat kivánok fejtegetni, 's igy általányosan csak azokrul lesz szó. Ha tán egyebeket

is bele keverněk — a' mit tenni fogok e nem e? még magam se tudom, a' mi azonban könnyen megeshetik — azért előre is engedelmet 's bocsánatot kérek, mert nekem már az a' szokásom, vagy hogy jobban mondjam — hibáin.

BÉVEZETÉS.

Nevetséges vagy inkább szomoru dolognak kell e mondani, ha valaki nagy számu gulája 's tölt gabnavermei mellett is koplal, vagy szinte éhen hal? Nevetséges vagy szomoru e, ha egy nagy birtokos, kinek kiterjedt termékeny szántóföldei, rétei, erdei, szőlei 's a' t. vannak, ki nem adózik, 's az országnak szinte semmi terhét nem viszi, 's kinek sok ingyen dolgozik — ha egy illy birtokos mondom annyira elszegényül, hogy végre adóssági miatt semminél kevesebbje marad? Vig vagy szomoru játék tárgya e inkább, kérdem az Olvasót? Részemrül nem tudom nevessek e, boszonkodjam e? de hogy sokakra nézve a' dolog hazánkban nem igen áll különben, bizonnyal tudom.

Magyarországban a' termékeny föld kiterjedése 's mennyisége olly bő, hogy annak csak haszon nélkül fekvő része is gazdaggá tenne más nemzetet; 's ez kérdést nem szenved, mert nem vélekedés vagy okoskodás, hanem száraz és csalhatatlan számolás tárgya. Hogy pedig nem találkozik könnyen ország, mellyben számosabb nevezetes birtokosak javaikra nézve naprul napra nevetségesebben vagy szomoruabban aljasodnának el, mint Magyar hazánkban, azon se lehet egy cseppet is kételkedni, hacsak szemeink hasznát venni akarjuk.

Már ez mért van igy — 's ennek ugy kell e lenni, vagy tán nem kellene; annak kifejtése lészen ezen rövid Értekezés tárgya.

Ha az országok 's nemzetek előmenetelét, virágzását, vagy viszont azok hátramaradását 's hervadását tekintjük, 's mind azon okokat kifejteni iparkodunk, mellyek növéseket előmozditották, vagy hátráltatták, 's milly lépcsőkön emelkedtek fel, vagy süllyedtek le: ugy fogjuk találni — ámbár a' sorsnak 's vak szerencsének is nagy befolyása van — hogy legtöbbnyire felemelkedések oka az egésséges agyvelő, 's a' tudományok szoros rendszabási szerint felállitott 's folytatott intézetek voltak, 's viszont; ugy fogjuk találni továbh, hogy a' józan systema, akármilly csekély fényü következési lennének is eleintén, még is a' közvirágzás és boldogság valódi alapja, 's viszont.

'S ha valamelly tudomány méltó és férfihoz illő, bizonyosan annál dicsőbb nem lehet, 's egyszersmind édesb, 'mint embertársai java 's boldogsága okainak nyomozása 's kifejtése. Dicsőbb nem, mert az erénynek, melly szó erőbül származik, legnagyobb fénye az, hogy az erős nem egyedül akar megelégedett lenni, örvendeni, szerencsésnek érzeni magát, a' mi magányosan lenni nem is tudna; hanem hogy másokon is segítni törekedik, jólétekre kezet nyujt, 's többeket kiván boldogságra juttatni. Csak a' gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szivében! De édesb sem, 's tán kecsegtetőbb sem, mert a' vizsgálatok folyamatjában, 's midőn mélyebben 's mélyebben közelit a' vizsgáló az alaphoz, mellyen az egész épület nyugszik, vagy azon maghoz, melly olly nagy fa növését okozta, midőn az akadályokat elháritja, a' ködöt eloszlatja, ugy fogja tapasztalni: hogy többnyire a' nagy következéseknek leg és legelső oka csekélységnek látszó dolog — 's viszont: hogy gyakran a' sok dolog, fáradozás és munkálódás hasznot nem hajt, sőt gátolja a' jót, mint sok orvosszer a' test rendes munkálódásit inkább hátráltatja, mintsem elősegélné: hogy az igazság, józan bánásmód 's a' 'Mit kell tenni, a' min többnyire fenakadunk.

közönségesen közelebb van hozzánk, mintsem azt keresni szoktuk 's magunk is gondolnók: hogy a' természetnek, bal- 's előitéletek és szokások 's a' t. által meg nem romlott utján bizonyosabban feltaláljuk szükséges tudnivalóinkat, mint egész könyvtárok elolvasása és sajátunkká tétele által 's a' t.

Annál pedig bájolóbb 's mulatságosb foglalatosság ugyan nem könnyen lehet, mint a' nagy következések okait kikeresni, és az időjárás 's avval összekötött történetek minden szövedékit 's fonódásit, és az egész esetnek, kezdetétül fogva végeig, mintegy csontalakját felállitni. Hány örvend csak egy rejtett szó kitalálásán! Hánynak áll legkellemesb 's legfőbb foglalatossága Calembourok és Charadok készitésében 's megfejtésében, a' mi többnyire csak hijábavaló 's haszontalan észcsigázás, és idővesztés. Már valljon a' kellemes időtöltésnek nem nagyobb sphaeráját leljük e, ha puszta szók helyett inkább rejtett 's nevezetes dolgok 's okok kikeresésében 's feltalálásában munkálkodunk? Én legalább mulatságosbnak tartom kinyomozni 's felvilágositni azt, ha bár hasznárul egy szót sem emlitek is, p. o. Francziaország kereskedése, szép és igen szerencsés fekvése mellett, még is mért olly csekély? Spanyolország mért szegényedett el minden kincse 's aranya mellett is? Mért gyarapodnak némelly országok lakosi mezei gazdaság által, bár földjök rosz? 'S mért szegényülnek el, vagy csak bajjal élhetnek mások, jóllehet honjokban a' föld jó? Mért hoz kőszén 's vasbánya több pénzt az emberek közé, mint arany és ezüstbánya 's a' t.?

Sok gondolkodók foglalatossági illy vizsgálatok voltak 's ma is azok, 's nem csak országokra 's nemzetekre, hanem a' tudományok minden ágazatira kisebb vagy nagyobb haszonnal terjednek ki, 's kisebb vagy nagyobb mértékben szinte minden embernek természetébe vannak szőve, azon különbséggel, hogy

a' vizsgálatok vagy minden rend nélkül majd egyik majd másik tárgyrul tétetnek, a' mi igen közönséges és mindennapi; vagy pedig annak rende szerint 's lépvést, azaz 'methodice történnek, a' mi ellenben igen ritka.

Hogy nem a' tanulás 's tudományok mennyisége teszi az embert okossá, hanem azok megemésztése 's jó elrendeltetése, azt nem csak nálunk, hanem mindenütt nyilván tapasztalhatjuk; mert ha minden státusbeli embereket összeveszünk, többet találunk életrevalót — ki élni tud 's nem csak városban hanem minden helyezetben, 's illyen előttem az okos ember — azok közt, kik könyvbül soha nem tanultak, mint azok közt, kik igen igen sokat, de rendetlenül tanultak 's tudnak. Hány parasztgazda találkozik csak nálunk is, ki tiz tudalékos életrevaló szük eszén könnyen kitesz? Ezek tudnak tán tiz nyelvet is imigy amugy; tán több ezer deák, franczia 's német verset is könyv nélkül; festéshez, hangászathoz is értenek mellesleg, mnemonikárul 's magnetismusrul is tudnak egyet 's mást szólani 's a' t.; de ha szerencséjekre pénzes állapotba nem szülte volna őket a' sors, tán kenyereket se tudnák keresni.

Azonban vizsgáljuk jó renddel 's józan methodussal: sok birtokosink gulaik 's buzavermeik mellett is mért szegények? 's mért vannak számosan, kik százezer forintnál több esztendei jövedelmikkel, közel járnak a' koldusbothoz, vagy immár a' Samaritanus irgalmasságára is kerültek? Fejtsük ki hideg vérrel 's részrehajlás nélkül: mért nem viszik vagy vihetik iparkodó gazdáink gazdaságikat olly magas pontra, mint azt az éghajlat 's föld engedné, 's hogy hazánkban kereskedés mért nincs, — vagy legalább mért nincs ollyan, a' millyen lehetne?

Ugy látszik valamelly hibának kell lenni, melly a' jót gátolja; vagy valamelly hiánynak, melly miatt jó következések nem folyhatnak. És ezt iparkodjunk felkeresni. A' tárgy nem felettébb unalmas 's annak

kifejtése egy Magyart bizonyosan jobban érdekel, 's hozzá illőbb időtöltés, mint sok egyéb hiábavalóságok felfedezése. Ebben kiki velem egyet ért, hiszem, mert minden nemesebb ember nemzete hátramaradtán pirul, 's aljasodásán szenved; mint viszont hazafiai előmenetelén örvend, 's azok boldogsága teljes megelégedéssel tölti be lelkét.

Vélekedésemet egyenesen kimondván azt tartom: mind azon szomoru következésnek, mellyeket érinténk, 's még bővebben fejtegetni fogunk, 's mellyeknek mindennapi tanui vagyunk, nincs főbb oka, mint pénzbeli összeköttetésink hibás elrendeltetése, 's az abbul természetesen következő tökéletes hija minden Hitelnek. Ezen hiányt látom minden physikai természetlenség okának, mikor p. o. 100 ezer vagy több holdnyi föld birtokosa csak egy forintrul se tud bizonyos Hitelt adni, 's pénzben szükölködik; a' tőkepénzes ellenben helyet alig találhat, honnan várhatna bizonyos kamatot, vagy idővel tetszése szerint a' tőke rendes visszafizetését is. És éppen ugy látom a' Hitel hiját minden erkölcsi romlottság 's lelki aljasodás egyik fő okának is. Mert ha valaki pénzét 20al 50el 100al 100tul vagy még több uzsoráért adja kölcsön, annak bizonyára az ördöggel is van dolga, ki pedig 100tul 20nál, 50nél, 100nál többet ir alá, azt bona fide soha sem cselekszi, hanem csalni akar. Már illy alkudozók közt, kinek egyike embertársát nyúzza, másika pedig csalja, 's hol Mephistopheles játsza a' fő személyt, miként nevekedhetik emberség 's polgári erény? És ha ezen 'szép társasági szokás több nemzéseken hat keresztül, 's már anyatéjjel szivódik ezen 'gyönyörü régi elintézés, — ugyan kell e még több egy egész nemzet elrothadására? E' dohos penészen

épült régi pénzbeli systemánk nem hozta e sok hazafi társunkat adósság dolgában többször immár olly keserves dilemmába, hogy szinte ostoba cselekvő 's gazember közt alig lehete harmadik rollát választania? Tegyük kezeinket szivünkre 's tagadjuk, ha merjük! Füleinket pedig dugjuk be azok előtt, kik nem is tudván jól, mirül van szó, azt ordítják: 'maradjunk a' réginél'. —

NEHÁNY A' TÁRGYAT MEGELŐZŐ ÉSZREVÉTEL.

Hányszor halljuk a' bölcseség 's igazság némelly törvényit felebarátink ajkain, 's hányszor terjesztünk mi is szép hangon 's meleg öntetszéssel némellyeket követésre méltóul elő, mint p. o. 'Ismerd meg magad, 'Az egyesült munka erősb, 'Egy nap se linea nélkül, 'Halljuk a' más részt is, 'A' rend mindennek lelke, 's több efélét. 'S ugyan valljuk meg, melly ritkán hozzuk ezeket valóságra 's életre tetteink által? Már csak vegyük az éppen említettek közül eleinte a' bölcseségnek azon első mondását: 'Ismerd meg magad, 's fejtsünk ki mindent, a' mi vele összeköttetésben áll, 's ugy fogjuk tapasztalni, hogy mindennapi foglalatosságinkban annak hasznát venni közönségesen elmulasztjuk.

Az önismeret külön véve, minden egyéb körülállások ismerete nélkül, csak csorba hasznot hajtana; de a' bölcseség azt kivánja, hogy mindenki magát, azaz: testi 's lelki tulajdonit; körülményit u. m. nemzetiségét, vagyonát, hazáját, hazafiait; összeköttetésit, azaz: szüleit, rokonit, gyermekit; választottit, u. m. szerelmét, barátját, ismerősit olly tökéletesen ismérje, a' mint azt agyvelői ereje csak engedi; — a' bölcseség azt kivánja, hogy ezek kitanulása 's kiismerése élete fő foglalatossága 's fő tudománya legyen; és hogy végre minden külön helyezetiben, önmagát 's összeköttetésit keresztül látván 's tökéletesen ismervén, ha ugy szabad mondanom 'házi esze szerint cselekedjen.

A' legmagányosabb ember is számos oldalu, ugy hogy még egy remete is különféle helyeztetésekben van; mert ő egyszerre a' Mindenható teremtménye, Király jobbágya, Haza polgárja, Atyja fia, Testvérei bátyja vagy öccse, Embertársai felebarátja 's a' t. 'S ha mind azokat teljesen nem ismeri, t. i. önmaga oldalait — nem is fejlődhetik olly tökéletességre, vagy a' mi éppen egy, olly boldogságra, mint az valósággal tehetségében volna. Azért látunk mindenoldalu ismeretek hija miatt annyi különben jó atyát, ki egyébaránt nem jó hazafi; viszont sok jó hazafit, ki nem jó férj; számos jó házitársat, ki nem jó gyermek, nem jó rokon; sok jó gazdát, ki nem jó polgár; számos törvénytudót ki minden egyébben tudatlan — 's több eféle.

A' ki pedig ugy akar cselekedni, hogy valaha azt meg ne bánja, vagy tán meg ne sirassa is, annak mind azon pontot, mellyen áll, mind azt, a' mi azon ponthoz ér 's üt, tökéletesen ismerni elkerülhetlenül szükséges; mert a' cselekvés olly szoros összeköttetésben áll magunk 's körülállásink mibenlétével, hogy az csak ebbül folyhat józanon.

Ki világosan érzi 's tudja, hogy egéssége gyenge, bátorsága csekély, az katonává nem lesz; ki azt nem tudja — mert magát nem ismeri — az tán azzá lesz, de hihetőleg a' csatában nem jelen, hanem hátul az ispotályban fog lenni, avagy előrehaladáskor Arrière-gardehoz, hátravonuláskor pedig Avant-gardehoz fog kéredzeni, 's igy korán veszni, vagy kikaczagtatni, midőn más sphaerában tán hazafiai megbecsülését 's megelégedett hosszu életet találhatott volna fel. — Ki jól tudja, hogy szemei gyengék, azok hasznát kímélve fogja venni, 's igy hihetőleg a' nap sugárinak még vén korában is örülni; ki ellenben azt nem tudja, kábulásig merül tán könyvekbe, 's végre többet tudhat ugyan mint mások, de sokkal kevesebbet vagy tán semmit se lát. A' ki nyilván tudja, hogy az elme há-

rom főtehetségei: képzelet, emlékezet 's itélet tökéletes arányban nincsenek benne egyesülve, nem fog felemelkedésre vágyni, nem fogja munkássági körének tágulását kivánni, mert világosan látja maga előtt: hogy annál kárhozatosb elbizottság és vakság nincs, mint másoknak tanácsolni, vagy másokat vezetni akarni ahoz kivántató talentum nélkül; 's hogy azok, kik ezen hiányokat nem érezvén, magokat kolomposokká 's vezérekké tétetik, több kárt okoznak, mint hasznot, és sok fáradozásikért, ha még olly tiszta szándékbul folytak is, dicséret 's hála helyett gunyt 's gyülölséget aratnak — sőt némellykor áldás helyett felebarátikat könyekbe boritják, 's a' t.

Már ezek szerint a' vagyonos nem fogja pénzét elásni, mint viszont a' vagyontalan nem fog tehetségin tul költeni. A' ki tudja, hogy hazája a' nemzetek lehető legmagasb felemelkedési polczához közel áll, arra fog törekedni, hogy azt azon, meddig csak lehet, fentartani segélje; ki pedig látja, hogy hazája még serdülő korú, annak geographiai helyeztetését, éghajlatát 's lakosit fogja vizsgálni, hogy előmenetele rugóit kifejthesse. Már ha egy Muszka tartaná hazáját bortermésre leghelyesebbnek, 's annak másunnan behozatát kárhoztatná, nem cselekedne bölcsebben, mint ha a' Peloponesusi lakos hegyeit, völgyeit buzával, vagy a' Magyar sik mezeit olajfával vagy riskásával ültetné el. Éppen ugy ellenkeznc a' természettel parasztgazda markában a' kormány zablája, mint a' kapa vagy cséplő uralkodóéban. Szinte olly nevetséges az egésséges fiatal ember patikások orvosok kezében, mint a' beteges öreg ur fiatal menyasszonyával négy szem közt. Igy van egyéb körülmények meg vagy nem ismerésével is. Mennél jobban átlátja azokat az ember, annál józanabbak tettei. 'S ha jól átgondoljuk a' mondottakat, ugy látszik, az emberi nyomoruságok nagy része ezen bölcseség törvényének nem használásábul származik.

Ha körül tekintünk, itt látunk nyavalában sinlődőt, mert erejét, ott kétségbe esettet, mert vagyonát vélte nagyobbnak. Emitt lézeng ügyefogyott, amott gyalázatba merült, mert ez hazáját, amaz hazafiait nem ismerte. Ott koldul az egykori gazdag kereskedő, mert az ország fekvését, szokásit nem látta tisztán. Amott megvonul a' valaha pompás birtokos, mert se vagyona, se adóssága, se hazája nem tünt soha esze 's szive elibe. Amarra teng az elbukott árendás, mert földje vegyületét, ereje mennyiségét, 's a' közel vásár szerencséjét nem ismerte. Emitt szomorkodik a' néhanapján szabad 's vig legény, most férj, mert a' házasságbul csak édest, de keserüt nem várt. Amott kinlódik az életen keresztül egy szerencsétlen házas pár, különvéve mindegyike nagy érdemü, de nem egymáshoz illő — nem ismerték egymást — 's a' t.

Mind ebbül következtessük: 'hogy a' józan kifejlésre, megbirálásra 's cselekvésre az önismeretnek — a' szó egész kiterjedésében — használása az életben mindenek előtt szükséges.

Erőltetés nélkül 's természetesen fog folyni ebbül sok mindenféle hasznos, p. o.: 'a' régi nem jó, mivel régi, hanem jó és rossz is lehet. Az uj pedig nem rossz, mivel uj, hanem jó és rossz is lehet. A' mi magyar, mivel magyar még nem helyes, hanem helyes és helytelen is lehet; 's a' külföldi nem megvetendő, mert külföldi, hanem megvetendő és elfogadható is lehet. A' régi szokás sem nem jó azért, mert szokás, sem nem tiszteletre méltó, mert régi, hanem éppen olly hijábavaló 's erkölcstelen, mint szent és bölcs is lehet 's a' t. Ezek által pedig szoros tudományi rend szerint haladván elő, sok régi mondás, melly sanctionálva lenni látszott, elbomlik 's örökre elnémul. Csak lássuk.

Minden jobbitás és előmenetel ellen sokan legkisebb önismeret nélkül igy kelnek ki: "'A' nemzetiséget nem kell rontani, mi Magyarok vagyunk, ne

utánazzuk a' Francziát, Angolt, Németet,, "Csak ne tegyünk semmit nemzeti szellemünk és sajátságunk ellen,, Illy módon a' régi jóval a' régi rossz is örökön öröké megmaradna, az uj jó pedig soha életre nem kaphatna, 's ez kivánható, ohajtható e?

Tagadhatatlan, hogy a' szellem és sajátság minden nemzet legsarkalatosb intézetire nézve szent, 's annak megsemmisitése a' nemzetiség halálát elmulhatlanul sietteti; de ha kislelkület makacson minden javitást kirekeszt, a' legszebb, leghasznosb 's legszükségesb előmenetelnek lesz gátja, hijábavalóságokon 's szemfényvesztéseken alapul, 's annál veszedelmesb, mennél erősebben ragaszkodik hozzá a' sokaság. És ugyan mi az a' nemzeti szellem, az a' sajátság? az már készen jön a' világra, mint valamelly állat? egyszerre sül mint a' zsemlye? vagy pedig már érett korban kezd tüstént lehelni 's élni, mint Pygmalion márványa? Avagy csak lassan ered, halkkal nő, nevekedik 's fejlődik ki?

Ha az első igaz, akkor éppen olly igazán lehetne azt is állitni, hogy Amerikának 's Ujhollandiának némelly vad nemzetségi "az ő nemzeti szellemek és sajátságok elromlása nélkül, általjában semmiben sem mehetnek elő, hanem már arra vannak kárhoztatva, hogy tulajdon állati vadságokban örökön öröké maradjanak meg.

Egy magányos ember ugyan mikor végzi tanulásit, azaz öntökéletesitését? Akkor mikor iskolábul kilép, mikor pappá vagy ügyvéddé leszen, tán mikor megházasodik? vagy 30 esztendős korában, vagy mikor? 'S igy melly időpont az, midőn egy nemzet már olly magas lépcsőn áll, hogy legkisebb változtatás vagy ujság a' nemzeti lelket megrontaná; 's mikor van az, midőn már annyira áll kifejlve, hogy a' legkisebb előmenetel vagy javitás nemzeti zománczának kettétörése nélkül ne eszközöltethetnék? Már mi Magyarok mikor voltunk olly igen érettek, hogy egy kissé

még jobban megérnünk nem lehetett volna? ugyan mikor? Szent László idejében, vagy midőn Mátyás hires könyvtára még álla 's Visegrád egész fényében? Vagy midőn az ország összeseregiett Rendei Mária Theresia Királyjok védelmére igaz magyar 'szabad ember 's hiv jobbágy érzésével kardot rántottak, 's a' sebes hirnél is elébb Berlinbe termett hős Hadik. 's a' t. Bármilly édesen melegítse is ezek emlékezete lelkeinket, csak egy szebb jövendőnek maradnak szép előjelei 's villám csillanatú jelenési, 's állandóbb és szelidebb világosságot igérnek. Haladjunk!

Csak ebbül is látszik részrehajlás nélkül, mennyi nevetséges fejlik ki a' dolognak egy kis rendes vizsgálata által.

Ha gazdaság jobb elrendelésérül van szó, hány kél ki igy: "'Ez Belgiumban, Olaszországban jó lehet, de nálunk 'a' nemzeti spiritus, a' sajátság,, 's a' t. Ha pénzbeli hitelrül van szó — hány szájában hallom azon bölcsen átgondoltnak látszó themát "'A' Cambium Mercantile igen kivánatos volna, de az alkotmány, a' régi familiák fenmaradását illető gond 's helyeztetésünk azt nálunk lehetetlenné teszik,, És igy mások különféleképp.

Ha pedig a' második igaz, hogy t. i. 'a' nemzetiség csak lassan és halkkal fejlik ki, nő és nevekedik, akkor ugy hiszem 'mindenkinek, ki a' nemzet tagja, minden időben 's minden körülállásokban leg és legfőbb kötelessége, hogy annak előmenetelét 's javát, mennyire erejében áll előmozditni helyeztetéséhez képest törekedjen, 's a' bölcseség azon két más rendszabásit, mellyeket előadánk, kövesse 'az egyesült munka erősb, 'egy nap se linea nélkül, mert csak egyesülés 's állhatatosság által győzhet a' halandó mindenen. A' mi pedig a' 'Miképent, és Hogyant illeti, a' mi legfőbb kérdés, vegyük a' bölcseség azon két utólsó mondását, mellyekrül szólánk, segédül 'Halljuk a' más részt is. 'A' rend

mindennek lelke, mert ugy fogjuk találni hidegvérü fontolgatás után, hogy többnyire a' legszebb 's legjózanabbnak látszó planum 's projectumnak, 's a' legnagyobb fáradozások 's munkálkodásoknak azért nincs 's nem is lehet várt és ohajtott sikere, 'mert önkényesen minden felvilágositó Ellenzés nélkül, 's igy természetesen csak féloldalulag 's hiányosan koholtattak, készittettek, 's végre nem azon rendben kezdődtek 's folytatódtak, mellyet a' dolog természete kivánt volna.

Milly következési vannak az egyesületeknek, 's azok mit állitottak már fel csillagunkon, külföldön láthatjuk, 's ha még az sem elég, kézzel foghatjuk, 's igy azon nem kételkedhetünk. Azonban az egyesületek lelkérül, mellyet más helyen már érinték, igen kis számuaknak van tiszta értelmek. Legtöbben azt gondolják, hogy az egyesület az, 'hol sokan fizetnek 's egy parancsol, — pedig nem az a' dolog veleje, hanem 'hogy soknak nem csak vagyonbeli, hanem lelki tulajdona is egy czélelérés végett összesedjen. Británniában például alig tehetni olly kicsapongó projectumat, hogy arra aláirást tüstént kapni mód ne volna; 's azon utazó, ki mindennek csak héját, de belsejét semminek se szokta látni, vándorlásiban sokszor jóizüen elneveti magát a' szigeti lakos originalitásán, vagy tán éppen bohóságán.

Mi nézzük inkább a' dolgot közelebbrül, minekelőtte nevetnénk, 's aztán itéljünk; mert vajmi kelletlen érzés valakinek nagyobb felsőségét utóbb elismerni, kit előbb gondolatlanul gunyoltunk. Ha azon plánumot adná valaki p. o. hogy Amerikát vizcsatorna által ketté vágja, 's igy a' Mexikói tengeröblöt a' Békes-tengerrel egyesiti, mellynek sikere valóban elég bizonytalan volna, még is tüstént találna

elég Aláirót, de — 's itt vigyázzunk, mert ezen tengely körül forog a' müv — Előfizetőt egyetlenegyet sem. Kik aláirták magokat, egyedül öneszek 's belátások által vezettetvén neveznek ki több személybül álló választottságot, melly az ügyet minden részrül megforgatja, nézi, vizsgálja, legnagyobb világosságra fejti — 's nem nyakra főre, hanem a' tárgy fontossága szerint több esztendeig is, 's végre józan véleményét beadja. Ha az ajánlás kivihető 's hasznot igér, elfogadják, 's az aláirtak egy jutalmas intézetben, mellynek kivitelbeli 's pénzbeli dolgaiban a' választottság fővigyázattal van, részesülnek; mind azok pedig, kik magokat alá nem irták, abbul ki vannak rekesztve, mivel az actiák száma tán meg volt határozva. Ha pedig szemfényvesztésnek találják a' dolgot, vagy nyilvános csalás, 's puszta száraz theoria sülne ki abbul, elszakítatik az árkus, vége a' dolognak, 's mindenkinek pénze zsebiben.

Nálunk legelső lépés fizetés szokott lenni; aztán minden hozzájárulásunk, minden publicitás 's minden számadás nélkül, — végre véletlen azt halljuk valakitül, hogy 'öntözgetésrül, ráfizetésrül van szó, vagy a' dolog elbomlott, semmi se lett belőle. És mi ezek után csudálkozunk az egyesületeknek mért van másutt 's mért nincs nálunk sikere!

Sokan tudom azon sophismával állnak ez ellen készen "'s még is éppen Britanniában mért nem sül el annyi, mért van ott annyi megbukás, a' mirül nálunk szó sincs," 'Azon hadivezér, ki számos ágyut elfog, némellykor el is veszthet nehányat.' Többször esik lóval 's lórul, ki annak hátán sokszor jár, mint ki rá se ül. Sokban csalatkozik az, ki sokat próbál, 's többször hibázik az, ki ébren van, mint a' ki alszik. Ki pénzét elássa, az meg nem bukik, 's kincsét se veszti el, ha csak el nem lopják, de értékének semmi hasznát nem is veszi, 's rá nézve arany és kő egy becsü. Azon álló hid, mellyet a' Dunán senki nem próbál,

el sem is bomolhat 's a' t. De mit vesztegessem a' szót; azt legalább nem tagadhatni, hogy az egyesületeknek az előadott móddal vitt szerkeztetése által a' sorsra épült számolások szerint minden esetre nagyobb a' siker hihetősége, 's kisebb a' sikeretlenség veszedelme.

Mindennapi munka 's gyakorlás által mennyit vihet végbe az ember, 's milly tökéletességre emelheti természeti tulajdonit, sőt még azokat is, mellyekhez legkisebb ügyességgel se látszik birni, 's végre mennyit 's mi nagyokat állithat időjártával elő, nyilván tapasztalhatjuk magunkon, ha t. i. valamit tökéletesen tudunk, vagy világi létünknek valamelly jelei vagy nyomai már vannak; de még inkább tapasztalhatjuk szinte minden megkülönböztetett embertársink életrajzában. Jusson csak eszünkbe Apelles, Demosthenes, Epaminondás, Péter Czár, tekintsük ujabb időkben Brunelt, Canovát, Lawrencet, Paganinit?

De az ember hibája az, hogy igen sokféle akar lenni, 's igy alig lehet igazán tökéletes 'Egyféle, 's kivált nálunk, hol a' tudatlanságbul kilábolás nem éppen olly régi, legszembetünőbb quodlibetes embereinknek szerfeletti sokasága — igazi bölcseinknek pedig, kik az idővel egyenlő lépést tartani tudnak, azt meg se előzik, el se maradnak, szerfelett csekély száma.

Tagadni nem lehet, hogy csak azt müvelhetjük tökéletes ügyességgel, a' mit mesterség 's nem időtöltésképen üzünk. Ismerje meg tehát kiki, mi az ő mestersége 's tisztje, ha valamiben felsőbbséget vágy elérni, fejtse ki azt tehetsége szerint, foglalatoskodjon azzal minden nap, 's tegye azt 's csak azt minden visgálati 's tanulási fő tárgyává; minden egyebet mellesleg folytasson, az legyen dolga,

egyebek nyugalmi, pihenési. Igy mi magyar birtokosok a' törvény, ország védelme, gazdaság 's kereskedés körül foglalatoskodjunk, mert ezeket ismerni tisztünk 's kötelességünk, 's nem csak ugy, ahogyan azok hazánkban vannak 's voltak, hanem a' mint külföldön is vitetnek, ne hogy egy oldaluakká váljunk. Ezek legyenek fő foglalatosságink, minden egyéb szép és kellemes pedig mellékes időtöltés.

Én ugy hiszem, a' festés festő, a' hegedülés hangász dolga, 's hogy ezek szájában, ha önművészetekhez nem tudnak, a' kereskedési, politikai, országgyülési tárgy olly kedvetlen hangu, mint nevetséges vagy inkább fájdalmas egy magyar Magnásban pseudo-Raphaelt, 's ál-Kalchbrennert látni, ki se hazája nyelvét, se anyaföldje számos javait 's némelly hátramaradásit nem ismeri, annak előmenetelén se nem munkálódik, se nem örvend, 's kinek mindenre nagyobb gondja, mint éppen természetes kötelességire. Ha mindazáltal egy személyben egyesülhet Zeuxis, Szilágyi, Zrinyi 's Rossini, Newtonnak 's Pittnek ráadásával, akkor egy szót se szólok, hanem inkább tapsolok annak, ki mind ezen most emlitett halandók tulajdonit magában egyesülve érezvén, a' tudományok 's művészetek minden ágazatit és egyetemét egy frontban kezdi 's gyakorolja.

A' felvilágositó ellenzés hasznát senki nem tagadhatja. Hogy tudja meg az ember még legalacsonyabb helyezetben is az igazat, ha mindenki minden szavát "igenli? 'S hát még magasabb lépcsőn mint tanulhatja ki a' dolgok igaz állapotját, ha hiedelmiben soha tagadóra nem lel? 'S ugyan hogy cselekedhetne józanul a' dolgok mibenlétének valódi ismerete nélkül?

A' gazdaságban hány fiatal birtokos károsodott már az által, hogy próbáit tisztjei 's emberei minden

ellenzés nélkül helybenhagyák, 's észrevételiket szolgaikép elhallgaták.

Sok számos intézet mért szerkeztetett hiányosan tökéletlenül 's rosszul? mert az "alattvalók függésben lévén szólásnál tanácsosbnak tartották a' hallgatást".

Hány szép talentum nem juthatott magasb lépcsőre, mivel elhallgattatván gyengeségi, magát önhittségbül csalhatatlannak képzé? 'S általjában mennyi egyoldalu 's csak szinenjáró 's felületes fakadt már a' világon az önakarat azon zavaros kutjábul, melly az ellenző észrevételek hija miatt meg nem tisztult 's igazságra soha ki nem fejlett?

Csak mindenoldalu vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

Sokan az ellenzéstül ugy félnek, mint a' setétségtül, az pedig éppen olly szükséges az igazság tökéletesb kifejlődésére, mint ez a' nap sugárinak szembetünőbb tételére. Semmi se lehet az egész világi egyetemben nyomás és ellennyomás nélkül. 'S csak olly tanácskozás szül bölcseséget 's áraszt áldást az emberiségre, hol szabad, hidegvérü, tiszta át- 's belátás vezérli a' vizsgálatot 's okoskodást.

Mai világban senki se hisz azért valamit, mert ez vagy amaz mondja, senki sem inditatik legalább belsejében, mint tán ez előtt az okoskodó, hanem az okoskodás által, 's elmult Pythagorással az "Ő mondta," 's még is hány végzi, ha már minden más fegyveribül kifogyott, eképen okoskodását "meglássátok ez ártalmas 's veszedelmes leszen, evvel a' czélt nem érjük el; ne kételkedjetek, higyjetek nekem,," a' mi más szavakkal közelebbrül tán ennyit jelent: "Ti a' dolgot máskép látjátok, én is; egymást nem tudtuk meggyőzni, de a' természet — 's arrul nem tehetek, hanem ajándékát háladatosan használom —

agyvelőmet másképp alkotta, mint tiéteket; én látom a' jövendőt világosan, ti azt értelmetek 's vizsgaerőtök gyengesége miatt nem láthatjátok, azért kötelességem titeket belátástok 's kivánságtok ellen is szerencsére kénszeritni, vezetni, boldogitni; ti kötelességtek pedig hinni, szót fogadni, követni 's a' t."

Egy ismeretes francziа iró azt mondja 'az oppositio ollyan mint az epe, kell a' test épségéhez egy kevés, de csak igen sok ne, 's az a' kevés is ugyan egésséges legyen'. Ne kárhoztassuk az ellenzést tehát általjában minden kivétel nélkül, hanem 'halljuk a' más részt is, az ellenben ne fajuljon el rendetlen 's makacs fejességre, 's ne gondoljon az által mutatni charactert, hogy mindég azt mondja 'fekete, mert már egyszer — minden világ nélkül lévén — azt állitá, habár most azt nyilván látja is, hogy fehér. Sokan pedig, kik tán számos esztendő leforgása alatt nem hallottak igaz férfiui bátor 's egyenes szót, ne tartsák azokat mindjárt faragatlan falusi vagy veszedelmes utazott embereknek, kik velek egy értelemben nincsenek, másképp látják a' dolgot mint ők, 's azt szembe meg is merik mondani.

Azok végre, kik valami igen bölcset vélnek az által állitni "Ugyan mi haszna lehet az oppositionak, hiszen azt még Angliában is elnyomja a' Ministerium,,— arra méltóztassanak figyelmezni, 'hogy az oppositio hasznot — ha csak a' zürzavart nem vélik illy okoskodók haszonnak — az által minden bizonnyal nem hajtana, ha a' kormánynak legjózanabb 's legczélarányosabb rendelésit feldöntené 's megsemmisitené, 's hogy inkább kárhozat lenne az országra nézve, mint sem valami kivánatos, 's hogy a' felvilágositó ellenzésnek soha nem is lehet semmi egyéb czélja, mint minden tárgyat a' maga józan egyenes utjára 's tökéletes súlyegyenbeli járására vezérleni, 's a' Ministeriumot arra kénszeritni, hogy mindent előkeressen, kitaláljon 's intézzen el, a' mi a' közjót 's köz-

boldogságot legbizonyosabban 's legrövidebben eszközli — ezt érti az Angol 's minden józan az oppositión.

És ha egyszer az igazság előttünk nyiltan áll, 'a' jó Rend, melly mindennek lelke, akkor magátul foly. A' ház 's gazdaság körül — legyen a' napi 's időszaki rend a' természethez 's körülállásokhoz képest immár megállapítva — a' legkisebb is jól 's akadás nélkül forog. Szintugy egyesületekben, társaságokban, országlásban.

Csak hogy a' dolgot ugy kell venni, mint van, 's nem mint lennie kellene. Tartassék meg a' régi jó rend elszánt akarattal, a' hol pedig látszik a' társasági machina akadozása, ott állitassék uj rugó, fris tengely, ép fogu karika; a' rozsda pedig sehol se szenvedtessék, de halkkal vakartassék le, hogy semmi se törjék; 's igy az előitéletek is csak csendes móddal reszeltessenek, mert azok hamar kiirtása némelly öregben tán halált is okozhatna; de hogy azokat már anyatéjbe is keverni kelljen, az bizonyára hazugság.

Összehasonlitások által legjózanabb elmélkedni. 'S igy az egésséges itéletü hazafi nemzete elsőbbségin örül, 's azokat mind jobban jobban kifejti. Ott pedig kettőzteti fáradozásit 's halad, hol hátramaradást sejditne, 's minekelőtte jobb 's boldogabb hazát keresne, még inkább szereti 's nagyobb szorgalommal ápolgatja édes anyaföldét, mint ügyefogyott agg szüleit vagy sebbe esett pajtásit se tudná segedelem nélkül hagyni, hanem még drágábbak lennének szivének! Tanul ő bölcseséget, de nem egyedül könyvekbül, cathedrákrul; hallgatja inkább a' természet szent szavát, melly minden ember erkölcséhez mágusi erővel szól, 's felemelni iparkodik hazáját nagyobb méltóságra, nagyobb diszre.

'S hát mi volna még a' magyar fellobbanó lángnak a' Király és Haza diszére lehetetlen? — kivált ha sokszori szalmatüzére még azon régi cserbül is vinni akarnánk, melly nem csak vadoninkon de melleinkben is elég találkozik!

Tőlünk függ minden, csak akarjunk. 'S nem lelki, testi 's országbeli javaink dicsérete emelheti fel hazánkat, hanem hátramaradásink 's hibáink nagylelkü elismerése, 's azoknak férfias orvoslása. Annyi Jó 's Nemes van bennünk, hogy a' jónak mértéke könnyen levonja annak kisded sulyát, a' mi még hátra van.

A' MAGYAR BIRTOKOS

SZEGÉNYEBB, MINT BIRTOKÁHOZ KÉPEST LENNIE KELLENE.

A' birtokrul 's vagyonrul is, mint minden egyébrül elágozik az értelem, 's az tulajdonkép a' szenvedelmek 's érzések számtalan ellenkezési 's árnyékozási miatt mindeddig nálunk, sőt másutt is sokak előtt homályban dereng. Az egyetértő legszámosb két felekezet az, mellynek egy része az aranyat 's pénzt véli, másika a' földet 's fekvő jószágot tartja birtoknak, vagyonnak; véleményem szerint pedig se kincs se mező nem az, hanem azok haszonvehetősége. Mit birt Robinson szigetén aranyában, 's vallyon mit ér kiterjedt határa, erdeje és sivatagja némelly Magyarnak?

A' pénznek csak ugy van értéke 's becse, ha azért az élet számos javait magunknak meg is szerezhetjük; mint nem különben a' földnek csak ugy, ha az számunkra az élet számos javait megtermi. 'S igy az a' birtokos 's vagyonos, ki magának 's övéinek az élet számos javait mindenkor 's mindenütt bizonyosan megszerezheti; 's birtoka és vagyona nagysága vagy kicsinsége azon arányban áll, mellyben ő az élet több vagy kevesebb javait magának megszerezni képes mindenkor 's mindenütt. Szegény pedig az, ki csak ritkán 's nem mindenütt, 's nem bizonyosan juthat az élet javaihoz, és szegénysége annál nagyobb, mennél bizonytalanabb a' lehetőség élte szükségeit kipótlani.

Az ideális vagyon, mint p. o. olly tőkepénz, mellyet se le nem tesznek, se kamatját nem fizetik, vagy olly erdő vagy mocsár, melly jövedelmet nem hoz, nem egyéb álomnál, 's haszna se nagyobb, mert se kenyeret az éhesnek, se ruhát a' meztelennek nem nyujt; 's mennél bizonytalanabb a' tőke vagy kamat fizetése vagy a' jövedelem, annál inkább képzelethez 's füsthöz hasonlítható a' birtok, a' vagyon. Ha száz esztendő alatt fizetik vissza pénzemet vagy annak kamatját, nekem semmim sincs, 's nem is lesz soha; ha husz esztendő alatt, akkor tán lesz valamim, tán nem, mert ki tudja, még akkor élek e? 's igy folytatva. Mit ért füszeres ebédje Párisban, 's jó meleg mentéje Vilnában az éhséggel 's hideggel küszködő Gallusnak Berezinánál? Mit értek a' Sárvizi és Siói berkek, mellyek most hasznos kaszálók, elholt eleinknek? — Semmit. — 's a' t.

A' pénznek, földnek 's minden egyébnek csak ugy van lehető legnagyobb haszna, ha egyiket 's másikat minden pillantatban arra fordithatom, a' mire tetszik. Mennél szaporábban juthatok pénzemhez vagy földemhez, 's mennél rövidebb idő alatt cserélhetem az elsőt a' másikért 's viszont; vagy egyiket 's másikat egyéb életjavakért, annál többet ér nekem száz vagy millio forintom, tiz vagy száz ezer hold földem, 's viszont minden becse meg is szünhet, mert az érték szorosan a' pillantathoz van kötve. A' szomjus embernek fris ital, fáradtnak ágy, fázónak tüz, tengeren küzdőnek part, félénknek bástya vagy domboldal annak idejében többet ér, mint a' világ minden egyéb kincse. 'S azért látunk sokszor vagyonos embert kevés birtokkal, 's ugy szólván igen szegényt iszonyu vagyonnal, mert vajmi sok életjavakat termeszthet ki csekély vagyon helyes körülmények közt, 's Croesus kincse sem elegendő, még szükség kielegitesre is, ha azzal bátran 's tetszésünk szerint nem élhetünk.

'S ime csak ez a' kevés is elég annak kifejtésére, hogy pénzéhez 's földéhez képest mért szegény a' magyar tőkepénzes és földesur. Az első nem teheti pénzét olly helyre — ha ládájába nem csukja — honnan mindég tetszése szerint ki is vehetné, 's attul rendes kamat folyna is. A' másik pedig kiterjedt zsiros dülőji mellett se kap jószágira sok kéregetés, industria 's datur modus in rebus nélkül bizonyosan 's okvetetlenül egy forintot is. Meglehet, tán becsületes képére ezreket; — de ez más.

Nem szegényebb e tehát nálunk a' becsületes tőkepénzes, mint természet szerint lennie kellene? Az országban minden van, a' mi Hitelt adhatna, fekvő jószág, ház, marha, gabna, bor 's a' t. De ő vagyonát nem állithatja ezen alapokra, hanem fövényre vagy hogy jobban mondjam, levegőre állitni kéntelen. Ha körülnéző 's óvakodó, esztendeig is elhever ládájában tőkéje, 's ez által nem gyarapodik, 's végre olly érzéssel ereszti pénzét más kezébe, mint valaha Mongolfier veszedelmes hajóját levegőnek, — bizonyosan nem tudván, látja e azt még valaha, vagy legalább hirét hallja e még egykor!

Végre minekutána minden észbeli erőltetés 's vizsgálattal — mellyekkel a' circulus quadraturáját ki lehetne találni — pénzét ugy nevezett 'bátorságos helyre tette le, sokszor már egy pár év után azt tapasztalja, hogy se pénze tőkéjét, se kamatját többé nem látja, de minden ember által dus capitalistának tartatik, 's igen szigoru 's fösvény hirre kap, ha pénzét — melly tulajdonkép nem övé 's mellyet soha nem is lát — nem költi, 's abbul se felebaráti segedelmére, se a' közjó előmozditása végett nem ád 's nem áldozik. Ha minden boszut 's mérget, 's még ezek mellett a' pörben elköltendő pénzt tekintjük 's számba vesszük, nekem legalább tréfán kivül ugy látszik, hogy tizszer boldogabb az, kinek semmi tőkepénze nincs, mint az, ki illy forma tőkepénzt,

azaz csak annak emlékezetét birja. Tantalusi kinnál én nagyobbat nem ismerek.

Ha pedig a' pénzes ember nem szerfelett nagy scrupulista, nem könnyebben lesz e helyeztetésünkben uzsorássá, mint másutt? A' ki törvényes kamatnál többet kiván, az előttem uzsorás, akárhogy hímezzük a' dolgot. De nálunk sok ember jó szivvel adná pénzét 5 's 6tal 100tul, ha tőkepénze feneken 's nem levegőn, hypothekán 's nem hypothesisen állhatna, és sokkal szivesebben, mint 10 's 20al 100tul bizonyosság 's hitel nélkül; 's ha ezen utólsót teszik is, sokan eleintén a' törvénynek ebéli hiányos létével csendesitik el lelkiisméreteket; mint sok katona ellenség előtt szükségbül csak egyszer élvén máséval, végre megrögzött rablóvá lesz; ugy ama pénzes nehány megilletődés után rendes uzsorássá válik, ki többé pirulni nem tud. 'S erre a' törvények hiányossága vezet, mellyeknek az embert éppen ellenkező utra kellene idézni 's kénszeritni!

De hát még a' földesurak 's földbirtokosak mi állapotban vannak, 's azoknak természet ellen való szegénységekrül mit mondjak? Ha egynek pénzre van szüksége, minden jószági mellett is ugyan kaphat e törvényes kamatra elegendőt könnyen és tüstént? Hány van köztünk, ki nem kéntelen termését, gyapját 's a' t. bizonyos időszakonként, sőt némellykor még idő előtt 's árán alul is eladni? 'S hánynak, ki már a' praecipitium fenekén nyugszik, legömbörödése első kezdete 's oka nem egyéb volt, mint egy pár ezerre való szüksége, mellyért akkori birtoka ezernyi hitelt adhatott volna, de mellyet rendes és világos Hitel hija miatt csak felette nagy uzsorával kaphatott? Hány birtokost ismerek magam, ki mindég pénzben szükölködik, 's kinek kincse maga előtt mindég el van zárva?

Vegyünk egy példát elő: ha valakinek százezer forint bizonyos jövedelme van 's egy millió adóssága, az hatvan ezer forint kamatot fog fizetni, 's igy neki esztendei kiadásira negyven ezer forint marad, 's éppen annyi birtokkal bir mint az, kinek adóssága nincs, 's tiszta esztendei jövedelme csak negyven ezer forint. Ez axioma, 's ennek az életben is ugy kellene lenni, 's hol Hitel van, a' dolog mindenütt ugy is áll; de nálunk az elsőnek semmije sincs, vagy nem sokára semmije se lesz, midőn a' másiknak negyven ezer forint jövedelme van.

Ez furcsa 's csudálatos jelenés, különös tünemény ugy e? 's kivált azokra nézve igen mulatságos és hasznos, kik telhetetlen apjoktul az adósságokat 's jövedelmeket illy arányban vették át ugy nevezett "örökös jószágikon, 's kik mind jobb 's nemesb időszak fiai alig képesek minden buzgóságokkal 's felemeltebb érzéseik mellett is hazánk javára czélzó fáradozásik által néminemüképen kidörzsölni azon mocskokat, 's elfelejtetni azon szenyt hazafiaikkal, melly szüleik élete után hátramaradt, 's melly minden becsületes emberben, ha gyülöletet nem is, legalább szánakozást gerjeszt. A' Hitel hija felijeszti hitelezőit, 's kérje fel csak tőle egy rész tőkéjét, kész a' megbuktatás. Az adósságok mennyiségét senki bizonyosan nem tudhatja, a' jószágok becse elirányozva nincs — a' mi szerfelett változó jövedelminkkel lehetetlen is — 's igy a' p a n i c a sokszor ok nélkül is annyira elfoglal minden hitelezőt, hogy a' zürzavarban végre mind az adós mind hitelező károsodik, 's csak azok gyarapodnak, kik a' zavarosban tudnak halászni, 's a' pörök ágozatit, 's archivumok kulcsait olly szorosan tartják markaik közt, hogy az illy állapotban lévő földesur minden jó, szelid 's szép tulajdoni mellett egyéb minden, csak nem ur, 's minden esetre sem nem földesur, sem nem birtokos, sem nem vagyonos,

's ötet az, a' mi 'övé, közelebbrül nem illeti, mint sok titkos tanácsost a' titok.

Ha idő volna egy jószágot visszaváltani, vagy egy familiabelit megtartani, bár adósság jószáginkat nem terheli is, pénzt kapható nem kapunk, vagy bőrünket nyuzzák. Minden más országban repülve hoznák a' pénzt, 's nem mivel a' pénzkeresők tán Grófok, Bárók, Nemesek, vagy mivel jó 's hires emberek, hanem mivel hypothekát tudnak adni. Nem is ér hitelre annyit a' szép kép 's az ugy nevezett 'emberséges pofa, mint ház, föld, erdő, juh 's a' t. Nálunk a' Hitel, mintha legveszedelmesb tengeren kereskednénk, nem valódiságon áll, hanem az adós vagy emberei ügyességén vagy csalfaságán, 'a' hitelezőkkel t. i. elhitetni azt, hogy az adósság csekély, az érték nagy 's minden jó rendben van. A' ki jó szinjátszó, egy darabig rá is szedi a' publicumot, mig elvégre magas állásárul a' drama utólsó scenájában nevetségesen maga bukik le, mint Don Juan vig vacsorája után a' gőzölgő mélységbe!

Ha jó alkalom fordulna elő jószágot szerezni, vagy az ősieket nagy 's bizonyos nyereségre instruálni lehetne, vallyon tehetjük 's eszközölhetjük e, kapunk e arra olly könnyen 's bátorsággal, mint azt birtokunk 's vagyonunk szerint találni kellene, elégséges pénzt? 'S nem attul kell e mindég tartanunk, hogy legkisebb gyanu 'nehogy többet költünk mint van, hitelezőinket annyira felijessze, hogy azok tőkepénzeiket ismét felmondják, 's minket tán legnagyobb zavarba hoznak?

És ez földesuraink 's földbirtokosink állapotjának vázrajza, 's ebbül látszik, hogy inkább 'mende-monda teszi Hitelünk létét vagy nemlétét, mint fekvő jószág, ház, marha, gabna, bor, 's a' t. Azonban ne aggódjunk ezen, türjük, sőt örüljünk rajta, mert ez is praerogativáink egyik szép következése, mellynek a' Zsidó annyira örül 's nevet, midőn mi felemelkedett büszke érzéssel függetlenségünkrül

álmodozunk, de magunkat egyszer'smind általa meg-köttetni engedjük — hogy azt valóban inkább az ő praerogativájának mondhatnók!

Ezen következések pedig, mellyekrül szólék, nem valamelly rossz vagy ellenséges hozzájárulás által eszközöltetnek, mint sok szomoru játékban, hol több széplelkü egy gazember által borítatik gyászba, hanem kirekesztőleg a' hibás principiumbul folynak, 's a' hiányos törvények származéki; mellyeket azért festék legnagyobb egyszerüségekben, hogy az Olvasó annál tisztábban lássa, 'a' rossz elrendelés milly veszedelembe 's nyomoruságba hozhatja az embert önhibája nélkül, mint a' sors vaskeze 'a' vétek sulyában az erényre született Őrindurt bünbe keveri, és szánakozásunkat azért gerjeszti annyira, mivel nemes lelke nem birhatja a' vétek szennyét. Igy gerjeszti bennünk a' szánakozást, de a' haragot is méltán, hogy illy bilincseket szenvedünk magunkon, midőn azokbul kifejleni csak tőlünk függene.

Nem mondom, hogy kivétel nincs, 's hogy minden familia körülállása ezen rajzhoz hasonlit, mert köztünk is él még a' Hitel, becsület 's az adott szó szentsége; de az egészre nézve mit gyengithet nehány példa? "Terracina 's Nápoly közt nincs veszedelem, mert csak minden tizediket rabolják ki; a' pestis nem valami rossz, mert Törökországban is találkozik vén ember; nálunk jól megyen a' kereskedés, mert drágán eladhatni Veszprémi vásáron a' buzát; gazdaságunk igen is virágzik, mert Marien-Auban irrigatio is practikáltatik immár," 's számtalan eféle hijábavalóságokat el lehetne éppen olly igazsággal mondani.

De milly kép lenne még az, 's milly fekete 's vérszin kellene hozzá, ha némellyek pénz-machinátióit rendre kifestenéin itt — kik mint a' kisértet az ártatlan halandót esztendőkig követik, hogy egy gyenge pillantatban bünbe keverjék, kik, mondom, hideg vérrel koholt planum szerint egész nemzetségeket

kirabolnak 's véreket vampyr gyanánt isszák. 'S ezt a' törvény nem hátráltathatja!

Ezen émelygető sárt azonban feldulni nem akarom. Munkám czélja nem felebarátom megitélése, mert az csak Istené; nem büneinek napfényre hozása, mert ez kormányé; szándékom csak pénzbeli hibás elrendeltetésünk következésit Olvasóm szeme elibe állitni, 's őtet arra figyelmessé tenni, hogy a' veszedelemtül magát illy abderita körülállások közt mikép óhassa.

Rossz ember mindenütt van, 's arra vigyázzon, azt sujtsa a' törvény. Keresztény jótévőséginkben higyjünk minden emberrül jót; pénz, kereskedés, alkotmány dolgában mindenkirül pedig a' legrosszabbat — ugy fogunk ezen 's a' más világon boldogulni. Hagyjuk azokat érzékenyen sententiázni, kik mindég kölcsönös bizodalomrul álmadoznak, mintha csak szentek közt laknánk. Ha ugy volna, mint ők hiszik, se contractus, se testamentum, se obligatio nem kellene, sőt még a' Corpus Jurist is elégethetnők, 'mert az egymáshoz vonzó szép bizodalom mind ezeket szükségtelenekké tenné. De illy ábrándozók, kik Eldoradóban vélik magokat, vagy minden vagyonikat elvesztették már nagy bizodalmok miatt 's alamizsnára szorultak, vagy a' mit még inkább hiszek, másokat csalni akarnak, a' mit ollyanokon könnyebben vihetnek végbe, kik biznak, mint a' kik nem biznak, mert azok magok adják oda a' miek van, ezek pedig elzárják.

Vigyázva vigyük tehát főképen pénzbeli dolgainkat, vagy hogy világosabban mondjam, senkiben ne bizzunk vaktán. Mig pedig hitel nélkül szegénykedésre vagyunk itélve, vegyük addig sok számos hazánkfiait például, kik ámbár tudják, hogy majd majd lerohanó lavinákon járnak, onnan még se távozhatnak,

mintha természet-feletti erő tartóztatná őket az iszonyu fuvaton, 's mind mélyebbre omlanak le ellentállhatlanul az örvénybe. Mint Goethe halászát a' bájoló nympha mágusi erővel vonja le tiszta kristályába, ugy huzza őket is valami lefelé a' szegénység és szégyen zavarába — 's kár hogy felébredtekkor nem liliomszinü hölgyet, hanem Samaritanust tartanak karjaikban, — vagy inkább az őket.

'S igy szükséges a' dologhoz, vagy legalább annak philosophiájához valamennyire értenünk, ezt pedig máskép nem eszközölhetjük, mint nevelés, tanulás, idomlás — elkészités — által.

Mennyit irtak már az elsőrül jó Isten, 's melly sok jót, derekast! De hány ember olvasta, melly kevés emésztette meg, 's ugyan kik hozták életbe? Ezzel is csak ugy vagyunk, mint fen a' bölcseség előadott állitásival; kiki elmondogatja, 's kevés vagy senki se követi. A' nevelésrül mindenki szól 's okoskodik, hasznát, sőt szükségét átlátja, de magára 's másokra nézve mi hasznot v'n belőle? Hány tud élni magához 's körülállásihoz képest? Nézzünk körül; magyar birtokosink kivált a' dusabbak közt hány a' jó gazda, törvényértő, szónok, hazaismerő, honvédő? 'S nem mind ezt kellene e mesterségünk szerint tudnunk, midőn tán sok más egyébhez inkább értünk, 's azokban pedig csak mellesleg 's félszegen vagy éppen nem vagyunk jártasok.

Errül azonban nem mindenki tehet, mert némellyeket szinte már gyermekkorunkban kell tanulnunk, 's ha nem tudjuk, szüleink hibája. Mindég csak azon kötelességekrül szólunk, mellyekkel szüleinkhez köttetünk, azokrul soha vagy ritkán, mellyekkel gyermekink iránt tartozunk, holott ezek még szentebbek. Hála az egeknek, hogy Szüleim, kiknek áldom hamvait, ezt éppen ugy hitték, 's azért illy szó illik is ajkaimra! Ha kötelességünk háladatosaknak lenni létetünkért — melly előttünk tán nem is kivánatos — 's

azért mivel éhen nem hagytak halni, vagy mivel mint egy agárkölyket messze a' háztul kostba adtak, ahogy XIV. Lajos hires idejében volt szokás, nem százszor nagyobb kötelességünk e olly lényrül gondoskodnunk, mellyet mi idéztünk életbe, 's mellynek szerencséje 's nyomorusága nagy részint kezünkben van?

A' nevelés 's kivált az első bényomások bámulandó következésüek; ugy hogy annak hija, 's ezeknek ereje miatt sokan se lelki se testi javaikkal bölcsen élni nem tudnak, gyakorta legszorosb szükségikhez tartozó ismeretekben szükölködnek, 's az által természetesen olly kábultságba 's végre olly nyomoruságra jutnak, mint azon mesteremberek, kik mesterségeket nem értik.

Ki dob el kenyeret egy hamar közülünk készakarva, 's ha a' zsemlye bélét vagy kenyér héját elvetjük is, nem rendül e meg bennünk valamelly érzés, mintha nem jól cselekednénk, 's inkább titkon dobjuk félre, vagy zsebünkbe dugjuk, mintsem más előtt hajitanók el; 's mért? mert dajkánk mondá egykor "kenyeret elhajtetni nagy bün," 's a' t. 's való is magában a' dolog, hogy Isten áldását elhajitni nem kell, mert azzal a' szegény elélhet 's a' t. De az különös, hogy tán éppen az, ki egy darab kenyér elvetésén szinte megdöbben, százezreket, mellyekért még annyi kenyeret lehetne vásárlani, legkisebb megilletődés nélkül szór ki. 'S mért? mert későbbi dajkái, szülei t. i. 's nevelői vagy nem voltak, vagy nem mondták néki, "pénzt, vagyont kivetni bün," vagy ha mondták is, nem olly jó móddal 's aggódó nyájassággal mondták, mint azt első dajkája éneke zengé fülébe.

Az éjféli óra zendülése — mintha felébresztené a' mult lelkét — mellünket összevonja, 's belső illetődéssel sejdítjük nyitva állni a' régi idő érczkapuit — 's borzadva véljük érezni szorosb összeköttetését az élőknek a' holtakkal. Hány bajnok, ki a' harczmezőn félni, rettegni nem tud, ki bátor szemmel nézi a'

halált, gyengül el könnyen az éjféli csend magányában a' temető halvány emléki közt? 's mért? mert gyermekkorában száz meg száz mese nyomta lágy velejébe eltörülhetlen nyomdokát, 'hogy az éjféli óra által függ a' jelen a' multtal, az emberinem lelkekkel össze! Mi fekete szinhez kapcsoljuk a' gyász ideáját a' Chinaiak fehérhez; mert kedvesinket mi fekete öltözetben sirattuk, 's láttunk sirni másokat, ők fehérben. 'S nincs olly okoskodás, olly önmeggyőzés, olly erő, melly kisded korunk első behatásit kiirthatná.

Hány észrevételre ád mind ez alkalmat? 's kivált olly szülékben, kik magokat nem ugy sokszorozzák, mint az állatok — hanem az ember méltóságát is fen akarják tartani.

Életbe léptünkkor mindent elkövetnek elgyengülésünkre. A' tiszta levegőt tőlünk elzárják, mintha méreg volna; tej helyett levesekkel fulasztanak 's a' természet utjátul, melly közel van hozzánk, egészen eltávoznak, mert azt igen is távul keresik; később ideinkben pedig szinte [illegible]enre tanitnak, csak életbölcseségre nem. Vagy kirekesztőleg lelki tulajdoninkat, vagy egyoldalulag csak testi tehetséginket élesztik 's gyakorolják, mintha egyedül lélek vagy csupa test volna személyünk. Isméretinket 's ügyességinket is nem annyira idomítják valódi haszonvételre, hanem csakhogy meglegyenek, mint ama filigrán remek, mellyet csak nézni lehet — mert haszonvétel által ketté törnék.

Sem azon könyvtudós, ki testével tehetetlen, sem azon gymnasta, ki lelkének hasznát nem tudja venni, nem tökéletes ember. Mind testi mind lelki tehetségeknek teljes idomzatban kell kifejtve lenniek, hogy az ember a' lehető legnagyobb tökéletességre emelkedhessen. A' lélek ugy megkivánja az eledelt, mint a' sziv 's a' test — 's az is elbágyad, elhervad a' nélkül.

Ugy nevezett világba léptünkkor — mintha az előtt abbul kirekesztve lettünk volna 's azért abba nem

ritkán ugy is lépünk belé, mintha holdbul jönnénk, — annyi bal szokásra találunk 's annyi bévett életrendszabásra, mellyeknek alapjok nincs, de mellyeket igaznak tartanak, 's tán mi is tartunk — mert mindenkinek száján forognak — hogy természetesen "vagy mi is a' többiekkel egy sorban járni vagyunk kéntelenek, vagy viz ellen uszóknak tartatunk.

"Az én fiaim társaságokba, theatrumokba 's a' t. nem fognak menni, minekelőtte iskoláikat nem végezték el,, igy okoskodnak gravitással sokan. És a' köznép, mivel ezt már sok okos embernek tartatott uriszemély mondá, még ugyan egésséges belátás 's elrendelésnek tartja; midőn csak egy kis részrehajlatlan fontolgatás után is éppen olly nevetségre méltó 's természettel összeütköző nevelésmódnak leljük, mintha az anyaveréb fiával csak esztendős korában próbálgattatná a' repülést 's a' róka megnőtt-koru kölkével a' ravaszkodást 's a' t. Nem, nem, az embernek esni kell, és sokszor esni, mig maga lábán tud állni; essék tehát inkább akkor, mig teste gyenge de hajlékony, csontjai véknyak de engedők. Minden törés vagy seb, akár testi akár lelki — nem olly veszedelmes akkor, mint meglett-korunkban.

Tapasztalást pénzért venni vagy hagyományképen kapni nem lehet — fizetni kell azért mindég és mindegyiknek; a' különbség csak az, hogy egyik minden testi szerencséjét 's lelki egész nyugalmát veszti a' tapasztalási alkuban, másik pedig a' veszedelmes vásárbul még birtokának jobb részét megmenti. 'S nem ez e a' nevelés czélja? Minden törekedésünk nem a' szerencsének e, vagy ha azt az egek megtagadják, legalább a' megelégedésnek elérése? 'S idomulásunk az élethez vallyon eszközli, vagy elősegiti e ennek elérését?

A' köznép a' szerencsét kincs és hatalom czirkalmával méri. Sokszor halljuk állitni egy ollyanrul, ki magas születésü gazdag ifju, "Ej be boldog,,!

noha az, kirül mondják, tán sokszor közel a' kétségbeeséshez halálos keserüséggel éli napjait. Van az emberben valami, mellyben minden a' világon mint egy tükörben mutatkozik. Ha tiszta ezen tükör 's mindent rózsa szinnel fest, akkor megelégedett az ember; ha homályos 's abban minden setéten tünik elő, akkor boldogtalan. 'S azért látunk sok szerencsétlent, kit szerencsésnek lehetne gondolni; 's viszont sok megelégedtet alacsony helyezetben, kinek alig van élelme.

Ezen Valami pedig általjában véve nem egyéb hanem elromlottság vagy elnemromlottság. És ugyan ezt mi eszközölheti vagy hátrálhatja jobban, mint az első benyomások, anyatéjjel szítt 's gyermeki korunk elő-fogalmai, a' mi nem egyéb, mint a' czélirányos vagy elhibázott nevelés, melly jövendő életünk 's sorsunk vig vagy szomoru létét határozza el!

Ha végre már szárnyinkon repülünk, hány bal vélekedéssel kell küszködnünk — 's mennyire lep el akaratunk ellen minden felvigyázásunk mellett is a' rozsda, a' penész, mint a' [illegible]gő, mellyet be kell szivnunk, legyen az egésséges, legyen bár hideglelős.

A' mi testi tehetséginket illeti, hány képzi magát nagyobb tekintetü embernek, mivel nem jó gyalogló, lovon nem jár, uszni, viaskodni, evezni, sikánkozni 's több efélét nem tud 's azt véli, hogy az csak ifjusághoz 's alacsonyabb rendüekhez illik. Pedig bizonyosan testére és igy 'egész személyére nézve tökéletesb ember az, ki több gymnastikai ügyességgel bir. — A' mi ellenben lelki tulajdonink kifejtését illeti, némelly azt általjában csak hazai tudományokra, némelly pedig egyedül külföldiekre, 's nem különben ugy nevezett 'szép müvészi vagy speculativa nyomozásokra terjeszti. Ha nem tudunk francziául, szép társaságban kikaczagnak, ha nem tudunk magyarul, szánakozást gerjesztünk hazánkfiaiban. Ha sokat nyargalunk, gyaloglunk, uszunk 's a' t. némellyek

előtt komoly férfiui tekintetünk szinte veszélyben forog, mert ezek gyakorlása mély itéletek szerint minden lelki tulajdont kirekeszt; ha pedig mindég csak olvasunk, ülünk, jóllehet egy kevessé sétálgatunk, végre akaratunk ellen is ugy meghizunk 's minden esetre annyira elgyengülünk 's asszonyosodunk, hogy Insurrectióhoz többé nem állhatunk, ha ott nem csak vitézi öltözetet 's titulust akarunk halászni, hanem ugyancsak derekasan katonáskodni is.

Egyik ma azért kárhoztat, mert harisnyát viselünk, 's inasunk német ruhában jár, vagy hogy lovunk farka rövid. Másik vadságunk 's betyárságunkért üldöz, 's nevetségesnek látja, hogy még utszán 's lóháton is pipázunk. Egy harmadik mindent megbocsátna, csak szakálunk ne volna olly hosszu; de felejti, hogy csak két életforgás előtt eldődinknek, kikre annyira szeretünk provocálgatni, igen hosszu szakálok volt, 's akkor megint bizonyosan ők hitték, hogy elbomlik a' világ, ha azon szép férfiui fekete, vagy patriarchai hó szakálhoz beretva közélit! mintha polgári erénynek szakál volna fészke, ugymint Samson óriási ereje — az irás szerint — hajában volt. Egy más megint késő ebédlést gyülöl mint halálos bünt, 's azt ki későn 's tán munka után eszik, magánál, ki korán 's tán munka előtt nyeli sültjeit, sokkal csekélyebb embernek tartja. 'S számtalan több eféle, mellynek előadására hónapok kellenének!

'S illy helyezetben addig vergődünk a' "mit tegyek 's mit fognak mondani" közt, mig mindenkinek szolgájává 's előitéletek rabjaivá leszünk, vagy keblünket bezárva, az élet piaczát odahagyván, igazi egoistákká válunk.

'S nem ezen két osztály teszi e az emberi társaság nagy részét, mellynek egyike rabláncz által lebilincseltetve minden magasb 's nemesb repülésre erőtlen; másika pedig elkeseredve se felebarátinak, se hazájának nem él, hanem csak önmagának 's elsza-

kadását a' világtul mint embergyülölő kezdi 's közönségesen mint Sybarita végzi, ki se lelkét, se szivét többé semmivel sem táplálja. 'S pedig Magyar boldogan vagy csak megelégedten is miként élhet illy erkölcsi eledel nélkül, ezt kérdem részrehajlás nélkül? A' Magyar, kinek nagyobb része lélek?

De hol a' hiba? Hogy a' nevelés tárgyiban t. i. testünk kifejlődése, statusunkhoz szükséges tanulásink 's társaságban mulhatlanul tudnivalóink közt nincs összehangzás, súlyegyen; 's hogy közönségesen sokban igen is haladtunk, 's igy másban egészen hátramaradtunk, melly elég oka tökéletlenségünknek.

A' gymnastikát igen későn kezdjük 's azért minden ágozatiban, mint kellene, azt jóformán soha meg sem is tanuljuk. Bajos is 30 esztendős embernek ügyetlenül a' vizet verni 's abbul untig inni, vagy a' jegen nem sokkal igézőbb alakban jelenni meg, mint valamelly lóforma állat, mellyet néha juhnyáj közt is látunk, midőn mellettünk ügyes mozdulatokkal a' legkisebb gyerekek is a' vizben vagy jegen egymást versengve üzik. 'S azért, ha szüleink irántunk kötelességiket e' részben elmulasztják, tán többé nem is kezdünk ezen gyakorlásokhoz, a' mi által, akárhogy tagadjuk is, valamelly csorba marad rajtunk.

Mesterségbeli tanulásinkat se folytatjuk olly állhatatossággal, mint azt tenni kellene 's bizonyosan tennők is, ha magunkat őszintén kérdeznők, 's igy elhatározottan tudnók, mihez kell fognunk. Mi igen sok oldalra daraboljuk természeti talentuminkat 's azért közönségesen tudunk "ex omnibus aliquid, ex toto nihil," — 's igy se olly jó 's ügyes katonák, se olly törvénytudók és szónokok, se olly jó gazdák nem lehetünk — mint azok, kik minden idejeket 's törekedésiket ezek közül csak egyre különösen forditják.

A' mit végre az életben 's társaságban tudni kellene, igen is messze keressük, 's köztünk sokan azt gondolják, hogy öntartásunk mennél feszesb, csafar-

tabb, piperésb 's különösebb, annál kellemesb 's tetszetősb, holott az egyenes, természetes 's férfiui egyszerüség, kivált Magyarban, minden bizonnyal kirekesztőleg legnemesebb 's kedveltetőbb mód élni világát. Viseletünk 's külsőnkre nézve kivántatót vagy keveset, vagy tán igen is sokat tanulunk, 's az által becsünk egy részét megint elvesztjük. A' külső pedig sokkal fontosb mint gondolnók; mit ér a' legszebb Pentelikei márvány, ha kifaragva nincs? De lehet belőle Belvederi Apollo 's csak annyi, és nem több; mert minden még tökéletesbre való törekedés — megsemmisítné a' remeket. Illy formán milly nevetséges lehet földink is, ha valami igen különöst 's igen tökéletest akar mutatni, vagy abban keresi eredetiségét 's magát genienek véli, ha se nem nyiri se nem fésüli haját, kezeit pedig mint Newton soha se mossa!

'S igy nevelés, tanulás, idomulás kell. De mint eszközöljük ezeket? számos mestert mikép fizethetünk, jó nevelőket mi módon tarthatunk, minden szorgalmat melly uton fordithatunk gyermekink kimivelésére, hazánkat 's a' külföldet hogy ismertethetjük meg velek? Hiszen mind ez szörnyü sokba telik. Pénz kell tehát! De ezt megint ugyan ki adja? Kell tehát előmenetel a' gazdaságban, kell kereskedés! De ezekrül csak álmodni se lehet bizonyosság 's Hitel nélkül.

Honnunk felemelkedésének mélyebb köve tehát a' Hitel a' nevelésnél ugy e? 'S azért melly hijábavaló beszéd, mellyet sokszor köz tapssal kéntelenítetünk hallani "maradjunk szabadok, habár szegények leszünk is," — mert akárki mit ábrándoz, csak a' vagyonos nemzet szabad, 's egyes személyekrül Franklin azt mondja "könnyebben összerogy az üres, mint a' teli zsák,". Az, ki jobban birja magát, rendszerint függetlenebb mint az, ki néha más segedelmére kénszerül, többet tudhat, mert élelmére nincs annyi gond,

több ideje marad öntapasztalására, gyermekeit jobban nevelheti 's a' t. 'S ha lépve megyünk előre, ugy látszik, hogy a' mező virágzása, kereskedés sikere 's lakosok fényes bőre a' szabadsággal mindég karöltve jár; a' szegénységbül ellenben elaljasodás, abbul pedig végre szolgaság leend, vagy pásztori 's rablói életmód, melly farkashoz illő inkább mint emberhez, ki szebb 's hatalmasb lelkek rokona.

Mindenkinek ön mesterségét kell tanulni; azonban tanulni kétfélekép lehet: 'rendetlenül 's rendesen, és száz tanuló közt, ki rendetlenül, vagy ha szabad mondanom, 'szokás szerint tanul, tizben a' tanulás több hasznot fog tenni, mintha éppen nem tanult volna, kilenczvenben pedig több kárt.

Az elmének főtehetségi — praktikai tekintetben véve — a' képzelet, emlékezet 's itélet. Ezen három tehetség egyenlő, vagy inkább egymáshoz illő arányozata alkotja a' tökéletes egésséges agyvelőt, 's ha egyike ezen tehetségeknek nagyobb hatalmat vagy kiterjedést nyer, az szinte mindég a' két más tehetség kisebbülésével 's csorbulásával szokott esni.

Ki rendetlenül 's minden systema nélkül tanul, az, emlékező tehetségét terjeszti 's képzeletét; mert bizonyos, hogy két idea egy harmadikat szül. 'S némellyek társaságában ideáink csudálatosan szaporodnak, másokéban szinte elmaradnak, 's egyikkel több észt lelünk magunkban, mint másikkal. Ha valakinek egy saját uj gondolatja sincs, majd támad két olly gondolatbul, melly másé 's mellyet hallott vagy olvasott, 's az észrevehetőleg tán legkisebb hasonlatban sem fog lenni a' nemző gondolatokkal; ugymint az állati vagy emberi származat némellykor egy nemzőjére sem üt, vagy tán egyik 's másikhoz is csak igen keveset hasonlit.

Már a' képzelet 's emlékezet felemelése 's kiterjedése által 'az itélő tehetség csonkul 's keskeny körökbe szoríttatik. Pedig ezen tengely körül forog minden embernek mestersége.

Nem kell ennek következésében a' koponyát többel tömni, mint a' mennyit elbir, nehogy az itélő erő gyengüljön, 's tanulni józanabb az életbül, az emberektül, mintsem mindég csak nyomtatványokbul 's a' multbul. Senki se higyje, mig él, hogy tanulásit már elvégezte, hozza inkább Báró St. mondását emlékezetébe "abbul, a' mit nem tudunk, több százezer tudóst lehetne koholni," mert bizonyos, hogy azon rész, mellyben egy cseppet se vagyunk jártasok, jóval nagyobb, mint hol egyet 's mást homályosan már gyanítunk.

Sokan csak azért sem mennek némellyekben elő, mert azt gondolják, 'tudják immár. Magamnak van emberem, ki a' kávé 's rizskása-főzést Törökországban, fagylaltak készítését Olaszországban 's a' t. soha tökéletesen meg nem tanulta, mert "hisz ez nem nehéz uram, már ezt ugy is tudtam," volt állitása 's ma se tudja. Mások helytelen égyenbül nem vallják meg egyenesen, a' mit nem tudnak, 's igy soha se merik elfogadni az első leczkét, nehogy hazugságon érjék őket.

Hogy pedig általjában még ugy se birjuk magunkat, mint ahogy hitelünk nem léte mellett is birhatnók, ennek még egyéb okai is vannak. Mindenek előtt ritkán tudjuk tisztán 'mi a' vagyonunk, 's igy közönségesen abban csalatkozunk, hogy jobban véljük birni magunkat, 's ahoz képest élünk is. Nincs továbbá jószágink javitásában systemánk. Vagy mindegyre javitunk, 's szép 's nagy jövedelmink mellett mindég pénzben szükölködünk, 's életünk nagy részét

ugy töltjük, mint egy vándorló mesterlegény; vagy pedig egyszerre minden életgyönyörüségben akarván részesülni, jószáginkat a' helyett, hogy jobbitnók, inkább rontjuk 's olly állapotba hozzuk, hogy jövedelmink végre mintha kiszáradnának, elmaradnak, kivánságink pedig azonban naprul napra nőnek.

Azon módokat 's intézeteket se igen ismerjük, 's kivált nem értjük, mellyek által civilizáltabb országokban ámbár kis tehetséggel, még is sokan szinte minden élet javaiban részesülnek, mellyek nálunk kirekesztőleg csak vagyonosok sajáti. — De ezekrül majd más időben.

Az emlitettek mindazáltal csak hitvány módjai a' gyarapodásnak azokhoz képest, mellyek a' bizonyos Hitelbül áradnának a' tőkepénzesre, földbirtokosra 's egész országra 's inkább csak a' creditum természetes következési.

Vehetné csak kamat nélkül mindegyik kün heverő pénzét, melly valóban neki egy kopott malomkőnél többet nem ér, kezibe menhatna csak a' földesur jószágai becse szerint elégvelő pénzt becsületes kamatra, — 's lehetne a bizonyos, hogy azt megint fontos ok nélkül nem mondják fel — mennyit nem nyerne az által a' közönség, az ország, 's mennyire nem terjedne lassan lassan ennek haszna jóltévőleg a' haza legkisebb ereibe! A' termesztmények egy kevessé jobb ára, a' pénznek kissé sebesb fordulása, mennyire nem emeli időszakként egy vagy más vidéknek egész lételét? De, mint változó időben, látszassék bár néha napsugár, nem érhetik a' gabna aratásra, mert ahoz állandó szép nyári idő is kell; ugy nem fejlődhetik illy villám rövidségü jobblétünk által mind az ki, a' mi anyaföldünk virágzását, földeink jobbulását 's a' haza nemesb és magasb állását minden bizonnyal következtetné. 'S ha meggondoljuk, hogy mostani állapotunkban semmi egyéb nem tart, mint azoknak okoskodása, kik a' dolgot éppen nem értik,

vagy azok, kiknek a' mostani zavar és setétség eszközléseik rutsága miatt kivánatos, — valóban azt mondhatni rólunk 'szárnyaink magasb repülésre nem igen valók!

Ezek szerint ugy látszik, hogy mind testi mind lelki hátramaradásunk egy fő oka a' Hitel hija. Agyvelőm legalább ugy mutatja, 's más szövétnekem nincs. Boldogok, kiket inspirátio világit!

Azonban forditsuk meg a' kérdést, 's ezen szakaszt vizsgáljuk tovább.

A' MAGYAR

NEM BIRJA MAGÁT OLLY JÓL, MINT KÖRÜLMÉNYI ENGEDNÉK.

Ki minden nélkül el tud lenni és semmi szükségei nincsenek, irigylésre méltó, tagadni nem lehet; 's kivált ha egy ollyan szabadulhat meg az élet számos kötelitül, ki annak minden javait ismeri is, 's nem ollyan, kinek minden nélkül ellenni kell, és szegénysége 's nyomorusága soha sem éreztete vele valami jobbat. Azonban se Zeno, se Rancé iskolái nem illenek a' mai józanabb időkorhoz helyesebben, mint Epikurosé vagy Voltaireé, mert az emberiség diszére jóformán el van már ölöve, hogy a' lehető legnagyobb szerencsét sem a' magatul mindent megtagadó, sem az örömekben undorodásig uszó nem találja fel, hanem az, ki lehető legtöbb keserü érzések eltávoztatása mellett, mérsékelve még édes gerjedelmekkel is örvend. 'S igy ne gondoljuk, hogy az, ki nem szegény, már jól is birja magát, mert a' ki jóllakott, kinek ruhája 's hajléka van, bár sokan boldognak tartják, és szegénynek általjában nem is mondhatni, még messze van azon megelégedés pontjátul, mellyet elérni minden ember törekedik. Ki állati része jólétében gondolja feltalálni belső csendét, nem ismeri "nemesb lelkek szép örömit, 's boldogsága nem lehet sokkal nagyobb, mint az állaté, melly nem tudja "honnan, mi, hová,, 's azért éppen ugy méltó az irgalomra, kinek módja nincs lelki tehetségei kifejtéséhez, mint kinek kenyere nincs; szánakozásra éppen ugy, ki lelki eledelt nem

birhat el, mint kinek gyomra testi táplálást nem emészthet; 's ha valamellyiknek hátramaradni vagy veszni kellene, veszne inkább az agyag. De nem szükség, sőt öncsorbulásunk lenne, mig emberi létel sorsunk, ha csak egyik részünk kényei vagy a' másiknak reményei volnának kielégitve. Se magasb lelkek, se állatok nem vagyunk, hanem emberek; éljünk azért mint emberek, csakhogy halhatatlan részünk soha ne váljon rabbá.

Azon okoskodás, 'boldog ki nem ismeri a' jót, mert igy nem is ohajthatja, már elavult — 's éppen olly józan, mint a' 'kő szerencsés, mert semmije se fáj. Nem negativa hanem positiva szerencsére van alkotva az ember, csakhogy kész sültet ne várjon házához, de a' földdel vivjon meg, hogy azt megszerezhesse magának; ugy minden bizonnyal nincs a' Magyar szegénység-türésre teremtve, hanem hogy mindegyik azt mondhassa magárul 'jól birom magam,. Ennek értelme pedig ugyan tág, 's ezt sem érhetjük el emberhez illendően az országuton, vagy kandallónál ülve, mert számtalan szükségünk van, mellyeket kielégitnünk kell, minekelőtte magunkrul azt mondhatnók; 'jól birjuk magunkat; 's melly igen nevekednek azok naprul napra, a' mint a' mesterségek 's tudományok inkább 's inkább fejledeznek, 's mi állatiságunkbul mind jobban jobban kilábolunk. Azonban azt, a' mit az Örökévaló csak resttül tagadott meg, a' fáradozónak pedig azért nehezité, hogy munkája gyümölcse annál édesb legyen, kirekesztőleg csak bölcs elintézés 's állhatatos munkásság által tehetjük sajátunkká.

Szép termékeny mező, csinos ház, falusi élet kellemei, vadászat, paripa 's több eféle mit érnek, egy kis külföldi tudósitás, az emberiség egyben másban előmenetelének rajza, jó könyvek használása nélkül, 's ki ura ugyan már az elsőbbeknek, de utóbbiakkal nem él, jól birja e magát? Vagy azon férj, kinek felesége szép és hű, gyermekei vidorok 's

erősek — de ki a' közjóra nézve süket és vak, 's hazája előmenetele lelkét éppen ugy nem deríti, mint annak hátramaradásán nem pirul? Egyik 's másik is mennyi számtalan kellemes érzésben nem részes! Vagy tán az birja jól magát, ki városban 's külföldön keresi az élet minden kellemit, 's kinek hazafiai és számos jobbágyi csak unalmas vagy ijesztő álom képében jelennek meg; vagy az, ki mindég otthon nem is sejdíti, melly megillető 's szivrehatóképen tudta a' gyenge ember a' természet némelly titkait már felfedezni, az örök setétséget némellyekben szürkületre birni 's mennyire közelithetett elme ereje 's lelke tisztasága által a' legfőbb tökéletességhez!

Léleknek a' testtel szoros egybehangzása tökéletes élet 's megelégedés; azok teljes elválása halál. — 'S csak az birja igazán lelkét 's testét jól, ki egyik 's másiknak minden lehető eledelével bővelkedik.

Sok függ a' körülményektül, mellyeket kinek kinek helyezetében ismerni kell, nehogy eledelkeresésben minduntalan viz ellen evezzen, 's vitorlái szél nélkül vergelődjenek, 's ő végre éhen haljon.

Az Angol nem b i r h a t j a m a g á t j ó l éppen azon módon, mint a' Muszka, Magyar nem olly módon, mint az Olasz, a' Chinai nem azon mint a' Török. Mindegyiknek helyezetében különb izü, különb mennyiségü az eledel, ugy hogy hirtelen változtatás veszélybe hozhatná az egész organismust, midőn lassu elszokás az alábbvaló eleségtül 's halk elfogadása a' nemesebbnek csak hasznos 's egésséges lehet.

Szinte mindenki jobban birhatja magát szorgalma után, akárhol jött a' világra. 'S hát még hazánk földén! A' földbirtokos józan elintézés által sokszorozhatja jövedelmét. 'S ez csak magunktul függ. Már az Angol földbirtokos ezt nem teheti, mert mezeje igen nagy javitást nem szenved, földje vénebb lévén a' mienknél. A' tőkepénzes józan elintézés után 12 esztendő alatt tőkéjét kettőztetheti, 's ez is csak ma-

gunktul függ. — Már a' Török tőkepénzes ezt nem teheti, mert veszedelemben forog, ha kamatoltatni akarja, 's gondosan el nem zárja. Mi igen sokat tudnánk termeszteni, de kereskedési fekvésünk nem felettébb kedvező. — Gallia fekvése ellenben kivitelre dicsőséges; de ott megint Banáti, Bácskai mező nincs.

Igy van minden hazában felesleg és hiány, 's csak az, ki azokat tökéletesen ismeri, szerezhet lassan lassan magának 's hazafiainak több birtokot. 'S nem az cselekszik bölcsen, ki hazaszeretetét abban helyezteti, hogy minden idejét annak dicséretére pazarolja, hanem inkább az, ki hátramaradásit fejtegeti 's boldogitásában elősegélleni fáradozik. A' mi igazán jó 's kitünő, nem kell annak dicséret; fénylik a' gyémánt magában is. 'S nem ritkán egy becsületes ember, ha Leonidáshoz, Montaignehez, Pitthez 's a' t. hasonlitjuk, nevetségessé válik; 's az ki hevében neki használni akart, inkább ártott, 's ama két franczia közmondásra emlékeztet 'qui dit trop, ne dit rien. Il n' y a pas de plus grand malheur, que d'avoir un sot ami.'

Kell tehát ismerni hazánk javait, hiányit 's helyzetünk minden oldalit, 'mert csak igy birhatjuk valódilag jól magunkat. Hogy az országban a' mi hátra van, előre menjen, 's ne talán félre, ahoz 'legény kell a' gátra 's ember, a' szó legvelősb értelmében! Kell nemzetiség, mert csak ugy birhatja magát kiki jól, ha az marad, mivé Isten alkotá: Török Török, Angol Angol, Magyar Magyar 's a' t. Az igaz Török nem gyengül el Várna düledékin, hanem halni kész, vagy csak urának 's nemzetének élni; nemzetiség vivja ki a' Trafalgari 's Abukiri veszélyeket; ekép gyülöli az igaz Magyar a' homályt és czimborát 's a' legjobb hazafi törvényes Királyának leghivebb jobbágya is.

'S ugyan hány áll köztünk őszintén a' lelki függetlenség középpontján, valljon! 'S ki nem hajlik kissé egy vagy más részre. Mintha Király és hazaszeretet ollyan volna, mint eczet és olaj, melly soha eggyé nem vegyül. 'S mennyire nem idegenit el ezen balvélemény sok becsületes hazafit egymástul, kik a' legfontosabbakban egyenlőn éreznek, gondolnak, 's kiket szorosabb barátság kötne össze, ha egymást jól ismernék! 'S milly ellenkező gát ezen szomoru heterogeneitas hazánkban! Melly többek közt annak is oka, hogy Hitel nincs, és ez, hogy igazi serény földmüvelés, kereskedés nincs, 's ez hogy 'magát a' Magyar olly jól nem birja, mint körülményi engednék. Ezen heterogeneitas annak is oka, hogy a' törzsökös Magyar, ki egy lépésnyire sem akar a' világban haladni, midőn még a' föld is forog, ugy áll az igen is külföldies Magyar ellenében, mint Róma és Alba a' Horatiusok és Curiatiusok megküzdésekkor — mint ellenségek, 's nem mint földiek 's barátok — holott legjózanabb volna egyiknek 's másiknak is egy kissé engedni 's egymáshoz közelitni.

Mi nem állhatna fel polgári erény és egyesületek által hazánk diszére 's Urunk dicsőségére anyaföldünkön!

Most sok, a' Hitel hija 's mindenek előtt állapotunk nem ismerése miatt t. i. hogy Hitelünk nincs, magát olly szomoru állapotba helyeztette, hogy nem csak illő fentartására nem marad neki elegendő, de még legszentebb kötelességinek se tehet eleget, 's a' neki őszintén kölcsönözött pénznek se tőkéjét se kamatját nem fizetheti, melly talán egy becsületes háznépnek mindene! A' nemzetiség soha szembetűnően 's szivrehatóan nem szólott hozzá, hogy illy hátramaradásbul hazafiaival kilábolni törekedjen — 's igy most apathiája 's elkorcsosodása miatt olly helyen áll, mellyrül azt látja tisztán, ha felébred pillantatig émelgő szédelgésibül 'hogy számos ártatlanra nézve ő egy rablónál nem jobb, vagy egy gyujtogatónál

nem különb! Mert arra nézve, ki teszem ezer forintjának se tőkéjét se kamatját nem kapja, a' következés éppen ollyan, mintha azt valaki tőle ellopta volna, azon különbséggel mindazáltal, hogy az egyik rablót, ki előtt ládánkat zárva tarthatjuk, a' törvények üldözik, a' másikat pedig, kinek bizodalommal nyitva áll kincstárunk, majdnem pártolják.

'S milly keserüen élték illy idő 's vagyon-pazarlók napjaikat, mennyire törekedtek, hogy idejeket mint mondani szokás 'megöljék — az időt, mellyet egy Isten se idézhet többé vissza! Tudjuk meg csak 'szeretik e hazájokat? De csak jószágikat se ismerik'. — 'Barátjaik e hazafiaiknak? De még anyanyelveket se tudják.' — 'Valamelly speculativa, szép vagy empyrica tudományokban foglalatoskodók 's jártasok e? — Éppen nem.' — 'Jó gazdák tehát, ujat próbálók? Oh nem, sőt sequestrumrul szólnak.' — 'Örömben, vigságban töltik tán napjaikat, 's távul kerüli őket a' gond? Koránt sem, sőt unalom nyavalájában sinlődnek.' — 'S hát ugyan mik, tán rossz emberek, kik ugy élnek mintha Isten se volna, 's az élet után mindennek vége? Éppen nem, inkább szelidség 's jámborság példái'. — 'Ah, tehát semmik, növényországba való becstelen plánták, 's még annyi hasznot se hajtanak mint egy fa, mert az legalább árnyékot ád 's tüzre jó, — 's annál veszedelmesbek, mennél méltóbbak mentségre 's mennél megbocsáthatóbbaknak látszatnak gyengeségeik. Ugy nevezett 'jó emberek, senki sem irtózik tőlök, mint azokat se kerüli senki, kiket sárga szinek még nem árul el, de belsőképen már keblekben a' mirigy. Volna bár inkább vétkek olly rut, hogy a' még el nem romlott ifju tőlök undorodna! mert könnyebben kikerülné a' már külsőjével is émelgést inditó hibát, mint azt, melly bizonyos eltüntető gyengeség lepleivel fedezgeti szégyenit.

Némelly érzi hátramaradását, vagy tévelgő uton járását, 's legalább pénzbeli összeköttetésiben akarja

tisztán tartani lelkét 's özvegy 's árva hitelezőji sorsán megilletődik. De nem tud magán erőt venni 's pompás 's fényes életmódjárul lemondani; mert nem ismeri 'az emberékesitő büszkeség 's alacsony hiuság közt a' különbséget. Büszkének véli magát, hogy ugy nevezett rangja szerint élni meg nem szün, 's őtet a' sors csapási nem verhetik le; midőn azonban valódiképen más pénzét költi, és semmi egyéb, mint csak hiu. — A' nemes büszkeség inkább rongyban jár, és száraz kenyeret rág, mint sem azzal élne, a' mi nem övé.

Sok, hiv emberit kénytelen kenyér nélkül elbocsátni; más, ki legfüggetlenebb lehetne, magát olly helyezetbe zavarja, hogy sok hijábavalót, ki szolgája lehetne 's kit belsőképen megvet, süvegelni 's előtte hajladozni kénytetik. De minek terjesszem ezek előszámlálását végtelenre. Szánakozásra méltók, kik magokat érdekelve érzik 's kivált azok, kik szebb tulajdonokkal, keserves érzéssel néznek életekre vissza, 's kiknek szerencsétlenségeket nem annyira magoknak, mint hiányos nevelésnek 's Hitel hijának tulajdoníthatni.

Illyen 'legények a' gáton, természet szerint józan változást nem tehetnek, vagy az áradó balvéleményeket nem tarthatják fel. Minden csak felsőbbségnek enged, legyen az erkölcsi, legyen physikai.

Ha valaki egy szinte olly világos igazságot, mint kétszer kettő négy, rekedt vagy gyenge szóval hirdet, tán senki se hiszi, mert tán senki se fogja hallani; de azon igaz szó, melly szabad mellbül derekasan hangzik, előbb utóbb elfogadásra talál.

Ha kivánjuk hölgyeink megmagyarosodását, tegyük azt a' mi magyar elfogadhatóvá, tetszetővé is. Eszközöljük azt felsőbbségünk által. Ne várjuk el, hogy Szépeink lenni szeressenek olly hazánkfia társaságá-

ban, ki tán zsiros csizmában látogatja meg őket, pipaszaggal tölti el a' házat, 's beszédje közben a' tiszta padlatra jókat pök, 's vagy alacsony hizelkedéssel felhőkig dicséri, ha jó reggelt tudnak magyarul mondani; vagy mindenrül oktatólag beszél, ámbár a' negyedik vármegyében se volt; vagy egy originált akar mutatni, kinek esze szinte könyökében 's ki mindent össze vissza habar, vagy némán és szolgaként az ajtónál áll 's a' t. Mert természetes, hogy társasága egy olly külföldinek sokkal kellemetesb, ki messze járt, sokat látott, a' legnagyobb következések kutfején, 's a' legnevezetesb történetek tanuja volt, 's mulatságos előadása 's életrevaló módja által órákat pillanatokká varázsol. Ne legyünk irántok igazságtalanok, 's csak kérdezzük magunkat: helyeztetésekben nem szeretnők e mi is inkább az utazott, kicsinosodott idegen társaságát, mint egy durva előitéletekkel megtölt földinkét!

Nem kivánnok e inkább ollyan emberek köriben lenni, kiktül élni tanulhatunk, mint sem ollyanokéban, kik nevetséges tanácsok 's faragatlan dicséretek által belsőnket nem kevesbé sértik, mint részrehajló vagy tán alaptalan okoskodásikkal untatnak? Ne fáradjunk annak megmutatásában, mert ugy is hijában lenne, hogy magyar leánynak illőbb volna magyarral mulatni 's a' t. ha a' külföldi magaviselete bátrabb, ügyesebb, kellemesb 's tetszetősben tud körülte forogni. Egymáshoz vonzódásra, barátságra, szerelemre, megtetszésre 's arra a' mi mulat, semmi egyéb nem kénszerithet, hanem csak felsőbbség és báj! Egyedül tiszteletre lehet valakit kénszeritni, egyébre semmire, a' mit ha ugyan megérdemlünk, még halálos ellenségünk se tagadhat meg tőlünk.

Ne törekedjünk hijába a' viznek hegy ellen vitelére, 's ne remélljük, hogy a' teher felfelé essék; de eszközöljük inkább azt, hogy nem csak tiszteletre, de még barátságra, sőt szeretetre méltók is legyünk,

hogy tapasztalásink, szebb szokásink, 's öntartásunk társaságunkat kivánatossá, mulatságossá 's bájolóvá tegye. Ne vádoljuk asszonyinkat, mert bennünk a' hiba. Álljon csak nemzetiségünk 's magyarságunk olly szép fényben, hogy a' szemérmes szüz bátran, habár pirulva is, egész világ előtt ismerhesse meg, 'hogy minket szeret, 's boldog lenne életét miénkkel megosztani; ne féljünk, mind megmagyarosodik a' jóravaló, 's kinek férje 'férfi. —

Éppen ugy ne kivánjuk hátráltatni, hogy könyveket, erőmüveket, gazdasági műszereket, egy 's más házi butorokat, lovakat 's a' t. inkább külföldrül szerezzünk, mint ide haza vásároljunk, de készitsünk helyesebbeket, tenyésztessünk jobbakat. — Ne mondjuk mindjárt hazafitlanságnak, ha egy külföldi könyv külsője jobban tetszik, mint egy magyaré; sőt nézzük azt inkább jobb izlés előmenetelének, 's készitsünk még helyesbeket, ha lehet. Ha pedig belseje jobban mulat, irjunk eszesebbet, 's tegyünk a' sajtó szabadságárul józan javallatot. Ne akarjuk, hogy egész világ minket vegyen mintául — modellául — a' vén t. i. az ifjat, 's az erősebb engedjen a' gyengébbnek, tanultabb a' tanulatlannak; alkalmaztassuk inkább magunkat a' többiekhez, kivált a' müveltebb nemzetekhez; mint közönségesen a' fiu követi apja nyomdokát, 's az ügyetlenebb az ügyesebbet, 's nem viszont.

Olasz énekes jobban fog énekelni, mint földink, akármilly magasságra gondoljuk is azt idétlen dicséretink által emelni. — Az angol telivér kifutja lovunkat, akármilly rossz szemmel néznők is. Didot Párisi betüinél szebbet nyomtatóink nem állitnak elő, akármit mondjanak is. Az Éjszakamerikai hajós bizonyosan kitesz Pest 's Budai csónakászinkon. Como 's Belagio vidéke sokkal kiesb, mint Somlyó vagy Badacsony tájéka. A' földmüvelés Angliában 's Belgiumban a' mienket határtalanul felülhaladja. Madeira, Sheri borok tiz esztendeig is elvannak jól a' hajó fenekén.

a' Hegyaljai pedig sokszor még pinczében is elromlik, — akármilly rossz néven vegyék ezen állitást sokan. Telelni minden kétség kivül kellemetesb Nápolyban vagy Párisban, mint Szabadkán vagy Esztergomban, és számtalan több efélék. Szóval azt mondani 'extra Hungariam non est vita, hijábavaló 's kaczagást vagy szánakozást okozó beszéd.

Hanem azért, mert honnunknál van boldogabb éghajlatu vidék is, hol ugy szólván se nyár, se tél nincs, — azért, hogy több idegen nemzet annyival előbbre van lelki müveltségében mint mi, és sokan köztünk még azt se tudják, mi az igazi szabadság, — vagy azért, mert másutt a' társasági kellem, tudományok bája 's a' bajnoki becsület jobb fényben állanak már, mint nálunk 's a' t. azért az el nem fajult Magyar még se fogja anyaföldét kevesbé imádni, vagy azt éppen elhagyni; mert van valami kinemmondható, mi a' nemesb embert ellenállhatlan erővel csatolja hazájához, legyen az bár kopár mező, bár berkes lapány, vagy hósivatag.

Ha azonban nem a' haza hátramaradási 's szennyei teszik azon bájt, melly minket hozzája vonz, — hanem a' legszentebb kötelesség érzése, 'azt mindenben elősegítni 's felemelni,' akkor meg kell ismerni magunkban 's körülményinkben a' jót, de a' rosszat is.

A' nemzetek valódi ereje vadságon, fanatismuson, vagy tökéletes kimüveltségen épül. Közép ebben veszedelem nélkül nem lehet, mint nem is lehet károsb a' félszeg felvilágosodásnál 's tudománynál. Mi már ősi vadságunk nagy részét, melly Osmán dühének valaha határt vont, letettük, elhagyott bennünk a' hitbeli viszálkodás 's hasonlás ördöge, hála az egeknek — de most, midőn ősi bálványunk megsemmisült szinte két nemzetiség közt 's igy igen gyengék vagyunk, 's mind addig azok is maradunk, mig a' felvilágosodás félut-

jábul ki nem lábolunk 's azon pontra nem emelkedünk, mellyrül minden vadságot 's fanatismust meggyőzhetünk; mint az ordító oroszlánt bátran várja be a' jól fegyverzett ember 's meggyőzi. Ne kételkedjünk, a' lelki erő 's ész végre bizonyosan minden testi erülködésen diadalmaskodik.

Ki józanabb nemzetiség kifejlésére vágy 's legerősb fegyverekkel akar felruházkodni, az, mennyire tehetségében áll, az egész föld szinét bejárja. Ha a' sors magas helyeztetésben hozta e' világra, leereszkedik néha önkényesen, 's felkeresi a' szegénységet, a' nyomoruságot, mert azok legjobb 's leghivebb tanitók; gyalog utazik, 's magányosan 's kevés pénzzel; 's ollyasokra akad, a' miket alig gyanitott volna előbb, 's majd nem sokára egészen felvilágosodik előtte belső érdeme könnyü léte, élet-philosophiája csekélysége, 's hogy sok szivességet, szeretetet 's barátságot nem egyébnek köszönhet, hanem tán csak véletlen születésének, pénzének 's összeköttetésinek; 's hogy egy harmadik, ha megkülönbözteti is czimmel vagy dicsérettel őtet, valósággal magasabbra még se emelheti 's egyedül maga által lehet csak jelessé akármiben. Észre fogja venni, milly szomoru, önerejével 'a' sarat emberül ki nem állhatni 's az élhetetlenség lenyomó érzésében vagy Herczegi palást, vagy Grófi korona alá bujni, vagy pénzes láda mögé rejtezni kéntelenittetni. Tapasztalni fogja, milly szép 's nemes érzés lakja sokszor a' szántóvető hajlékát, 's hogy nagyobb szerencsére méltó. Meg fog végre abban győződni, hogy semmi sem melegíti belsejét kellemesebbül, mint azon érzés, hogy ő, a' mi, maga által az, 's hogy senki és semmi nem teheti őtet nyomorulttá, mert ő minden életjavakkal olly bölcsen 's édes örömest élni is fog tudni, mint azok nélkül megelégedten el is lenni.

Illy világi bölcsek mozditják elő a' józan nemzeti szellemet 's illyenek nagyobb vagy kisebb száma alkotja egy ország nagyobb vagy kisebb erejét. —

Minden felsőbbség jobbára idomitástul függ. A' rosszabb ló, ha idomítatott, meggyőzi a' jobbat melly idomítva nincs. Ugy éppen azon egy ember, vagy ezred minden ellenséggel diadalmi hiedellel szálhat szembe, vagy eggyel se, a' mint ahoz el van vagy el nincs készitve. Mai időben a' legelszántabb bátorság is semmivé lesz a' hidegvérü combinatio előtt, mert az ész meggyőzi a' testet. Gyakorolni kell tehát magunkat az ujabb taktika és strategia rendszabási szerint az ország védelmére, hiszen alkotmányunk szerint született katonák vagyunk. Indisciplinált sokaság, bár mi dühös lenne is megtámadása, mai időben végre meggyőzetve széllyed el. Azonban jó katona rövid idő alatt senki se lehet, ahoz tudomány 's hosszas gyakorlás kell, mint se tökéletesen jó, se felettébb rossz ember se lesz egyszerre senki. Hát a' jóban 's igazán nemesben hány esztendei gyakorlás szükséges életünk minden pillantatiban olly rendületlen önállásra, hogy se szépség bája, se nagyravágyás kisértete, se popularitás tömjénje meg ne tántoríthasson minket. Elpuhulhat lassan lassan egy egész nemzet, melly valaha fél világot megrázá, mint viszont hosszas ostrom alatt végre még az asszonyok is megszokják a' bombákat 's ágyu-golyóbisokat. — Annyi ereje van az idomulásnak, a' szokásnak.

Az a' mi valaha nemzetiségünk talpköve 's ereje volt, időjártával elbomlott, 's jól mondja hazánk koszorus Lantosa

"Óh más magyar kar mennyköve villogott
Atilla véres harczai közt 's a' t.

's a' mi elmult, ne akarjuk azt megint életbe visszaidézni, mert lehetetlen — ugy mint elfolyt óráink se térnek soha vissza többé. Szükséges inkább — nehogy homokon állapodjon minden lételünk, — uj nemzetiségünk lelkét mind jobban kifejtenünk. Eléggé meg nem becsülhető szerencse, hogy a' Mindenható olly században engedett élnünk, mellyben nem korlátlan

bátorság 's felhevült képzelet, vagy testi erő, hanem csak polgári erény 's felvilágositott emberi elme teszik a' nemzetek tartós sarkalatját. A' vad ember nem erősb védelme, nem keményebb paizsa az országnak, mint a' tanult, a' szelid; készüljünk azért inkább éppen olly erősek 's bátrak lenni harczban, mint régi apáink valának, de kimüveltebbek, tanultabbak, nyájasbak, mint ők 's kivált otthon.

Ne oszoljon meg a' magyar erő többé soha, de szerencsében mint veszélyben legyen törvényes Urának leghűbb 's legerősb támassza, — hiszen még a' külföld is azért dicsér, 'hogy Királyunkat, Szabadságunkat egyenlően szeretjük; legyen a' thronus mindennek középpontja, 's azon sziv, mellyhez a' legtávulabb erek is kapcsolva vannak.

'S évek tünése után virágozzék egy nemesb 's felemeltebb Aera következésében a' Haza, mint örömre készült kert, mellyben idegen a' nyomorult, hol az ember méltósága szent 's mellyben erény 's ész a' legszebb disz! 'S honunk érdemes leányi, kiket ezen munkám szinte illet, legyetek ti segédei egy szebb egy józanabb kezdetnek! vezessétek Ti mint valaha Spárta anyjai fiaitokat az érdem 's erény mezejére! fejtsetek bennek ki már gyenge koraikban minden szépre 's nemesre vágyást. Neveljétek bátrakká, igazságszeretőkké, adott szavaiknak teljesitőjökké, szóval férfiakká. 'S ha valaha sivatag, termő kies vidékké, posvány, gazdag gyümölcsökkel viruló ligetté válik a' hazában, ha a' magyar név mindenütt tiszteletet gerjeszt, 's a' magyar hire mindenbeni előmeneteléért a' földkerekén elterjed, legyen az édes jutalmatok. Most a' világ legszámosb nemzeti alig tudják hogy vagyunk! 's némelly idegen ritkán hallván magyar szót még főbb városinkban is, azt kérdi 'ugyan hol van Magyarország? — 'S ha magyar szó nem zeng a' magyar asszony ajkain, 's ő tán csak a' külföld gondjaiban vesz részt, 's csak az érdekli, a'

mi Párisban vagy Londonban történik, midőn nem is gyanitja házában a' rendetlenséget, a' zavart, — 's ha némán nézi a' fiatal hölgy a' hazafiuság legszebb tetteit, 's azt anyanyelvén dicsérni sem tudja, nem használ akkor többé semmi, és

"Jár számkiveletten az árva fiu
'S dalt zengedez és dala olly szomoru 's a' t.

De ne tartsunk illy elaljasodástul, mert nem félelem 's hideg tisztelet köt többé sok szerencsés gyermeket érdemes szüleihez, hanem a' természet legszebb kötele, a' szeretet — 's nem hiszik többé a' szülék, hogy külső fény 's felszinség elég a' magasbra szültnek minden csinosodására, és senki nem mer illyeseket már tréfán kivül mondani, 'a' nagy urat rossz irásárul ismérhetni meg 's a' t. hanem kiki azt gondolja, 's arrul van meggyőződve, hogy a' szép név csak érdemesre illik, ugy mint a' kényes ruha jól nőttre, midőn a' görbét, kit senki észre nem vett volna, csak elcsufitja 's nevetségessé teszi, 's hogy a' régi nemzetségbeliek csak abban nyertesek, hogy eldődeiknek nemes nyomdokit követni szinte kéntelenek, nehogy azok őket tán be ne fogadják — 's rokonságokbul kitagadják. Hány szép régi magyar név jeleli már hazánk serdülő fiait, 's Kálmán, Béla, Gejza, Gyula, László, Dénes 's a' t. nevek mennyire nem gerjesztik szíveinket édesen érzett örömre, ha meggondoljuk, hogy mai anyáink nemesb része nem is fogja türni, hogy fiai, illy neveknek uj becst, uj diszt ne adjanak.

Mi pedig a' szebb lelkü asszonyt ne véljük ollyannak, ki csak hijábavalóságokkal 's őtet kecsegtetővel tud mulatni, 's előtte minden komolyabb 's nemesb idegen. Ne gondoljuk, hogy külsőnk 's felszinségünk, bár mi tetszős 's kedves lenne is, hajlandóságokat már

megnyerik. — Óh nem! Csak férfiui báj — melly lelki 's testi erőn alapul — dobogtatja sebesebben az el nem romlott asszonyi lényt, 's az olvasztja a' kő szivet végre nyájas viszonérzésre.

'S mi köti az emberiséget rejtett 's titkos lakhelyében erősb lánczokkal össze, mint egymáshoz vonzó szenvedelmünk? 'S vallyon mi egyéb teszi ezen bájkötelek öröklétét, mint az adott szó szentsége 's egymásban helyeztetett bizodalom? Tanítsatok tehát Ti már gyermekkorunkban mindenek előtt igazságszeretést 's a' csalfa, hazug Szó 's Tett gyülöletére; mert hány vagyonos elszegényülésével, mennyi szerencsétlen köny árjával, hány repedt sziv néma fájdalmival tölti be a' hazug szó csalfa tett a' világot!

Legyen csak bizodalom a' házasok és szeretők közt, hihessen barát barátnak, kösse csak bizonyos Hitel polgárt polgárhoz, kereskedőt földmüvelőhöz, 's milly kevés idő alatt terem a' megelégedés 's tán a' szerencse is ott, hol eddig még soha sem mutatta magát!

'S igy mindég világosabb lesz, hogy Bizonyosság és Hitel nélkül 'hijába törekszik az ember jól birni magát, — 's hogy annak tökéletes hija miatt, sok számos birtokos legkisebb hibája nélkül is, a' sors ajándékinak igaz hasznát nem csak nem veheti, de még sokszor üngét, mellyet visel, se képes kifizetni.

A' MAGYAR GAZDA
MA NEM VIHETI MEZEIT A' LEHETŐ LEGMAGASB VIRÁGZÁSRA.

A' mezei gazdaságot minden időben törekedett a' józan kormány előmozditni 's a' legfényesb hivatalbeliek se szégyenlettek azzal foglalatoskodni, ezt kiki tudja; 's abban se fog senki kételkedni, kivált a' szükölködő nem, hogy e' tárgyat tudományosan 's állhatatosan folytatni, akár mulat, akár untat — minden föld-vagy mezőbirtokosnak szoros kötelessége, mert sok az ember, kinek kenyere nincs, 's még több a' mező, melly müveletlen fekszik.

A' mit bizonyos időben egy mező megteremhetne, de nem terem; 's azon dolog, a' mit egy ember elvégezhetne, de nem végez, minden időre el van veszve; 's bizonyosan valami hiánynak kell ott lenni, akárhol is, hol müveletlen termékeny föld 's egyszersmind szegény ember találtatik. Azon hiányt mindazáltal feltalálni nem tréfa, és sok olaj égett már el annak felkeresésében, 's feltalálási nehézsége csak abbul is látszik, hogy annak kipótlása végett 's hogy eke és borona igazi divatba jőjön, a' mezeigazdaság egy igen nemes, uri 's bájoló tudománynak hirdettetett minden erővel — ámbár kirekesztőleg csak az abbul várható haszon birhatja az országot virágra 's gyümölcsre 's csak ezek mennyisége végre a' szegényt jobb létre. Legyen azért a' szónok, ki földmüvelést javasol, bár legékesebb és szivrehatóbb előadásu is, nem fog annyira mozditni, mint egy száraz számolás, melly a'

nyereséget bizonyolja. — Félre azért minden pompás és fényes ajánlással, melly enthusiasmust gerjeszt 's feneke nincs, 's azért éppen olly sebesen lobban fel, mint a' szalmatüz, de tovább se tart; 's előre inkább a' hidegvérü 's józan számlálással, mert gazdálkodásban kereskedésben csak haszon vagy nyereség reménye mozdit.

Ha egy bölcs meglett korában szakadna olly tájra, melly nem hazája 's mellyen élni 's jó előmenetellel gazdálkodni kivánna — a' nélkül, hogy a' sok bevett 'mondás 's balvélemény által valamelly csorbulást szenvedett volna — kétség kivül helyezetét vizsgálná mindenek előtt, azt tökéletesen megismerni törekedne, 's ugy gazdálkodna, a' mint uj hazája körülményi engednék. Ha Angliába vinné a' sors, nem kezdené azzal gazdaságát, p. o. hogy a' Parliamentet tüstént a' külföldi gabnának minden időbeli kirekesztésére birja, vagy hogy a' hosszuszőrü jüh kivitele szabad, a' szegények fentartására kivántató adó kisebb legyen 's a' t. hanem magát eleinte a' körülállásokhoz és szokáshoz szabná; nem avatkozna mindjárt a' kormány dolgába, de halkkal mind azon jobbitni törekedne, a' mit a' Farmerek mezeiken, házaikban 's a' t. folytatnak 's üznek. — Ha Persia lenne lakhelye, nem vágyódnék ott mindjárt az urbariumot lábra állitni, vagy a' vámok sulyán könnyitni, mert megtörténhetne, hogy a' Shah ezt nem jó szemmel nézné, 's őtet — a' mi ott büntetés módja — féltestig eltemettetné, 's lábszárai kertsövény gyanánt szolgálnának; hanem persa mód vinné gazdaságát 's életét; jobb lovakat tenyésztene mint szomszédi, 's mulatságul legjobb lován vadászná a' vad szamarat. Ha Algirba vergődnék, nem kezdené azzal ottlétét, hogy a' tengeri rablás ellen kelne ki, vagy a' Dey Háremét egy Nőre akarná szállitni, mert pallérozottabb szelidsége miatt, 's hogy másokat lelki örömökre birni akar, maga tán egy fejhosszával rövidülne meg, hanem ott törökösen élne 's

égető hazája szokásit 's a' t. jobbitva fogadná el. — Szóval: a' bölcs akárhova vinné is őtet a' szerencse, soha és sehol sem uszna viz ellen, de nem is hosszában viz folytával, mint a' lelketlen fa, mert első esetben előbb utóbb elfuladna, másikban pedig soha sem érne partot; hanem azon kikötőhelyek felé iparkodna tartani, mellyekben a' fáradt utazó bátran nyughatik 's mellyeket a' bölcs némiképen Senegál partjain éppen ugy fel tud találni, mint Koczebue öblében.

Szintugy ismerje a' hazában nevekedett gazda önálló helyét, 's minden körülményit, mintha már meglett korában hozta volna Isten Pannon vagy Kunság vidékire — mert máskép a' gyermeki kor behatási szemeit mindég homályban 's itéletét örökön kötve fogják tartani, 's ő a' középszerüség szomoru határin se magát se hazáját tul emelni soha se fogja. — Mindenek felett pedig 'n e k e r e s s e a' h á t r a m a r a d á s t, a' h i b á t m á s b a n, m e r t m á s s a l n e m — h a n e m i n k á b b m a g á b a n, m e r t m a g á v a l p a r a n c s o l h a t.'

A' legmagasb kimüveltség legközelebb jár a' tiszta természethez. A' nemes egyszerüség legynek mint másnak legszebb bája. 'S ki a' természet szent utjátul soha nem távozik el, az igazi bölcs — 's mind azok elhárításában, mik a' természet utját előttünk homályba boritják, áll az élet legmélyebb tudománya. Józan itéletre pedig a' természetes tiszta belátás nem ritkán annyit ér, mint sok számos jól megemésztett tudománnyal 's mesterséggel teljes fő birálása.

Raphael képeirül csak tökéletes festő vagy ollyan ki éppen nem tud festeni, de lelke ép, hozhat igazságos itéletet. Csak a' tökéletesen hozzá értők, vagy a' nép birálhatja meg Mozart, Rossini mennyei nyelveit. Csak az, ki tiszta természeti, vagy minden oldalrul

kimüvelt elméjébe bizik, 's azt foglalatosságára azaz megbirálásra szoktatja, nehogy az élet komolyabb pillantatiban máséra szoruljon, csak az áll a' szó egész kiterjedésében maga lábán. Ha őtet Walter Scott némelly munkái nem mulatják, 's azt derék historikusnak nem tartja, — ha itélete szerint Goethe számosb darabjai sörház szagát, igen alacsony társaság czimjét 's rossz izlés 's unalom szinét viselik, azt ki is meri mondani, ámbár az első ellen való kikelés a' hatalmas divat megbántása, a' másikrul való itélet pedig a' német szellem megsértése. Saját szemével 's nem máséval lát a' független.

Igy körülményinkrül se itéljünk mások szerint, hanem mint magunk szemléljük, nem a' mint mondják, hanem ugy a' mint azokat találjuk. A' gazda ismerje meg földei fekvését, minémüségét 's ne vigye gazdaságát sovány földeken ugy, mintha azok kövér telkek volnának, a' szük 's néptes tájon nem ugy, mint a' lélektelen tágos pusztán 's a' t.

Mindennek van rossz 's kellemetlen oldala, ellenben szép 's jó része is. Ezen jobb 's szebb résznek legjózanabb használhatása fog az eszmélkedő gazda törekedése, mint nem különben az okos ember élettörvénye lenni, ki azok megismerésében 's felkeresésében mindenek előtt az önketsegtetést, az önmystificatiót fogja kirekeszteni — mert ezeknél nagyobb szemfényvesztő 's vakitó a' világon nincs.

Hány gazda találkozik nálunk, ki alföldön ugy viszi gazdaságát, mintha felföldön lakna 's viszont? 'S ugyan hány van, kirül azt lehetne mondani, hogy székes vagy vizenyős földei, sovány domboldalai, vagy sürü rengetegi, 's még legjobb szántóföldei 's rétei is a' lehető legnagyobb tiszta jövedelmet hoznák? Hány ismeri igazán mezeit, lapányit, hegyeit, mocsárit, tavait, összeköttetésit, szomszédit, hazáját, éghajlatát 's a' t.? 'S igy nem természetes e, hogy nem ritkán még a' legjózanabbnak látszó elintézés is semmivé

lesz, mint az erős 's máskép ügyesen felállitott épitmény is összeomlik, ha üreg rejtez fenekén.

Mit ér azon hijábavaló, de igen közönséges okoskodás, mellynek talpköve csak egyedül a' sok 'h a 's mindég 'h a, 's nem egyéb. Ha ők ülnének a' tanácsban, ha Banátban volna jószágok, ha őket meghallgatnák 's a' t. akkor vágtatva indulna minden a' tökéletesség felé 's a' t. 'S mi magunk hányszor okoskodunk igy! 'S hányan hoznak rólunk 's tetteinkrül bal 's hibás itéleteket, mert se szándékunkat se helyeztetésünket nem ismerik. "Ha N. helyén volnék, tudnám én mint kellene vinni gazdaságát. Most alig van épülete, földei jobb részét viz birja, tisztei csalják, nem is értik a' dolgot, én két annyi jövedelmet állitanék ki 's a' t. 'S mind ez eszesen hangzik; de ha tudná, hogy N. mennyi adósságot vett át jószágival, semmi Hitele nincs, csak mostan házasodván $1_1/_a$ isrul kell gondoskodnia, 's más jószági is vannak, mellyekben a' javitás sokkal jutalmasb 's a' t. akkor imígy fejezné be okoskodásit: "Ezeket mind nem tudtam". Azért nehezebb cselekedni maga helyén mint másén; magunkén minden gátot 's akadályt meglátunk, másén pedig közönségesen nem.

De ha hibáznánk is itéletünkben 's eszközink választásában, nincs e annál természetesb, bár mi szomoru legyen is?

Helyeztetésünk mennél magasabb, annál kevesebbet láthatjuk a' dolgok valódi állapotját, mert akárki mit mond, általjában véve csak magunk szemeivel láthatunk. Ha a' fülbesugást, árulgatást meg nem szenvedjük, hogy tudhatjuk hátunk mögött mi történ? ha pedig elfogadjuk, mint hihetjük csak egy pillantatig is, hogy azok, kik olly alacsony 's megvető mesterséget üzni képesek, minket, mihelyt hasznokat látják, megcsalni nem fognak? 'S ime ez az emberiség árnyékosabb oldala!

Gazdáink egy része századát előzi meg 's ugy cselekszik, mintha már 1901ben élne; más része pedig

ugy gazdálkodik mint 2ik András idejében volt szokás. Egynek mezei ollyanok, mintha erővel hozták volna oda Belgiumbul, másiknak sikjai pedig olly ábrázatlanok, hogy azokon tevével vagy dromedárral összetalálkozni nem volna meglepő. 'S ezen előmenetelek vagy hátramaradások nem mindég a' körülállásoktul, de többnyire a' birtokosak gondolkodás-módjátul függenek. Némellyik a' burkus, a' meklenburgi 's a' t. systemát dicséri 's utánazza, midőn sok kirekesztőleg a' magyar 's erdélyi régi szokást magasztalja 's csak ugy szántja földét, mint azt nagyapja szántá valaha, vagy tán éppen nem is szántja! Ollyik cseréppel 's rézzel födi gazdasági épületeit, másik még nádgarádot se fon 's a' t.

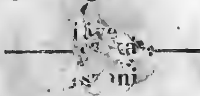
Ha a' Heves vármegyei vagy Bácskai gazda angol módrá gazdálkodna, balul tenne, mert a' sokszor uralkodó szárazság miatt nem diszlene minden fü neme lapányin olly derekasan, mi Albion szigetében, hol sok a' köd, sok a' nedvesség; — ugy nem volna annak itélete ép, ki azt hinné, hogy külföldön általjában semmi sincs, a' mi hazánkra igen illene, és egy 's más tárgyban többé előre nem mehetnénk. Ha ugy volna, szinte a' marhahus mindennapi használásának is még kellene szünni, mert régi Apáink, bizony nem tagadhatni, valaha csak jobbára lóhussal éltek, 's ha akkor, midőn az ökör jött divatba, szabad volt nékiek előhaladni, mért nem ma nekünk is abban, a' mi helyes 's józan? 'S mért volna tőlünk az megtagadva? De sok akad ollyan, ki valamelly előmenetelen ma éppen ugy haragszik, mint 3, 4 száz év előtt azon haragudott volna, a' mit ma dicsér, 's a' miért ős atyáink bölcseségét áldja. Mint Kupa embere éppen ugy kikelt volna annak idejében lóháton faszekér ellen, mint 30 esztendő előtt hintók 's most zártkocsik ellen kelne ki. Az illyes mindenben hátramarad, a' mi által senki sem veszt többet, mint ő maga: 30 esztendő előtt, midőn a' többiek már hintón jártak, ő

mind paraszt szekéren ült; ma midőn mások tisztaság miatt társaságba 's ha az út engedi, olvasás végett még utazásra is inkább zártkocsiban mennek, ő hintóba lép; ha pedig az emberi ész idővel még valami ügyesbet találand fel, a' mi által magát egy helyrül másikra vitethesse, 's mindnyájan vagy gőz által vagy pedig levegőben fogunk szélvészkép utazni, akkor ne kételkedjünk, őtet fogjuk látni zártkocsiban.

Eleinte mennyit nem kiabált sok gazda a' spanyol juh ellen, ki végre akkor adta magát testestül lelkestül e tárgynak, midőn legszebb időszaka már leforgott. Ma éppen olly hevességgel kelnek angol ló, kender, selyembogár 's a' t. ellen ki, mint valaha megint más uj javitás ellen fognak hevesen kikelni! Én józanabbnak 's tanácsosbnak látom azon határt, melly az időelőtti előmenetel 's a' hátramaradás közt van, 's mellyet a' hidegvér 's csendes ész jelel ki.

Egyet 's mást mindazáltal próbálni, ugy gondolom, kinek kinek kötelesség, mert máskép egy tapodtat sem mozdulnánk elő. Ha mindenki magában azon egyszerü kérdést tenné csak "valljon mi fogna történni, ha minden ember éppen azt cselekedné, vagy azt abban hagyná, a' mit én", lehetetlen, hogy igen sok a' világon máskép ne forogna; például "Én a' többséghez csatlom magamat — diaetára nem megyek, ott ugy se használhatok, majd lesznek nálam okosabbak is — ország védelmére ki nem kelek, hisz én az ellenséget ugy se tarthatom fel, — én aláirásomat később oldom — két esztendő mulva gyepre én is hozok lovat — váltó gazdaságot, uj ekét, görbe kaszát én nem használok, majd lesz más ki próbálja" 's több illyest. — Már ha mindegyik ezt szorosan követné, se majoritás se minoritás, de még opinio se lehetne, országgyülés képviselő hija miatt egészen abban mulna, az ellenség legkisebb hátráltatásra se találna, az egyetem pénztára üres volna, a' versenyezés megszünne, a' földmüvelés örökön örökké patrio more veszteg állana 's a' t.

Másrul pedig több értelmet, körülményi szabadságot, bátorságot mért tenni fel 's mért gondolni másban több kötelességet 's tán több kedvet is azok teljesitésére, mint magunkban? Illy mentségek modestia köpönyege alatt közönségesen nem egyebek, mint vagy restség vagy puhaság 's nem ritkán hypocrisis állitási. 'S más mért tegyen, fáradjon inkább mint mi? Hol alapul ennek igaza? Nem! tegyen kiki jót 's müveljen derekast, mennyire ereje engedi. Magát felsőbb, sors által kiválasztott különös lénynek, Reformátornak, uj Mohammednek tartani — legnevetségesb, tagadni nem lehet; de nem kevesbbé szomoru, magában 's maga erejében semmit se bizni, 's mindenütt mást állitni maga helyibe. Az élet pályáján ------------- mert egy férfiu, ki kebelében viszi a' justum ac tenacem propositi virum 's a' t. eltökélett értelmét, vajmi nagy auctoritás a' földkerekén!

Az eddig előadattak mindazáltal nagy figyelmet nem érdemlenek 's csak azon hiányok vagy feleslegek legtermészetesb következési, mellyek a' gazdát vagy egészen tehetetlenné teszik, vagy minden iparkodásinak ellenszegülnek. 'S azon hiányok vagy feleslegek im ezek: az egyetértés 's Hitel hija, a' legelők, fáizás 's birtokok osztatlansága, a' czéhek, limitatio, robot 's dézma létele.

Az ember közönségesen munkássági körét, vagy hogy érthetőbben mondjam, 'azon időt, melly valaminek kezdetétül fogva annak megérettségeig tart', igen rövidre tüzi ki'. Ezt világosabban nem tudom kifejteni 's kár, mert bizony igen fontos. Vizsgáljuk azért tovább, 's kérem az Olvasót figyelmezzen.

Társaságban látunk néha ollyat, ki elméssége, bájoló előadása 's bizonyos kecs által bámulásra ger-

jeszt, mindenkit mulat, 's annyi diszlete — successusa van, — hogy agya épségin nem csak nem kételkedünk, de tán azt irigyeljük is; midőn, meglehet, más nap már számos indiscretioira 's bohóságira akadunk, mellyek által sokkal többet megbántott, mint mulatott 's magának tán egy barátot se, de számos ellenséget szerzett. Illyenrül azt mondanám, 'munkássági körét igen szorosra tüzte — vagy hogy csak 2, 3 órára volt esze' — Más iskolábul kiléptekor mindjárt feleséget vesz, mind a' kettő gyermek, nincs a' háznál egy kávékalánnyi tapasztalás, de szépen folynak az órák 's a' t. errül azt mondanám, '4, 5 esztendőre volt esze' — Harmadik egyet 's mást vadászott a' világon, a' minek minden becse fény, füst, illat, nem egyéb, és lelki, testi 's házi csendét a' hajhászatban odavészté, mint magasabbra ment 's mennyivel feljebb emelkedett, annál rutabbá lön, mint a' Gingobiloba, melly gyenge idejében szép 's re[illegible] plánta, esztendők forgásával végre idomtala[illegible] fává válik 's a' t. errül is azt állitnám, 'es[illegible]nyos időre volt esze' — Van ollyan is, kit mindenek előtt hazája elmaradása érdekel, 's kinek minden ügye 's munkája annak felemelésére czéloz; de egy pár év alatt századra kiterjedő munkát 's fordulást akar végbevinni, sehol nem szánt, hanem mindjárt vet, a' hónapos salatának, mert az szaporán nő, örvend 's csak azt öntözi, midőn azonban a' fiatal csert, mivel lassan zöldül, még észre se veszi, 's a' valaha felségessé leendő erdei királyt vigyáztalanul elgázolja. Errül is azt mondanám 'be kár, hogy illy rövid időre van esze' 's a' t. —

Ha pedig annak magyarázatjába ereszkedünk mi az ész? — soha tiz ember közt három annak értelmében meg nem egyez; "Mennyi esze van Unak, mivel annyi pénzt tudott szerezni,, — "Csudálatos ész ezen H, tiz ezer verset tud könyv nélkül,, — "Már hogy Onak van esze, arrul nem kételkedhetni, milly jó rendben van háza 's felesége 's gyermekei milly

szépek, be kellemesen él„ — "Ez ám az ész, huszonnégy nyelvet tud" 's a' t. — Csak ezek után is valljon mi az ész? Mert a' kikrül szólánk, azok lelki tehetségi éppen nem egyenlők, sőt inkább igen különbözők; mert a' jó memoristának tán nem lesz felesleg pénze; a' dús pedig egy verset se tud könyv nélkül; a' boldog férj egy két nyelvet tán jócskán, egyen kettőn pedig darabolva szól; a' lingvistának ellenben nincs, ki szeresse 's ki élete utját virágokkal hintegesse.

Hát ugyan mi az ész? Itéletem szerint jobb értelményét azésznek nem adhatni — azoknak, t. i. kik érteni akarnak, mint igy "Ennek egy pár órára van esze, annak több napra, emennek 5, 10, 20 esztendőre, amannak egész életre, 's ennek századokra, öröklétre.

Technikai 's egyéb tárgyakban éppen igy áll a' dolog. Ha egy utat kész[illegible]k 's csak egy pár esztendőt tüzünk ki, akk[illegible]ó 's igy természetesen rossz ut fog jobbnak la[illegible]szani szemünk előtt; ha 10, 20, 30 esztendőt veszünk össze, csalhatatlanul ugy fogjuk tapasztalni, hogy a' drága ut legolcsóbb! Ha kevés időre számlálunk, fa sindellel fedjük házainkat 's igy a' tüz, mellynek csak jó barátunknak kellene lenni, sokszor fertelmes ellenségünkké vál. Azon országokban, hol messzebbre számolnak, kiki nevetve nézi, mint tüzelg a' kémény 's a' Londoni lakos örül, hogy már kilábolt nemzete azon időbül, mikor városában egyszerre 13,000 ház égett hamuvá. Másutt, hol csak közelre számlálnak, kétségbeesés festekezik a' szegény falusi ember képén, midőn lakhelye felül egekbe tornyodzik a' fekete füst, — 's egy kevés zsir, melly a' kéményen kifut, egy darab tapló, melly pipa mellé esik, elegendő 'az Istenhez hasonló embert sok ezernyi szivreható kiáltás közt gyászba borítni, nyomoruvá tenni, 's tán éppen ollyanokat, kik fa hija miatt ritkán főzhetnek 's bajjal, vagy csak igen kis

ablaku házakban melegedhetnek 's igy a' tüznek kevés javát, hanem jobbadán átkát tapasztalják.

Ha vámot kellene fizetnünk, azon pillantat, midőn pénzünktül megválnánk 's lovaink egy kicsinyt megpihennének, soknak kellemetlen, de aztán több óráig sőt több napig jó uton járni annál kellemetesb volna. Most kevesebb testi fáradsággal megyen az utazó Bécsbül Philadelphiába, mint Bécsbül Kolosvárra; ott hosszabb időt tüznek ki munkássági köreiknek, itt kevesebbet. Testi erő 's egésség haszonvételében van szapora, halk 's lassu élő; tudományokban, világbölcseségben kisebb nagyobb magasságra emelkedő; némellynek esze, ugy szólván, már iskolábul kiléptekor áll meg, másnak később fagy be — kevésnek lelke tágul 's nagyobbodik koporsóig mind jobban. Alkotmányban, országlásmódban a' legnagyobb rész egyedül egynek, vagy a' népnek keziben szereti látni a' hatalmat — 's igy csak rövidre számlál — mert az első legegyszerübb, a' másik [illegible] olly kormánymód, mellyben ő is részt vehet. Hogy csak kevés Mark Aurel, Antoninus Pius, Trajan volt, az nem jut eszibe 's vele nem gondol; hogy ellenben 'több nem vezethet keveset józanul, hanem nehány sokat, annak eldönthetetlen igazságát nem is gyanitja, ámbár a' népkormány nem fér jobban össze a' természettel, mintha több kocsis hajtana egy lovat, vagy egy hadnál számosabb tábornok volna mint közvitéz. Csak kevés számlál 'hosszabb időre 's keresi képviselői alkotmányban bátor létét.

Vasuttal, csatornával éppen igy van. Nehány esztendeig a' köznép keresetét csorbitja, némelly vásárt feleslеggel borit el, 's az által a' közel birtokost ideig óráig károsítja, de számosb esztendő leforgása után az egész vidéket elősegélli 's felemelkedésre birja 's végre szinte mindenki, vagy legalább a' számosb rész önhasznát sokszorozva leli a' közgyarapodásban. Igy van a' legelők 's fäizás elosztásával, a' czéhek, limi-

tatiók, robot 's dézma lételével. Ha egy pár évet veszünk össze, akkor jobb ha minden mozdulatlan áll meg, ha egy fertály vagy fél századra tekintünk, akkor változás kell. A' kérdés csak az: mi kivánatosb, rövid vagy hosszu időre való ész 's abbul származó pillantati vagy tartós jólét? 'S a' szerint kiki felelhet magának.

Az Egyetértés hija, mellyet igy is magyarázhatni, "Neked sincs, nekem sincs, mert nem értjük egymást,, csalhatatlan oka többek közt annak is, hogy Hazánk jó részét viz birja, posvány fedi, 's hogy sokszor — 's ezen ne kételkedjünk — valami rossz kotyogó malom hátráltatja egy egész vidék virágzását! Ha igazán 's öncsalás nélkül akarjuk számba venni, milly kevés mai napi haszon tartja paralizálva némelly vidékek jöv[illegible]ő bizonyos nagy hasznát, 's óriási előmenetelét — csak indignatioval szemlélhetjük a' Körös berkeit, Tisza, Dráva, Bodrog kiöntését, Hanságot 's a' t. mellyeken ezernyi familiák élhetnének boldogul, mellyek tán most nyomorusággal küzködnek, vagy egészen uj nemzetségek támadnának, mellyek által az ország ereje 's disze hathatósan öregbedne. Milly szép tartományokat nyerhetnénk egy csepp vérontás nélkül a' hazának! 's mennyire szelidülne 's nyájasodna még anyaföldünk levegője is, ha nád és zsombék helyett, mellyben most róka 's farkas csatangol, kies mezők 's mosolygó lakhelyek támadnának! Az egyetértés hija oka, hogy a' föld gyomrában fekvő legnagyobb kincs, a' vas és kőszén, csak kis mennyiségben jut napvilágra; — oka, hogy sokszor hazánkfiainak része éhezik, midőn része feleslegben tombol, 's a' haza olly testhez hasonló, mellyben a' vér nem kereng; — oka, hogy sokszor némelly helyeken termesztményinkben fuladunk, mellyek kis

becsüek ide haza, — de kincsé válnának Amphitrite kék kristályán!

'S mért nem értjük egymást? Mert kiki k ü l ö n b k ü l ö n b i d ő k ö r t t ü z k i m u n k á s s á g á n a k. Egyik csak magának 's magáért él; 's igy előtte a' mai haszon, habár nem nagy is, legfontosb; — másik övéinek 's utóinak szenteli napjait 's igy annak a' mai kár, melly idővel hajt csak hasznot, nem sajnos 's azt könnyen türi, — 's a' t. 'S ime itt állunk megint 'az egyesületek mindenek-előtti szükségénél, mert kiki vagy rövidebb vagy hosszabb időre terjeszti ki plánumit 's igy azok közt p. o. kinek 2 vagy 5 esztendőre, 's kinek 15 vagy 30ra van esze, egyesség minden bizonnyal nem lehet soha, — 's ezen hiányt kirekesztőleg csak az egyesületek lelke pótolhatja ki, mert hidegvérü 's minden oldalu vizsgálat, melly indulatosságon tul van, olly világosságba hozza végre a' mai kis haszonnak tán holnapi nagy kárát, vagy viszont az ideig óráiglani elmara[illegible] veszteségnek jövendőbeli nagy előmenetelét 's nyereségét, hogy a' m a g á t 's m a i t legszeretőbb is fog holnapra gondoskodni 's áldozni; 's az, ki eddig csak mindég holnapután akart vigadni 's ma busult, még ez órában éli világát 's ürit ki velünk egy pohár Mádi tőke nedvét azok jólétére, kiknek ezen munkát szentelém. 'S éljenek boldog megelégedésben!

A' H i t e l h i j a o k a, hogy senki nem jobbithatja földeit olly mértékben, mint természet szerint lehetőnek kellene lennie. Egy erős ló közönséges uton 's kocsin 200 mázsát nem fog huzni, ez természetes; de hogy 2 vagy 3 mázsánál többet ne huzzon, az természetlen 's mindenkinek is szemébe tünik, mert a' ló erejét 's mázsa terhét combinálni kiki tudja. Hogy hazánkban 50 ezer hold birtok fél millió jövedelmet

pengőben ma nem hozhat, az is természetes; de hogy 30, 40 ezernél ne hozhatna többet 's pedig veszedelem nélkül, az a' természettel összeütközik 's még is ugy áll a' dolog. Már ezt megint nem mindegyik tudja egyeztetni 's azért vegyünk elő példát.

'Gyors Pálnak 200 ezer forint adóssága van — 's csak pengőben vegyünk mindent — nehogy tán valakit papirospénz által, minekelőtte arrul szó lesz, botránkoztassunk — 's közép számmal 28 ezer forint jövedelme. Pál ur sem a' jelent sem a' jövendőt kirekesztőleg nem szereti, de vigan éli a' jelent, 's a' mellett a' jövendő álmaiban is szép reménnyel ringatja szivét; ha mindazáltal valamelly időhöz inkább hajol — az a' jelenvaló, mert jobban kedveli a' mit már megfogott, mint azt, a' mit csak foghatni reméll — 's e' részben azon ezrektül különbözteti meg magát, kik csak mindég azt ohajtják, a' mi nem övék, 's kiknek még a' nádméz is keserüvé válik ajkaikon; vagy azoktul, kiknek szebb jövendő soha [illegible] nevet 's csak a' szük jelen virágit tudják szedni; szóval Pál ur középuton szeret élni 's javainak ma és holnap is kivánja hasznát venni. Ez characteri főrajza.

Birtoka 70 ezer hold 's hazánk olly tájékán, hol föld 's vásár türhető. Törvényes kamatot fizet 12 ezer forintot 's ezt legnagyobb pontossággal cselekszi, mert minden adósságát, igazi hypothekát adni nem tudván, becsületbeli adósságnak tekinti. Egyéb terhei is vannak, mellyeket éppen olly szentül visz, ugymint több egyesületek tagja 's számosb aláirások részese, 's ezekre kell 1 ezer forint. Falusi háztartása 's városi lakása, akár ott lakik akár nem, megy 3 ezerre 's igy marad szabad rendelésére 12 ezer forint. Igazán véve tehát ez valóságos jövedelme, mert az emlitett kiadásokat becsülettel alig, vagy éppen nem kisebbithetni. Kamatot fizetni, kötelezésnek eleget tenni, olly szent tartozás, mint nem lopni, nem rabolni. Otthon szomszédit szivesen látni, városban jobb

társaságban élni, elkerülhetlen 's egyszersmind kellemes szükség. Már 12 ezer forinttal ugyan mit fog tenni Pál ur? Ha csillagát, mellybe sorsa helyezteté, csak egy kissé is meg akarja tekintgetni 's ugy mint a' jó gazda birtokát ismeri, ő mint ember lakhelyét csak a' határszéleken is meg kivánja vizsgálni, legalább is kell esztendei utazásra 10 ezer forint. Ha az universum vagy hazájára nézve csorbának látja, hogy vele magva szakad, ő lévén az utólsó csemete, feleséget vesz 's egy pár év alatt tele a' ház apró néppel, 's 10 ezer forint megint nem lesz felesleg. Ha nőtelen éli hazaföldén napjait, annyi unalmat lel házánál 's ha birtokához képest nem költ, lova, szakácsa 's a' t. nincs, jó barátinak száma olly szük, hogy 10 ezer forint egy kis előmenetelre a' világban alig lesz elegendő; — szint ugy nem, ha valamelly gyüjteményt állit fel, vagy tán éppen antiquarius.

'S igy ha 10 ezer forintnál több el nem kél személyére, a' mi legnagyobb csuda volna illy helyezetben — a' 70 ezer hold birtok javitásra esztendei 2 ezer forint marad, melly olly kiterjedésre annyi mint egy szekér só a' Dunába. Ezen 2 ezer forint meg se fog látszani 's olly kevés, hogy alig hajt hasznot. 'S igy Pál ur azon dilemmában áll, hogy vagy 'télen gubában 's nyáron pőrén harmincz esztendeig mindegyre oda haza lakjék és javitson, vagy a' 70 ezer holdat szinte in statu quo hagyja, mert javitásra adósságot tenni, 'a' mi pénzbeli elrendeltetésünkben, bizonyosan nem csak az ügyetlen gazdát, de még a' józan Gyors Pál urat is tenkre hozná; habár eleinte csak 5tel 6tal fizetné is 100zát, midőn javitási tán 10et 's többet is hoznának 100tul.

'S itt látszik legvilágosabban, milly természetlenségbe helyezteti a' Hitel hija a' magyar gazdát! Ugy lenne Pál ur boldog, ha sorsához képest élhetne 's egyszersmind jószágit javithatná is; most vagy egyik vagy másikbul ki van rekesztve; ugy boldogulhatna,

ha 200 ezer forint adóssága mellé még 200 ezer forintot venne fel 's azt józanon jószágiba investiálná, hanem egy uttal bizonyos is lehetne, a' mirül ma senki sem az, hogy ok nélkül pénzét fel nem mondják, a' mitül az adós egyedül akkor szokott lenni mentt, midőn a' hitelező tudja, 'hogy pénzéhez juthat kétség kivül szinte minden órában.

Ha tapasztalás nem mutatná, melly Hitelt szül ezen lehetőség minden pillantatban pénzéhez juthatni, azt csak természetes psychologiai érzésünk is megbizonyitná, hogy ezen könnyüség 'minden órában magunkéhoz juthatni' mennyi nyugalmat 's lelki csendet terjeszt keblünkbe! mellynek hija sokszor legkisebb ok nélkül lázitja fel a' hitelezőt 's buktatja el szinte kincsei közt az adóst! 'S nem igy van? —

Tudom nehányan igy fognak ezek ellen kikelni: "nem mondhatni, hogy mindenütt hátra volna a' mezei gazdaság 's még nálam is már egy és más előre ment, hogy pedig hypothekát nem tudna adni a' magyar földesur, az éppen nem áll 's ugyan hol tudna adni valaki bizonyosabbat?„ Ki azt: hogy egy kis váltó gazdaságot, egy pár birkaaklot állitott 's mivel már egy canalist huzott, jobbágyit regulázta 's kis bükkönyt, lóhert termeszt, ugyancsak derekas industriának tartja — ámbár igen meglehet, hogy m o s t a n i á l l a p o t u n k b a n ez legjózanabb — az minden bizonnyal csak mindég anyaföldét tapodta, soha kün nem volt, jobbat nem látott 's igy a' tárgyrul csak ugy itélhet, mint vak a' szinekrül — 's illyenekkel keserves világosságot keresni. A' mi pedig a' hypothekát illeti, ne gondoljuk, hogy az igazán mienk legyen, a' mihez mindég csak holnap 's tán soha vagy igen későn juthatunk.

'S továbbá vegyük tekintetbe, hogy adott hypothekánkat — bár az tán igen felséges — a' külföldi 's legközelebb szomszédságunkbeli pénzesek ollyasnak általjában elismerni nem akarják; 's ezen állitásomat azon

számosak legjobban bizonyithatják, kik pénzt keresték kün, de magoknak, — mert mások számára volt elég a' ládában — nem kaptak. —

"Hisz a' liquidi debiti pör elvégződik hat esztendő alatt" uj ellenvetés! Ha ezt megengedem is, noha tapasztalásom szerint igen kételkedve, mit ér a' hypotheka, ha teszem tőkémet, a' mi mindenem, 1830ban adom ki, 's több esztendőig kamatját, sőt hirét se kapom, éltemen azonban unalom, kedvetlenség, pénz szüke rágódik 's végre 1835ben éppen egy esztendővel a' szerencsés executió előtt meghalok; vagy ha életben maradok is, az adós a' törvényes foglalást ellenállással hátráltatja 's ha uj galiba után az itélet végrehajtatott, az elfoglaltat, melly még kérdés miként kamatolna, ismét erőszakosan visszaveszi 's a' t.! 'S nincs e ezen rajz az életbül meritve? És még is jó hypothekárul mernek némellyek szólani!

A' LEGELŐK, FÁIZÁS 'S BIRTOKOK EL NEM VÁLASZTÁSA

mennyi negativa sőt még positiva kárt szül, arrul már a' számosabb rész meg van győződve, hála az egeknek! 'S ha elosztatások még legtöbb helyen végbe nem ment, igen természetes, mert vagy meg akarja az osztozó részek k zt egyike a' másikat csalni, a' mi az erősebbnek könnyebb, mint a' gyengébbnek, vagy a' principium valósitása igen nehéz és szövevényes.

Mennél nagyobb a' müveltség, annál több ágra oszlik minden tudomány, minden mesterség, 's mennél jobban eloszlik, annál magasb lépcsőre emeltetik, mert minden ágán külön ember lévén azt legnagyobb tökéletességre birhatja. 'S csak azon földön lehet a' gazda verítékiért megjutalmazva, mellyen

egyedül maga 's nem m á s 'gazdálkodik, mellyen önmarhája legel csak, 's nem minden bitang ront 's tipródik.

Legyenek Smith és Young hamvai, kiknek halhatatlan munkáit tudom az Olvasó ismeri, ezernyi áldással üdvözölve; az ő erős eszek 's fáradhatlan vizsgálatik gyümölcse már hazánkban is lassan lassan pirosodni 's érni kezd. 'S igy a' birtokok elosztásárul se ujat se jobbat nem tudván mondani 's még a' nálam lélekben sokkal tehetősb sem, mindenkit az említettek munkáira utasítok.

A' CZÉHEK 'S LIMITATIO FELESLEGE.

Majd minden monopolium egy pár évre hasznos, 's eggyel mással provideálja a' sokaságot; de hosszabb időre minden 'hathatós köz előmenetelnek legmagasb 's tetemesb gátja; ugy van a' privilegiummal is. Bizonyos időre mind arra, ki birja, mind az egészre nézve felette hasznos, örökre pedig nem csak a' közönségnek, de végre sokszor még annak is káros, ki vele fel van ruházva. Ezt paradoxnak látja sok, érzem, 's igazán ollyan is képleg, kár hogy fel nem világosithatom ugy, mint kivánnám, de egészen félre vezetne a' felvett tárgytul; azonban állitásom megerősitése végett közbevetőleg azt még sem hallgathatom el, hogy a' magyar Nemesember pénzt kölcsön rendszerint nem kap, midőn a' városok fel sem is akarják mind azt venni, a' mivel kinálják! A' mi többek közt egy nagy haszna a' privilegiumnak.

A' czéhek örökké hátráltatják a' termesztmények 's mestermüvek árainak egymásközti rendes arányát. A' buzának köble felmegy 20 forintra — volt eset — 's vele a' csizma ára is, — és ime leesik buzánk megint 5 forintra, de a' csizma mind fenlebeg 's csak lassan

lassan ereszkedik le 's tán éppen annak legnagyobb kárával, ki a' czéhek mellett leghevesebben kel ki.

A' limitatiók pedig 's kivált a' hus limitatiója annak oka, hogy mezei gazdaságunk egy sarkalatos talpköve béna, 's igy egy lábbal a' levegőben áll. Igaz, hogy megszünések egy 's más kellemetlen de csak ideig óráig tartó következést szülne. Egy helyen sok is, más helyen pedig igen is ritka lenne a' szabó, csizmadia, asztalos 's a' t. de kivált mészáros. Itt megbüdösödne a' hus, ott jó darabig nem is lehetne kapni, vagy csak igen drágán. — Sok nagy érdemü ur nem ritkán még vasárnap is halat enne hus helyett 's a' t. 'S ezen zavar, tagadni nem lehet, eleinte igen kellemetlen volna, 's tán hosszabb ideig is tarthatna; de végre a' földesurakra, mint nem különben a' parasztságra árasztna legnagyobb hasznot.

Minden változásra, legyen az legislegjózanabb, fog minden bizonnyal valami zavar — crisis következni, 's ezt kiállani mindenki nem akarja, vagy nem tudja, 's kétséget nem szenved, hogy az átváltozási időszakban minden rendetlenebbül forog mint az előtt, 's hogy igy azok, kik előre combinálni nem tudnak, megijednek 's minekelőtte a' szebb rend helyre állott volna, már a' kezdettel fenhagynak 's magokat régi helyezetekben még jobban leszegezik. A' régen sínlődő azon fordulásban, mellyet megint az élet felé teszen, még rosszabbul, vagy legalább fájdalmasabbul érzi magát, mint az előtt. Azon birtok, melly jobb lábra tétetik, átváltozás idejében alig hoz jövedelmet, de legyen csak vagyonbeli tehetség 's békes-türés, rövid idő alatt sokszorozva teriti a' kárt vissza. De ha elegendő pénzbeli tehetség nincs, jó ideig szinte minden jövedelem nélkül ellehetni; — ha belső csend nincs, bevárni azt, a' mit csak az idő hozhat meg; — 's ha kivált nincs elég lelki függetlenség, egyenesen járni a' czél felé, nehogy azok pletykái 's mendemondái eltántorítsanak, kik mindenben találnak hibát,

csak magokban nem 's csak mások iparkodásit tudják gátolni, mig magok semmit se képesek előállitni: akkor jobb mindent régi lábon hagyni, mint nem különben sokkal bölcsebb ahoz való tulajdon nélkül semmi nagyobbat 's komolyabbat nem kezdeni, hanem inkább kis körben 's fény nélkül használni. Senki se kivánja egyébaránt, hogy a' világ scenáján kiki rollát játszon.

A' hus megállapitott ára minden derekas hizlalást haszontalanná tesz, hol pedig a' hizlalás haszontalan, ott a' gazdaságnak sarkalatos talpköve hibázik. A' jó hus nem drágább mint a' rossz 's igy mért törekedne a' gazda jobb hust állitni? A' fagyuért? Az nem fogja mindég 's kivált hol a' mező szük 's egyéb 's jobb hasznát is vehetni a' legelőnek, a' hizlalót elégségesen jutalmazni; de hisz az is limitálva van, 's nincs e abban valami természetlenség, hogy valamelly portéka jó és rossz minémüségében egyenlő áru legyen? A' mi pedig a' természettel összeütközik, ideig óráig akármilly fényes és jónak látszó következési lennének is, végre minden bizonnyal sikeretlen marad; sőt többnyire kárt 's veszedelmet szül.

'S ugyan egyéb termesztményeinkre nézve micsoda következése lenne annak idő jártával, ha teszem a' legjobb bor 's legrosszabb, a' legtisztább buza 's konkolos, a' legszebb gyapju 's legdurvább 's a' t. egyenlő áru lenne? 'S milly szép industriát következtetne illy elrendelés! A' hus dolgában pedig ne gondoljuk, hogy máskép van az eset, sőt ott tán a' limitatio még sajnosb következésü, mert egy helyett két rosszat okoz, t. i. hogy azon gazda, ki jövedelmiben hizlalás nemléte miatt igen károsodik, élte folytában a' legrosszabb hust is rágja pasztoralis hazájában! — 1811 és 1816ik esztendei szük időkben, midőn a' mészáros czéhek teljességgel hust vagy nem vághattak, vagy vágni nem akartak, éppen csak azzal segithettek számos megyék magokon, hogy mindenkinek megengedték

a' húsárulást. — Mért nem látjuk ezt minden időben igy? —

Ha egy gonddal vizsgáló utas hazánk földét bejárná, de nem kastélrul kastélra, curiárul curiára, hanem minden protectio nélkül — pedig illy utazás hasznos, mint nem különben olly házasság szerencsés, melly valódi 's nem csak ünneplés 's tánez közt lett ismerkedés következése — minden protectio nélkül mondom, azon következést huzná testi táplálásunk tárgyairul, hogy vagy igen kevéssel elégedünk be, vagy igen szegények vagyunk. Keveset kivéve, vendégfogadóinkban, korcsmáinkban igen aláváló hust, felettébb savanyu bort, szörnyü sovány baromfit 's még ugyancsak rossz kenyeret találna. Ő természet szerint hazánkat földmüvelő tartománynak tartaná, — mert még fabrika vagy manufactura nyomdokát se venné észre 's minden bizonnyal igy tudakolná a' német kellnert "Ugy látszik, a' legelő itt igen kevés és szük, mert a' hus olly sovány,, 'koránt sem uram, itt 6 ezer holdnál több a' legelő'. — "Lehet e az Istenért! 6 ezer hold!!! "De a' buza, rozs 's ennek alja igen drága ugy e, mert a' kenyér olly savanyu 's aláváló, a' nyomorult csibék pedig mintha éhen vesztek volna,, 'Éppen nem — most igaz felment egy kicsinyt, de nehány esztendő előtt semmi ára sem volt 's csak nem megrothadott'. "És tán akkor is csak illy hitványok voltak baromfiaitok mint most? Ez már furcsa. De a' szőlő tudom nem igen érik meg, mert olly fanyar és zavaros a' bor,,. 'Sőt igen is korán érik, már September végén szedik 's aztán annyi van, hogy el sem adhatni'. "Már ez különös 's ugy látszik, valahol hibának kell lenni,, —

'S ugy látszik — 's valóban, ha igen dicséretes de itt helytelen hazaszeretet által magunkat csalni nem akarjuk, az utazó igazat mond, 's hogy mi Magyarok a' szép ökröt inkább nézzük, mint sem esszük 's ha esszük is, nem ide haza, hanem Bécsben esszük.

Hogy mindent, a' mit termesztünk, jutalmasan el is adhassunk, azt elérni bajos, de az is lehető 's majd annak idejében kifejtjük — de ha semmit sem adhatnánk is el, legyen legalább annyi eszünk, hogy mindenünk a' tökéletesbhez legközelebbre járuljon.

Soha sem emeli fel az embert egy történet a' lehető legmagasb megelégedésre, mint csak ritkán gázolja el egy csapással a' sors egészen. A' megelégedés mint a' megnemelégedés közönségesen sok kellemes bényomások 's érzések sommája 's viszont egyenként véve, mint p. o. mindég rossz hussal élni, meg vagy megnemelégedésünkre alig van befolyások, de összesen és számosan véve az embert boldoggá vagy nyomoruvá tehetik. Rossz kenyérrel, savanyu borral, hitvány baromfival, kemény hussal élni több esztendőig olly házban, mellyben büdös szag, számtalan szunyog, bolha, csimasz, csótány 's egér van, füstölög a' kályha, közel éles haranghoz, munkás kovácshoz, vagy olly udvarban, hol sok a' kutya, szám nélkül a' lud, kacsa, tyuk; szük csizma 's nadrág, mellyben nem léphetni, fogfájás, ostoba cseléd, süket szakács, sánta paripa, részeg kocsis, unalmasokkal társalkodás, szomszédban hegedü-trombita-tanuló, magyarul nem tudó hazafi 's a' t. ki élhetne soká ezen körülmények közt? 'S igy bizony nem hijábavalóság a' jó 's porhanyu hus mindennapi használásunkra, ha egyébként a' gazdát nem gyarapitná is.

Eleget kisér nálunk már gyermekkorában két huszár is, 's minden tetteit magasztalja, mert igy hópénze felemeltetését reméli. de el nem éri: ha csak ezer lépést tett is a' kis Gróf, jó gyaloglónak állitják; ha

oda haza egy exament adott 's szülei nagyobb hivatalban vannak, minden bizonnyal eminens lesz; ha sok kisérővel atyja jószágira megy, ott már várják 's ő mindent csak ünnepi állapotban lát — 's végre egészen kitanulván azaz iskoláit végezvén oda haza Gróf Nhez, Báró Mhez, onnan Vice-Ispán 's onnan F uraságboz élettapasztalás végett utaz — váltott lovakkal járja be a' hazát — volt mindenütt, 's mindenütt jól fogadták 's még nyaratszaka Füreden 's Mehádián is mulatott, most pedig, minekutána Velenczében 's Monachiumban külföldi bölcselkedést lelni hat hetet töltött, hivatalba lépett, 's ime ismeri a' hazát, külföldöt 's angol parliamentrül, franczia camerákrul szól 's azt fejtegeti hallgatóinak: mikép szegényedett el Gallia mezei gazdasága, 's hogy romlik majd még Britannia gőz 's egyéb erőművek által, ha ha ha! 's a' t. Már illyenek csak javát kóstolták honjoknak, a' boldogok! 's csak ugy ismerik, mint mi azokat ismérhetjük, kiket nagy világban csak legszebb köntösikben 's csak olly pillantatokban láttunk, midőn a' legtermészetesb ember is vagy valamelly rollát játszani, vagy belsejét a' sok fagy ellen, mellyre talál, egészen elzárni kéntelen. 'S aztán illy felvilágositott 's a' velő közepéig kicsinosodott elmék perorálnak a' limitatio, czéhek 's több illyek szükségérül: "Másutt jó lehet a' limitatio eltörlése, hol több a' népesedés, több a' consumens; legyen csak ki egye 's a' t. majd lesz hus — 's most is hol lát az ember derekabb gőbölyt 's a' t. mint nálunk„.

Makkbul mindenütt tölgyfa lesz, habár egy hazában nagyobbra, másban kisebbre nő is; a' ló csikaja csak ló marad, akárhol csikózzák is, ámbár itt derekabban, ott hitványabban tenyészik 's a' t. Ugy éppen azon egy oknak akárhol hasonló következési vannak, — 's ha más országokban tapasztaljuk, milly nagy hasznot következtet a' czéhek, de kivált a' limitatio megszünése, ne kételkedjünk, hogy ide haza is áldott

következéseket ne szüljön 's annál bizonyosabban, mert Hollandia, Britannia, Németország 's honunk közt olly különbség se éghajlatra, se életmódra nincs, mint teszem Grönlandia 's a' Jóremény-foka közt. Mi a' keresztény vallás 's józanabb philosophia által Europában, mellynek hossza 's széle olly csekély, inkább csak egy familiabeliek vagyunk. A' mi pedig a' jó magyar gőbölyt illeti, az egy igaz kövér angol ökörhöz hasonlitva csak ollyan, mintha pályára készittetett volna el!

Hogy a' czéhek 's limitatio megszűnése nagy hasznot hajtana 's igen könnyen eszközölhető is, kételkedni nem lehet; 's ha kételkednek is nehányan, kik a' dologhoz érthetnének, 's magyar hazánkat 's a' külföldet jobban ismerik mintsem fentebb emlitett magnásunk, minden bizonnyal ollyanok fognak az uj systemában eszközölhetetlen, a' természet 's jó renddel meg nem egyeztethető képzelgéseket találni, kik a' mellesleges ártatlan jövedelmek baráti, mellyek se nem mezőbül, se nem manufacturákbul kerülnek, hanem egy kézbül másikba csusznak; vagy kik mostani helyeztetések miatt a' középszerü hus javát eszik 's csak olly áron szeretik fizetni a' jót, mint szegény ember a' csontot fizetni kéntelen. 'S illy igazság-szeretők vannak többnyire a' józan ujitás ellen 's minden előmenetel utjában.

A' ROBOT VAGY SZAKMÁNY

létele még nagyobb figyelmet érdemel 's azon kárt, melly belőle háramlik, éppen olly bajosan tagadhatni, mint azt hogy 2×2=4. 60 ezer robot egy esztendőben szint azon munkát viszi végbe, mellyet 20 ezer napszámmal könnyen el lehetne végezni. 'S ki nem tapasztalta, ki robotban is, 's béresek által, de kivált contractus

szerint dolgoztatott, hogy azon munkát, mellyet egy egész helyes jobbágy rossz ekéjével, filigrán szekerével, gyenge marhájával 52 nap, vagy ügyetlen cselédje 's gyenge koru gyermeki által 104 nap tud végezni, maga béresivel, jó szerszámmal 's erős marhával, vagy contractus szerint a' mondott idő egy harmad része alatt nem vihette volna végbe! A' manipulans gazda soha sem tudja ott, hol robottal dolgoztat, a' munka 's erő közt forgó helyes aránylatot feltalálni 's vagy igen sok vagy igen kevés munkást rendel; vagy ha eltalálná is az igazi idomatot, előre nem látható eset következésében sokszor vagy igen sokan vagy igen kevesen állnak ki a' munkára 's igy az uraság dolga — a' gazda keményebb vagy szelidebb charaktere hozzájárultával sok helyen gyakorta vagy elkeseredve, vagy nevetve vitetik végbe. 'S már ha egy véghatárnak lenni kell, hála hogy jobbára henyélve 's időpazarolva vitetik, mintsem hogy a' parasztság, melly a' haza legszámosb 's igy legfőbb tekintetre méltó része, véres veritéke által eszközöltessék az itt amott szebbnek látszó müvelés. Igaz, a' henyélő 's rest mezei gazda sorsa, ha máskép vidám 's tetszetes is, a' mi egyébaránt nem hévmértéke a' szerencsének, többnyire ollyan szokott lenni, mint a' tücsöké, melly nyáron danol 's télen koplal —; de ellenben se bot se vessző nem hozott még egy országot is virulásra 's csak halvány 's rossz illatu virágokat termeszt a' kénszeritve dolgozó kéz; — 's akárki mit mond, csak azon társaságbeli szabadság, melly mindenkinek helyeztetése szerint igazait 's terheit kiszabja, emelheti fel az egészet legdicsőbb pontra; 's kit a' sors alacsony helyezetbe tett, hol kézi munka által teljesitheti be czélját, az ne vesztegesse óráit hijába, hanem állhatatos munka legyen foglalatossága, de arra ösztöne 's vágyódása is legyen. 'S azon okoskodó, ki éretlen philanthropiai érzésbül a' parasztgazda vállairul le akarja venni a' munka terhét, szerencséjére nem tesz több jót, mint

az, ki őtőle minden szebb örömet, melly önbecs 's lelki függetlenségre van oltva, el akar tiltani.

Unalom a' rosszra hajló embert rosszá, jóra hajlót boldogtalanná teszi, 's valóban szánakozásra méltó, kinek az életben dolga nincs. Nem az tesz igazán jót embertársival, ki őket, már mikor elnyomorultak, Rumfordi levesekkel tartogatja, hanem a' ki ugy intézi dolgaikat, hogy tenkre ne juthassanak 's magok tudják munkásságik által elejét venni jövendő elaljasodásoknak. Fáradjon a' szántóvető ember még jobban, mint most fárad, de nyugta 's jutalma is szebb legyen. Most a' magyar paraszt szemeire sokszor vetett restségének oka, ha annak legbelsőbb velejére ereszkedünk, többnyire nem egyéb — ámbár mindenféle álorczát vesz magára, — mint a' bizonytalanság 's gyarapodhatásárul kétségbeesés.

Éppen ugy nem lehet soha azon gazdaságbeli tiszt olly serény, kinek jutalma mindég egy; akár fárad akár henyél, mint a' ki becsületes uton állhatatos munkásságának hasznát is érheti. A' mi pedig a' kézimunka veszteségét illeti, melly iszonyu az minden esztendőben! Megengedem, hogy számolásom hibás 's hogy robot által két harmad rész munka nem vész el, mert gyengekoruak is mennek robotba 's azok ellen meglett idejü béreseket számlálhatnánk. Vegyünk azért számitásunkban csak egy harmadnyi veszteséget 's hogy annyi elvész, tán még az se tagadná, ki a' robot feltalálója volt; vegyük továbbá számba az 52 vasárnapot, a' sok ünnepet, bucsut, vásárt, rossz időt, katonák körül jobbára elfecsérlett erőt 's a' t. 's azt fogjuk következtetni, hogy nem annyira népesedésünk csekély, hanem systemánk hijányos; hogy nem azért fedi posvány 's dísztelenití sivatag a' hazát, mert nincs ember, nincs kéz, hanem azért, mert annyi munka foganatlan vész el. — Hát még az ingyen utcsinalásnál, mellyre gyakran 4—5 mérföldrül hajtatik az adózónép, és sokszor más 4—5 mérföldrül visz egy dézsa

kövecset, 's a' t. mennyit veszt a' köz gyarapodás! Egy berek-száritásnál próba tétetvén az világosodott ki, hogy azon kiállitott munkások, kik végrevitt ásások szerint fizettettek, tizenháromszor annyit dolgoztak, mint kik ingyen kínszeríttettek munkára.

Senki sem akarja azt, hogy a' munkáló ember ne nyugodjon — hisz mért fárad egyébért, mint testi 's lelki csend végett; sem azt, hogy vasárnap 's ünnep ne legyen, mert meg kell adni lélekisméretesen a' mi Istené; senki, hogy bucsu, vásár 's más alkalommal a' jobbágy ne vigadjon 's a' t. de azt a' természet ugy kivánja meg, mint a' józan belátás, hogy ha kiáll dolgára, azt emberül vigye is véghez. Már hacsak a' robot által okozott harmadrész veszteséget vesszük is fel, 30 millió napszámnál, melly minden esztendőben szolgáltatik hazánkban; 10 millió vész el! És ha ezen erő el nem veszne 's ésszel lenne javitásra forditva, ugyan mit állitana elő csak 30 esztendő forgása alatt is!

"Munka, munka a' nemzeti gazdaság talpköve!" Igy áll elő sok, dicséretes hévvel Say, Ricardo, Malthus, Sismondi neveire támogatva. Holott nem a' munka, hanem a' 'jól elrendelt munka, szóval az 'ész a' nemzeti gazdaság talpköve. Ha 1830ban minden erőmet legnagyobb serénység 's állhatatossággal arra forditom, hogy egy nagy gödröt ássak 's azt 1831-ben megint betöltöm 's ugy tovább, akkor munkámat egészen hijába vesztem; ha ellenben ugy tudnám elrendelni, hogy embereim csak egy lépést se tegyenek haszon nélkül, akkor minden munkám nyereség lenne. Ezen véghatárok közötti járás — az idő viszontagsági, vásár szerencséi, egyéb veszélyek hozzájárulásával — határozzák el a' munka nagyobb vagy kisebb hasznát 's hogy ki ásott mélyebb vagy kisebb gödröt. A' holland 's angol gazdák csak kis gödröt ásnak; mi meg

igen mélyeket ásogatunk 's aztán megint betöltögetjük: azaz nálok igen kevés munka vesz haszontalan, nálunk pedig nagy a' munkapazarlás.

És mi, kik másokban kötelességek teljesitését jobban meg nem kivánjuk, mint magunk végbevinni tudnók — valljon, ha parasztok volnánk, dolgoznánk e robotban olly jobbra 's balra nem tekintő szorgalommal, mintha valamelly bizonyos pénzért folytatnók munkánkat, mellyet tetszésünk szerint hat vagy tizenhat nap alatt végezhetnénk? Dolgoznánk e olly veritékkel másoknak, mint magunknak? Tegyük csak személyünket más helyibe, mert csak ugy itélhetünk józanon, igazságosan 's ne gondoljuk, hogy az embert ki lehessen természetébül 's gyarlóságibul vetkeztetni.

Hogy egyben másban tett jobb rendünk szép gyümölcsöket hozott már, lehet e azon kételkedni? Alföldön hány birtok nem áll ahoz képest a' millyen volt, olly vigan ma, mintha halálbul támadott volna fel? Milly kevés esztendeje, hogy H---- azon szép és hasznos jószágok helyett, mellyek ma több nemzetségnek Sélmecz 's Körmöcznél különb arany bányái, inkább a' Budai malmot vette volna át? 'S ha nagyrul kicsinyre okoskodunk, a' rendes felosztásnak haszna szembe tünik, kivált ha több birtokost tekintünk, kik apjok jószágiban osztoztak, 's most az idők mostohasága mellett még is jóval nagyobb jövedelmek van egyes osztalékrészbül, mint eleiknek valaha az egészbül volt. 'S igy ha előre mehettünk a' mezeigazdaságban eddig, mért nem mehetnénk utóbb is? Hisz tán a' tökéletesség pontján csak nem vagyunk még?

Az egyetértés, Hitel lábraállitása, birtok elosztása, czéhek 's limitatiók eltörlése következésében volna mit dolgozni a' parasztgazdának, ugy hogy robotolás helyett nem volna szükség a' kék eget csudálni, kivált ha a' dézma megszünne.

DÉZMA.

Young, ki a' józanabb mezeigazdaság apostola, azt mondja: 'a' mezeigazdaság megrontására a' dézmánál sikeresbet kitalálni nem lehetett'. — Mennél jobban iparkodik a' jobbágy, annál jobban büntettetik, mert mennél többet termeszt, annál többet kell adnia 's a' t. Hogy megijed most sok, ohajtásomnak tán valahai teljesedése 's dézmája elmaradása miatt! pedig kár, mert éppen az, ki attul elesne, más kutfőkbül annyi hasznot merítne, hogy azon időt, mellyben neki dézmáltak, soha többé vissza nem kivánná. Tekintsük Britannia legnagyobb részét, nézzük Galliát, Meklenburgot 's a' t. 's vizsgáljuk millyen volt dézma alatt 's millyen most a' mezők állapotja? És ha egy bizonyos gazdaságbeli mód valahol temérdek hasznot hajt, mért nem hajtana másutt is szinte nagyot, ha a' körülállások egy és más helyen nem igen különbözők; 's mi igen nagy különbség van Gallia és honunk közt? — Az hogy azt két oldalán tenger környezi? 'A' mi földünk ellenben jobb, és ezen hiányt helyre üti' — Kereskedési fekvése helyesb? 'Most már akadályt az emberi ész 's akarat nem ismér'. Hogy kormányunk más? ''S hát Urunk hátráltatja e előmenetelünket, gyarapodásunkat'? 'S igy bátran elfogadhatjuk azt, a' minek másutt annyi sikere van. —

'S ugyan mostani systemánk olly helyes e, hogy abban megmaradni kivánhatnánk? Hol nyujt birtok kevesebb tiszta jövedelmet, mint nálunk? Vám 's egyéb terh fekszik rajtunk, igaz; de hát más tartományokban a' terh nem sokkal sulyosabb e még? Van, nem tagadhatni, nálunk is dús, de mennyi jószágbul, milly kiterjedésü földekbül kerül ki a' jövedelem? 2 ezer, 3 ezer hold allodiumot hány bir köztünk, 's milly szegény legény még is mind a' mellett? Másutt minden adó 's terhek lerovása után is olly jószágbul két vagy

három annyi haszon maradna a' birtokos kezei közt. Ha külföldi nem olly gazdag mint mi, oka ennek nem az, hogy az ő egy hold földje kevesebb tiszta nyereséget hozna mint nálunk egy hold föld; hanem hogy nálunk számosb az 50 ezer, 100 ezer, 200 ezer holdnyi birtokos, mint őnálok 's igy kevesebb ember közt van a' kincs.

Sok azt gondolja, hogy a' földesur jobbágya ellenében ugy áll, mint két kártyás egymás ellen, kiknek egyedül egyike nyer 's éppen csak annyit nyerhet, mennyit a' másika veszt. Ezen hibás előitélet többnyire mindenütt a' két felekezet közt annyi hiedelmetlenséget szül, hogy földesur 's jobbágy közt barátságos egyezés hazánkban valóban csuda. Józanabb ezen balvéleményt letenni, 's inkább egyetértni 's hol látjuk, a' jó példát követni; mert talpigazság: hogy a' természethez közelebb járó rendelések által, mind birtokos, mind szántóvető határtalanul jobban birhatná magát. Jobb ha igazán gazdagok vagyunk, mintha azoknak tartatunk; jobban cselekszünk, ha belül van köntösünk bélelve, 's nem kivül nyuszttal prémezve, 's mi tudjuk, hogy nem fázunk, mintha mások hinnék csak, be melegünk van. Nem ér semmit azon rossz szagu tömjén, melly csak nemesi születésünk illatját terjesztgeti; hasznosb — ha szebb oldalirul nem is tennénk emlitést — inkább a' szó méltóbb értelmében nemeseknek lennünk; minthogy nem ér annyit nemesi virtualitás, mint kereskedő készpénze, — 's nem ritkán picziny 's nemtelen ember lakja a' palotát, midőn a' nagy 's nemes pénzért dolgozik. A' világ évrajzibul azt tanuljuk, hogy a' jobb, engedőbb 's szelidebb földesur mindég legvagyonosb 's legboldogabb birtokos is.

A' szerencsének ugy vannak törvényarányai, mint a' szépnek 's izlésnek. Azért mert mindenki ön szíveltjét nézi legingerübb 's legszebbnek, még is csak egy Hebe, egy Venus van. És azért mert egynek

legégőbb öröme Neszmélyiben 's Egriben, másnak pedig Vitnyédiben 's Kospallagiban van rejtve, még sem lakik a' szerencse se borban se dohányfüstben. 'S igy azon okbul, mert emennek privilegiumi 's praerogativái vannak, amannak pedig nincsenek, még nem az foly, hogy az első szerencsés, a' másik nem 's a' t. hanem hogy mindenki különös uton, mellyet helyezetéhez képest a' sors tágasbra simábbra, vagy szükebbre göröngyesbre tüzött ki, találhatja csak fel a' szerencsét, vagy legalább annak szelidebb rokonát, a' megelégedést. Már a' magyar Nemes ezen szeretetre méltó házitársat — csekély tapasztalásom 's itéletem szerint — legbizonyosabban találja fel a' hű jobbágyság, előretörekedő hazafiság 's minden földije magasb felemelésére magán erőt vevő eszközlésekben 's áldozatokban. — Ezek fejtik ki a' mesterséget, művészetet, tudományt, ezek nevelik a' becsületet, polgári erényt itthon, 's hoznak dicséretet 's hirt a' Magyarra oda kün. — És ugyan milly szomoru utakon keresik a' megelégedést sokan 's a' világ minden kecsei és varázsai közt hánynak nem egyéb élete, mint 'iszonyu üresség, vagy fel nem ébredt plántalétel? A' Magyar szivét semmi sem töltheti tökéletesen bé, mint az igazán nagy, nemes és szép! — 'S nem érzitek é ennek igazát honunk nehány nem hűtelen, de csak elbódult fiai?

Becsesb azon föld mellyen sok a' burján sok a' vadócz, annál, mellyen semmi sincs, 's jobb azon fiu, ki véthet, ki hibázhat, mint a' ki még rossz se lehet, 's jósága nem különb, mint a' fogatlan eb szelidsége. 'S boldog a' magyar nemzet, hogy testi 's lelki erő éleszti fiait! mindennel bővelkedik a' haza, csak vagy nem tudjuk becsülni, a' mit birunk, vagy el van rejtve a' kincs 's nem mozog az élet elég gyorsan, állhatatosan 's ugy mint kellene.

Hány szép talentom fénylik maga kis körében, mert mi nem keressük fel; 's hány nagy érdemü él

elfelejtve 's koszorutlan mint idegen, önhazafiai közt! 'S mennyi előtüntetésre való erő, mennyi élesztő fekszik a' föld gyomrában, melly csak kezeinket várja!

Azonban végezzük a' szakaszt ezen jószándéku kis tanáccsal 'hogy kiki, ha practicus jó gazda nevét méltán akarja viselni, jövedelménél kevesebbet költsön. Legyen egyébaránt akár váltó, akár három calcaturás, méneses vagy birkás gazda, velem akár kezet fogjon, akár ellenem keljen ki, — az egyetértést, hitelt, legelők osztását hijábavalóságoknak, a' czéheket, limitatiót, robotot, dézmát ellenben igen fontosnak tartsa is — mindegy; mert valódi nyereség a' gazdaság philosophiája.

Illy elavult recipére az Olvasó nem volt elkészülve ugy e? 's valamelly uj angol methodust várt tőlem, de én megvallom, hogy jobbat még eddig ennél sehol se lelhettem.

MAGYARORSZÁGNAK

KERESKEDÉSE NINCS.

A' mit az ember átlátni 's megismerni fáradság nélkül nem tud, azt közönségesen inkább azon oknak tulajdonitja, melly apárul fiura, mint valamelly igazság, axiomakép ment át; mintsem annak józan 's egésséges létét, vagy nemlétét önerejével vizsgálná meg; inkább a' régi szokás göröncsös utján izzad élte fogytáig, mintsem pillantatokig eszét fárasztná egy kissé 'jobb systema és simább ut feltalálása végett. 'S valóban ugy látszik, mintha lelki eröltetés jobban fárasztana sokat, mint testi dolog; éppen ugy mint az elefánt jobban izzad, ha észbeli munkásságra tanittatik, mintha legnagyobb terheket raknak hátára; 's a' kutya és ló sokkal inkább fél 's retteg az értelembeli kifejtésekre czélzó gyakorlástul, mint minden egyéb munkátul.

Az ország sok tájékin zsiros, fekete vagy ragadó agyag földeken ásatik 5—6 ölre egymástul közegyenleg két mély árok, 's az áldott termékeny föld árkok közé domboltatik fel, száz meg száz szekér, ezer meg ezer ember mozog, 's a' ráforditott physikai erogatum iszonyu. Az idő száraz, 's igy a' munka, melly mechanice foly, józannak látszik, midőn 'egy kis észfárasztás után hasztalannak mutatkozik. Ki kisdedkorátul fogva illy manipulatiókhoz nem szokott, mint mi, 's eltökéletten el nem hinné azok általányos szükségét, azt gondolná, 'hogy a' lakosok valamelly igen nehéz foganzatú plánta alá készitik el a' helyet, 's bámulva értené, hogy a' munkások 'képzeletek szerint országutat

készitnek, melly minden tréfán kivül hazánkban sok helyen buza alá alkalmasb lenne, mint utazók 's társzekerek számára. Mennél magasb a' töltés, annál jobbnak vélik az utat némelly 'vármegye és szabad királyi városbeli utkészitők, 's mennél domborubb, a' viz lefolyására, annál helyesbnek; midőn azonban a' magasb töltésnek közönségesen csak azon haszna szokott lenni, hogy a' kocsi, melly dül, nagyobbat dül, 's az utazó benne kékebbre üti testét, — a' domboru ut pedig arra hasznos, hogy a' ráhányt föld mélyebb, a' sár nagyobb 's igy a' süllyedés bizonyosb. Lefoly a' domboru kőutrul a' viz, kétséget nem szenved; de hogy a' domboru földutrul, melly minden nedvet magába szí, lecsurogjon, azt tán senki se hiszi, a' ki gondolkodni akar, mint azt se hinné, hogy a' gömbölyü spongiárul oldalast csepeg le a' viz. Ha az ut bevett szokás szerint elkészült, minden tavasszal 's ősszel, vagy közönségesen ha egészen elromlott, minden észhaszonvétel nélkül 'megtöltetik, azaz egyaránt a' dombos és kemény helyekre éppen annyi föld vagy kavicsos agyag vitetik, mennyi a' sárba, kátyúkba 's lyukakba. — 'S igy idő forgásával 's kivált mennél több munka 's veríték fordittatott ezen ügyes manipulátiora, 's melly iránt sokan igy dicsekednek 'u g y a n j ó l m e g t ö l t e t t e m a z u t a t! utóljára olly magasra nő, hogy azon végre alig járhatni, vagy azt temérdek fáradsággal megint le kell hordani, mint p. o. S...... városában most hordják le — a' mi a' mai felvilágositott tanácsnak nagy becsületére válik — hol 'sok esztendei munka és szorgalom által olly magassá lön a' főutsza, hogy a' mellette lévő házbirtokosak házaikbul teherrel csak bajjal kaphattak ki az igen göröncsös utra; az eső 's egyéb sár viz pedig, melly vásárokon össze szokott gyülni, nem csak pinczéikbe, de még földszin szobáikba is beszivárgott. — Csak ebbül is látszik, hogy a' jól át nem gondolt munka inkább kárt szokott hajtani mint hasznot.

Kereskedés tárgyában éppen igy vagyunk. Vagy a' régi mende-mondákat hozzuk elő nyugtatásunkra, 'hogy kereskedésünk nincs, vagy mindegyre systemát halmozunk systemára, principiumot principiumra, mint bizonyos sárrá váló materiálét utainkra — 's aztán a' mint ezeket lehordjuk, azokat szintugy változtatjuk, vagy megsemmisitjük.

Hogy kereskedésünk — vagy olly adás vevés, melly kereskedési nevet érdemlene, általjában nincs, vagy a' mi van is, csak gyengéded lábon áll, — azt tán kiki elhiszi 's annálfogva tekintsük inkább, — mintsem annak vitatásában 'van e nincs e kereskedésünk? időt vesztenénk, — azt, hogy annak hiját sokan főkép milly okoknak tulajdonitják?

Ezen képzelt okok nagy számuak, azért én itt csak a' legközönségesbeket, a' mindennap hallhatókat fogom előhozni, mellyek alaptalanságát megmutatni csekély munka, 's ime ezek:

'Geographiai helyezetünk nem ahoz való. — Pénzünk nincs. — Más nemzetekkel a' Concurrentiát ki nem állhatjuk. — Kivitel a' vámok miatt lehetetlen.'

GEOGRAPHIAI HELYEZETÜNK

igaz nem legkedvezőbb. Kikötőhelyünk csak három van, 's azokhoz is igen bajos jutni. Ha pedig elértük, nem legjobbak. Fiume inkább révpart, mint kikötőhely, 's átellenében számos sziget fekszik, az ugy nevezett Quarnero: husevő tengerben, melly nevet azért nyeré, mivel régi időkben, midőn a' hajós még kevesbbé volt ügyes mint ma, soknak sirjává lön, ki ott hajótörést szenvede. Ügyesség nőttével kisebbedék ugyan a' veszedelem, de itt amott még a' régi bal hiedelem tünik elő, 's igy sok inkább Triestnek veszi utját. Bukkari elég bátorságos hely, ha egyszer elérte a' hajós, de a' fertelmes Bora, mellyet a' közel hegyek akadályoztatnak, ha azokon már átrontott, olly dühhel rohan a' tenger mélyének, hogy onnan a' hajó sokszor se

ki se be nem mehet. — Még Porto Re sem igen különb, 's azon kivül bár mi szép is egyébaránt fekvése, édes viz szüke miatt csak igen hiányos menedékhely. Dunánknak se vehetjük nagy hasznát, mert miránk nézve visszásan foly, kedvünkért megfordulni nem fog, torkolatjánál pedig nem mienk, hanem másé!!! Többi folyóinkkal is, mellyek a' Dunába szakadnak, szintugy vagyunk. Ugy hogy belső összeköttetésen kivül kereskedésre nézve folyóink természetes haszna igen csekély, mert csak azon portékát lehet kül- vagy világ kereskedésinek hivni, melly tenger vizein lebeg, oda pedig a' mieink minekünk nem folynak. Ott egy pár száz mérföldnyi távolság különbsége nem nagy számba vétetik, 's azon egy portékát, ha kis kiterjedésben nagy a' becse, Fiuméban 's Londonban igen egy áron lehetne adni, midőn utakon, csatornákon a' portéka minden órában drágább lesz, 's végre minden becse ugy szólván szélbe megy. Ha teszem a' buza köble 6 forintomban van Fiuméban 's szállitására Londonig mérőjétül 1 ftot fizetek 's 1-et minden egyébre, assecuratióra, kamatra 's a' t. buzámat veszteség nélkül 8 forintért adhatom, 's azon felül minden nyereség fejébe megyen. Ha pedig kitermesztéseig buzám köble pusztámon 1 forintomban van 's mérőjétül a' legközelebb vásárra szállitásaért 1 forintot kell fizetnem, akkor, ha két forinton kél a' buza, semmi nyereségem se marad, 's igy az egy helyrül másra való vitel azon arányban ró le a' portéka becséből, mennyivel nehezebb, hosszabb, veszedelmesb 's több akadállyal van összekötve, 's a' veszteség az egészre nézve annál nagyobb, 's viszont. Képzelhetni egy utat, mellyen egy mérő buza vitele 20 ft. volna, 's Mező-Túrrul Calcuttáig, ha mindenütt szárazon vinnők, tán annyiba telne is; azon két ló munkája pedig, melly rossz ut miatt más két ló elibe fogatik, melly jó uton maga is elvinné a' szekeret, örökre el van vesztve, mert az előfogott két ló azon időben egyebet is vihetne végbe, de végbe nem visz.

Mennél könnyebb tehát a' szállitás, 's mennél nagyobb becsü a' portéka, annál egyenlőbb marad becse 's ára az A ponton, 's az onnan távul lévő B ponton azon egy portékának, 's annál több tiszta nyereség marad a' kereskedő keziben. Ez axioma 's ezen ok miatt látjuk némelly nemzetek kereskedési foganatját; mert ide 's tova szállitási módjok könnyü, portékáikat pedig nem természeti miségekben, hanem már mint becsesbre vált javakat viszik egy helyrül másra. Nem nagyon jó kereskedés jele szinte egész méneseket látni egy közép nagyságu szekér előtt, mellyet alávaló gyapju, vagy egyéb kis becsü portéka nyom. 'S nem bizonysága mély tudománynak 's felvilágositott értelemnek, valakit jobb ut, vasut, vizcsatorna 's a. t. ellen minden kifogás nélkül kikelve látni.

Az ország java nem egyesek 's nehány magányosak hasznán, hanem az egész virágzásán alapulhat; azon mende-monda pedig, hogy honunkban csak pásztorok és szántóvetők lehetünk, 's tőlünk még el vannak rekesztve fabrikák 's manufacturák — ámbár ezt sokan velős állitásnak vélik — nem eszesebb szó, mintha valaki azt mondaná: 'Ő csak gabnát termeszt 's marhával 's juhval 's a. t. nem bajlódik'. Derekas gazdaságban mind a' kettő elválhatatlan, 's az ki több marhát tart, előbb utóbb több gabnát is fog aratni; szintugy pásztor és szántóvető ember is több lesz, vagy legalább nagyobb nyájakat őriz, többet szánt, a' hol emberkéz 's erőmüv a' természet 's föld ajándékit nagyobb becsre emeli.

Igaz, kereskedésre geographiai fekvésünk nem legjobb, azonban nem is olly rossz, mint sokan gondolják, azaz nem olly rossz, hogy azon, a' mit a' természet megtagadott, mesterség által valamennyire segitni ne lehetne. Ha földünk nem olly zsiros, hogy minden trágya nélkül is megteremje a' buzát, abban fogjuk azért hagyni használását? Ugarnak hagyja e a' Szala vármegyei gazda homokagyag földeit, mivel egy szem után

csak 4—5 takarit csürébe, mig a' Banáti 15—20-at. Bizonyára nem; sőt a' Stájer még puttonban viszi a' földet fel a' kősziklák határa, 's azon gazdálkodik.

Szinte mindenütt állithatni elő életjavait 's kellemeit, 's ezek megnyerése nem annyira éghajlattul, földtül 's a. t. függ, mint a' lakosok nagyobb vagy kisebb ügyességétül. Lombardia nagy részinek földje olly sovány 's olly felszines, hogy emberi kéz nélkül vadság volna, a' mi volt is valaha; azonban szinte egész esztendőtszaka ollyan, mint egy virágzó kert. Aratás után hazánkban legtöbb helyen a' vidék nagy kopárság, marháink porban! földeink pedig milly jók! Kereskedés is mindenütt lehet nagyobb kisebb arányban 's ez is többet függ a' lakosoktul, mint minden egyébtül. Igy Spanyolország kereskedése, igen szép fekvése mellett is, alig érdemel figyelmet. Saxoniának, Silesiának pedig mostoha fekvése mellett kereskedése virágzó. Mindenen diadalmaskodik a' férfiui érett ész, eltökélett állhatatos akarat és szorgalmas munkásság; ezek virágoztatnak, gyümölcsöztetnek jegek közt is plántát, midőn a' tudatlan és rest még Utopiában is éhen halna.

De mennél nagyobb az akadály, annál szükségesb a' fő, ipar 's veríték, 's kettőztetni kell mind lelki mind testi tulajdonokat, hol a' természet mostoha 's engedni nem akar. Ellenzés a' bátorságot csak edzi 's a' derék uj erőre gyul, hol a' közember elgyengül. Fogadjuk hazánk áldásit háladatos szivvel, csorbáit pedig hozzuk helyre; fekvésünket ne gyalázzuk, de ne is emeljük felhőkbe. Vegyük hideg vérrel a' mappát 's mondjuk magunknak őszintén: éjszak felé Lengyel föld, nyugotra Német birtok — keletre 's délre Törökország 's egy kis darab tengerpart környez, 's az sem igen jó. Vizeink Duna, Vág, Mura, Dráva, Száva vad természetüek; Tisza, Maros fekvése helytelen, Kulpa kis medrü. — Utaink társzekerekre többnyire haszonvehetlenek. Csatornáink ritkák, hibásak. Éghaj-

latunk csak középszerü. A' tavasz változó 's a' tél agoniája sokszor majus közepéig terjed 's némelly évben azt kérdhetni: ugyan van e, volt e tavaszunk? Nyarunk meleg, 's ugy e alföldi gazda egy kissé több eső nem ártana? Őszünk jó 's bortermésre egy a' legjobbak közül a' világon. Telünk se hideg, se meleg 's legkisebb charaktere sincs, — földünk ellenben felséges 's milly kiterjedésben! Rezünk, vasunk, kőszenünk, sónk elég. Többi ásványinkat nagyra nem becsülöm 's még az arany 's ezüst bányákért se adok sokat, akárhogy botránkozzanak is meg ezen állitásomon némellyek; de én azok létét vagy nemlétét egyenlőnek tartom, 's azt hiszem: hogy papiros-pénz hypothekára állitva többet ér aranynál 's ezüstnél; 's hogy sebes pénzforgás nem is fogja soha hazánkat nagyobb méltóságra 's diszre emelni, mig azon balvélekedésen nem diadalmaskodunk "hogy Selmecz és Körmöcz alatt fekszik a' nemzet kincse. Semmi sem emelheti fel anyaföldünket, csak agyvelőnk 's kezeink; 's nem hiányos geographiai helyezetünk oka kereskedésünk nem létének.

PÉNZÜNK NINCS

tagadni nem lehet, vagy sokkal kevesebb van, mint lenni kellene. De más, most gazdag és pénzes nemzetek, mindég dúsak voltak? 'S nincs olly idő, ha a' régit vizsgáljuk, mikor szegények valának? Számtalan balitélet forog ezen vélemény körül. Némellyek minden 's a' legjózanabb változás ellen igy kelnek ki: "Teheti ezt a' szövetséges Éjszakamerikai, az Angol, mert pénze van —" 'S valóban éppen olly igaz, hogy pénz szüke miatt nem is álmodhatunk sokrul, a' mit ők mai nap tehetnek, mint hamis, — 's erre vigyázzunk — hogy nem eszközölhetnénk olly jobbitásokat, mellyeket ők sok év előtt, midőn csak ugyanazon lépcsőn állottak, mellyen mi ma állunk, vittek végbe

's mellyeknek mai gazdagságokat 's előmeneteleket köszönhetik — 's hogy pénzek van.

Velencze, Genua, Hollandia arany 's ezüst bánya nélkül valaha Európa minden kincseivel fénylettek 's az emberi ész hozta oda a' pénzt; ugy mint sors és vak szerencse tornyozta fel csak kevés időre a' Sevillai udvarban egykor az uj világ temérdek bányabeli jutalmait, — 's ma az emberi ész Britanniába idézi a' félvilág javait, midőn Spanyolország egészen elszegényedett! Nem lehet követni a' régibbeket abban, a' mit ma tesznek, hanem abban, a' mit akkor cselekedtek, midőn olly időkoruak voltak, mint mi ma vagyunk. Végezni kell előbb az első iskolát 's aztán a' magasbakat. Az Angol nem kezdette gyarapodása talpkövét pénzzel, de munkával — jól elrendelt, eszes, systematizált munkával; — a' tanitó nem kezdé ügyét tanitással, hanem tanulással 's nem lehet Euclidest fejtegetni némelly megelőző tudományok nélkül. 'S mind az a' mit részint földmüvelésben más lábra kellene állitni, mint fentebb emlitém; részint kereskedés végett eszközölni vagy változtatni, ahogyan alább mondani fogom, nem telik sok pénzbe, vagy olly temérdekbe, hogy azt ki nem állithatnók. Jobb systema elfogadása 's a' hiányos elhagyása csak olly zavart okoz, mint mikor egy rendetlenül élő rendesen kezd élni. Eleinte, meglehet, józansága némelly alkalmatlanságot fog vele éreztetni, mellyeket bor, pálinka 's több eféle elnyomott, de csak kis időmulva egész organismusa rendesebben forgand.

Ma könnyen vádolják anglomaniával az embert. Itéletem szerint lehetetlen Britanniában egyet 's mást meg nem szeretni, 's az, ki maga utazza be azon országot 's nem ugy itél róla, mint rövid-látásu szép vidékrül, süket hangrul, nőtelen házasságrul, 's ki határábul alig bujt ki az egész világrul, valamelly ki nem magyarázható belső édes érzéssel fogja ott látni a' törvényelőtti egyenlőséget, a' nemzeti szellem,

közlélek, publicitás és sajtószabadság által való csudálatos kifejlést 's felemelkedést; örömmel fogja szemlélni egész vidékek álomképhez hasonló virulását, az emberiség jusai lehető legnagyobb szentségét, — és szánakozással fogja hallani mind azon gyenge 's ügyetlen megtámadásokat, mellyekkel a' gyáva mer szembe szállni olly nagy nemzettel, melly jóllehet minden csudái mellett is sok olly hiányokat mutat elő, mellyek csak azt bizonyitják, 'hogy halandók hijába törekednek tökéletest elérni 's hogy bár mi nagyon közelitsenek is ahoz, még se lábolhatnak soha ki a' középszerüségbül egészen. De számtalan a' jelest, nemest, szépet, dicsőt soha sem látja, nincs ahoz szeme — csak a' piszkot, mocskot keresi 's tudja feltalálni mindég, 's mint a' büdös-banka ganéjt tur, vagy mint a' varju dög körül kereng. Igy sok Britanniával! Árnyékos részeit keresgeti csak, 's kétségen kivül talál is eleget, szép részeirül pedig mind öröké hallgat. A' mindennapi ocsmányságokhoz szokott rablélek kaczagó ránczba szedi ajkait Leonidás, Zrínyi, Bozzaris hős tettein 's a' szolgai életet nagyobbra becsüli a' felséges halálnál; 's illy salak elégséges a' legszebbet, legdicsőbbet sardonikai gunyolással elrutitni! Van sok Britanniában, mitül a' jó Isten mentsen meg: — "Intolerantia legelőször is, 's ezt mi bátran vethetjük szemére, mert nálunk annak nyoma sincs, hálá az Egeknek! ha ha ha! "A' manufacturások nyomorusági, azaz hogy mindennap tán hust nem ehetnek és sört nem ihatnak, a' mit megszoktak 's a' minek elmaradását nem könnyen türik. — Nálunk több ember nem eszik hust, mint a' ki eszik, sok oláh még jó kenyeret se szagol élte folytáig 's D - - - tájékán számos ember nyaratszaka görög dinnyén él! Milly jó, hogy már kisded koroktul fogva illyesekhez szoktak 's jobbat nem ismernek az irigylésre méltók!!! "Irlandia! Irlandia! Igaz, 's hogy lehet olly nagy részét egy nemzetnek minden jusábul kirekeszteni; az éppen

ollyan volna, mintha valahol az országnak minden terhét a' szántóvető ember vinné 's pedig szolgai helyeztetésben 's nehány ezer familia élne csak hijábavaló here gyanánt az ország zsirján!!! Hiszen az nem szép volna. — *) "A' nemzeti adósság! Már ebben mi szerencsésbek vagyunk, mert nemzeti adósságunk, melly senkit se nyom igen, nincs ugyan; de ellenben személyes adósságink szépen vannak ám 's agyon is nyomnak! Nem nevetséges e mind ez, részrehajlás nélkül 's nem annyit tesz e, 'másnak szemében látni a' szálkát, magáéban pedig a' gerendát sem! Minden nemzetben van jó, van rossz; fogadjuk el a' jót, ne eresszük be a' rosszat. Engedjük csak, ha divatba akarna jőni nálunk az olasz ágy 's olasz sajt: az első sokkal jobb a' mienknél, mellybül a' nyugtalan alvó könnyen kiesik, a' hosszunak pedig lába lóg ki; és sajtjok is ugyancsak többet ér annál, mellyet tanyáinkon sovány juh vagy kecske tejbül készitnek; hagyjuk ellenben a' Talián puhaságát, gyenge életszeretetét 's magok közt öröké tartó szakadozásit világos egü hazájában. Francziának igyuk Campániai borát 's minekelőtte galamb ganéjjal 's a' t. magunk is hamisitgatnánk önházunknál pezsgő bort, készitsük maga nemében miénket jobbá; mert a' mi ál 's hamis, semmit sem ér, akárki mit mond is, — 's keressünk embert, a' ki igya. Lesz ollyan, ki, mint mi, némellykor jobban fogja szeretni a' külföldit, mint a' honit. 'S ha jól el tudjuk adni 1, 2, 3 ezer akóinkat, melly évenkint szőlőinkben terem, vagy hogy jobban mondjam, dézma gyanánt hordainkba töltetik, mért ne vennők a' Gallus borát 1, 2 száz palaczkonként a' legjobb minémüségben? Igy vegyük a' Török dohányát, paripáját, Amerika czukrát, kávéját 's a' t.

Ha pedig másoktul többet kellene átvennünk, kivált izlés, mesterség, müvészet, tudomány és szoká-

*) Azon időközben, mig ezen munka iratott, Irlandia természetes jusaiba lépett —.

sokban, mint a' mennyiben ők akarnának minket utánazni, azon inkább örüljünk, mintsem busulnánk, és senkire se irigykedjünk. Ők vének, mi ifjak vagyunk, 's meglehet midőn nappal legszebb tehetségekkel tündöklenek 's a' világot ugy oktatják, mint a' vén professor cathedrábul tanitványit, éjjel összezsugorodva girbén görbén jajgatnak a' köszvénytül, mi pedig éppen annyit mint ők nem tudván, jóizüt alszunk 's uj erővel ébredünk fel korán uj munkásságra 's nemes tettekre. Legyünk szerencsésbek mint ők 's nem ketten, tizen, ezren, de a' legnagyobb rész; 's csak ne panaszkodjunk szüntelen, hogy pénzünk nincs, hanem valljuk meg inkább, hogy nem értjük a' dolgot 's nem nyúlunk azon módokhoz, mellyek által magunknak pénzt szerezhetnénk.

MÁS NEMZETEKKEL A' CONCURRENTIÁT KI NEM ÁLLHATJUK.

Ez éppen annyit tesz más szavakkal: 'Nekem annyi pénzem nincs, mint R—nek, — 'Olly kiterjedt jószágim nincsenek mint E—nek — 's földeim fekvése nem olly kedvező, olly jó. — 'Egésségem nem olly erős mint a' Karczagi biróé, testállásom nem olly tetszős, mint K—é, — 'Vénebb 's életuntabb vagyok mint S. 's a' t. 's igy azon pénzemnek, mellyet Isten adott, hasznát venni éppen nem akarom. Mit is tehetnék egy századrészével annak, a' mit R... bir? jószágim, mellyek kiterjedése E—hez képest ollyan, mint egy vakondok-turás Badacsonyhoz, maradjanak régi mivoltokban; — buzát nem teremnek földeim 's igy rozsot, zabot, korompélyt se termesztek biz én! Hacsak egyszer lakom jól disznóhussal, vagy télen pőrén 's egy bundával hegyembe forgolódom jószágim körül, már megárt 's igy inkább jobb nem élni, mint illy sinlődve 's illy óvakodással élni, mint nekem kell. Társaságokba nem igen járok, oda csak olly szép emberek valók

mint K..'s kik tetszhetnek. Én ránczimmal, göröncsös bőrömmel, a' millyen életunt 's véneeske vagyok, ollyant nem találhatok ott, ki társaságomat kedvelje, kinek szive érettem dobogjon, a' concurrentiát ki nem állhatom 's a' t. Szép okoskodás valóban! 'S ne gondoljuk, hogy ritka, sőt figyelmezzünk csak 's mindennapinak fogjuk tapasztalni. "Ezt amazt teheti A. K. V. B. 's a' t. én nem; ők dúsak, én nem; van mindegyiknek 50 ezer jövedelménél több, én 10 ezernél többet soha nem látok" 's a' t. De ha A. K. V. B. valami köz czélra jövedelmek felét tudják adni vagy tizedét, mért ne adhatná a' 10 ezres okoskodó jövedelme 20—30 részét a' közjő előmozditására? 'S milly mathematikai számolás szerint foly az, hogy az 50 ezer forintos jövedelmü nagy áldozatokat tenni köteles legyen, a' 10 ezer forintos jövedelmü pedig egy garassal se tartozzék anyaföldének?

Illy okoskodások 'köpönyegek gyanánt használtatnak 's azoknak szeretem hivni, mert alattok, a' nélkül hogy könnyen észre lehetne venni, sok mindenféle igen rut 's ocsmány fér el. Ezek' előszámlálása 's a' hátulsó ajtók rajza, mellyeken a' heves patriota, ha megszorul, valamelly illendőséggel kibujhat, fog idővel valamelly uj munkám tárgya lenni. De azt még se hallgathatom el most, hogy illy okoskodók többnyire a' leghazafitlanabb dúsakat veszik például; "Ha E. nem adott a' közjóra, mért áldozzam én; ő százszor gazdagabb nálamnál." — "Mert az ezredes futásnak eredett, hát én, ki csak százados vagyok, mért állanék meg"? Közönségesen legutólsó csepp véreket ajánlják a' haza boldogságaért 's a' közjó miatt, mint Decius akármikor készek magányosan ellenség fegyveri közé ugratni, mert tudják soha szó arrul nem lesz, se Pythia se Augurium többé divatba nem lévén. 'S mi nagy hasznot hajtana lágy velejek, vizes vérek 's puha csontjok honunknak? Még trágyának se volna jó! Egy pár aranykát, egy két forintocskát ellenben,

ellenben, mellyeket nem magok szereztek, hanem a' ládában volt már, mikor születtek, mindenféle, némellykor igen mulatságos fordulásokkal meg tudnak tagadni, köpönyeggel a' dolgot fedni 's leplezgetni, hátulsó ajtócskán kicsusszanni, p. o. ha vasutra kell pénz, akkor készek szép summákat országutra vagy vizcsatornára adni; — ha tudós társaságot állitunk, akkor legnagyobb áldozatokkal kelnek elő a' Pest 's Buda közt épitendő függő hidra; — ha majd egyszer errül lesz igazán szó, akkor bizonyosan a' Ludovica ut megvételére leszen kincstárok nyitva; — 's ha majd ezért alkuszunk idővel, minden kétségen kivül akkor megint találnak ki valamit, a' mit az ember nem is gondolna, 's meglepve mulattatják nyomoru de ügyes fogásikkal a' nemesbre szültet, mint ahogy Bosco bámulásra gerjeszti a' sokaságot ügyes szemfényvesztési által! 'S hány illy Gauckler-Patriota van hazánkban!

Ha R. E. kincsei, birtokai nem mieink is, azért az élet minden kellemirül lemondjunk e? Koránt se — Tőlünk függ boldogabbakká lennünk, mint ők, mint nem ritkán a' tehetetlen pásztorember vagy kézmüves nálunknál boldogabb. — Pénzünk nincs felesleg: éljünk takarékosan, forgassuk azt, a' mit markolunk, ügyesen 's ha egyet 's mást magunknak nem szerezhetünk meg, annyival édesebben fog az esni, a' mit állhatatos dolog, takarékosság 's eszünk által nyerendünk. — Földeink alávalók: szántsuk nagyobb szorgalommal, trágyázzuk kettőztetett erővel, diadalmaskodjunk tudományunk 's munkásságunk által a' mostoha természeten. A' legkisebb siker, melly izzadásunk gyümölcse, belsőnket szebb örömmel fogja betölteni, mintha telkeink egy kis szántás után is megtermenék a' buzát. Hány nem is sejdíti, melly jó izü azon falat kenyér, mellyet a' falusi ember verítékkel szerzett 's hány gazdag — kit éppen az untat, szerencsétlenít 's öl, hogy mindene van 's nem reménllhet többé sem-

mit — cserélne a' szükölködővel, ki mindég vágy, kiván és ohajt.

A' határtalan bőség szinte sajnosb a' szükségnél. Az első lelki, másik testi inséget vonz maga után. Egésségünk nem erős: éljünk mértékletesen. Öngondoskodással többet győz a' lelki erős a' testi erősnél. 'S megjegyzésre méltó: hogy nagy 's kivált hosszu veszedelmekben, midőn minden korlát megszakad 's az önélet mentése a' legnagyobb urat egy lépcsőre állitja a' legutólsó szolgával, mint teszem hajótörésben, midőn lassan elhull egyik a' másik után 's száz ember 3, 4re olvad össze, hogy akkor közönségesen nem a' legerősbek 's állatiabbak, de azok mentik meg élteket, kiknek lelkek legnemesb 's tudományok legkiterjedtebb. Ha jobb a' parasztember gyomra mienknél, szakácsunk ellenben jobb az övénél. 'S ha állati részünk egyben másban szenved is, vagy olly határ nélkül nem vigadhat, mennyi szép lelki örömink vannak, mellyek létét a' tudatlan 's állati ember még nem is gyanitja! Személyünk nem tetszős, lábunk csonka, hátunk görbe, fülünk nagy, pótoljuk ezen hibánkat kellemink, jószivüségünk, nemes gondolkodásunk, egyenes charakterünk által; 's ha szépek szive látásunkra villámként nem gyulna is szerelemre, nyerjük hajlandóságokat állhatatosság 's férfiui elszánt akaratunk által, 's ha szerelemre nem birhatjuk is, kinszeritsük becsülésünkre, tiszteletre.

Igy áll a' kereskedési concurrentia! Ha az angol gazda eladja buzáját 10 forinton, ha ökriért 100 forinttal kinálják, ha a' Francia boráért 10, 20 forintot kap 's a' t. nem irigylem, sőt jó szerencsét kivánok neki 's a' helyett hogy gabnámat rothadni, ökrömet kutyáknak 's boromat kifolyni engedném, inkább igen is megelégszem, vagy hogy jobban mondjam, megelégedném, ha buzámat 5, ökrömet 50, boromat 8 forintért adhatnám. 'S ki tudja, ki lesz köztünk nyertesb, kinek marad több tiszta haszon

zsebiben 's mindenek felett ki lesz megelégedtebb? Ha Odessa, Egyiptom, Sicilia gabnával eltölti az olasz, spanyol 's néha francz 's angol kikötőket 's a' mi gabnánk árát nyomja, termesszünk ide haza többet, gondoskodjunk arrul, hogy szállitása a' tengerig olcsóbb legyen, vigyünk legjobb 's igy legdrágább mineműségbül a' külvásárokra, vagy váltsuk becsesbre portékáinkat mint p. o. gabnát lisztté, gyapjut posztóvá 's a' t. 'S csak azt ne mondjuk: hogy más nemzetekkel a' concurrentiát nem állhatjuk ki, hanem hogy több 's jobb termékek kitermesztése, könnyebb communicatio 's a' portékák becsesbre változása végett legkisebbet se teszünk 's csak azt várjuk, hogy a' galamb sülve repüljön szánkba.

A' KIVITEL VÁMOK MIATT LEHETETLEN.

Portékáink kivitele kétféle: vagy azon tartományokba vitetnek, mellyek Királyunk birodalmai, vagy idegen koronák-alatti országokba. Ha csak a' monarchia körét tekintjük 's közös Urunk-alatti szomszédinkat, akkor a' vámok sulyárul igen bajos szólani. Minden országlás philosophiája 'a' legnagyobb részt boldogitni', 's ha Austriába, Morvába 's a' t. szabadon vihetnők minden termékinket 's a' t. el volna e érve ezen legigazságosb 's legszentebb czél? Én nem tudom, vagy tudja az Olvasó? 'S van e annyi tudománya, van e minden körülállások 's összeköttetésekrül olly jó ismérete 's olly találmányos esze 's bátorsága, hogy a' vámok helyett valami egyéb pótolékot tudna állitni, a' mi mind a' két országnak hasznos 's minden résznek elfogadható is volna? 'S merne é ezért vagyonával 's bőrével kezes lenni? Elhiszem, nekünk igen is jól esne, ha javainkat vám nem terhelné; de valljon hogy esne nyugoti szomszédunknak 's arra Urunknak ne legyen gondja ugy e? Azok nem az ő fiai? 'S ha egyetértés által meg is szünhetne a' köz-

tünk lévő vám, feltehetni e azt, hogy nem volnánk kéntelenitve valamelly más terhet vállalni magunkra?

Minden országlásmódban van nagyobb kisebb teher, de teher van mindég 's azt vinni kell akárkinek 's akárhogyan; 's csak abban áll a' tudomány 's országlás mestersége: azt a' lehetőségig kisebbitni 's olly ügyességgel osztani el, hogy senkit se sértsen, senkit se nyomjon le. Ez mindazáltal Arachne szöveténél is fonadékosabb tárgy 's még a' legegyszerübb országokban is gordiai csomóhoz hasonlitható; 's hát még nálunk, hol szinte annyi az alkotmány, nyelv, vallás, mint betü az ABCben, 's hol az interessék olly különbözők, hogy Cherubnak is nehéz volna egyiknek nagy hasznát másik szembetünő kára nélkül eszközleni, minthogy még Istennek is nehéz lenni, midőn egy pillantatban az utazó száraz időt, a' földmüvelő esőt, a' borkereskedő rossz, a' kapáló bő termést, egyik hajós nyugoti, másik keleti szelet kiván 's a' t. 'S igy minden panasz az országban lévő vám ellen azok száma közé tartozik, a' miket minden egyéb közteher ellen is hallunk 's melly addig mig emberek társaságban élnek, soha sem szünhet meg. Hogy egyébaránt könnyebben vihetnők e a' vámok terhét más módon 's erre a' kormány és törvényhozó test ráállana e? azt itt fejtegetni nem kivánom, csak azt tekintvén a' mi magunktul 's ön tanácskozásinktul függ.

Ha pedig azon vámot tekintjük, melly azon portékáinkat nyomja, mellyek vagy egyenesen magyar kikötőkből, vagy tőlünk a' Király örökös tartományin keresztül azaz: transito vitetnek külföldre, már az más 's kétséget nem szenved, hogy minden iparkodás mellett is a' legjobb szorgalmi 's kereskedési gazdák mindaddig tenkre jutnak, mig ezen vámok vagy egészen nem törültetnek el, vagy olly bizonyos 's alacsony lábra nem tétetnek, hogy azokat semmi többé 'ne változtathassa 's a' terhek az ipart meg ne

öljék, 's hogy jobb a' vám mostani ingadozó léte miatt mechanice, mint eddig, egy táblába őszit, másba tavaszit, harmadikba semmit se vetni, ára van e nincs e, mint kivitelre termeszteni dohányt, kendert 's a' t. röviden: gondolkodva gazdálkodni.

Itt hát változás kell, hasznos is, lehető is; 's éppen mert haszna nyilványos, azért lehető. De ha egy két olly projectáns, kinek se háza, se hazája, szól csak az ügy mellett, vagy ollyan, kinek belőle semmi haszna 's ki semmitül nem fél annyira, mint szája elégetésétül, akkor természetesen a' régi megmarad. Legyen csak az ország főbb birtokosi közt egyetértés, éljen köztök tudomány, polgári erény 's nemzetiség, alkossák ők a' thronus renditheteltlen alapját: ne kételkedjünk, hogy szeretett Királyunk hiv jobbágyitul ollyast tagadna meg, a' mi más kára nélkül hasznunkat olly szerfelett emelné, hogy az által a' közjó 's igy még az ország ereje is nevekedne. Legyenek a' javaslók honiak 's birtokosak. Más nemzetbeli mért szeresse olly különös aggódással hazánkat, hogy azt magasbra emelni minden erővel törekedjen? Nemes tekintetü álorczák szoktak ezek lenni, mellyek alatt közönségesen rut 's alacsony képvonások rejteznek. Birtoktalan mért fáradjon hevesebben mint birtokos? 'S ugyan ki van jobban interessálva, vegyük a' dolog természetét, a' belső rend és csend fentartása végett, mint ollyan birtokosak, kik 10—20 ezer birkát teleltetnek ki?

Tegyünk józan javaslatokat, ha datumink bizonyosak; hallgassunk ellenben mindaddig, ha ezekben szükölködnénk, mig az egész tárgy igazi fekvését jól nem ismerjük, mert nincs nevetségesb az alaptalan okoskodásnál; nem különben nagyobb gorombaság sincs, mint 'másokat oktatni akarni ahoz való tudomány nélkül. 'S igy kereskedésünk felemelése végett ne a' monarchia körebeli vámok sulya ellen keljünk ki, mert azt orvosolni éppen olly bajos, mint a' vénülést;

hanem inkább magunk ellen, kik mindég ott akarunk változtatni, hol nem lehet; azon javitásokat pedig, mellyek tőlünk függenek 's mellyek haszna bizonyos, nem eszközöljük. 'S ne mondjuk, hogy általjában a' vámot kell eltörleni, hanem a' külső vám nagy sulyát 's ingadozó létét iparkodjunk megszüntetni.

'S ime ezen képzelt négy sarkalatos okai kereskedésünk nem létének! Én annak hiját másutt látom.

Sokan azt gondolják: hogy szégyen mindent nem tudni 's igy tudatlanságok fedezgetése miatt sokszor éppen arrul beszélnek legtöbbet, a' mihez legkevesebbet értenek. Vannak pedig némelly tudományok 's mesterségek, mellyeket legerősb fő se fejthetne ki tanitók segéde nélkül, mert tárgyok olly szövevényes, elágzó, hogy csak több élet 's összesedett 's egymásra épült értelem 's vizsgálat fejtheték ki mai tökéletességekre. Igy teszem a' mai tökéletes, Manton késziteтte dupla-fegyvert egy ember nem találhatta volna soha fel, ahoz sok gondolkodó, sok idő kelle, de idő jártával végre számos találmánybul összesedett tökéletes egésszé lön. 'S a' fegyvergyártó tanitványa azt szinte ingyen veszi most át, a' mit századok raktak egymásra, és sokszor valami fontossal javitja, a' mi megint utóink sajátja — 's igy szinte mindennel. Némelly tudomány, müvészet 's mesterség egészen ujabb idejü, 's több évek előtt a' legokosb ember esze ágában sem volt. Nem is álmodott p. o. Hannibal vagy Julius Caesar puskaporrul, ágyukrul, Augustus gőz hajórul, Pythagorás vagy Solon a' nemzeti gazdaság valódi alapjairul, papiros-pénzrül, bankrul 's a' t. 'S igy ha sokrul még legkisebb ideánk sincs, lehet azért még több velőnk Sokratesénél, eszünk több Themistoklesénél, ismeretünk kiterjedtebb Aristotelesénél 's azért higyjük el, hogy nem szégyen 's éppen nem kötelességünk mindeneket ismerni 's azon dolgokba avatkozni, mellyekhez nem értünk, sőt inkább dicséretes 's kötelesség volna ollyanokat magunkrul lerázni.

Nemzeti gazdaságrul, papiros-pénzrül, bankrul, kinek van köztünk — tegyük kezünket mellünkre — egészen tiszta 's olly világos értelme 's ismérete mint 3×3=9.? 'S mit ér rendszerint olly theoria praxisban, melly nem áll éppen olly világosan szemünk előtt? 'S nem származott e ezen mondás 'ez theoriában jó, de praxisban nem' abbul, hogy minden theoriáink általjában hiányosak szoktak lenni? Hány nem veszi tudománya forrását ujságokbul, időszaki felszines irományokbul, hibás forditásokbul, vagy a' Conversations Lexikonbul? 'S hány van, ki ezen most emlitett tudományok felirását se ismeri, 's még is minden hevességgel ellenek kikel, a' mi megint természetes, — ő olly eszes mint Democritus, meglehet, de körülállási, helyezete, könyvtül irtózása annyira távul tartják őtet de facto ezen most nevezett tudományoktul, mint a' bölcs Abderita — kinek eszével ugyan kiki megelégedhetne — és Ádám Smith közt 2000 esztendei távozat van; 's igy ő csak azt tudja, 'hogy p. o. nagyapja 1000 aranyat kölcsönzött olly időben valamelly ország 'ugy nevezett nagyjának, mikor 1000 arany annyit ért mint most 2000, hogy idővel a' scala által 200 arany 's később uj devalvatio által 80, és igy 1000 aranybul 80 arany lett. Már ezt ő nem a' franczia háboruknak, körülállásoknak 's a' t. tulajdonitja, hanem midőn papiros-pénzt, bankot, Hitelt 's a' t. összezavar, ezen átkozott uj mesterségeknek, mellyekrül apáink, a' boldogok! egy szót se tudtak 's a' t. 'S tegyen azután valaki papiros-pénzrül, bankrul csak távul emlitést, ugy kiált ellene, mintha nyársolnák, — 's nem természetes? Közönségesen azon csudálkoznak, hogy mind ezek ellen annyi elfogultság 's előitélet van miköztünk. Én megvallom azon csudálkoznám, ha nem lenne; 's nincs e igazam?

Némelly rossz néven veszi, ha egyenesen szembe mondjuk neki: 'Barátom! te ehez nem értesz' — pedig némellykor mathematice lehetetlen, hogy egyhez vagy

máshoz sarkalatosan értsünk. Ha p. o. soha vármegyénél, curiánál vagy másutt nem practizáltunk, pörök vitelirül 's a' t. tökéletes ideánk nem lehet; ha kereskedési összeköttetésben jó ideig nem voltunk, lehetetlen, hogy Cambium mercantilérül 's egyéb........ kereskedési cselekvőmódokrul világos értelmünk legyen; ha hajón nem, hajórul; lovon nem, lórul; Amerikában nem, Amerikárul nem lesz tökéletes ismeretünk 's a' t.; vagy legalább nem hihető, hogy ezen tárgyak essentiáját ugy nézzük át, 's minden részek összeköttetésit ugy ismerjük meg, mint azok, kik serdülő kortul vénségig azokkal bajlódnak, küzködnek; a' természet azon Kedveltei kivételével mindazáltal, kik embertársinknál felemeltebb lényeck, — a' millyeneket én azonban nem igen ismerek; ámbár azt lehetne soknak beszédébül kivenni, hogy magát annak tartja, 's hogy ő azt is érti, a' miben soha se forgolódott, soha se munkálódott.

Tulajdonképen a' világon nincs méreg, mert a' legerősb is jóltevőnkké válhat 's csak a' vele-élés határozza el hasznát, kárát 's nincs olly ártatlan, a' mi meg ne ölhetne: a' levegő, a' viz, teszem. 'S igy ha még az arsenicum 's kéksavany is barátunkká válhat bölcs kézben, mért gondoljuk, hogy a' nemzeti gazdaságrul értekező tudományok, papirospénz, bank engesztelhetlen ellenséginkl lennének, ha azok elintézése 's helyeztetésünkre alkalmaztatása becsületes mellbül 's egésséges főbül forrna?

Agyvelő és tudomány szükséges, 's lehetetlen, mint előbb mondám, az elsőnek — habár legerősb is — helyre ütni a' másik nemlétét. Parasztgazdának elég a' természetes ész, de már annak, ki ország dolgaiban vesz részt, az egész egyetem rugói, lánczai 's kapcsairul világos értelemmel birnia kell 's nincs olly genie, melly természetes eszével némelly mai időkben szükséges theoriák 's jól megemésztett tudományok hiját pótolhatná ki. 'S ugyan milly állapotban

van némelly Patris Patriae könyvtára? 'S ha jóban lenne is, hánynak fejében van azok philosophiája jó rendben 's világosan? Már az, ki csak honi dolgokban jártas, külföldiekrül pedig semmit, vagy csak zavarban 's félszegül tud valamit, hogy lehet gazdasági, kereskedési 's hitelbeli tárgyakrul competens biró? Eldődink legnagyobb megtiszleltetése mellett se hizelkedhetünk nekiek annyira, hogy földmüvelési, kereskedési 's pénzbeli dolgokban őket választhatnók például; mert ősatyáinkat jó gazdáknak, ügyes kereskedőknek tartani csakugyan nem lehet.

Minden előre megyen 's feljebbre emelkedik a' világon 's a' józan ész nem kevesbbé hagyja helyben a' tökéletesülés ideáját, mint valamelly velünk született 's mellünkben mélyen érzett sejdelmet. — A' müveltség Ásiában vette eredetét, onnan Afrikába, 's megint onnan Europába költözött, idő jártával ugy látszik Amerika felé fogja utját venni. A' Görög hihető egyiptomi literaturára alapitá magáét 's bizonyosan volt Homeros előtt is már költő. — A' római görögöt; franczia rómait 's görögöt; angol görögöt, spanyolt utánazott, — a' német mindegyikét 's a' nemzetiség akármilly rejtve volt is, több vagy kevesebb léte irányában egyik vagy másik nemzet több vagy kevesebb sajátságot fejtegete ki a' másoktul kölcsönzött alapon. Mi Magyarok utánaztuk a' rómait, nem régen a' francziát, most a' németet — 's hálá az Egeknek, hogy sajátságunk egész érettségre nem fejlett ki 's hogy literaturánk ideje nem forgott le még, mint a' spanyolé, olaszé már minden bizonnyal, 's az angolé francziáé, németé tán már jobbadán — mert igy még előttünk az élet 's nem hátunk mögött! Földmüvelésben csak kevés esztendővel előztük meg szomszédinkat, a' kontyosokat. De azon utánzás, mellynek kezdete csak ujabb idei 's melly belga, burkus, angol 's a' t. alapon áll, milly nagy hasznu már az egészre nézve, tagadhatni e? 'S mennyivel nagyobb hasznu lenne még,

ha több eredetiséget és sajátságot fejtett volna vagy fejtene ki. Minden, akármit mondjunk, csak valamellyes kölcsönvétel, plagiarismus segitségével megyen elő 's kiki választ magának mestert, példányt, előképet, habár sejditlen is.

Kereskedésben is csak kölcsönzött alapon vagy mások példája szerint, kiknek kereskedések van, fejthetjük ki lassan lassan józan systemáinkat 's csak az ő utmutatások szerint találhatjuk fel kereskedésünk nemlétének okát, mellyet én közelebbrül tulajdonitok:

A' rendelések feleslegének — productumink szükinek — communicatiók rossz voltának — belső consumtio kislétének — szállitások, transito 's vámok körülti bátorság hijának — kereskedési becsület 's munkásság némelly csorbáinak. — Ezeket is sorba tekintsük.

RENDELÉSEK FELESLEGE.

Gazdaságban valami igen különös adja magát elő, hogy t. i. az igen jól kidolgozott rendeléseknek 's igen szőrszálas instructióknak azért nincs ollykor várt vagy legkisebb haszna is, mert az igen józanon 's tán sok fáradsággal készült rendelés részint jósága miatt annyira megnyugtat, részint terhes készitése minden egyéb munkátul szinte feloldani látszik, hogy a' legfőbb gazdasági actus — sine quo non — némellykor elmarad, a' felvigyázat, az utánalátás! 'S feltehetni általányos rendszabásul: hogy mennél több a' firkáló, lineázó, rajzoló 's a' t. vagy mennél dicasterialisabb lábra lép valamelly gazdaság, annál rosszabbul szántanak, rendetlenebbül vetnek, trágyáznak 's a' t.

Sok egyébben is igy van a' dolog 's nem felszines azon közmondás: 'hol sok a' szó, ott kevés a' tett..

A' szederfa-ültetésrül, selyem bogár-tenyésztésrül Jósef Császár idejétül fogva maig mennyi parancsolat

jött ment, mennyit irtak felőle 's a' t. 's ugyan mi sikere lön ezen, magyarországra nézve olly nevezetes kincstárnak? melly ha üggyel 's ésszel vitetnék, gyapjubeli jövedelminket felülhaladná — bátran mondhatni: 'Semmi, — mert a' kevés a' semminek legközelebb szomszédja, 's ugyan mért? mert nem volt 'i g a z i f e l v i g y á z a t, nem volt j ó z a n u t á n a l á t á s — 's ma sincs 's azért ma sem lesz igazi sikere a' tárgynak. És ez ugyan nagy kár! Dráva, Kulpa regulatiója sokszor ki van dolgozva papiroson 's több efélék - - de egy nincs '- - - - - - - - - - - - - 's a' t.

A' mi pedig a' kereskedést illeti, kétséget nem szenved 'hogy az igen sok beleavatkozás rendszerint több kárt okoz, mint a' semmi beleavatkozás — 's hogy kereskedést se mozdithatni elő parancs által, mint valamelly termék se fog kiterjedtebb időre meghagyás, intés 's a' t. következésében nagyobb mennyiségben termesztetni, hanem csak ugy, ha nyereséget ád vagy legalább igér.

Igaz, vajmi nehéz 's kivált nemzeti gazdaság tárgyaiban — kitanulni: mi az ok, 's mi a' következés, 's hogy nem ritkán a' következést vesszük forrásnak, 's azért lassan lassan el is szárad ügyünk 's intézetünk, mint azon összeszivárgott viz, mellynek kutfeje nincs 's csak esőbül támadt! 'S jobb igy — ha kivált, mint fentebb emlitém 'számos időjárást veszünk össze — kereskedési tárgyban mindent a' dolog önterméazeti folyásának átengedni, mint sokat mesterkélni, mert sokszor a' jó szándéku segitségbül ollyan gát lesz, mellyen minden megakad. 'S mennyi elhibázottat lehetne nálunk mutatni, 'mert igen is számos avatkozott belé 's a' sok szakács elsózta a' levest.

PRODUCTUMINK SZÜKE.

Tudom sokan erre éppen nem voltak elkészülve, mert számos hibás ismeretek közül az is meggyöke-

rezett köztünk, hogy némellyek bona fide azt hiszik: 'más nemzeteknek nincs mit rágniok 's hogy Magyarország termesztményeivel — csak volna jó tengerpart — a' félvilágot is elborithatná; midőn valóban olly kevés van kivinnivalónk, hogy portékáink szüke nem hajtaná be a' költségesb mesterségi közösülésekre forditott pénz kamatját, mint teszem vizcsatornák magasb vidékeken keresztül vitelét, vagy vasutak költségét. — A' mit mondok, éppen olly nehezen hihetőnek látszik, mint az 'hogy nem terem azon summával megegyező számu szem buza a' világon, a' millyen a' Shah játék 64 mezeibül kikerülne, ha azok idomzati sorban egymással sokszoroztatnának; de a' most előhozott példánál nem kevesbé igaz. Vegyünk krétát egyik kezünkbe, másikba pedig a' hihetőséghez legközelebbitő statisticai datumokat, 's nevetve vagy boszonkodva fogjuk hallani sok földinknek — hazája szörnyü nagy szeretete miatt félrecsapó 's csak azon mesékre emlékeztető állitását, mellyeket néha igen hosszu bajuszu vitézektül hallunk t. i.: 'hánynak fejét vágták le, hány szivén ment keresztül kardjok 's a' t. midőn azt tanuljuk végre, 'hogy vitézünk mindég a' bagázsiánál tartózkodott 's csak ott nevelte olly bozontossá bajuszát, okoskodónk pedig nem igen olvas, mert szemei nem engedik, vagy hogy jobban mondjuk 'mert könyvvel kezében azonnal elalszik.

Britanniának esztendei buza, rozs, zab és árpa consumója 200 millio pozsonyi mérőt sokkal felülhalad! Tekintsük most mennyi megy esztendőt át Buda és Pest közt Dunán felfelé: 1, 2 millio! Mennyi forog Mosonyban: 2, 3 millio! 's a' t. 'S ha egy pár esővel több vagy kevesebb van, nyakunkon az éhség; 1816. 1817.!! Hol vannak olly iszonyu provisioink! Egy pár dús vermeiben, hol hála az Egeknek, eldohosul az élet? granariumokban? vagy a' parasztgazda taligáján 10—12 mérőnként, mellyel macskáin a' vásárra igyekszik? 'S hány helyen van egy rakáson 20, 50,

100 ezer mérő! — Tudom én igen is jól, hol van, 'képzeletünkben. — Ez pedig gazdának vagy kereskedőnek nem jobb alap, mint bölcsnek a' szerencse!

Keserves ugyan, hogy a' szükség legjobb tanitó, de igaz; keserü, hogy a' szerencsétlenség iskolája emeli a' halandót legdicsőbb 's legszentebb gerjedelmekre, de igaz; borzasztó, hogy kiontott embervérbül ered halhatatlan név — 's szabadság, de tagadhatni e? 'S bár mi alkalmatlan legyen is a' sokban való elfuladás, még is ama' crisisen kell átesnünk, mellyet már nékünk egykor egy nagy ur megjövendölt, minekelőtte boldolgulnánk, magunkon erőt vennénk, összeállanánk sokan egy 's más közhasznu czél elérése végett 's abban hagynók eldődink methodusát, 'a' soha össze nemtartást, egymás üldözését 's mindég háboruban élést.

COMMUNICATIÓK ROSSZVOLTA.

Természetes közösülések 'a' gyep vagy töltetlen ut 's folyóviz; mesterségesek ellenben a' csinált ut, kőtöltés, vizcsatorna, vasut.' Ezen utolsók csak ugy juthatnak néminemü tökéletességre 's maradhatnak meg jókarban, ha az egész ország viszi csinálások 's fentartások terhét, mint Francziaországban; vagy ha nyereséget hoznak, t. i. 'ha azon tőke, melly csinálásokra fordittatott, jól kamatol — mint Britanniában, Éjszakamerikában. 'S ez sarkigazság. Hol csak a' legszegényebb sorsu viszi a' közösülések terhét 's csak az fizet vámot, kinek parasztruhája, vagy kinek semmi uriás tekintete 's pénze alig van, mint nálunk; ott némellykor, ha az időjárás, egy uj 's heves tisztviselő 's valamelly nagy urnak azon menetele járulnak össze, az ut jó; de közönségesen igen alávaló 's némellykor járhatatlan, mint nálunk. Hol pedig a' csináltut, vizcsatorna, 's vasut nem kamatol, ott előbb utóbb minden bizonnyal elbomlik, mint nálunk!! Néz-

zük Carolina, Ludovica utját, az elsőnek már vége, a' második is csak a' mostani birtokosok állhatatossága által marad fen inkább, mint természet szerint, mert azon tárgy, melly 1—2öt hoz 100tul, csak olly lábon áll, mint azon beteg, kinek lelkét egyedül gyógyszer tartja testében 's olly bizonnyal össze is rogy, ha ideig-óráiglani támaszra nem kap, mint a' toronybul a' kő, midőn a' kéz elbocsátja, nem felfelé, hanem lefelé esik. Tekintsük vizcsatornáinkat, milly állapotban vannak azok? — hozzuk vasutunkat emlékezetünkbe, mi lett abbul?

Kereskedésre nézve, melly — 's ezt ne felejtsük el soha, kirekesztőleg csak bizonyos vagy remélhető jutalom 's nyereség által kaphat igazi életre — ezek szerint 'jobb 's minden számlálás után jutalmasb, ha utért vám jár, — némelly helyen semmi ut, máshun csinált ut vagy kőtöltés, meg máshun vizcsatorna, vagy vasut. Minden a' helyeztetéstül 's portékamennyiségtül függ. Hol marhavásár a' legfőbb 's hol csak időszakként megyen portéka, mint teszem Debreczenbe, vagy hol csak nyaratszaka folyhat derekasan a' kereskedés, hófuvatok, vizáradások miatt, ott a' vám léte — melly nélkül ámbár igazi jó ut sokáig nem állhat fen — nagyobb kár 's akadály, mintha emberkéz semmihez se nyult volna. Némelly helyen legczélirányosb a' csinált ut vagy kőtöltés; a' vizcsatorna leghasznosb, hol egyenes a' vidék, kő nincs 's hol egy munkával mocsárokat is szárithatni ki, vagy irrigatiot eszközölhetni — vasut pedig ott legalkalmasb, hol Á-n kezdve Z-ig elkerülhetlenül minden portékát vasuton kell vinni 's hol portéka elég mennyiségben van is az ut derekas kamatolására. Minden, mint mondám, helyeztetéstül függ 's portékák 's javak mennyiségétül. Kevés vagy csekélybecsü portéka, mellyet még azonfelül más uton is vihetni, hogy fizetheti ki a' vasutat?

Jó ut iránt is igen elágozik az értelem: némelly már ollyannal is megelégszik, mellyen 4 vagy 6 lóval

parasztszekeren elvontathatja magát. Sok csak nyáron mozog egy helytül másikig 's nem is sejditi, hogy minden szép szabadsági mellett fogva ül 's rossz időben lakhelyébül mint a' medve barlangjábul, ki se bujhat! Ha pedig valami a' falusi élet kellemeit neveli, bizonnyára az, hogy kényünk szerint egy helyrül másikra könnyen 's akár milly időben juthassunk el.

Minden akadályoztatja az embert magasb emelkedéstül, annyi suly 's tereh tartja lánczolva a' földhez. — Irigy szemmel nézi a' sas királyi repülését, mig ő itt alacsonyságokkal küzd, 's itt hagyná szivesen lélektelen aranyát 's kincseit, ha ő is naphoz közelithetne. Minden arra gerjeszti, hogy a' földi ragadékokbul szabaduljon ki, 's még is hány akad vagy dül inkább sárba, mintsem garasátul válna meg, 's hány képzeli magát, midőn sokszor téli időben házánál vagy rossz csapszékben rab, — szabadnak, hacsak darab pénzecskéje zsebiben!

BELSŐ CONSUMTIO KISLÉTE.

Belső consumtiorul a' legnagyobb rész elfelejtkezik, 's pedig ezen talpkövön áll a' nemzetek gazdagsága. Anglia manufacturai productuminak három negyed részét maga consumálja, 's csak annak negyede teszi ugy nevezett világkereskedését! — Azért, mennél több lakik diszes házban, él jobb eledellel, jár csinos ruhában valahol 's a' t. azaz mennél nagyobb a' belső consumtió, annál gazdagabbnak fogom hinni azon hazát. 'S mennél több kivánja 's meg is szerezheti az élet minden javait magának, annál nagyobb lesz a' munka 's iparkodás azok kiállitására, és sivatag, homoklapány, mocsár végre kies erdőkké, viruló vidékekké válnak. Lakják Magyarország lakosa kő 's téglábul épűlt 's cseréppel fedett csinos házakban, egyék kövér hust, igyék jó bort, ne járjon mindég pőrén, mint tót 's oláh felebarátink 's a' t. nem kell akkor

tengerpart, mert még magunk számára se termesztünk eleget 's még juhaink mennyisége mellett se lesz elegendő posztónk nadráginkra, köpönyeginkre 's a' t. Ha ide haza ritkulnak vagy megszünnek a' kunyhókban lakók, kolompér- vagy málé-evők, vizivók, gyolcsviselők, 's ha már feleslegben uszunk, szállitsuk akkor kincseinket tenger vizeire. Legyen előbb magunknak elég 's aztán másoknak 's ne csak nekünk kedves barátom, de mindenkinek a' ki hazánk levegőjét szívja. Ennek elérése végett pedig emeljük minden embertársunkat önméltóságára lelki kifejlése által, 's engedjük, hogy az emberiség jusaiban kiki osztozzék!

Sok azért dicséri sajátját 's a' hazait, mert jobbat nem ismér 's régi előitéletek 's megrögzött balvélemények közt lépett 's élt a' világban; 's az ő hazaszeretete nem szebb és nemesb kutfőbül veszi eredetét, mint azon férj szerelme feleségéhez, ki azt mind addig imádja, mig ő tetszik neki legjobban, ha pedig szebbet lát, mingyárt más után vágyódik, 's nem veszi eredetét azon ki nem magyarázható érzésbül, melly minden nemesbre szültet honjához köt, habár az hátra maradt is, 's minden becsületes embert azon szívhez még inkább csatol, melly érte dobog, habár időjárta 's bú eltörlötte is már a' kül bájt, a' testi kecset.

Lehetetlen — én legalább hinni nem akarom — hogy az, ki ébren van 's józan, anyaföldje 's földiei előmenetelén ne örüljön; 's ha valaki éltében ürességet talál, órái hasztalanul 's unalommal folynak 's ő nem igen érti 's tudja: mirevaló, mért van 's mért él? bizonyára elfelejté, vagy soha eszébe sem juta, hogy van hazája. Nem öli azt unalom, kevés lesz annak a' 24 óra 's nem untatja azt a' kora nyári hajnaltámadat, ki honja ügyében fáradoz. A' legszentebb kötelesség teljesitésének érzése tölti be az élet minden helyezetiben édes megelégedéssel a' hív hazafit, legyen herczeg, legyen zsellér!

De ha, teszem, eleget is termesztenénk 's volna is felesleg kivinnivalónk, a' mi egyébiránt csak tőlünk függ, mit érne minden fáradságunk 's javaink soka, ha azok kivitelében áthágtalan az akadály.

A' SZÁLLITÁSOK, TRANSITO 'S VÁMOK KÖRÜLTI BÁTORSÁG HIJA.

Geographiai helyeztetésünk szerint minden igyekezetünknek arra kellene menni, hogy hazánk Fiumével legszorosb 's lehető legkönnyebb kapcsolatba jöjjön. Ehez szükséges a' Dráva, Száva, Kulpa tökéletes regulatiója, Ludovica ut felszabaditása, hogy Károlyvár megszünjön vár lenni, 's mindenek előtt hogy a' vám, melly azon portékákon fekszik, mellyek egészen idegen földre jutnak, olly csekély 's ingatlan legyen, hogy annak nemváltozását 's felnememelését a' földbirtokos 's kereskedő olly bizonnyal tudja 's higyje, mint a' becsületes keresztény ember remélli 's hiszi lelke egykori boldogulását. Az emlitett folyók most regulázva nincsenek, akárki mit mond; sok egyéb akadály is van, mellyeket most elhallgatok, de mellyek elegek, bár mi csekélyeknek látszanak, a' legiparkodóbb 's legserényebb kereskedőt is elizetlenítni 's keserítni, mint egy pár csepp ténta elég egy korsó tiszta viz kristályját meghomályositni. Károlyvárott egyetlen egy kőtárház sincs. Gondolná e az ember? Azon ponton, hová hajón jő a' portéka 's tengelen megy tovább! Legkisebb kereskedésbeli tudomány nélkül átlátná még a' Nádudvari biró is, hogy olly helyen, hol 8, 10 ezer mérővel jön egy egy hajó 's aztán 20, 30 mérőnként szekereken vitetik tovább a' buza, tengeri vagy akármi, tüz ellen valami bátorságos rakházaknak — páhóknak — kellene lenni 's hogy lehetetlen praxisban vagy 5, 6 száz kocsit a' parton hajót lesve képzelni, vagy azt gondolni, 'hogy a' hajó ott nagy kár nélkül várhat, mig szinte aprónkint a'

bennelévő portékákat elhordják! — Most a' kereskedőnek még irásihoz sincs bátorságos helye, mert a' fortificatioi törvények szerint nem szabad a' vár körül kőépületet rakni, ne hogy ostromláskor azokba magát ellenség fészkelhesse. Itéletem szerint ezen csekélység elegendő gát minden kereskedésbeli ipar ellen; 's ha volt számosb esztendő előtt valamelly dohány 's gabnakereskedésünk, annak nyilványos jele, hogy jó külkereskedésünk valaha minden bizonnyal lehetne, mert portékáink természetes folyását minden ellenmunkálódásunk 's ellenmanipulatiónk mellett se gátolhattuk meg egészen; mint némelly ember olly szerencsés természetü, hogy a' legügyetlenebb gyógyász se tud neki ártani; 's igy egy - - - - vár, melly mostani időkben senkit se tartóztatna, elég Magyarország kereskedését akadályoztatni! A' Ludovica ut megváltása mit ér, kivált ha szokott manipulatio alá kerül 's egy tört vert uttá válik nem sokára, de ha jó maradna is, mi hasznunk volna belőle, midőn most egy oldalrul se érhetjük el? Dráván nincs hid, az utak Károlvárig sokszor haszonvehetlenek, a' Kulpa csekély mélysége miatt az esztendő nagy részíben némelly helyeken legkönnyebb hajót se bir meg, ha pedig lehetne is Sziszekbül Károlvárig egy pár hónap alatt, midőn a' viz elég nagy, provisiókat átszállitni; hová rakja azokat le a' gondos kereskedő? A' tágos kék boltozat alá, vagy fatárházba? 'S kik ezt tennék, kereskedő nevet érdemlenének e? 'S hát a' Dunárul mit mondjak, azon természeti nagy csatornárul, melly Magyarország számára látszik alkotva lenni, ha regulázva volna 's az 1829ki esetek ügyesen hasznunkra forditatnának. —

A' mi pedig a' vám ingatagságát illeti, mikép gondolhatjuk egy pillantatig is, hogy valaki egész gazdaságát, mellynek teszem őszi vetés volt alapja, dohány, kender vagy akármi egyéb termesztésre változtatná át, mert ezekbül több nyereséget reméll, ha azon kell aggódnia, 'valljon nem emelik e' fel a' vámot? 'S ezen

bizonytalanság 's majd felemelt majd leszállított vám több kárt és zavart hoz a' termesztők iparkodásiba, mint a' lehető legmagasb vám, melly elhatározottan 's változhatatlanul marad meg. Ezen esetben a' gazdák ollyannal nem is fogják fárasztani eszeket, minek termesztése vámsulya miatt fáradságokat úgy se jutalmazhatja meg soha, 's testestűl lelkestűl más tárgyra fogják szánni magokat, ha pedig ollyan tárgy nem adná elő magát, pipára gyujtani inkább, mintsem haszon nélkűl izzadni. Az ingadozó vám hijába fáraszt sokat, sokat pedig tenkre tesz, 's az iparkodó gazdát bünteti inkább, a' henyélőnek, gondatlannak pedig kedvez, ki mindent a' régi rozsdás állapotban hágy. Egyébaránt nincs nagyobb kin a' bizonytalanságnál, 's a' bizonyos rossz kevesebbé koptatja belsőnket, mint a' bizonytalan jó.

KERESKEDÉSI BECSŰLET 'S MUNKÁSSÁG NÉMELLY CSORBÁI.

Ez már merész szó, megvallom, 's külföldi ajkán tűrhetetlen volna, elég keserű a' honin. Borkereskedésünk, azt gondoljuk, azért szünt meg, mert a' divat, a' módi megváltoztat mindent. Korántsem. Igaz, más nemzetek szőlőiket jobban ápolgatták, boraikat mind tisztábban 's józanabb methodussal készítették; midőn mi egy tapodtat se mozdultunk elő, 's minden makacssággal megmaradtunk a' réginél, mintha Magyarország nevelte volna az első szőlőtőkét 's a' t. de még ez se oka borkereskedésünk elaljasodtának; hanem az, hogy a' külföldit megcsaltuk 's bőrét nyusztuk, azt gondolván 'majd ő azt nem veszi észre. Némelly hegyeken mint bujtogattak-homlítgattak-vesszőt vesszőre, 's így a' hegy, a' szüret elaljasodott. Másutt azt nézte földink, milly szőlőfaj terem legtöbbet, 's nem mellyik terem legjobbat, 's csak azt ápolgatta. S...ba Szalábul hozták a' mustot, hogy S....val keverjék, 's tiszta S......i gyanánt adják. Tokajban több volt malozsaszőlő, melly

Syriában érett, mint tán mind a' három kikötőhelyünkben 's a' t. 'S mind ezekre időjártával természetesen rájött a' sógor, 's többé nem csak nem hisz, de ki is került már. 'S nehány csalárd ember az egész ország becsületét veszedelembe hozta.' Mennyi idő kell most majd ezen csorba kidörzsölésére! 'A' becsületes cselekvő mód haszna legtávulabb időkre hat, egyes személyekre is jól sül el, 's hát még nemzetekre, mellyek élete olly hosszú. De ha maga a' becsület nem átkozná is a' furcsaságot, a' fortélykodást, a' csalást, az ész se hagyja helyben; 's bizonyosan az legeszesb kereskedő, ki legbecsületesb is, mint nem különben az legjózanabb gazda 's az érti igazán ön, de kivált utóji hasznát, ki legjobb 's legliberalisabb földesúr egyszersmind. Gyapju 's egyéb contraktusokban, kivált pénz dolgában, hány semmirevaló viseli régi fényes nemzetségnek nevét? Külföldi kereskedő, kit ide édesgetni kellett volna, hány van, ki nem mer hazánkba jönni többé, mert a' huszonötöt vagy egyéb becstelenséget, ő egyedűl lévén 's ellene sok, alig kerülte el. — 'S ha van alacsony szolgalélek a' világon, annak czimje bizonyosan a' fegyvertelennek fegyverrel megtámadása, csak az uszít számos bünöstársakat egyedűl lévőre, az tudná csak az alvónak szívébe döfni a' kést. — Átok legyen azok emlékezetén 's megvető gyülölet jele, kik a' nemes magyar névre tetteik által illy szenyt, illy mocskot hoztak. Ha a' forgolodó, piperés, pápaszemes 's a' t. ügyes, sokoldalu cosmopolita csalfa 's hazug, eltűrheti az ember; mert ugy látszik természetéhez illik; de mikor az egyszerű, nyiltképű, bátor tekintetű, férfias valódi Magyar nem olly igaz mint az arany, nem olly hű mint az anyai aggodalom, nem olly egyenes cselekedetű mint a' napsugár, 's nem olly nyiltszivü mint a' tavaszi hajnal, bizonyára csupa pökedelem 's természet csúfja!

Munkásságunk pedig kereskedés végett ugyan érdemel é emlitést? Tettünk e sokat productumink szaporitása

vagy azok javitása 's divatba hozása végett? Iparkodtunk e felettébb más nemzetekkel összeköttetést keresni? 's a't. Nem száradna e sokra minden productuma, ha azt házánál nem keresné a' zsidó? Más nemzetek milly fáradsággal keresik azonban kereskedési előmeneteleket, portékáik olcsóbbá 's jobbá tétele 's minden utak 's módok felkeresése által, mellyeken más házákba csusztathassák javaikat? Brodiban, Lembergben, Odessában 's a' t. hány franczia borkereskedő van? 's még Belgrádban is fekszik angol posztó, melly tán éppen azon juh gyapjábul készűlt, melly onnan egypár mérföldnyire legelt csak? Fogjuk a' mappát! Nem különös? 'S hát megtetszés elnyerése végett hogy forgolódnak mások, midőn mi minden erővel azt akarjuk, hogy mindenkinek az tessék, 's az legyen kedves, a' mi nekünk látszik legjobbnak, leghelyesbnek. A' Franczia azok izlése szerint késziti borait, kik jól megfizetik. — Az Angolnak erőset, a' déli Amerikainak sürű vereset, minekünk pezsgőt készít, — mi e' helyett a' vevőket oktatjuk, 's józanabb, azaz mi izlésünkre vinni akarjuk 's a' t. el is sűl idővel tán philanthropiai tanácsunk, de borunk azonban ár nélkűl a' pinczében! Édes-örömest akarunk aratni, de szántani, vetni nem. Az élet minden javaival bővelkedni nagyon is szivesen, de fáradozni, izzadni nem. Sok pedig mind ezen kereskedési munkásságot 's unalmat megvetéssel nézi, magát nemesbre szűltnek véli, 's azért inkább büszke érzéssel — mintsem magának becsűletes uton igyekezne többet keresni, ha helyezete arra való — némellykor az igazság Istennéje oltára előtt szemét behunyja. —

A' ki semmiben sem szükölködik, 's Nincs miatt soha sem panaszkodik, annak rossz néven nem igen vehetni, ha soha se dolgozik, 's csak munkálatlan nézi a' világot, 's fütyörészve merűl el gondolatiban. 'S tán semmi szükséget sem érezvén, télen nyáron egy öltözetben, pipával, szük eledellel, savanyu borral, 's néha kegedű keserves nótájával függetlenebb 's megelégedt-

tebb, mint kinek mindene van. Türhetetlen ellenben azon mindennap százszor hallott panasz ‘ nincs jövedelmünk, nincs kereskedésünk, nincs pénzünk ’s a’ t. azon apathia ’s tespedség mellett, melly soha nem enged azon módokhoz nyúlni ’s azon utakra állni, mellyek által gazdaságunkat, kereskedésünket minden bizonnyal jó forgásba ’s divatba hozhatnók, ’s igy jövedelmünk természetesen sokszorodna! Csak boszonkodva szemlélhetni ollyat, ki magán könnyen segíthetne, de nem segit.

Mind ezeken hogy lehet valamennyire ovosolni? Kölcsönös felvilágositás, oktatás ’s rávétel által, mellyekbül publicitás hozzájárultával folyni fog nemzeti bank felállítása, több ’s jobb termesztés ’s kivitel végett jutalom-tételek, ’s mindenek felett a’ Hitel szentsége.

’S itt vagyok megint a’ réginél, ’s annál a’ mit már többször elmondtam! Béketürésért ’s engedelmért esedezem. Mindég csak egy harangra ütök igaz; de volna bár sok, kit mind arra, a’ mi hazánk diszére hasznos, sőt szükséges, csekély tehetségem mellett is egyesithetnék! mint a’ falusi harang, habár törött is, összeseregíti a’ jámbor községet Isten házába.

Kölcsönös felvilágositás és oktatás előbb utóbb az igazságot úgy annyira kifejti, midőn annak fénye előtünik, hogy az igazi jót és hasznost végre mindenki elfogadja, a’ bal ’s előitélet, tudatlanság ’s hazugság serege ellenben pirulva vonul vissza ’s olly rettegéssel kerüli a’ valódit, mint bagoly ’s denevér a’ napsugárt. — Mi forrhat egy magányos főben tökélességre, ha azt előismérет vagy közlés előbb nem világosítja fel, ’s mindent el nem igazít, a’ mi a’ képzelet határtalan köriben veszi létét, él és számtalan ivadékra szakad! Mint a’ szív csak kölcsönös szívbeli gerjedelem ’s vonzódás által tárul ki a’ szerelem mennyei érzetire, ugy az agyvelő is csak agyvelő által emelkedhetik lépcsőnkint olly erőre, melly gyakran, bár villámkint, az agyagba szorult halhatatlan lelket teljes fényében tünteti előnkbe.

És ugyan tagadhatni e, hogy szinte minden, a' mi az emberiség előmenetelét, hasznát, diszét 's a' t. eszközölte, nem egyéb 'kölcsönös felvilágositás és oktatás gyümölcsénél! 's azon találmányok, mellyeket az emberinem szinte minden ész segedelme nélkül vaktában lelt, mint az üveg, puskapor, nagyitócső 's a' t. milly haszonvehetlenségben maradtak volna közösülés 's későbbi vizsgálat 's javitás nélkül? A' szüntelen discussio szükséges tehát, azaz: hidegvérű, barátságos 's minden oldalu vizsgálás és tanácskozás, 's nem versenygés, vagy olly nyomozás és viszongás, hol minden észrevétel, helyben nem hagyás, 's ellenzés a' helyett, hogy nagyobb figyelemre gerjesztne, csak keserit, a' vért nem kevésbbé savanyitja el, mint a' szemeket elhomályositja, 's az értelmet ugy megzavarja, hogy végre csak önkényes 's indulatos tett foly belőle, a' józan 's okos cselekvésnek pedig sehol legkisebb jele sincs.

Discussio nélkül akármi újhoz kezdenek az emberek, egy fő akadályrul, melly törekedésik ellen szegezni fogja magát, mindég elfelejtkeznek, t. i. a' minden kezdetbül természetesen következő 'oppositiorul.,

Ha p. o. valaki vasutat állit, mit akar ő az által nyerni? 'javak szállitására kevesebbet akar kiadni, mint ezelőtt adott, vagy azon pénzt, mellyet eddig valaki más tett zsebibe, ezentul maga zsebében akarja megtartani — vagy pedig jó baráti, rokoni, földiei 's felebarátjai zsebeiben, ha a' projectans philanthropos, 's nem a' maga hanem a' közjó elérése végett fáradozik 's törekedik, a' mi ritka. Szóval: 'ő némellyeknek positivus hasznát — nyerendőségét támadja meg, hogy némelly másoknak negativus hasznot — káratlanságot hajtson.

Már azok, kik szinte nemzetségrül nemzetségre fuvarozással keresték kenyereket, 's az által gyarapodtak vagy gyarapodnak, valljon türedelemmel 's minden aggódás nélkül fogják e' azt nézni, ha valaki előáll, 's az ő hasznokat magáévá akarja tenni? Ez termé-

szet ellen volna. Minden a' mi megtámadtatik, rug, harap 's csip, akármi gyenge legyen is. 'S igy azok se fogják hagyni azon vizet más malomra folyni, melly eddig az ő malmokat forgatta; hanem mindent el fognak követni, hogy az uj malom felé egy csepp viz se menjen, 's hogy a' molnár szép malmával együtt gabna nélkül maradjon.

Más valaki nemzeti gyapju-sortirozást javasol, 's azt is tiszta philanthropismusbul, 's mit akar az által elérni? Hogy azon nagy summa, melly ideigóráig nehány kereskedők ládáiba csuszott, ezentul a' birtokosokéiban maradjon.

Már ennél a' gyapju-kereskedőkre nézve érzékenyebb megtámadás lehetetlen. 'S a' szörnyű megtámadásnak az iszonyú védelmezés 's véres háboru leg 's legtermészetesb 's kézzel foghatóbb következése.

'S ugyan fontoljuk meg hideg vérrel, minő kimenetelű lehet olly megvivás, hol egy részrül a' tudatlan, gondatlan 's adósságokba merűlt termesztő, más részrül pedig az ügyes, éjjel nappal fáradozó 's pénzes kereskedő áll! — A' legeltökélettebb akarattal sem lehet attul egy partie shakot nyerni, ki ahhoz jobban tud. — Minden enthusiasmus, török muzsika, tárogatósip, káromkodás, torzonborz vagy kipödört bajusz, zsinóros nadrág 's több eféle semmivé válik a' jól elkészült katona 's háborui mesterség előtt. Mindennek kell alap, 's a' nélkül a' legnagyobb fáradozás is sikeretlen.

Egyéb uj kezdetek éppen illyes ellenkezéseket szülnek, a' mibül azonban nem az foly, hogy vasut, gyapju-sortirozás 's a' t. el volna tiltva tőlünk, koránt sem, hanem hogy minekelőtte azok órája ütött volna, ollyanoknak kell még előbb lábra kapni, a' mik illy kezdeteknek legszükségesb feneke. Nincs könnyebb faasztal készitésnél, de lehetetlen fa nélkül. Nincs könnyebb mint első emeletet épitni, de lehetetlen, minekelőtte a' földszini épület még nem kész.

Mai körülállásinkban a' kereskedőkkel megvivni akarni annyi volna, mint azzal birkozni kivánni, ki által meg van kötve kezünk, lábunk 's ki a' kötelet markában tartja. Sok kellene még 's igen sok van hátra tennivaló, mig illy viadalra kihivhatnók őket. Egyébaránt mindég jobb, ha kiki csak maga dolgánál marad, mert közönségesen nem boldogul a' kereskedő-gazda, mint csaknem mindég tenkre jut a' gazda-kereskedő.

'S ezen minden uj ellen bizonyosan támadó ellenzésnek számba nem vétele jobbadán mindég azon kis ok, mellyen a' tárgy fenakad, 's mellyet sokszor minden iparkodásunk mellett se tudunk feltalálni. Minekelőtte valami ujat kezdenénk tehát, ne felejtsük el soha, 's vegyük előre számba mind azt, a' mi hihetőleg magát ellenünk fogja szegezhetni.

A' nyilt tanácskozás 's értekezésnek czélja pedig, vagy tökéletes felvilágositás, hogy ez vagy amaz káros avagy lehetetlen, 's igy annak elkerülése 's abbanhagyása; vagy az egyetértés, 's egy czél elérése végett összesedett erő, ipar és munka, 's így a' bizonyos siker. — Mennyit vitt már végbe soknak egyre czélzó törekedése, nézzük a' historiát, nézzük a' mai időt, 's hozzuk abbul a' mathematikai következést, hogy alig van valami, a' min jól elrendelt egyesűlet ne diadalmaskodhatna, 's hogy kereskedési akadályink, egy és más helyezeti fogyatkozásink eltünnének, ha elszántan 's állhatatosan sokan akarnók azon egyet, 's éppen azt; 's hogy csak tőlünk függ egyetértés 's közmunkásság által uj mozgást, uj életet hozni kereskedésünkbe.

NEMZETI-BANK.

A' jól elrendelt munka minden gyarapodás talpköve. 'S többet ér két ép tenyér 's egy jó balta valamelly vad szigetben egy millió darab aranynál. A' nemzetek mai körülállásiban mindazáltal a' pénz a' munkával olly

szoros összeköttetésben áll, hogy majd egyik az ok vagy következés, majd a' másik; valamint az esőbül gőz, köd, felhő lesz, 's azokbul megint eső, — ugy a' munkábul pénz lesz, a' pénzbül ismét munka. Kezeink vannak 's több henyélő kezeink, mint gondolnók, mellyek legnagyobb haszonvehetőségét részint a' hibás elrendeltetés, részint az elcsüggedés 's a' néhai kétségbeesés 'sikerrel fáradozhatni — gátolják, — 's igy nekünk a' pénz az, a' mire leginkább szükségünk volna, 's ma azon ok, mellybül munka 's idővel több pénz következhetne. Ha mi jól elrendelt Nemzeti-Bankot állitanánk, annak éppen azon következése lenne, mintha bizonyos tőkét, mellyet külföldiek hoztak hazánkba, 5tel, legfeljebb 6tal 100tul vennénk kölcsön, nem félnénk hogy felmondják, 's minekutána ügyes haszonvétele által 9et, 10et keresnénk 100zal, lassankint megint lefizetnők tartozásunkat, 's az utóbbi nyereség zsebünkben maradna. — 'S nem világos, hogy sokkal kevesbbé volna veszedelmes, ha önmagunknak tartoznánk, mint idegeneknek?

Bizonyos, hogy egy magányos mesterember, akármilly jól értse is müvét, — vagy termesztő, bármi jó legyen is földje, nem igen gyarapodhat, vagy szinte nem is kezdheti el munkássági körét derekasan, az ő állapotjához szükséges tőke nélkül. Úgy egy nemzet se. 'S azon idomzatnak, melly a' pénz mennyisége 's emberi erő közt van, legközelebbső egyenlősége birja az országot a' lehető legmagasb gyarapodásra. Hol igen sok a' pénz, ott ingadozás, 's úgy mint árvizekben ezer veszély — bankrott —; hol igen kevés, ott elakadás — mint mikor nyáron a' vizek kiapadnak — szegénység. Ezek a' véghatárok. 'S ha rossz közül választani kell, sokkal jobb az igen sok pénz következése, a' néhai bankrott t. i., mint az igen kevés pénzbül származó elszegényülés; mert a' bankrott csak kevésen történik, midőn a' többi addig az élet minden javaiban 's kellemiben részesül; a' pénz hija azonban az egész

közönséget egyenlően nyomja. De ez még nem minden, 's még többet merek mondani, hogy t. i. a' bankrott általjában nem olly szerencsétlen következésü, mint a' lassankénti elszegényülés.

Ha teszem valakinek 1 millió az értéke, 5tel 100tul minden esztendőben költhet 50 ezret, 's ő, ha velem kezet fog, 'hogy t. i. vagyonosban éppen olly hiba keveset mint vagyontalanban sokat költeni,' egész életmódját 50 ezres lábra fogja állitni. — De ő egyszerre 900 ezret veszt el, 's igy marad 100 ezre. Mit fog tenni? fejbe lőni magát, ha esztelen; ha pedig eszes, mingyárt másnap élte módját 5 ezres lábra tenni, 's kisebb körben tán az élet éppen mind azon kellemeit lassankint feltalálni, mellyekkel 50 ezres létében gyönyörködött. — Hogy van ellenben annak dolga, ki lassan szegényedik el, a' magyar birtokosnak tudniillik? Két, három esztendeig, minekutána maga ura lön, vagy tán 10. 15ig is egy pár ezerrel több kevesebb 50 ezernél jövedelme, 's igy 50 ezres lábon él. De az idők viszontagsági által most jövedelme 30 ezerre, 's aztán 25re, 's megint 20 ezerre esik le 's igy tovább. Ő nem tudja, és senki sem tudja, ugy marad e, nem e? 's a' kétség közt, régi embereit bocsássa é el szolgálatjábul, falura költözzék e, szakács helyett szakácsnét tartson e, viasz helyett faggyut, ló helyett inkább lábait használja e 's a' t.? leforog az idő, 's ő elálmélkodva azt veszi végin észre, hogy mindenben szükölködik, és szinte semminél kevesebbje van, 's hogy igazat mond a' számkivetett lantos:

'Donec eris felix 's a' t.

A' nagy veszedelmet 's a' sors óriási csapásit bátrabban kiállja sok, mint a' mindennapi kis sérelmeket, halk elaljasodást, 's mindenek felett a' kétest. Nekem legalább kellemesb.

Nemzeti-Bank által százszor több jót tennénk, mint kórházak 's egyéb illyetén gondviselő intézetek felállítása által; ámbár azoknak is magok sorában

valaha elő kell jőni 's lábra kapni. Mi jót teszünk azon gyermekkel, kit mindég tartogatunk, hogy el ne essék, 's jó szivüségbül ön lábai használásárul végre elszoktatunk; 's ugyan mi jót teszünk felebarátink erkölcseire 's igy szerencséire nézve, ha a' henyélést, korhelységet szinte megjutalmazzuk, 's a' koldulókat csak nem egy külön statusnak fogadjuk be? Tudom veszedelmes ezekrül szólani, mert sok érzelgő, 's még több hypocrita, ki nyomorúnak soha nem adott egy garast is, igen is szivesen előáll a' szegények mellett 's olly hévvel fogja pártjokat, hogy az ellenkező rész, mellyhez magamat is számlálom, könnyen keménységgel 's keresztényi irgalom hijával vádoltatik. Nem mondom, hogy azon gyermeket, kit lába soha sem hordozhat, összerogyni engedjük; nem mondom, hogy felebarátinkat éhségnek, hidegnek 's az élet minden sanyarinak engedjük át 's a' t.; de vizsgáljuk őszintén koldulóink legnagyobb részét, nem önvétke vagy hibáji által jutott e mostani szomoru állapotjára, 's nem volna e kevésb más zsirján-élő, ha lelki kifejlődés 's testi ügyesség jókor elkerültetné eggyel 's mással a' korhelységet, betegséget, koplalást 's a' t. Ha éhesnek kenyeret adok, a' tett szép; de én sokkal szebbnek tartom: valakit olly helyzetbe állítni, hogy maga magának nem csak kenyeret, hanem még sültet is szerezhessen.

Mi pedig a' Nemzeti-Bank felállitását illeti, van ollyasokrul sok jó példa; 's más nemzeteknél jókat 's rosszakat is láthatunk, ugy hogy hazánkra illesztésében előre felszámithatjuk: mit kell elfogadnunk, mitül óvakodnunk. Engedjük át ollyanoknak a' javaslástételt, kik a' dolog praxisát érthetik 's értik, 's kiknek a' tárgy jó sikerébül valamelly hasznok is van, legyen az erkölcsi, legyen pénzbeli. Haszonkeresés nélkül nem történik semmi a' világon, ugy mint lehetetlen okozatot vagy következést képzeni ok nélkül, csakhogy egyik pénzbeli haszon, másik becsület, harmadik

halhatatlan név, megint más menyecske vagy éppen mennyország után vágy. 'S igy magyar vér Magyarország hasznáért bizonyosan legsebesebben dobog 's legmelegebben is.

Ezen tárgyat mindazáltal csak kevés szóval kivántam emlitni 's igen röviden érinteni, mert annyi jó, derekas és világos, viszont annyi hiányos, zavar és homályos irás jelent meg már a' felül, hogy kiki maga választhat azokbul magának tetszése 's önbelátása szerint. Soha se hiszem, hogy kirekesztőleg recipe segitségével jóizü ebédet lehessen főzni, de ahoz tanult szakács kell, ki már sokat főzött, sütött, pirított. Ugy nem hiszem soha, hogy tisztán könyv szerint érteni lehessen Bank-felállitáshoz, gazdaság-folytatáshoz, kereskedés-vitelhez; hanem arrul is sokat kell gondolkodni, 's az egésznek jól ki kell főzve lenni előbb a' főben, hogysem mi ezen tudományok igazi hasznát vehetnők, az ország pedig éppen ugy szedhetné a' mi szolgálatink vagy beleavatkozásink gyümölcsét.

TÖBB 'S JOBB TERMESZTÉS 'S KIVITEL VÉGETT JUTALOMTÉTELEK.

Függjön a' vitéz mellén kereszt, mint annak, ki toga clarissimus; ékesitse régi nemzetségüt kamaráskulcs, más érdemest hosszu titulus; — örüljön ellenben a' gazda kora fáradozásiért haszonnak, 's legyen ládája, mint a' kereskedőé teli; a' tudományokban merült, a' haza 's hazafiai előmenetelén törekedő lelje belsejében a' megelégedést 's a' t. szóval, minden a' ki tisztében becsületesen 's derekasan jár el, nyerje fáradozási diját.

Jutalomnak erkölcsi világban olly következése van, mint hypomoklionnak mechanikában. Itt egy fonttal 100 mázsát emelhetni, ott egy pár vitézi érdemkereszt, gombon lóggó egy két arany vagy ezüst tallér sokszor

egy nyert csatának nem is gyanitott, de tán valódi oka; egy nevezet, egy megjegyzés néha legszebb tettek forrása; ugy egy pár pénzbeli dij 's pár száz aranyka legnagyobb iparkodás, munkásság 's mozgásnak kutfeje 's a' t.

A' Szövetséges országok, Gallia, de kivált Britannia földmüvelési, müvészi 's kereskedési összeköttetései valóban olly lánczolathoz hasonlithatók, mellynek egy karikája 'mesterséges pénz, másik 'jutalom. 'S milly hasznos, sőt szinte mágusi következésü ez az emberi észnek olly nagy diszére váló rendelkezés, azt inkább látni kell, mint olvasni vagy tőlem hallani; a' mit mindenkinek szivbül tanácslok. Nálunk 10 ftnak becse csak mindenkor 10 ft. 's némellykor annyi se, mert ha szinte zsebünkben nincs, tán csak nehezen vagy éppen nem juthatunk hozzá, 's igy csak álomban miénk, mint sokszor a' tündérkirály legkisebb leánya, 's nem valóságban. Britanniában 1 font sterling szinte mindég annyi, sőt sokszor ügyes elrendelés által 2, 3, 4 annyit ér 's annyi életjavakat 's kellemet szerezhet az a' kié, mint mesterséges elintézés nélkül 2, 3, 4 fonttal tehetne csak. Ez igen furcsa, igaz; de theoriája ollyan, mint mondám, praxisa pedig a' theoriának pontosan megfelel. — Kinek nálunk 1 millió értéke van, az csak egy milliót bir, 's ezen somma csak annyi esztendei munkát fog okozni, a' mennyit 40, 50, 60 ezerért — ahogyan kamatol tudniillik a' tőke — vihetni végbe. Britanniában 1 millió nem ritkán 100, 200 ezret érő munkát okoz esztendőnkint. 'S itt fekszik azon csudálatos rugó, melly olly rendkivüli mozgást 's elevenséget hoz Britannia minden intézeteibe, midőn nálunk azt gondolná az ember, hogy földmüvelésünk 's kereskedésünk forrási 's erei befagytak, 's hogy mi nem annyira élünk, mint tengünk.

Tudom az Olvasó azon varázs-rugót, mellyrül szólok, ismérni kivánja, 's bizonyosan minden figyelmet is érdemel. Tekintse meg az angol Parliament, a' fran-

czia Kamarák, az éjszakamerikai Congressus discussióit; nézze az ujságokat, olvassa a' mi e' tárgyrul iratott, fogadom, mingyárt fel fogja találni. Én mind ezeket magyarra nem fordíthatom, kár is volna sajátságokbul valamit leróni. Eleget teszek, ugy gondolom, kötelességemnek, ha figyelmet gerjesztek 's útmutatást adok. Eléri egyedül is az ügyes 's gondolkodó utazó azon helyeket, mellyek vizsgálati 's vándorlási czélja, nem szorul idegen főre, ki helyette gondolkodjék, vagy idegen kézre, ki őtet vezesse.

Egy két jutalom több száz ökröt hizlal, számos lovat tenyészt 's hoz gyepre, temérdek javakat állit elő, indit 's tart mozgásban 's a' t. De csak ugy lehet varázs következése, ha állandó, mert foganatja első esztendőkben olly csekély, hogy alig vehetni észre, 's csak idő birhatja igazi sikerre, 's igy az ideig-óráigvalónak haszna nem nagyobb 's állandóbb, mint azon fák léte, mellyek ünneplésre vágatnak le 's gyökér nélkül zöldülnek néhány óráig, de aztán örökre elhervadnak; midőn azonban a' magbul eredett nemesb fák első esztendőkben alig hagyják el a' föld szinét, de annál szebben 's hosszasabban virítnak századokon keresztül. Igaz, hogy kitett jutalmak által csak a' szerencsés és ügyes lehet nyertes, a' többi nem; de ez elegendő, mint a' tapasztalás mutatja, az előmozditandó tárgyakba éppen olly elevenséget 's életet hozni, mintha kiki bizonyosan lenne nyertes. A' mélyebb emberisméret ennek természetes voltát theoriában is egészen felvilágositja, mert ki nem bizik többet maga eszében 's ügyességében, 's ki nem próbálja meg a' szerencse nyájasságát, bármi sokszor fordított is azon hűtelen neki hátat? 'S azon forró kivánásbul annyit nyerni, ugy gazdagodni mint a' szomszéd, egy ki nem mondható közipar, serénység 's munkásság terjed el, mellynek megint a' soknak 's jobbnak kiállítása, 's ennek a' felesleg mathematikai következése; ugy hogy a' sok munka, iparkodás 's veríték, ha elvéti is a' czélt, minden

esetre számos jót, hasznost 's becsest állít elő. 'S igy ezen mesterséges rugó, melly mindent mozgásba hoz, igazi Istenáldás. —

Egy vén gazda az élettül — tudjuk az allegoriát — igy bucsuzott el: "Fiaim csak egy mezőt hagyok nektek, de kincset rejt, keressétek.„ — Ezt ezek betű szerint vevék, 's keresék a' föld gyomrában sok ideig éjjel nappal, de rá nem akadván, utóljára buzával vetették be, melly a' feldult 's porhanyu földben olly jól fizetett, hogy az apjok jövendölte kincset benne végre meglelék, 's csak akkor juta eszekbe a' jövendölés igazi értelme. A' papirospénz, bank, jutalmak éppen illy foganatuak; azon különbséggel, hogy általok ollykor magát a' kincset is megtalálhatni. Minden a' mi a' munkásságot neveli, hasznos; legyen azon ok való, remény vagy szükség, ezen utólsó pedig legyen természetes vagy mesterséges. Háborunak, tüznek azért nincs olly igen szomoru következése, mint gondolni kellene, mert háboruban, tüz után kiki sokszorozva munkálkodik. Mennyire nem nevelte sok erőmüv 's az óra tökéletességét a' Perpetuum Mobile — örök mozgony — feltalálására forditott fáradság 's törekedés! A' fő czél ugyan elhibáztatott, de a' nem is gyanított találmányok bőven jutalmazták a' munkát.

A' jutalmakkal ezen felül valamelly nyilványos 's közönséges megbecsülés is van összekapcsolva, a' mi nem kevessé neveli bájokat, mert a' minden dicséret-nélküli állhatatos fáradozás éppen olly ritka, mint a' tanütlan erény, melly csak kiválasztott lények sajátja. 'S ki olly független 's erős lelkü, ki olly felemelkedett az örökkévaló Jóhoz, hogy az élet sok pillantatiban elkeseredett vagy törött szive ne aggódnék hív barát, hű szerelem, gyámol 's részvevő karjai közé? Ne kivánjuk, hogy mindenki a' szépet, jót 's nemest csak valódi önbecsiért tegye, hanem dicsérjük, jutalmazzuk a' deréket, 's füzzünk koszorut hív polgártársink homlokára, 's hamva nyugodjon érdememlék alatt. Igy a'

korán kelő dolgos gazda, 's a' gondos ügyes kereskedő is találhassa haszna mellett a' közdicséretet 's hazafiai tapsát.

'S több évek lefolytával mennyire különböző folyamatot szül azon tárgy, mellynek kifejtésén csak egy két szoba-bölcs 's nehány fizetett ember töltötte idejét; vagy mellynek felvilágositásán a' közönségnek, ugy szólván, egész észbeli massája munkálódott 's fáradozott. Törpét, vagy óriásit! Sokaságnak legfőbb ingere a' nyereség és taps, szóval az örökké fenálló 's bizonyos jutalom; melly mint minden egyéb gazdasági 's kereskedési tárgy a'

HITEL SZENTSÉGÉN ALAPUL.

Mit ér a' kölcsönös felvilágositás, ha csalfa sziv 's hamis datum csúsz a' tanács közé? Mit a' bank bizonyosság, mit a' jutalom állandóság nélkül? Csak a' Hitel teheti varázsokat, melly ha ketté törik, az áldás könnyen átokká válhat. — A' Hitel védangyala pedig 's fényes napsugára a' 'publicitas — nyilványosság. —

MIT KELL TENNI
'S MIN KELL KEZDENI?

Mind annak, a' mít eddig néhol rendetlenül, itt ott hiányosan, sok helyen pedig hosszasan 's tán unalmasan is adtam elő, essentiája az: hogy alap nélkül tartósan nem állhat semmi 's kizárólag csak azon tárgyat birhatjuk igazi sikerre, mellyet természetes vagy mathematikai renddel — a' mi nálam egy — kezdünk 's folytatunk.

Ezen igen egyszerü az eddig előadottnak philosophiája; 's olly egyszerü, meg kell vallani, 's valódisága olly ismeretes, hogy sok méltán azt mondhatná: "minek illyessel, a' mit kiki tud, megint előállani", de én nem is hirdetem ezen elismert igazságot uj találmánynak, mert igen is jól tudom, hogy mindenkinek ajkán forog; de csak azt bátorkodom állitni, hogy szinte mindég is egyedül az emberek ajkai közt marad 's csak ritkán használtatik valóságosan; más szavakkal 'hogy a' világon igen sok tárgy alaptalan 's talpköve csak képzelet 's levegő, 's hogy csak ritkán kezdenek valamelly dolgot 's munkát a' legmélyebb sarkalatnál, azaz jó véginél, természeti vagy mathesisi rend szerint.

Gondoljuk át a' mondottat vigyázattal 's részrehajlás nélkül, tüstént előnkbe ötlik: 'hogy szinte minden tetteinkben a' természeti rendet mindég meg akarjuk előzni. A' nagyobb rész előbb költi jövedelmét, mint zsebiben van; a' serdülő ugy veszi ereje hasznát, mint a' férfiu; a' tanuló tanít; 's a' t. Vizs-

gáljuk a' világ történetit messzebbrül közelebbrül, magas 's alacsony helyeztetésben, 's nem fogjuk tagadhatni, hogy némelly uralkodó legszentebb szándékábul eredt czél azért nem gyökerezhetett, mert a' nép, a' sokaság elfogadására még nem volt megérve; hogy mindenütt látunk összebomlani kezdeteket, ujakat mathesisi rend hija miatt.

Mint nevetnénk illy beszéden: "Szomszéd uram, én nem tudom mi oka, buzám éppen nem termett 's földem olly jó, hogy annál jobbat ugyancsak keresni kell, a' mag pedig, mellyet veték, olly tiszta volt — hiszen még magunk szedtük belőle ki a' konkolyt — én soha sem tudom, mi lett belőle — nem tudná e kend?" 'A' szél hordta el édes földim, hisz még nem is szántott alája kend 's hogy a' mennykőbe is gondolhatta, hogy lesz valami belőle.' — Illyen cselekvő mód pedig nem ritka, sőt olly közönséges, hogy azon nem bámulhatni eleget, de némelly tárgyak vitele messzebb fekszik tőlünk mint a' buzatermesztés, és sokan köztünk igen rövid-látásuak.

Kiki érzi 's tudja, hogy valamelly helyen áll 's nem kételkedik a' Pesti hid 222 ölnyi 4 lábnyi hosszaságán, kivált ha maga mérte meg. Már olly hely messzeségének tudására, hová nem léphetni, tudomány kell; de középszerü ész is átlátja 's eltökélve hiszi, hogy egy távol pont messzeségét tudhatni, ha más két pontnak egymáshozi messzesége előttünk ismeretes; 's a' csillagász még a' planeták távolságát is tudja, nap és holdfogyatkozásokat 's a' t. jövendöl századokra előre 's ma ezeken senki sem csudálkozik többé. — Erkölcsi dolgokban bizonyosan nem igen különböző az eset, csakhogy 'hozzá még jó kulcsunk nincs, vagy a' jelent nem láthatjuk olly világosan minden ágai 's gyökereivel, hogy néminemüképen következésit, azaz a' jövendőt láthatnók. Itt is kiki érzi, hogy él 's kellemes vagy kellemetlen érzelmek ringatják, kinozzák — 's mindenki képes előre látni, hogy hosszu böjt után

éhes, munka 's tartós ébredség után álmos, — sok borital után mámoros 's a' t. fog lenni. Távolabb combinatiókra már tudomány kell, pedig olly tudomány, melly az előttünk fekvő tárgyat a' lehető legnagyobb világosságra hozza, ugy hogy annak mai mibenlétét annyira ismerjük, hogy bizonyos vagy igen hihető következésit előre tudhassuk. A' thema 's ellenzés azon két pont, ha az előrelátást összehasonlitjuk a' földméréssel, mellyekrül közelebb vagy messzebb elhatározhatni a' harmadik pontot 'a' jövendőt.

Meg kell ismérni, ezen tudomány, mellynek eddig neve sincs, gyermekkorában van még; de nem ellenkezik itélő tehetségünkkel annak valaha most tán még nem is gyanított csudálatos kifejlendhetése. Ujabb időkben e' nevetlen tudomány, mellynek létét sok ember nem is sejdíti, ámbár maga is józanul combinál egyet 's mást előre — mint egykor a' legbölcsebb se képzelé, hogy a' föld kerek 's maga tengelye körül forog, noha rajta volt — olly előmeneteleket tön, hogy annak utóbbi még nagyobb haladásán nem is kételkedhetni, mert mi áll mozdulatlan a' világon? 'S éppen ugy mint a' földmérés 's csillagászat csak lassan lassan fejlődtek ki mostani tökéletesb létekre, de ma már száraz és csalhatatlan számolás 's mechanikai szerszámok által folytattatnak: ugy a' földmüvelés, gazdaság, kereskedés, pénz dolga, nemzeti gyarapodás is 's a' t. csak lassan bontakoztak ki, de már valamelly bizonyos elvekre — principiumokra — állittattak, 's ma tapasztalás 's hasonlitás által felvilágositott tudományok segitségével jó formán 's elég bizonyosan tudjuk előre mondani: milly következést szül p. o. a' legelők felosztása, papiros-pénz, bank, jutalmak 's a' t. 'S mi ebben szerencsénkre Smithnél, Youngnál, Pittnél, Baringnél későbbek vagyunk, mint Herschel is csak Kopernicus 's Galilei fáradozásin emelheté vizsgálatit 's tudományit olly magasra. Mi mások utánzásában minden veszélytül menttek vagyunk, mert ha-

talmunkban áll mások századi tapasztalásit sajátinkká tenni.

Ehez, mint már mondám 's még százszor mondani szeretném, szükséges 'helyezetünk 's körülményink tökéletes ismérete, tudomány mind hazánkrul mind külföldrül 's végre a' józan összehasonlításbul szerkeztetett systemák életbe-hozása.

Ezen most emlitettekre támasztván okoskodásimat, a' Hitel hiját tartom azon oknak: 'hogy a' magyar birtokos szegényebb, mint birtokához képest lennie kellene, 's magát nem birja olly jól, mint körülményi engednék; hogy mezeit a' jó gazda nem viheti a' lehető legmagasb virágzásra; 's végre hogy Magyarországnak kereskedése nincs. 'S igy a' Hitelt, Cambio-mercantile Just — váltó-kereskedési törvényt — gondolom 's hiszem azon talpkőnek, mellyen földművelési 's kereskedési gyarapodásunk, egy szóval 'utóbbi felemelkedésünk 's boldogulásunk alapulhat. Ezen Hitelnél pedig még mélyebben fekszik:

A' HITEL TÁGOSB ÉRTELEMBEN.

Tudniillik: 'hinni 's hihetni egymásnak.' A' Hit azon láncz, mellyel az emberiség össze van kapcsolva a' Mindenhatóval; a' szó szentsége köti az uralkodót elválhatlanul hív jobbágyihoz, 's ezek tántoríthatatlan hivsége alkotja a' thronus rendíthetetlen erejét. Az igaz szó kutfeje a' házassági boldogság, valódi becsület 's cselekvényck egyenességének 's igy minden szerencsének.

A' Hit olly part, mellyre végre még az is elérkezik, ki annak hazájában soha sem is lakott 's rossz tettei 's bünei őtet inkább az élet förgetegei közt tartották, hol szédítő örömek, kincsek 's ál magasztalásokba merülve még az is nyughatik eltompulva egy darabig, kinek lélekismérete nem tiszta, de kinek annál keserübb egykori felébredése!

Boldogak, kiket nem nyavala, testi gyengeség vagy haláltuli rettegés kinszerit végre térden csuszni a' kereszthez, hanem kik már éltek legszebb éveiben, midőn fiatalság, egésség 's jólét érzése szinte halhatatlanság előörömeivel tölti be őket, ha már akkor, mondom, önkényt, szeretetbül a' legfőbb Jóhoz emelték fel lelkeket a' Legtökéletesbhez 's ha nem csak szóval, hanem tetteik által is gyakorlák Vallások igazi értelmét 's nem csak a' közel veszély inditá őket Isten-imádásra, hanem minden nemesb és szebb gerjedelem 's azon ki nem magyarázható belső aggódás, mellyet minden tiszta szivü ember érez magában, 'halhatatlan részinek minden alacsony 's ocsmány indulatoktul megszabaditása végett.' 'S nem tölti e be, ha a' természet minden egyéb csudáirul hallgatunk is, csak egy csillagos éj csende 's harmoniája lelkünket édesen a' legszebb reményekkel egy következendő jobb létrül 's magasb emelkedésünkrül; 's nem ellenkezik e még mostani eszünkkel is, ha az egész mindenség tökéletes rendét csudáljuk, annak elgondolása, hogy 'a' tanútlan erény örökön örökké rejtekben maradna 's minden időre szinte veszítve lenne? A' hős tette, ki magát elszánja és számasok élete megmentése végett maga alatt a' puskaportárt fellobbantja 's hazájaért hal, örökké fenmarad. — Azon fáradozásoknak, mellyekkel a' hív hazafi éjenként foglalatoskodik, se vagyonát, se idejét, se egésséget a' közjó előmozditása végett nem kímélvén, midőn tán hazafiai azért még sárral is dobálják — vagy azon jótévő felebarát csendes munkálódásinak, mellyek által az ügyefogyott 's szívetörött nyomorultnak enyhitést, a' kétségbeesettnek lélekerőt ád, bizonyosan van tanúja 's valahára azok legtisztább fényben ragyogni fognak. 'S gondoljuk? hogy mind azon szép diadalmak, mellyeket sokszor négy fal közt az erény a' legbájolóbb csábokon nyer, mind azon néma aggodalmak, mellyek vajmi sok tiszta lényt — kik egy gyülölt férj karjai

közt az élet ki nem mondható kinjait elszánással hiven türik, midőn szivek egy másért remeg — idő előtt sirba terítnek, örökön örökké, minden jel 's jutalom nélkül felejtésbe fognak merülni? 'S hány bajnok dült oda élő bizonyság nélkül a' vérengző mezőn, hány vitéz csontját fedi néma föld 's a' mennyei gerjedelemrül hallgat, melly a' deréket pillantatig isteni erőre emelé? Hány viradás leli a' fáradozó hazafit nem is gyanított nehéz munkája mellett, midőn azt szinte napköltekor végzi? Mennyi áldozat foly le tanu nélkül a' feledék határtalan tengerébe? 'S hány haldokló áldja utólsó nehéz vonaglatiban a' hű barátot, ki éjenként ápolgatja a' szerencsétlent 's nyugalmat és lelki békét piheg reá végpillantatiban is a' nélkül, hogy töredező szava hallatnék? 'S hány tiszta kebel imádja éjféli csendben térdre borulva irgalmas Istenét, hogy a' bünös szerelem sulya gyenge szivét ne repessze el? Azonban a' mit éjjeli setétség fed, nem hozza világra napsugár mindenkor azonnal.

De illy áldozatok, illy tettek csak szemeink előtt vonulnak el. Lakhelyek dicsőbb, mint a' millyent a' szív legszentebb ömledési sejdithetnének; 's hazájok mentt a' guny 's irigység legkeserübb tajtékátul — 's élni fognak és fenmaradni még akkor is midőn magyar hazánkrul, de még csillagunkrul sem lesz többé semmi nyom. 'S a' természet szörnyü hazugság volna, az egész egyetem csuf mystificatio; haza-szeretet, anyai könyek, szerelem, barátság iszonyu tréfa, ha ez máskép lehetne. 'S kételkedhetünk e? Mi szép egy nyári reggel, mi remek egy virágzó asszonyi lény — 's az agyagban, melly olly kevés idejü, mi tökéletes már az irány 's idomzat? Mi nagynak 's milly felette tökéletesnek kell a' harmoniának még a' lelkekben lenni? Midőn egy szép hajnal bibora, egy ártatlan hölgy képe olly tiszta és igaz, hogy képzelhetünk a' lelkivilág egybehangzásában hazugságot, mystificátiót?

A' szó szentsége azon biró, melly uralkodó és nép közt itél, 's ha az egyszer megsemmisül, hijába szól a' törvény 's minden társasági rend és szerencsének vége. A' szó szentsége uralkodóban az, a' mi Istenben a' legszebb tökéletesség: 'az örökkévaló legfőbb igazság, 's valamint vallás és hit a' legvadabb embert is összekapcsolja a' Mindenhatóval, szintugy köti hivség 's engedelmesség a' polgárt igaz urához. 'S nem valódi szón alapul e házasok közt a' szerencse? mert milly becse van olly hűségnek, mellyet őrzeni kell? 'S nem igazság tart e elválhatlanul barátot baráthoz 's hazafiakat, akármi magas vagy alacsony helyezetüek legyenek is, egymáshoz?

De mind ezen szép tulajdonoknak nincs e mélyebb forrása 's honnan származnak?

POLGÁRI ERÉNYBÜL.

'S ime már megint mélyebbre ereszkedtünk! Nem teszik most már hegyek meredeki, folyók mélységi, tengerek szélessége, várak erőssége a' haza valódi erejét 's bátorságát. Nem teszi azt az alkotmányok szabadabb vagy függőbb léte; az most már csupán azon emberektül függ, kik az országot lakják.

Bár mi szerencsétlen helyeztetésü legyen is az ország, bár milly lánczok által legyen is lebilincselve a' nemzet, előbb utóbb még is szabadabb létre vív, ha lakosiban a' polgári erény tiszta vére buzog. 'S viszont akármillyen boldog fekvésü legyen is egy ország, bár milly szabadságokkal birjanak is lakosi, lassan lassan még is rabigába görbed, ha romlott a' tiszta erkölcs 's polgári erény nem fénylik többé!

De a' polgári erény igazi 's tökéletes értelmét nem ismeri mindenki, és sok azért nem találja fel soha, mert igen is távul keresi, midőn olly közel van hozzá, hogy azt a' parasztember, ugy mint a' legmagasb polczu minden pillantatban feltalálhatja 's gyako-

rolhatja is. A' legnagyobb felekezet csak hiuságbul jó polgár 's csak ott heves hazafi, hol közel a' tanu 's bizonyos a' taps. Egy rész felemelkedésre vágy, másik popularitást hajhász, 's egyik a' másik szemire veti gyengeségét 's önhibáját erénynek tartja. Ki ur akar lenni, képzelete szerint csak rendfentartás, anarchia-elmellőzés végett 's hogy parancsai körét nagyobbítsa, forog, kérkedik, izzad 's haladása kedviért előszobákban unalommal tengeti napjait, és sokszor, mint Aristippos, térden esedez, de nem másokért, hanem magáért; ki pedig a' nép bábja kiván lenni, azzal csalja magát, hogy ő a' 'régi jó fentartása végett, hogy a' nemzeti szellem 's drága szabadság éljen, áldozza fel magát; midőn nem is tudja, mi a' szabadság 's a' korlátlanságot, betyárságot tartja annak 's a' nemzet palladiumát nem ritkán kirekesztőleg magyar tánczra és zsinóros nadrágra állitja. Mind a' két rész dicséretet 's hasznot vadász; csakhogy egyiknek az udvari tömjén kellemesb, másiknak pedig a' popularis illat; cselekvények azonban egyenlőn zavaros 's tisztátlan forrásbul fakad, csakhogy izlések különböző. Fényleni soknak legfőbb czélja, nem — használni. —

A' polgári erény valódi értelmében nem illyeket szül, de a' kötelességek teljesitésének kutfeje 's nem egyéb mint 'anyaföldhez 's honiakhoz vonzódó szeretet 's az uralkodóhoz viseltető hivség tartalma'. Czimje nem alacsony hizelkedés 's határtalan dicséret; egekbe nem emeli a' halandót 's mint Istent térden nem imád senkit; nyelve szemérmes, de férfiui, bátor szózatu, fő tulajdona: 'törvényes urát, — hazáját, földieit legjobb tehetsége 's ereje szerint szolgálni.' — A' becsületes férfiu mindenkinek megadja az övét, 's a' másé elvételét szintugy gyülöli, mint önmaga jusárul könnyen nem mond le, sőt azt védeni tudja. 'S bizunk e olly katonában 's valljon legény lesz e csatában, ki előjárójátul megérdemlett 's hiven megszolgált zsoldját minden ok nélkül levonatni engedi a' nélkül

hogy ut és mód szerint annak idejében szót ne tegyen róla? 'S olly királyok valljon fénylenek e historiában, érdemlettek e olly magas helyeztetést, kik legszentebb jusaikrul, ha kinszeritve is, lemondtak 's koronáikat emberül védelmezni nem tudták. 'Legyen legfőbb tisztelet Isten után Királyé' polgár maradjon maga köriben 's teljesítse, mire alkotva van, hiven; ellenben a' legkisebb is örüljön bátran 's háborgatás nélkül a' sors ajándékinak, vagy veritéke szerzeményinek.

De minekelőtte magasbra emelkedhetik az ember 's tulajdoni kifejlődhetnek 's a' polgári vagy nemzeti erény mélyebb gyökereket verhet, mindenek előtt szükséges, 'hogy legyen

NEMZETISÉG.

Mert 'lenni kell előbb 's csak aztán lehet jóra, derékre, erényesre kifejleni. Szintugy mint a' határtalan csillagvilágban minden vagy nagyobb vagy kisebb részekre szakad 's magában egy egészt alkot; 'napok, planeták 's a' mit nem látunk, ugy lefelé a' legkisebb is részekre oszlik 's megint egy egésszé összesedik: csep, gyümölcs, a' legkicsinyebb férgek oeconomiája. Ez a' természet rende. A' részek támadnak, mulnak, minden forogva mozog

egymást
Váltja örök romolás 's teremtés;

ujbul vén, vénbül uj lesz — 's csak az egyetem örök. Ugy az ember akármilly vad állapotu legyen is, társalkodik 's az egész emberinem nemzetekre, nemzetségekre, házastársakra ágzik. 'S éppen az, a' mi lélektelen testekben 'attractio, repulsio, az a' nemzetekben 'a' hon szeretete 's védelme. Mélyebben fekszik azért lelkünkben, mint sokan gondolnák, azon ki nem mondható édes aggodalom, melly anyaföldünkhöz vonz 's melly a' 'halandó port félistenné magasít-

hatja, 's lelki rothanat jele, hol a' természet ezen szent törvényi ki vannak már dörzsölve. 'S nem különben, mint a' kiégő üstökcsillag iszonyu forgásában se határt se utat nem tart, de mint átok a' végtelen üregben maga magát emészti 's napsystemákat rendit meg, ugy bolyong czél 's törvény nélkül a' hazátlan, hiv jobbágyokat csábit el, megelégedett polgárba nyugtalan bizalmatlanságot önt 's végre maga kétségbe esvén, nem ritkán önkezivel végzi örömtelen éltét. 'S mind ezek után hány dicsekedik még is azzal, 'hogy Cosmopolita!!! Gyengeség, hiba halandótul elválhatlan, de azokkal kérkedni az elromlottság legmélyebb lépcsője; hol a' szemérem eltünt, ott az élet minden bájainak vége. Szerencsére sok ollyast beszél, a' mit maga sem ért 's ollyannal dicsekedik, a' mi gyalázatjára válik. A' Cosmopolita tágasb szivünek tartja magát 's igy jobbnak mint másokat. Ő minden embertársit hordozza szivében, midőn a' patriota főképen csak hazafiait. Ő magasb értelmünek képzi magát, mert minden régi szokáson, bévett itéleten áthág, egyszerre keresztény, török, atheista lehet 's chamaeleoni ügyességgel szabhatja magát a' körülállásokhoz, a' hasznoshoz. — De illy tehetség áltermészet 's többnyire igen sok vagy bal tudománynak éretlen és savanyu gyümölcse 's az emberbül, ki minden sajátságát elveszti, olly csufot tesz, mint nevetséges a' szelid farkas 's kaczajra méltó a' lánczon idomtalanul tánczoló medve 's csuf a' legvéknyabb vesszőtül is rettegő kalitkás oroszlán.

Milly szomoru sors 'öntagjainak egymásutáni lassu sorvadását nyilván érzeni 's az életerő fogyatkozásit naprul napra csalhatlanabbul észrevenni — 's ennél csak annak kinja lehet még fájdalmasb, ki kénytelen átlátni, hogy ő egy rothadó nemzet tagja; mert százszor könnyebb testi mint lelki aljasodást szenvedni. Hol pedig a' nemzetiség semmivé vált, hol a' lakosok elkorcsosodtak, vagy hol a' nemzeti szellem és sajátság

hiábavalóságokon, gyermeki bábokon alapul már, ott, ha a' sokaság vakságában nem is gyanitja, keserü, de csalhatatlan tekintettel nézi a' gondba merült hazafi, mikép folydogál le szemenkint a' hátramaradt kevés fövény a' nemzet életórája üvegszelenczéjébe. —

Ha nemzeteket egyes személyekkel hasonlitunk össze, akkor a' nemzetiség nem egyéb, mint rokonok közti szeretet, barátság 's a' familiabeli becsület fentartását eszközlő ébredség; ha pedig mélyebben tekintjük, mint előbb érintém, 'akkor az emberi lény minden ereibe 's lelke legbelsőbb rejtekibe szőtt természeti tulajdon, mellyet az önbecs megsemmisedése nélkül szinte olly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a' sziv-kiszakittatása után világunkon többé élni nem lehet. 'S ha a' világ történetit vizsgáljuk, nem áll e a' nemzetiség legszebb fényében mint azon szent varázserő, melly valaha Marathon mezeit dicsőité 's Thermopyle kőszirteit legnemesb vérrel pirositá; 's nem érezzük e, hogy futja át velőnk közepét valami édes érzelem, melly egész létünket elözönli, ha kérdés forog magyar honunk disze 's boldogsága felől?

Boldogak mi, hogy köztünk inkább a' fiatalság jelei 's hibái láthatók 's hogy még távul tőlünk a' vénség 's koporsó! mert azon gyávák 's elfajultak, kiknek száma, tagadni nem lehet, elég nagy 's kik midőn ezeket olvassák, tán kaczagnak 's gunyolnak, mit árthatnak nemzetiségünknek 's hogy gátolhatják annak szebb 's tökéletesb kifejlődését? Nem kell attul félni. Ők csak ollyanok, mint ama' hasztalan félénk katonák, kik mindég rosszat jövendőlnek, a' legkisebb veszélynél szaladásnak erednek 's olly messze távoznak, hogy alig éri el őket a' hir, hogy nélkülök is kiküzdék a' csatát — 's aztán béke idején legtöbb szó szájokban.

A' mi nem önhaszon szomjábul, hanem tiszta szándékbul ered, 's a' mi igazán szép, ámbár sok akadállyal küzd is eleinte, előbb utóbb még is minden

bizonnyal méltatásra, pártfogókra talál; mint az igazság, bár mi nagyon sértené is fényes előtünésekor némellynek szemeit, végre a' szántóvető ember kalibáját ugy meglakja, mint ahogy tanácsban ül 's bátran tartózkodik márvány palotákban.

Igaz hogy hazánk most nem igen van divatban, 's a' külföld alig tudja, hogy vagyunk. Mintha valami kut fenekén ülnénk, se lelki, se testi productuminknak nincs hire. Igaz hogy sok, émelygető hizelkedési 's határnélküli harsány magasztalási által nekünk, minden jó szándéka mellett is, több kárt okozott, mint legdühösb ellenségünk minden ügyességével tehetett volna. Igaz hogy sok, annyi káposzta, juhászbunda 's pipaszagot 's több efélét kevert nemzeti szellemünkbe, hogy a' gyengébb rész egy ideig szinte szégyenlé a' magyarságot 's jobb izlésünek 's palléroztabbnak tartá magát, ha külföldieskedett. A' mit igen természetesnek látok, 's megint azt tanácslom, inkább magunkban keressük a' hibát, mert minden hazafiságunk mellett se tapsolhatunk bizony, teszem: a' szegedi sárnak, hortobágyi vidéknek, pesti kövezetnek, Duna partjainak, szennyes theátrumának, csömörindító utonálló számtalan koldulóinak 's a' t. 'S hogy illyeseket minden erővel szerettetni akartunk 's szinte magunkra fogtuk, hogy szeretjük, legfőbb oka a' magyarság divatlanságának.

De azért, mivel ezeket mondom, ne bátorodjék neki a' Cosmopolita, ki tudom utazásiban sokkal szebb intézeteket is látott 's ne higye, hogy vele valaha egyértelmü lehessek. Ő igy okoskodik "ubi bene ibi patria; jóllehet Magyar vagyok, de azért Angol 's Francezia is 's a' t. lehetek, mindenütt a' tökéletest szedem, a' hiányost ott hagyom 's az egész föld kereke enyim 's hazám". Más szavakkal ez annyit tészen "Én feleségemet hiven szeretem, de másét is, — hazám drága, de másnak honja is; — 's igy, ha feleségemet meguntam, elhagyom, kivált ha szebbet látok; hábo-

ruban pedig az erősebbel tartok 's ha győz hazám, heves hazafi, ha pedig meggyőzetik, minden kis előitéleteken tulemelkedett világpolgár leszek," — — Illy cselekvőmód, meg kell vallani, előmenetelre a' világon igen ügyes 's tán hasznos is lehet, de nem éppen legnemesb.

Már én máskép látom a' dolgot 's ugy hiszem: 'hogy csak honnosi 's övéi közt élhet megelégedten az ember, ha már egyszer körülnézte a' világot 's létének dele elérkezett, 's mennél hátrább van hazája, annál inkább tartozik annak elővitelén fáradozni, mint a' jó rokon éppen akkor marad leginkább odahaza, midőn otthon legszükségesb 's közel a' veszedelem; 's hogy nincs olly ürügy, melly minden időre való kivándorlást megbocsáthatóvá tehetne abban, ki hazája számosb ajándékit vevé; mert anyaföldét elhagyni nem egyéb, mint azt elárulni; 's hogy végre, ha már minden életiskolán keresztül mentünk, semmi sem oltja el megelégedési szomjunkat, 'mint nehány élő honnosink megbecsülése 's utóink áldása. 'S boldogabb a' Hottentot 's Kakerlák fajabeliei közt, mint a' természetlen világpolgár Londonban, Párizsban, mert ő mindenütt, még a' legnagyobb sokaság közt is mindég csak idegen!

A' mi pedig a' nemzetiség küljeleit illeti, korántsem tartom azokat megvetendőknek. Egyszerü architectura kün, szép festés, kárpit, alkalmas butorok ben, igen is emelik a' ház becsét; csakhogy illyeseket ne tartsuk az épitmény alapjainak 's e' külső szin mellett a' dolog belsejérül se felejtkezzünk el. Azonban a' külső is sokkal fontosb, mint azt általányosan venni szokás, mert mit látunk a' külsőn kivül egyebet? 'S mire alapítsuk itéletünket valakirül, kit nem ismerünk 's kirül soha se hallottunk semmit, ha külsejére nem? 'S ha rongyos házat látunk, fogunk e abban csinos lakást gyanitni 's keresni? 'S ugyan mért gondolnánk szép beltulajdonokat annál, ki külsőleg nem csak nem csinos, de ollyan mint a' madárváz; 's hogy kereshetünk

rendes lelki tulajdonokat annál, ki minden testi foglalatosságiban rendetlen 's ügyetlen? Nem mondom, hogy külsőrül belsőre csalhatatlanul itélhetnénk, mert igen is tudom: az igen keveset mutató 's igérő személy nem ritkán legszebb belső tulajdonokkal diszeskedik. De csak azt kérdem, min ismérhetni meg azokat? Egyébaránt a' szebb szokásu társaságokat csak ollyan sértheti meg büntetlenül rongyos és tisztátlan öltözete, andalgó vigyáztalansági, házi butorok eltörése 's efélék által, ki az ellenmérő serpenyübe tudomány- vagy érdemsulyt vethet; de kinek nincs mit oda vetni ellensulynak, annak hasznát csak kaczajra vehetni; ez sommás becse, minden egyébre hasztalan.

Egy hadisereg valódi erejét nem teszi az öltözet szine, egydedsége, szabása 's ékességi; legyen az tartós 's védje idő sanyarai ellen azt, kit ruház, ez főczélja. Hanem e' főczélon kivül hány mellékes van még, mellyeket a' bölcs kormány tekintetbe is vesz. — 'S milly különböző érzéssel állja ki, teszem, a' magyar huszár a' sarat nemzeti öltözetében, mintha plundra, hosszu kaput vagy egyéb gunya 's haczuga lógna derekán. Igy más legény a' jó öltözetü paraszt gazda fia, mint a' ronggyal fedezkedő; 's mi magunk sokszor kirekesztőleg köntösünk ügyetlen szabása, kopott vagy szurtos léte miatt társaságokban minden lelki felemelkedésünk mellett is, feszülten érezzük magunkat 's az ajtónál állunk hallgatva. Alig gondolhatnók, illy kicsinységek milly nagy befolyással birnak ránk tanultabbakra 's mi nagyobbal még a' népre! Csak hogy illyeseket alapoknak nem kell venni, mert a' magyar ember nemzetisége 'egyenes, bátor 's komoly férfiui érzés a' szó legtágosb értelmében, szabadság-imádás, hon legforróbb szeretete 's az élet kész elhagyása törvényes Királyaért. Ezen alapul sajátságunk, ez régi nemzeti szellemünk, 's 'becsültesd meg kün a' magyar nevet, van szivünkbe vésve.' Ezeket fejtsük ki mind jobban. Illy tulajdonok, 's nem

ám pengő sarkantyu, vitézkötés — tán vitézség nélkül — 's nem panyókás mente, nem sinór, boritás, paszománt, kócsagtoll, túri-süveg, atila-kalpag, zrínyi-dolmány 's t. i. fogják szépeinket magyarosítni, honunkat felemelni, mindenki bizodalmát megnyerni 's a' külföldet arra kinszeritni, hogy egy tökéletes férfiu emlitésénél mindég Magyar jusson eszibe.

Ketté törik Ozmánnak nemzeti szelleme, ha fatumot nem hisz többé 's elgyengül valahai dühös megtámadása, ha az eszeveszett Delhi csata közben nem zengi többé viadalmi énekét:

'Látom, látom szép szemekkel
    Egy Istenszüz leng elém,
És kendővel zöld kendővel
    Bájmosolygva int felém,
'S édesen hí — tárogatva
    Keblin a' menny-kéjeket —:
"Jer, siess, mivel szeretlek,
    Hintsd be csókkal hölgyedet!" 's a' t.

Mi lesz az Angolbul, ha a' szabadságra épült alkotmányt minden ébredséggel nem tartja fen, 's honszeretet 's férfias egyenes életmód eltávozik a' szántóvető csinos de egyszerü hajlékábul. John Bull piperés, kényes ellágyult Dandyvá, 's a' Peerage olly elzárt hellyé válik, hogy azok, kik belőle ki vannak rekesztve, szintugy bolyongnak, mint Ádám 's Éva kivül a' paradicsomon, midőn egy Herczeg 's egy Lord Cherubkint áll Éden kapui mellett. — Mi a' Francziábul? ha nemzeti palladiuma, a' becsület, nem áll olly tisztán, mint a' kristál egész szüzességében? 'S ugyan mi egyéb tartá fen tévedései 's szomoru véres zivatarai közt 's mi emelte mostani szerencsés létére, ha becsület nem? — Távozzon el isteni félelem 's egésséges egyszerü természet a' Moszka néptül, csusszon közé is főbb rendeinek sokban megvetést érdemlő romlottsága, 's azon ország, melly a' két hemisphaerát lepi el 's nap keltét 's nyugtát egy pillanatban szemléli, ugy pattan szélyt egymástul, mint azon iszonyu boltozat,

mellynek ékköve nincs. Nevekedjék jobban 's jobban kicsapongó nyereség 's haszonles az Éjszakamerikaiban, 's Washington 's Franklin nemzetsége óriási nem lesz.

Milly ritka az egésséges 's ép több századi tölgy! Közönségesen a' fiatal sugár sarjadékbul görbe vén fa lesz, mellynek ágai rothadnak. Növések a' földtül függ; ha ez jó 's mély, egyenesek 's magasok, ha sovány 's felszines, görbék 's törpék maradnak. — Gyermekekbül is sokszor, férfikorok egészen kimaradván, vének lesznek, 's itt akárki mit mond, ugy látszik valóban gyakorta van 'saltus in natura. Nemzetek is szint igy, támadnak 's vénségre 's halálra jutnak — férfikorok elmarad. — Mennél rosszabb 's felszinesb alapjok, annál rutabb, nemtelenebb növések 's bizonyosb mulandóságok; 's viszont.

Ki fákat ültet, előre tudhatja hihetőleg, milly növések lehet 's lenni fog, ha azon helyet, hova ülteti, előbb gondosan megvizsgálja. Igy a' nemzetek növését, kifejlődését 's éltek hosszát is néminemü igazsággal előre jövendölhetni, ha alapjok vagy szellemek miségét szorgalommal nyomozzuk 's azt átlátni lelki erőnk megengedi, — vagy inkább 'ha testi gyáva létünk lelkünk tehetségit nem gátolja.

Ebbül nagy eröltetés nélkül sok mindenféle következés foly. Szemünkbe fog tünni: 'hogy azon alapnál, melly tudományt kirekeszt, asszonytársinkat egyedül állati vágyaink 's ösztöneink tárgyivá teendi 's őket mennyek országábul kizárja 's a' t. tán erősbet is képzelhetni; — hogy azon sarkalat, melly intolerantiát 's elválási hevet rejt, korántsem olly valódi 's erős, mint gondolnók; — hogy egy szép érzés 's gerjedelem, melly minden tántoritó kecsei mellett is csak ideale marad, sok rut salakkal van vegyülve, mint a' becsület fentartására kettősviadal 's a' t. 's korántsem olly valódi talpkő, mint tán sok hinné — 's végre, hogy minden, a' mi fényhez, füsthöz, illathoz, homokhoz és sárhoz hasonlitható. — gondolom kiki érthet —

nemzeti alapnak nem egyéb, nem jobb, hasznosb 's nem igér nagyobb kifejlődést, mint mikor a' fa levegőbe, mocsárba, vizbe, sziklára 's a' t. ültettetik. Észre fogjuk venni, hogy csak az "Igaz - - - - - - - - - - - - - - - - -, valódi alapja a' nemzetiségnek 's hogy

— 'minden ország támasza, talpköve
A' tiszta erkölcs, melly ha megvész,
Róma ledül 's rabigába görbed,,

Tisztán fogjuk látni, hogy egyedül az erény, bár mi csuf kisérőkkel volt is néha környezve a' régi világban, oka nehány nemzet gigási felemelkedésének, 's hogy dicső lételeket századokig fentartotta, bálványimádásik, ember-áldozatik 's egyéb a' természetnek illy szennyei és szörnyei közt 'a' polgári erkölcs! — 'S végre meg leszünk abban győződve, hogy 'a' keresztény vallás zavaratlan forrásán megtisztult erkölcsi jó, ma legegésségesb mint leghosszabb életidőt igérő feneke a' nemzetiségnek'. 'S hogy hazánk akkor lesz boldog, ha illy felemelkedett nemzeti szellem éleszti földieinket, mellynek felébredésére ugy volna kötelességünk magunkat ösztönzeni, mint Darius pohárnoka neki minden nap azt jelenté komoly figyelemmel: 'Király, emlékezzél a' görögökrül,! — Igy mi 'emlékezzünk nemzetiségünkrül'.

Nehezebb sovány földön, silány éghajlat alatt 's messze jó vásártul gazdálkodni, mint hol a' természet pazarolva jutalmaz minden fáradozást. — Nehéz olly várat védelmezni, és sok lelki erő kell hozzá, hol a' világ szemei elől elvonultan a' legjobb siker sem lehet egyéb, mint hosszu nyomoruság után a' vár omladéki alatt tanu 's taps nélkül temetőhelyre találni. 'S csuda ott szépet alkotni, derekast írni, hol nincs megismerő, nincs olvasó 's a' t. —

Könnyü azért sok szépnek véghezvitele más nemzeteknél, a' mi nálunk igen nehéz. Minekünk az erény sokkal magasb lépcsőjén kell állni, mint másoknak, ha igazán kivánunk használni. Zrínyi fényes végét ki

tudja, ki ismeri külföldön 's számtalan más derékeink halhatatlan tetteit? Játékszinünk olly keskeny 's csak szinte ollyan, mint valamelly privátházban, hol a' játszóknál nincsen sokkal több néző! 'S az a' kevés, a' mi Zrínyirül más hazákba át sugárzott, nem inkább Körnernek tette é mint magunké? Midőn a' világtörténetinek rajza kitörülhetlenül festi Salamin, Platea 's Leuktra dicső napjait, és szinte az egész emberiség számos halandók nevét keletrül nyugotig tisztelettel emliti 's nevezi, hazánk historiája azonban néma 's halhatatlan eldődink, mint jeles egykoruink 's éldődink csak előttünk ismeretesek 's rólok is csak a' kisebb 's tehetetlenebb rész tud.

Midőn másutt sassal repül a' költő képzelete a' határtalan kékben, 's ezernyi embertárs osztja szive hevét 's vele sir, vele mosolyg; nálunk nem mer emelkedni, nehogy tollait veszítse. 'S ha még is köd, szélvész 's zivatarok közt merészen fellövell, szinte csak maga, kevés más nézőkkel méri felemelkedési magasságát! — 'S iparkodjunk, hogy itt is ne mint Körner Zrínyit, a' külföld hozza igazi fényébe, vagy hogy jobban mondjam közünkbe 'Berzsenyieket, Kisfaludyakat, 's a' t. hogy ne a' külföld ismértesse meg velünk Virág munkáit, az Erdélyi Muzeum 's Literaturánk egyéb szépeit. Siessünk 's vegyük magunk elő azon sok derekast, a' mi hazánkban rejtve van; 's ne türjük, hogy megelőzzön minket az idegen, 's azt tapsolja 's dicsérje, a' mit nem is gyanitunk hogy mienk, vagy annak még hátat is fordítunk, 's mi magunk tiporjuk otrombán saját szülteinket, midőn még a' rhinoceros se sérti tulajdon borját.

'S hát egy 's más hasznos létesítésében mennyi akadály 's gát minden oldalrul! Milly kevés jóakaró 's becsületes elősegélő! Hány factio 's hány utbanálló! Valóban annak, ki nálunk igazán kiván használni, szünetnélküli öntagadás életmunkája, 's minden várható jutalma

'az önbecs-érzés 's önismeret. 'S azért nálunk szükségesb az erény mint másutt!

Az egésséges nemzetiségnek pedig egy főkísérője a' nemzeti nyelv, mert mig az fennmarad, a' nemzet is él, bár mi sinlődve is sokszor — mint errül számos a' példa — de ha az egyszer elnémul, akkor csak gyászfűzt terem a' hon, melly a' voltakért szomoruan eregeti földre csüggeteg lombjait.

De mibül támadhat a' nemzetiség, hogyan fejlődhetik ki erősebb- 's magasabban? 'Társalkodás, 's gondolatok közlése által, 's igy a' nemzetiség alatt fekszik még a'

CONCENTRATIO.

Az emberek egymást közönségesen vagy igen magasra emelik vagy legalsóbb lépcsőre állitják, 's magokruli itéletikben is szintolly ritkán tartanak középutat, mint csaknem minden egyébben. Falun nevelt 's alacsony helyeztetésü azt hiszi sokszor, hogy minden városi lakos romlott, 's a' magas születésü elfajult, — némelly előkelőt pedig könnyen félistennek tart. Az úgy nevezett' nagyvilágban nevelt pedig, kün a' mezőségen csak faragatlan társakat képzel, 's egy szerencsétlen rablórul, ki tán borhevében vagy pajkosságbul agyon üté a' zsidót, 's egy pár forintját elvevé 's végre akasztófára kerüle, azt gondolja, 'abbul minden emberi érzés ki volt rekesztve, és szinte gyönyörüséget érze vérontásban 's a' t. Embertársink se nem ollyan jók, se nem ollyan rosszak, mint azt mindent nagyitó képzeletünk festeni szokta. A' legjobbak esnek, buknak, 's a' legromlottakban is van jó. 'S csudálva látnók némelly nagy ember gyengeségit, hibáit, mellyeket az idő 's távolság rejt csak el szemünk elől, — mint közönségesen a' legrosszabb hirben és szagban lévőkrül, végtére, ha jobban megismérkedünk velek, azt szoktuk mondani: 'Nem olly rossz, 's nem olly rom-

lott mint állitották 's gondoltuk, 's a' német példabeszédre emlékezünk' hogy Asmodaeus korántsem olly fekete, mint a' millyennek festik'. Az embernek nincs elég ereje se tökéletesen jónak, sem elhatárzottan rosznak lenni; hanem a' legerősb is majd felemeltetik lelke által, majd teste gyarlói huzzák le a' földre.

A' dolog illy fektében ugyan mint képzelhetni társaságot, békességet és csendet? Nehéz; 's azért látunk még ma is szinte örök háboruban 's üldözésekben lévő vad nemzetségeket. Mennél jobban megismérkednek az emberek, annál tökéletesebben eltünik az őket rémitő váz, 's annál jobban átlátják, hogy utóljára, ha ideig-óráig nem is, de minden bizonnyal végesleg abban fogja találni kiki legnagyobb jólétét, boldogságát, 's ezek bátorságos birtokát: ha mindegyik 'természeti szabadságának egy részét a' társaságbeli szabadság megnyerése végett feláldozza. Igy támadtak társaságok, országlások, 's egy nemzet ereje azon idomzatban nő vagy apad, mellyben, vagy még egyes familiák is háborgásban élnek egymással, vagy a' társalkodás legfőbb polczra 's a' társasági szabadság legtökéletesb kifejlődésre emelkedett már. Ezek a' véghatárok. Az első eset következésit láthatjuk Amerika, Afrika, Újhollandia némelly nyomorult lakosi közt; — a' másik gyümölcseit pedig Britanniában, Franczia - Németországban 's a' t.

Két ember közt, de még egyes főben is rendszerint van valamelly discussio. 'S igy hogyan képzelhetni egy egész nemzetet, hol csupán egy gondolkozásmód lenne 's tökéletes egyenlőségüek a' száz meg száz természetesen előforduló tárgyak körülti képzeletek? 'S ebből tagadhatlanul az foly: hogy mindenütt van megelégedett, 's még számosb meg nem elégedett; ollyan, ki minden rendelést felhőkbe emel, 's ollyan is, ki mindent ocsmányol 's gyaláz; udvari, nép embere 's számtalan eféle árnyékozások. 'S valamint egyik a' má-

sikrul nem tud józanon itélni, hanem vagy nagyitva vagy kisebbitve, szint ugy emeli mindegyik rész maga pártbeliét igen magasra, a' más felekezetü vagy vallásuakat, — ha szabad ugy kitennem — pedig sárba dönti. A' nép embere a' hivatalbelieket vagy Urunknál kedveseket igen gyakran hazaárulóknak, lelkek fenekéig elromlott 's minden ármánnyal 's rossz mesterkedéssel felruházott uri személyeknek tartja, kikben többé természetes szó sincs, 's kik minden lépésiket valamelly mélyen kigondolt plánum szerint intézik, midőn nem ritkán csak oroszlánbőr függ rajtok. — A' hivatalt 's felemelkedést vadászó ellenben mindenütt zavart, titkos egyesületeket 's több efélét lát, midőn közönségesen csak farkasbunda, 's igy csak héja 's külseje teszi nemes viselőjét olly gyanuszinessé. 'S igy a' két rész többnyire ugy áll egymás elleniben, mint azon uri személy — ki pőrén éjféltájon kiment a' holdat, vagy nem tudom, mit keresni, — a' kéménytisztítóval, azt kísértetnek, ez pedig a' nagyságost léleknek tartván. 'S nem különben főz mérget 's boszut, a' bizalmatlankodás 's feketevéri képzelgés hozzájárultával, ezen két osztály, és szánakozást érdemel, mint a' két egymást ijesztő fehér 's fekete jelenés, egy derekas hasrágás után a' háziceléd által jól kikaczagtatván, még most is bámulná tán egymást, ha a' nap, — azon megbecsülhetetlen világosság, nem mutatta volna meg mind a' kettőnek igen nevetséges 's éppen nem ijesztő mibenlétét. 'S itt csak az a' különbség, hogy a' kéményseprő költeménye kaczajra gerjeszt, 's nehány óra mulva minden félelemnek vége, — az osztályok közötti bokrosság, bizodalmatlanság 's visszavonás pedig évekig tarthat, legszomorubb, ha nem positiva, de bizonyosan negativa károknak kutfeje, és nem szüntethetni meg egyébkép mint 'mesterséges egyesités által, melly az egymástul tartó felekezetekre nézve nem egyéb mint a' nap jótévő sugára az említett két ijedkezőre volt. —

'S ugyan mit tehetni egyesség, 's igy egyesülés, 's illy módon megismerkedés, 's eképen középesedés vagy egy középpontra-gyüjtés nélkül? Dicsekhetünk e azzal, hogy lelki erőnk, belátásunk, tudományunk, éltünk hossza elégséges egyedül 's minden segéd nélkül valami igazán nagyot 's tartóst a' föld kerekén létesíthetni? minekutána szinte legközönségesb foglalatosságinkban, épitésben, gazdaságban, mindennapi életünkben 's a' t. olly nagy számuak együttmunkálkodása szükséges, 's csak egy findzsa kávéhoz is két hemisphaera productuma kivántatik! — Mai világban, — 's csuda hogy annyi idő kelle illy egyszerüség kitalálására — már kiki átlátja: hogy egy magányos ember semmi, 's csak egyesületnek van hosszú élete, 's igazi sulya.

Egyébaránt minden ollyas szövetkezés 's egyesület, melly homályban támad, 's mellynek czimje titok, jobbára bünös, 's igy az egészre nézve káros következésü. Illy alattomos társaságokban sokszor eleinte a' czél igen szép, időjártával pedig csak köpönyeggé válik, melly a' bünt 's rosszat fedi, mert nincs bizonyosb mint az, hogy akkor, midőn az első hév már kigőzölgött, kirekesztőleg csak önhaszonkeresés a' társaság egyes tagjainak minden foglalatossága, — 's hogy elvégre a' kisebb, de ügyesb rész halássza az intézet minden hasznait, 's többnyire a' legnemesbeket is fekete galád tettekbe keveri, és sokszor a' legártatlanbakat is vesztőhelyre hozza. Én legalább olly társaságokban nem bizok, mellyek titkos aláirások 's esküvésekkel vannak erősitve. A' szövetségbeli vagy érzi szivében azon forró kivánást 's eltökélett akaratot, felebarátját, hazáját, az emberiséget szolgálni, vagy nem érzi; ha érzi: az esküvés felesleg, szükségtelen 's hasztalan; ha nem érzi: ki fogja őtet annak teljesitésére vagy meg nem szegésére kénszeritni? A' szövetség más tagjai? Errül alig van példa, 's illy hűtelen tagoknak csak megbüntetését 's nem

hűtlenségek akadályoztatását találjuk a' sok számos titkos összeköttetések évrajziban. — Egy két ember vagy számosabbnak véleménye nem olly mágusi korlát, mellyen az indulatos vagy félénk némellykor átlágni ne merne, 's csak a' hatalmas közvélemény azon törvényszék, mellytül a' legerősb is fél 's retteg; — 's azért igen különbözik azon szent szó és esküvés, mellyet az uralkodó népének, 's a' biró igazságszolgáltatás végett 's a' t. nyiltan tenni szokott, azon alattomos lekötelezéstül, mellyel setétben a' szövetkezők ön gyengeségik ellen pánczél gyanánt szoktak felruházkodni.

Hanem vegyük ezen kivül még a' dolog psychologiai részét is. Legmélyebb belső ihlet szerint ugy érezzük, mintha setétség bünnek, világosság pedig erénynek volna kísérője; 's hol a' fedezés szükséges, ott mindég rejtenivalót, rutat 's bünöst szoktunk előre feltenni. 'S igy azon béfejezéssel végzem ezen elmélkedésimet, hogy az egyesületek palladiuma "a' világosság; a' tagoknak olly misége, hogy rájok az egyesülés sikerébül haszon is folyhasson, legyen erkölcsi, legyen markolható; 's az egész egyetemnek kezesség-adhatása.„

A' világosság áldott hasznát tudom, nem tagadja senki, hozzuk azért ujonnan emlékezetünkbe: hogy 'következés ok nélkül lehetetlen.' — Nem igaz azért vagy legalább nem hihető, hogy egy külföldi, magyar intézetekre tetemes áldozatokat tegyen a' nélkül, hogy valamelly rejtett 's mellékes czélja ne legyen; 's igy csak honbeliektül várhatni hű járulást olly tárgyakhoz, mellyek minden haszna erkölcsi 's nem pénz. A' Persa, Spanyol vagy Chinai fog e igen örülni magyar hazánk előmenetelén, ha áldozatibul rá semmi nyereség sem háramol, 's az actiájábul — részvényébül — őtet illető dividend — osztalék — nem egyéb erkölcsi örömnél? Ez természet ellen volna, 's csak honáért munkálódhatik kiki tisztább szándékbul, magasabb czélbul.

Az egyetemnek kezesség-adhatása pedig tagjainak erkölcsi 's vagyonbeli sulyán alapulhat, úgy hogy az egyesület a' kormánynak az által legyen mindég kezi-ben, nem azon értelemben hogy ez abba avatkozzon, hanem hogy a' részvevőket, ha nem jóra vezetné az intézet, test és vagyonképen is felelet alá vonhassa. Ha számos minden vagyonban szükölködő külföldi nálunk titkon állana össze valamelly szép 's hasznos végbevitel végett, nem lehetnénk e szinte bizonyosak, hogy a' szép és hasznos csak czégér 's egyedül önhaszon az egész szövetség alapja; 's nem cselekszik e bölcsen olly kormány, melly illy sarkalaton nyugvó társaságokat megsemmisít? 'S csak ujabb időkben is, milly pestist terjeszthetett volna a' világra 's még hazánkra is az illy elfajzott és setét összecsoportozások árja, ha azokat Urunk hatalmas kézzel nem fojtotta volna el?

Ha ellenben számos hazafi, kik között sok jó birtokos, áll össze 's a' nap legvilágosb sugárit keresve keresvén egyesül valamelly intézet felállitására, 's el-nem savanyult ember természete szerint elég jutalmat talál a' közjó előmozditásában; akkor azokat a' böles kormány, mint a' tapasztalás mutatja is, összeállani 's cselekedni minden akadály nélkül engedendi. Ezen utólsó állitást sok azért hozta volna csak kevés idő előtt még kérdésbe, mert imígy illendően gondolt kisurranni a' hátulsó ajtócskán 's pár szomoru forintját megmenteni, mellyet esztelenül vagy izetlen örömekre 's csak magára költ inkább, mint közjóra 's hazája felemelésére. Hála az Egeknek, hogy ezen bujósdi lyuk be van tapasztva 's igy egy hátulsó ajtócskával kevesebbünk immár!

Minden, a' mi a' hazafiakat nyilván gyüjti össze, még ha legcsekélyebb ok lenne is, hasznos és jó 's áldott következési számlálhatlanok. Concentratióbul — középesülésbül — foly mondottuk nemzetiség, 's ebbül nemzeti erény. Összeköttetése 's fejlődése illyesek által

eszközöltetik lépesőnkint: 'A' pusztán lakó, tán bámulására, némelly jó oldalra talál a' városiban, ez ellenben sok dicsérni-valót, a' mit nem is gyanított, a' gubásban. Számos hazafi, ki egymást hevesen gyülölé 's ez által az életnek vajmi sok vissza soha nem térő pillantatit minden ok nélkül elkeserité, végre megbékül, 's ezentul 'egymással 's nem egymás ellen dolgozik. Az utazott, a' sok faragatlan 's hogy egyenesen kimondjam, nem mindég józan szokások 's előitéletek közt felnőtt mindég idehaza ülőben, ha közelebbrül nézi, sok szépet 's fényest fog észrevenni, mellynek a' vastag rozsda nem engedi távulra is tündöklését. Az pedig, ki körülállási miatt hazáját soha kivülrül, de csak mindég belülrül láthatá, lassan lassan tán pirulva fogja megvallani: hogy ő előbb ollyanokat itélt el 's kárhoztatott, a' mikrül legkisebb tiszta 's rendelt képzete se vala, másokat megvetett 's a' kényes öltözetüeket — kik zsebkendőjökben szép szagot hordanak, jó tánczolók 's a' t. vagy kik csak vizet isznak 's legtöbbnyire édesekkel élnek — általjában puha 's asszonyos urfiknak tartotta; midőn annak ugyancsak legénynek kell lenni, ki a' Gallussal vagy Törökkel megmérkőzni bátor.

A' kereskedőkrüli balvélekedés lassankint eltünik, 's a' földesur, ha nem avatkozik is kereskedésbe, olly státus elősegéllését minden iparral 's tehetséggel fogja eszközleni, melly egy országot a' másikkal tart kapcsolatban. Mind azon betyárságok, mellyek hazánkat csak disztelenítik, 's a' vitézségnek nem különb jelei, mint részegség az erőnek 's bátorságnak, lassan elenyésznek; nevelés, csinosodás, türedelem — tolerantia — egyszóval az egész nemzet disze 's valódi ereje pedig nőtten nő.

A' mesterséges egybegyülést — concentratiót — végre vagy a' véletlen de csak rövid időre, vagy az emberi bölcseség tartós haszonná eszközli. 'S eként

minden kifejlődés, előmenetel, erő, érték és szerencsének legmélyebb sarkalatja

A' KIMÜVELT EMBERFŐ.

Ennél lejebb nem bocsátkozhatunk. Ezen kis gyökérbül származik boldogság, 's viszont átok is az emberiségre, csakhogy az első, századokra terjed, 's közönségesen akkor fénylik legjobban, midőn szerzője már a' föld alatt, — az átok pedig 's a' t. jobbadán egyszerre tünik el.

Az ész erő, 's igy az ész boldogság. — Tekintsünk csak mélyen a' legnagyobb következések elveire 's fenekire, 's mint a' nyári reggel olly tisztán fogjuk látni, mennyi bámulásra méltó szivárgott 's nem másunnan, mint emberi agyvelőbül a' világra, Confutsee, Bacon, Franklin és számtalan mások marok nagyságu veleibül!

A' véletlen, melly igen sokban látszik legelső rugó 's indítóoknak lenni, — ugy áll az emberi főhöz, mint a' földben lévő arany a' bányászhoz, vagy hogy többet mondjak, az országuton fekvő gyürü az utazóhoz; kiásó vagy felvevő nélkül egyik sem ér semmit: az arany föld gyomrában marad örökké, a' gyürü sárba tipratik.

A' tudományos emberfő mennyisége a' nemzet igazi hatalma. Ezek Statistikája az ország legérdekesb — leginteressánsabb — része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat 's a' t. teszik a' közerőt, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb suly 's erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a' nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje. Mi nagy erő egy vagy több 100 ezer ember, fő nélkül? Nézzük a' történeteket a' Duna folyta körül 1828 és aztán 1829ben. Nem a' sok katona vivja ki a' csatát diadallal, hanem a' tábornok által jól elkészült 's bölcseséggel vezetett bajnok. Nem annyira a' fegy-

verhordók 5—600 ezres számátul kell félni, hanem azon morale pondustul — erkölcsi sulytul — melly tán annyi ember közt hihetőleg rejtekezhetik. 'S milly természetes, hogy valamelly háború kimenetelérül annak mindég meg kell csalatkoznia, ki az ellenség számát 's ágyuit veszi csak számba, nem pedig a' hadinép müveltségét 's vezérinek eszét. — 'S azért bölcsen cselekszünk, ha — mint hajdan Carthago Lacedaemonbul hítt hadvezért, Sicilia Athenébül törvényhozókat, ugy mi is csak kevés idő előtt épitőmestereket Olaszországbul — ma mechanikusokat Britanniábul hozatunk 's a' t. 'S midőn szinte mindent mechanikai sarkigazságokra lehet végre visszaidézni, tagadhatlan, hogy a' kormányzónak vagy fővezérnek maga dolgában ugy szólván mechanikusnak — műszerésznek — kell lenni, hogy alattlévőit jó sikerrel vihesse. Sokszor, ha csak olly szakácsok forognak a' konyhában, kik előbb soha sem főztek, vagy csak uri kocsisok ülnek a' bakon, illy javaslatot volnánk hajlandók adni: 'Bizony hozassunk inkább valahonnan egy bölcset.,

Nem hihetni, milly nagy hasznu azon igen egyszerü, természetes, 's még is olly ritka őszinte önvallomás: 'Ehez én nem tudok, 's igy egészen másra bizom' — Birtokosink közt hány lenne dus, ha dolgai után soha se látott és sok fáradság helyett inkább mulatozott volna; emberhalál mennyivel kevésb, ha egy fiatal tábornok helyett, mingyárt tapasztalt vezér fogta volna markába a' hadipálczát! mennyivel kevésb hátramaradás, elaljasodás, nyomoruság 's tán szomoru epedések, ha számtalan systema, projectum 's még experimentumok helyett is tüstént az előbbi vagy külföldi tapasztalásokat vettük volna példányul 's illesztettük volna hazánkra!

Nem nevetséges e nézni olly gazdát, ki teszem sáfrányt akar ültetni, 's mindent próbál, időt, pénzt, békestürést áldoz fel, 's erővel önmaga akarja kitalálni a' leghelyesb vele-bánást, vén szomszédját pedig, ki egész éltében jó sikerrel termeszti azt, nem látogatja

meg 's tőle utmutatást nem kér. — Gazdaság 's kereskedés dolgában pedig szórul szóra igy vagyunk, 's higye az Olvasó, hogy ugy vagyunk, 's Istenért! nem mivel én mondom; hanem maga szemeivel vizsgálja meg.

A' Török e' részben minden egyéb hátramaradási mellett igen eszes. Ő a' vár- 's hajóépitést, ágyuöntést 's a' t. mindég idegenre bizza, 's igy ezek meglehetősen is vannak elintézve nála; 's most midőn már bort is iszik törvényesen, 's igy termeszteni is fog, ne legyek jó próféta, de fogadom, nem sokára drágábbat — nem akarám mondani jobbat, quia de gustibus etc. — is fog késziteni, mint mi; mert ő olly emberekre fogja bízni a' tárgy-elrendelést, kiknek mestersége; míg mi magunk kevergetjük mustainkat 's experimentumokat vég nélkül teszünk, és sokszor tárgykörüli minden tudományunk abban áll, hogy természetesen gondoljuk vinni a' dolgot, midőn csak tudatlanul visszük. — Mi a' természet, mi a' természet-szerinti vitelmód? tudja valaki? 'S még is nálunk a' borzagyváló annak szent törvényei szerint véli keverésmódját intézgetni, ámbár végre közönségesen falusi kádár forumára szorul! —

Korántsem hagyom egyébaránt az Ozmán apathiáját helyben; de ránk nézve inkább azt szeretném, ha a' Franczia, — mint az Angol Debreczenbül akará vinni a' gubaszövőt hazájába, — innen vinné a' szőlőnevelőt, pintért, 's a' t., mintsem hogy tán minekünk volna rájok szükségünk, mert az annak lenne jele, hogy nálunk 'a' borkészitési morale pondus nagyobb, mint nálok, 's igy e részben hatalmasbak vagyunk, mint ők. Igy méltán dicsekhetünk azzal, hogy egy csehországi társaság csak nem régiben magyar földmérőre szorult.

Egyébaránt igen is tudom, hogy idegen vezér, idegen törvényhozó, idegen tanitó mai felvilágosodásban általányosan több kár mint haszon, 's nem igen különb figurát játszik az uj hazában, mint egy harmadik személy egy házas pár közt; mert odahaza ugyancsak kiki önkénye szerint szeret élni, 's ha itt amott ujitni,

javitni kell is 's akar is, azt inkább kiki maga cselekszi, mint más által vitetné végbe.

Nagy szerencse, hogy az agyvelő hazánkban szép mennyiségü, csak hogy itt amott kifejlődése hátra van, — 's igy ha még szokásban lenne is bölcseket 's tanultakat felkeresni 's hozatni, megkérő követséginket messzire fárasztani nem kellene.

Nem a' sok kéz, de az ügyes kéz festi az évrajzi képet, késziti az órát, erőmüvet 's a' t. De még kapálni 's kivált kaszálni se tud száz ügyetlen kéz annyit 's úgy, mint ötven gyakorlott. 'S ebbül az következik: hogy a' munka-felosztás, mint kiki tudja már, emeli az emberi fő tehetségit lehető legmagasb tökéletességre. Természetes hogy az, ki mindég eggyel foglalatos, azt ügyesebben tudja vinni, mint az, ki husz tárgyban munkás. Ha husz embert képzelünk, hol mindegyik mindennap féleziрőt varrni, félivnyit leirni, két beretvát élesitni, egy tánczleczkét adni, félóráig vashámorban dolgozni, két beteg után látni, 's több efélét tudna, képzelhetni e józanon azt, hogy ezen husz ember illy módon annyit 's olly tökéletesen tudjon végbe vinni, mintha egyike óramüves, másika hámoros, tánczmester 's a' t. lenne kirekesztőleg? 's ezen progressio szoros tudományi igazsággal még nagyobb osztalékra vitethetik, mint minden manufacturában vitetik is, — 's ezek tökéletessége a' munka lehető legnagyobb felosztásán alapul. Azon idealis arkádiai életmód, hogy minden a' háznál készüljön, nem századunkra illő többé, 's az ki mindenhez tud egy kicsinyt, jól közönségesen semmihez sem ért.

A' háztartás igen kicsinyben országláshoz hasonlitható. Ha az elsőben a' vadásznak főzni, kocsisnak fagyaltat késziteni, szakácsnak nyargalni, czukrásznak vasalni, szobatisztitónak beretválni 's a' t. kellene, milly következést lehetne várni? 'S mindennek sarkalatja, a' morale pondus, milly hasztalanul volna rakva? 'S országlásban nagyobb kisebb mértékben szinte mindég igy

vesz el a' nemzet legfőbb ereje. 'S vizsgálja szeme 's esze szerint kiki őszintén ezt vitatásomban, igazam van e vagy sem? —

Mennyivel számosb jó és tökéletes épitőmester, fegyvergyártó, ács, timár, asztalos 's a' t. van egy országban, annál rövidebb idő alatt 's igy kevésb időveszteséggel fognak erős épitvények, jó fegyverek 's butorok 's a' t. előállitatni, 's azon mestereknek öszveleg ügyessége, vagy inkább azon lelki mennyiség, melly mind ezen tárgyak körül ugy szólván a' 'teremtő erő' határozza el egy nemzetnek a' többiek közt ebéli feljebb vagy alantabb létét. A' gazdák kisebb vagy mélyebb tudománya mérlege az ország földmüvelési erejének. A' vezérek több, kevésb józan tanultsága 's ügyessége pedig a' nemzet támadó vagy védő erejének scálája. Végre a' kormányozó, birtokosak, 's igy lefelé minden lakos, a' magok álláspontjokra alkalmas tulajdonok könnyebb vagy nehezebb sulya, az Egész valódi erejének vagy várható kifejlődhetésének staterája, szóval: a' köz intelligentia — értelmesség — azon jel, mellynél fogvást a' bölcs a' nemzeteket mázsálja. 'S az mennél nagyobb, annál kevesebbet szorul másokra, 's igy annál függetlenebb, szabadabb 's erősb a' nemzet.

Ezek szerint mindegyiknek tehetségében áll, akármilly alacsony helyezetü legyen is, — 's ez milly kellemesen hevitő önérzés! — nemzete erejét nagyobbítni. Hanem azt — mint már előbb érintém valahol — mindenki csak 'a' maga természeti álláshelye tökéletes betöltése által teljesítheti. Sokszor alacsony lépcsőn nyert tudomány egészen uj életerőt hoz egy nemzetbe, mint Watt az Angolok közé a' gőz-machina által. De többnyire felemelkedtebb helyrül szivárog le az erény és tudomány, 'Regis ad exemplum 's a' t. — 's úgy nem tehetnénk bölcsebben, mint kegyes Fejdelmünk egyszerü igazi patriarchai életmódját, melly egy koronázott fő legtartósb fénye, minden tettinkben szorosan

utánazni; úgy a' földesurnak az volna többek köztt kötelessége, hogy a' jobb gazdaság 's elevenebb kereskedés józan systemája 's ennek elismerése ő általa szivárgana lassan lassan az ország minden lakosiba. Nem parasztgazda kezdheti a' birka 's lónemesitést, őneki azt végezni kell. 'S nem a' tudja Isten honnan közinkbe esteknek — kiknek egy petákjok, de még egy káposztafejek sincs — 's kiknek ereikben a' vér egyaránt folydogál, magasodjék bár a' haza, bár bomoljon — nem azoknak összeállása azon szép tiszta kutfő, mellybül a' nemzetiség 's polgári erénynek derék hívei emelkednek a' halandók közé — valóban nem — de azon hazafiui egyesületekbül fakadnak, mellyek egyszerü de legmagasb czimje: 'Mindenkinek, idő, ész 's pénzbeli tehetsége szerint forró 's állhatatos járulása a' közjóhoz.' Legyen őszhaj, vén fő fiatal vállakon, ellenség előtt nyert vitézi szép karczolatok 's erőltetett vizsgálat redőzeti 's tudomány benyomási a' homlokon — a' zsidótúl béke — jobbágyok szeretete, külföld becsülése a' társaság ismértető jele — 's mennyi halhatatlan eredend belőle! Mi szelid 's jótévő, de egyszersmind ellenállhatlan hatalom illy egyesület! 'S engedelmeskedni illyesnek tán tanácsosb, mint neki parancsolni akarni — neve közvélemény!

Mennél magasb születésü pedig a' hazafi 's mennél dusabb, annál jobban nevelheti 's terjesztheti a' köz értelmességet 's igy a' haza erejét. A' földesur jobbágyai lelki 's testi csinosodására legsikeresb befolyással lehet, midőn, mint a' tapasztalás mutatja, a' jobbágy jámborsága, szelid erkölcsei, de sokszor még nyomorusága se mozdit egy hüvelknyit is a' földesur állati vagy növényi életén; pedig csak a' földesur igazságos léte, emberiséges gondolkodásmódja 's tanácsa emelheti a' szántóvetőt nagyobb méltóságra, — 's ez viszont teheti őtet vagyonosb, becsültebb, szerencsésb földesurrá. — A' kormány atyai gondoskodása, törvényekre szoros ügyelése 's hiv jobbágyiba helyeztetett

bizodalma teszi a' nemzetet boldoggá 's erőssé, midőn ennek erkölcsi sulya azon sarkalat, mellyen biztosan 's rendületlen állhat még akkor is a' királyszék, mikor a' világnak fele másutt fel volna zendülve már 's bontakozva.

'S egy főbül mennyi hatalom ered sokszor, 's hogy ragaszkodik, mint planeták a' naphoz, számtalan emberi lény egy fényes észhez? Hány élt már, ki százada utját maga jelelé ki, 's nemzete létét századokkal hosszabbitá 's viszont! Egy orvos gyógyit, a' másik öl; de azon szer, mellyet Philippus nyujtott, keserü-hasznos vala. Bár olly nagylelküséggel vennék mindég a' nemzetek öntapasztalások hasznát, és szintolly nemes diadalmakat nyernének önmagokon, mint a' hogy a' nagy ember valaha fenséges érzéssel 's félelem nélkül üríté a' jótévő serleget.

Ezen most felvilágositott talpkövek után, mellyeket illy renddel raktam egymásra 'az ember főt legmélyebbre, arra a' középesülést, erre a' nemzetiséget, erre a' polgári erényt, 's ismét erre a' Hitelt tágosb értelemben — végre azon sarkalatot fogom vizsgálat alá venni, melly, ámbár ezeken nyugszik, mostani munkám tárgya, 's a' földmüvelés, müvészetek, kézletek — manufakturák,— gyárok — fabrikák — 's kereskedés alapja.

A' HITEL SZOROSB ÉRTELEMBEN — CREDIT. —

Mig nyelvekben mathesisi pontosság és szoros elhatárzottság nincs — millyent egyébaránt az emberinem hihetőleg egykor feltaláland — addig a' mondott tárgyak tökéletes felderitésére az Olvasó szerkeztető 's megemésztő ereje nem kevésbbé szükséges, mint a' szerző tulajdona gondolatit világosan előadni. 'S igy minekutána öngyengeségemet elismérem, mindenkitül, kinek kezibe kerülend ezen értekezés, azt bátorkodom kérni: 'méltóztassék tiszta 's rendszeres előadásom hiját figyelme 's békestürése által pótolgatni.

Ha az eddig előadottakra visszanézek, annyi külön szin 's olly mindenféle tárgy tünik magam elibe is, hogy a' zavarosan eltagoltbul valamennyire türhető egészt alkotni valóban mesterségnek tartom. Azonban a' legtulabb csapongó 's a' fő tárgytul majd egészen eltávozni látszó eszméltetéseket is azon szándékbul 's olly meggyőződéssel hoztam itt ott elő, hogy azok csekély munkám velejét 's philosophiáját tán érthetőbbé tehetik, 's reméllem szorosb vizsgálat után úgy fog találtatni: 'hogy legkisebbet se akartam hijába mondani, 's tán csak ügyességem nem volt elegendő, minden beiktatott okoskodásimat egyetlenegy pontra intéznem 's egyesítnem.

Valamelly tárgynak legmélyebb alapjára ereszkedni soha sem ártalmas, habár néha tán igen unalmas is, de jobbára nagyon hasznos sőt szükséges, mert csak igy óvakodhatni 'valaminek hibás véginél való megmarkolásátul 's csak az által lehet az elhibázás valódi okát 's utóbbi tévedést elkerülni. P. o. angol gazdaságot állitunk, de nincs sikere; 's igy minden szájban csak az cseng, 's a' mi több, oktatólag: "az angol gazdaság semmit sem ér, vagy legalább nálunk nem". 'S ez megnyugtat! Midőn nincs világosb, hogy osztatlan legelőkkel, dézmával, robottal, limitatióval, bizonyos vásár hijával, ingadozó vámmal 's a' t. az angol gazdasági systema szinte olly chimaera, mint főrugó, kerekek, mutatók 's a' t. nélkül az óra, tán minden egyéb, csak nem óra. 'S igy nem az angol gazdasági mód hibás 's valósithatatlan nálunk, hanem a' mi vizsgálatunk nem elég mély. — Dombos helyen egy pár lábnyira ásván, azt állitjuk nagy bölcsen, hogy vizet semmi móddal se találhatni. A' vasut összebomlik, 's nem mivel nem volna áldásunkra, hanem mert vitelre portékánk nincs elég 's a' t.

A' Hitelt szoros értelemben — annak életbe hozását, akár pénzbeli szoros törvényszéknek, akár cambio-mercantile jusnak — váltó-kereskedési törvény-

nek — hivjuk, tettem minden pénzbeli összeköttetésink alapjává, 's a' Hitel hiját állitottam nem csak azon physikai természetlenség okának, hogy t. i. pénzt valamellyes bizonyossággal se felvenni se kiadni nem lehet, de még az erkölcsi romlottság egy fő kutfejének is. — A' Hitel hijábul eredő hibás következéseket mint actiót — hatást — 's ezek elágozásit 's eredetikhez visszatérésiket mint reactiót — ellenhatást — egész vizsgálatom folytában mindegyre feszegettem, 's igy most minekutána mint a' légy jó darabig kerengtem a' világ körül, végre a' dolog praxisába — ténylegébe — bocsátkozom 's nem hogy én is mint vak, magamat az esztelenek legundorítóbb elemében perzseljem vagy égessem meg, hanem hogy a' látóra 's keresőre nézve legjótévőbb természet ajándékát, a' világot, lelki szemem szerint, a' közjó végett használjam!

Mit a' Hitelrül, egyenes szórul, becsületrül, erényrül 's a' t. előadtam, sokan azok értelmével tán ellenmondásban fogják találni, a' miket fentebb állitottam, t. i. hogy a' keresztény vallásban 's igy mennyei dolgokban a' határtalan bizodalom; társasági összeköttetésben ellenben a' lehető legnagyobb óvakodás — a' mi hímezés nélkül, ha annak akarjuk keresztelni a' gyermeket a' minek kell, nem egyéb mint 'bizodalmatlanság, — kirekesztőleg az igazi alap. De szorosb vizsgálat után ugy fog mutatkozni a' dolog, hogy igen is egyeztethető azokkal.

Az egész nemzetnek egymástul olly igen különböző tagjait erény 's büntetéstüli félelem tartja sulyegyenben. Ezek jelelik ki a' pályakört. Az erkölcsiség 's közvélemény az erénynek birószéke, a' testi büntetésnek pedig a' törvény. 'S ezen két forum egymással alig áll valamelly összeköttetésben, mert sokszor megbocsátna a' közvélemény, hol a' törvény halálra itélni kénytelen; nem ritkán pedig a' közvélemény nyom el egészen, hol a' törvény felold. — 'S igy ha a' hitelnek 's adóssági kötelesség feloldozásának minden

alapja szinte nem egyéb executiónál, kivetésnél, tömlöcznél, akkor a' némettel azt mondhatni: 'jó éjszakát földmüvelés, kereskedés, gyarapodás, vagyon, birtok!' — Ellenben hol semmi félelem, semmi fenyiték, és semmi lehetőség sincs erővel is visszavenni rövid idő alatt a' maga tulajdonát, ott a' vérnek leglassudabb folyása, lethargia, marasmus 's 'requiescat in pace!

Milly élet embernek, ki önbecsét érzi, 's milly szomoru országlás, hol a' kenyér olcsóbb - vagy drágábbsága több vagy kevesebb péknek fülénél fogva ajtóhoz való szegeztetésétül függ, 's hol cselad-kilidzsi és szinír — hóhérpallos és sinór — a' legerősb inditóok! Ellenben van e nevetségesb azon édes és rózsaszin képzelgésü alkotmányoknál, hol mindenkiben szentet látni tanácsoltatunk 's hol ezen szép, egyszerü 's nagyobb értelmet 's jobb nevelést áruló 's igen sokszor hallott szólásmód közdivatu "hogy is lehetne ezt vagy amazt illy nagy uri személyrül, illy előkelő gavallérrul, vagy annyi esztendő óta olly magas hivatalokban, annyi fénnyel 's a' közönség legnagyobb bizodalma megnyerésével szolgáló méltóságrul 's a' t. csak fel is tenni"? Gondolkozzék 's itéljen ezekrül többnyire kiki tetszése szerint; én részemrül, ha pénzem lesz valaha kölcsönzésre, nem azt fogom tekinteni adósomban, 'az erénynek milly magasságán áll, 's hihetőleg valaha a' mennyország hányadik grádicsán fog örökön örökké vigadni; hanem, micsoda hypothekát adhat nekem 's mikép foghatom üstökénél 's ránthatom ki alóla még a' párnát is, ha becsületes 's törvényes kamatra adott tőkémet ő akarná használni csak, mig én addig tán sínylődöm, és szinte instantiával kellene keresnem a' mi enyim, mig ő fényes palotájában azzal tartja fen meg kell vallani igen szép 's nemes rangját, a' mi nem övé! — Ha valaki pénzérül máskép szeret rendelkezni 's intézni — tessék, én jó szerencsét kivánok, melly mint sokan mondják, — de én nem hiszem, — synonymon a' bölcseséggel.

Itt állunk végre azon többnyire igen meredek helynél, mellyet távulrul csak ritkán szoktunk észrevenni 's hol az van irva 'hogyan és miképp?

Mindennek — 's már errül is volt szó — van szép, van rut oldala. Már az, ki se nem szerelmes, se nem indulatos, se nem vak vagy rövid-látásu, hideg vérrel fogja megkülönözni a' szépeket rutaktul; mázsálni, 's a' szerint, mint dül, elfogadni, visszavetni. Ezen cselekvő mód igen egyszerü, csakhogy alig van valaki, ki maga vagy szomszédja feleségébe, gazdasági systemájába, verseibe, irományiba, homöopathiájába, alkotmányába, honjába ne volna szerelmes, és igy vég nélkül; — igen ritka ellenben a' tisztalátásu; mert egyiket a' természeti köd — az ostobaság — másikat a' tudatlanság, tapasztalatlanság, elfogultság, előitélet 's a' t. fekete felhőji tartóztatják a' világosan látástul. Némellyik pedig mindenkor maga becses személyével áll a' közjó utjában 's igy azt önárnyéka miatt soha sem láthatja. Mi mind ezen gyengeségeket tegyük félre, legalább mig szemköztállunk, 's világosítsuk fel:

Azon megjegyzéseket, mellyekkel közönségesen Magyarországban a' Hitel felállithatása ellen kelnek ki.

Azután, melly okoskodások vínak Magyarországban a' Hitel lábraállitása mellett.

Végre az ezekbül következő természetes béfejezést.

A' megjegyzések 's ellenvetések vagy törvényi vagy politikai tekintetüekre ágoznak. Vegyük előbb

A' TÖRVÉNYIEKET.

Némellyek illy ellenvetéssel élnek: "A' cambiomercantile jusnak a' magyar Nemest alá nem vethetni, mert az által a' nemesi praerogativa az Iső rész 9dik tit. ellenére megszoríttatnék".

'Ám de az Iső rész 9dik tit. azt rendeli: hogy a' magyar Nemes, ha csak rendesen törvénybe nem idéztetik 's a' törvény rendes utján nem itéltetik, se sze-

mélyében, se javaiban senki által se háborgattathassék; — ugy de mihelyt a' jus cambio-mercantile törvényesen elfogadtatik, az is törvényes ut lesz 's a' nemes ember ott is pörbe idéztetnék 's magát védelmezhetné, — csak azon különbséggel, hogy akkor az adós a' pört olly soká nem huzhatná 's jólelkü hitelezőjét ki nem játszhatná, nem faggathatná; — ahoz járul, hogy a' IIdik rész 68dik 's a' IIIdik rész 28dik tit. szerint most is az adósnak, bár magyar Nemes is, — ha nem fizetheti meg adósságát, személye is a' hitelezőnek, ha ez kivánná, odaitéltethetik 's által is adathatik.'

Mások igy okoskodnak: "Ha a' jus cambio-mercantile béhozatnék, az által az ordo juris — törvénykezésmód — változást szenvedne 's igy a' szerint a' magyar Nemes nem legitimo juris ordine marasztaltatnék 's ennél fogvást az Iső rész 9dik tit. által neki adatott szabadságtul meg lenne fosztva. — Most az adósság iránt, ha idéztetik, 1—4szerig tizenöt vagy is 15—60 nap adatik megjelenésre; ha marasztaltatik, ellenállással 's egyéb pörorvosló móddal hátráltathatja az itélet-végrehajtást 's a' t. de a' jus cambio-mercantile szerint a' megjelenésre csak 3—24 nap engedtetnék, ellenállással 's más törvényes menedékkel nem élhetne 's igy törvényes szabadságában nagyon megszoríttatnék".

'Ezen ellenvetésnek már az 1792ki 17dik törvényczikkely megfelelt, melly megengedi: hogy a' magyar Nemes külső országi Austriai cambiale forumnak is alája vetheti magát 's ottan megmarasztaltathatik, 's az executio ellene penes compassum végre is hajtathatik. Ha e' mellett a' nemesi szabadság csorbulást nem szenved, hogyan szenvedne csorbulást önhazánkban felállitandó cambio-mercantilis — váltó-kereskedési — biróság által?'

Egyébaránt ezen ellenvetések más forrásokbul erednek, mint a' törvényekhez ragaszkodásbul 's nem

egyebek 'köpönyegeknél. 'S azért minekelőtte a' politikai megjegyzésekre mennénk át, becsületbeli kötelességemnek tartom általányosan ideáimat — eszméimet — a' törvényekrül itt olly röviden, mint lehet 's egyenesen kimondani; mert illy őszinte vallomás után kiki tudhatja, embere vagyok e vagy sem, 's igy velem kezet foghat, vagy kardot avagy tollat ránthat ellenem 's én őtet álkép által e' módon semmi esetre se csalhatom meg, a' mit vélemény dolgában némellykor legjobb akarattal sem kerűlhetni el.

Némellyeknek azon igen bölcsen hangzó okoskodását "gloriosa incertitudo, amabilis confusio,, én egy cseppet se csudálom, mert én inkább azt hiszem józanabbnak barátok közt 'clara pacta boni amici, — ellenzők közt pedig, hogy kiki ismérje egymást 's a' szerint cselekedjék. Nincs előttem Judáscsóknál csömörletesb 's egyszersmind esztelenebb. 'S akárki mit mond, a' készakarva homályos törvény 's zavar szeretete egy részrül, másrul pedig a' teljes torokbuli vivát kiáltozás, mindég Judáscsók szagát terjeszti! De én hasznát is tagadom. Sokan a' törvény alig-érthetősége által gondolják eszközölni zivataros időben az egyegy lépéskével való előre-mozdulhatást 's egészen felejtik, hogy csendes időben éppen azon homály, melly itéletek szerint palladiumok, őket megint igen számos 's ugyan nagy lépésekkel taszitja hátrább. Illy alapok olly gyengék, hogy szinte jobb semmit sem épitni rájok. 'S ha mint systemákat tekintjük, nem hosszabb időkre valók, mint a' gyermekeknek nyavalájok eltagadása, vagy mint p. o. egy uzsorásnak.......... manipulatiói, ki valóságos 10 ezer helyet tán 100 ezerrül hagyott maga után kötelező levelet a' ládában, mellyért most utói egy garast se kapnak; — vagy valakinek ön adóssági össze nem számolása, hogy valóságos szegénysége maga előtt rejtve maradjon mindég, 's több efféle. Illy systema kis időre derék lehet kivált ollyannak, ki képzelettel is jól lakik, de egy kissé továbbra ugy

fogja találni kiki, hogy a' bizonyos mindég kivánatosb a' bizonytalannál; — 's igy én világosságot szeretek a' törvényben, — magamrul pedig azt tudni minden bizonnyal: pénzes vagy szegény, ur vagy szolga vagyok e?

A' mi pedig valamelly törvénynek semmi módon sem eszközölhető eltörlését vagy változtatását illeti, egy külföldi szerzővel igy okoskodom: A' változhatatlan 's még kérdésbe se vehető törvény philosophiája 'jövendő törvényhozók kezeinek megkötésében áll.' 'S igy mathematice sül ki, hogy illy törvény káros, mert belőle rossz sok, jó semmi se folyhat.

Ollyas országban, hol nem önkény uralkodik — a' törvény nem egyéb, mint a' fejdelem 's a' nép képviselői közt való contractus. Már ha ezen utólsó változhatatlan 's a' törvényhozó testnek valamelly javaslat tétetik 's a' többség nem is veszi kérdésbe, sőt ha nyilván látja is leghasznosb következésit, még se fogadhatja el 's csak azon egyetlenegy igen bölcs ok miatt, 'mert az egykori gyülekezet, melly régi időkben nem birt nagyobb jussal, mint millyennel a' mostani gyülekezet ma bir, azt előre ugy határozta el.

A' törvényhozó test mindég akkor hozhat legbölcsebb törvényeket, mikor az idő szükségei előtte legjobban tudva vannak, — de midőn szerencsétlenségünkre vagy tán szerencsénkre a' jövendőt nem láthatjuk — utóinkra nézve mi éppen olly keservesen tehetnénk józan 's eltörülhetlen rendszabásokat, mint eldődink legnagyobb bölcseségek mellett se tudtak ránk nézve olly törvényeket hozni, mellyek minden kivétel 's változtatás nélkül minden időkre jók lettek volna, vagy jók lennének. 'S igy a' törvény változhatlansága 's eltörülhetlensége nem egyéb, mint az országlásnak azok kezében létele, kik a' dolog természete szerint arrul semmit se tudhatnak, 's nem azokéban, kik előtt a' legkisebb összeköttetés sincsen rejtve.

A' 19dik századbeliek a' helyett, hogy magok esze szerint cselekednének, behunyják szemeiket 's a' 18dik

századbeliek által vezettetik magokat minden ellenvetés nélkül.

Azok, kiknek tehetségekben áll a' tárgyak folyamatját 's kifejlődését, mellyek a' józan itéletre szükségesek, tökéletesen ismérni, kénytelenek hódolva ollyanok itélete alá vetni magokat, kik a' dolog fekvésérül 's velejérül általjában semmit se tudhatnak.

Azok, kiknek egy századdal több tapasztalások van, ollyanoknak engedik át a' kormányt, kiknek egy századdal kevesebb tapasztalások 's igy kevesebb isméretek is van.

'S ha józanság az, hogy a' 19dik század tettei nem a' maga belátása 's itélőereje szerint határoztassanak el, hanem a' 18dik századé által, nem kevesbbé józan az is, hogy ismét a' 20dik század cselekvényeit a' 19dik század szabja ki előre.

'S ha igy lépcsőnkint tovább mennénk, ugyan mi lenne belőle? az: hogy idő haladtával elvégre minden törvényhozás megszünne; mindenkinek cselekvésmódja és sorsa azok által volna elhatározva, kik se nem tudtak, se nem gondolkoztak sokat a' dologrul, 's az élők összesereglett sokadalma a' halottak egymásra halmozott nemzetségének mozdithatatlan urasága alá volna örökre bilincselve.

Illy eltörülhetlen törvény, akármi bölcs és hasznos volt is hozatalakor, előbb utóbb minden bizonnyal kárt szül, vagy a' jót akadályoztatja. 'S illy bilincstül menekedni végre alig lehet.

Caligula, Nero nem iszonyubb nem fertelmesb illy törvénynél. Pillantati irgalom, szükség, kény rábirhatja az élőket a' bilincs ketté törésére; de a' holt tyrannust — zsarnokot — ki indithatja szánakozásra, ki birhatja engesztelésre?

'S mind ezek igazságát a' javitások legeltökéltebb ellenségi is sejdítik, mert csak mindég gátló 's hibás törvényeck védelmére kelnek ki eféle támogatásokkal, jól tudván: a' törvény, melly még jó és hasznos, nem szorul illy fonák gyámokra 's kopott ál fegyverekre.

Hazánk régi 's mai legbölcsebb gondolkozói 's törvényalkotói pedig e' részben velem tökéletesen kezet fognak, a' mit elhatározásik által, mint a' törvénykönyvben nyilván láthatni, minden ellenvetést megczáfoló módon megbizonyitnak. A' leghomályosb törvények az egész hasznára lépcsönkint mind jobban 's jobban fejlődtek, felvilágosíttattak; hol pedig a' homály igen is nagy vala — ott - ?

Olly törvények pedig, mellyeket a' holtak alkotmányi alapokká tettek 's mellyeket az ő későbbi parancsok szerint az élőknek még discussio alá se szabadna venni, részint hosszu fejtegetés alá vétettek, részint egyenesen eltörültettek; p. o. an onus publicum fundo inhaereat, — resistendi facultas 's a' t. 'S alkotmányunk illy javitásán, mellynek következései áldások, ki nem örvend? kik a' korlátlanságot teszik a' szabadság eleibe - - - - quod tibi non vis fieri etc. egy üres sententiának tartják — a' kik igen jól érzik, hogy épiteni semmit sem tudnak 's igy csak ugy tehetik magokat a' világ előtt ismeretesekké, ha akadályoztatnak 's rontanak; 's eképen csak a' nemzet salakjai.

Kétségtelenül volt elég okoskodó, ki egy illy sarkalatos törvény megsemmisitése alkalmával a' haza felfordulását jövendölte, ugy mint volt 5—6 száz év előtt is elég próféta, ki minden javitás ellen a' legfeketébb 's legvéresb szinre mázolt képekkel kelt ki, — 's kétség kivül ma is lesz elég, ki jobb pénzbeli systema ellen fog harczolni tehetsége szerint; 's azon szép fajzat szintugy ki nem irtható 's a' hazára nézve olly makacs, mint a' burjány a' buzaföldre átok; de az igaz és jó előbb utóbb minden akadályon diadalmaskodik 's nincs olly hatalom, melly gátolhatná utja megnyitásában. Csakhogy több évi, több századi elnyomatása a' köz embert megijeszti 's elszomoritja, azt gondolván 'örökre el van nyomva immár! azonban nincs ugy.

Ha törvényesen lehet alkotni, ugy annak rendiben törvényesen megint fel is lehet bontani, 's midőn 1230ban valamelly rendszabás igen hasznos lehetett, melly 1830ra nem alkalmas többé, 's 1830ban valami jó következéseket szülhet, mellyek tán 2430ra nagyon károsak lennének: igen természetes, hogy a' törvény változtatása 's eltörlése sokszor szinte olly józan, bölcs és szükséges, mint a' legjobb uj törvény hozása.

'S ugyan gondoljuk e, hogy több száz esztendő után sok változás nem fog történni 's jóvá hagynók e, ha utóink semmi javitásokat se tennének? Lehetetlen képzelni; tehát mért akarunk mi annál, a' mit eldődink határoztak el, mozdulatlan maradni 's az emberi legszebb tehetséget 'a' tökéletesülésre munkálódást nem gyakorolni?

Fentebb azt mondám 'a' homályos törvény semmi garantia — kezesség, biztosság — semmi erő. 'S theoria és praxis szerint eltökéletten ugy is hiszem. —

Azon időszakban, mikor a' homályos törvény fejtegettetik 's midőn bástya gyanánt kellene szolgálnia, akkor vagy a' király vagy a' nemzet részére magyaráztatik; ha a' királyéra 's ez akarja, milly szép védelem egy két homályos törvényke; ha ellenben a' nemzet részére, nincs e hatalmában ezen utólsónak inkább világos mint homályos törvényeket szerezni? De bezzeg sok már nagy és hasznos hazafi tettet gondol végbe vinni, ha a' törvényhez egy pár clausulát ragaszt, mellyet a' kormány szint olly jól értett mint ő 's igazság-szeretetbül ráállott, — midőn ő setétben óvakodással 's ügyességgel fedezgeté azt, a' mi a' bölcsebb szem előtt még se maradt palástolva.

Ha árendásink, contractualistáink, szóval alattvalóink inkább homályos contractust — szerződést — kivánnának mint világost, ugyan kivenné azon homályocskának jobb hasznát, ők e, mi e? Ne csaljuk meg magunkat. 'S ha vérengző tyrannismus és revolutiók alkalmával fegyverrel világosíttattak is fel a' törvé-

nyek az emberiség büntetésére némellykor, még akkor is sokkal ritkábban vette a' nemzet a' homály hasznát, mint a' kormány.

És ha királyi 's nemzeti jusok közt nem volna egyéb garantia eféle homályosságok - szőrszálhasogatások 's rabulistai ügyes fogásoknál, valóban kár lenne tovább szabadság tömjénjével terhelni a' képzeletet 's egy idealis jó miatt fáradozást 's időt vesztegetni.

De hála az egeknek! nem buktunk még annyira el — 's csak magunktul függ mind nagyobb 's erősb garantiát nyernünk.

A' Király ugy ül erősen székén, ha jusaibul egy pontot sem enged: a' deréket jutalmazza, rosszat bünteti 's királyi eskét pontosan teljesíti.

A' lakosok ellenben ugy szabadok minden elnyomástul, ha sok van köztök, kik egész világ előtt ismeretes 'sago et toga clarissimi férfiak, kik mai világban a' hatalmas vélemény paizsa alatt minden igaztalanságtul mentek; 's ha a' nagyobb rész szereti 's imádja alkotmányát 's érette halni kész.

Ezen utólsó a' mathesis törvényei szerint van alkotva. Ott is 100 font, — bár kavics legyen is az, 10 font vasat, sőt aranyat is maga után vonz, ha a' természet örök jusait akadály nélkül gyakorolhatja. —

A' változhatlan törvényekrül pedig azt mondtam: 'hogy azokbul jó soha, rossz pedig mindég folyhat 's igy a' szabadságnak inkább bilincsei mint alapjai. Ha jók 's hasznosak, mikor kérdésbe vétetnek, ugy is megállnak 's örökségi czimerek szükségtelen; ha pedig károsaknak mutatkoznak, akkor nem szabad változtatni; 's igy 'eltörülhetlenségek jót semmit se, hanem csak rosszat szülhet.

De sok ember előtt a' régi rendszabások 's törvények több hitelüek mint az ujak, 's eként velem a' törvények változtatásárul vagy megsemmitésérül egy értelemben nincsenek. Ők régi időkben a' komolyságot, férfiui méltóságot 's ősz tapasztalást látják tanács-

ban ülni; midőn ma forró vért, az ifjuság kicsapongó képzelgésit 's az indulatosság 's korlátlanság legkisebb tapasztalásra sem állapitott veszedelmit szemlélik a' törvényhozók közt. Én ellenben azt hiszem: hogy illy provocatiók 's idézgetések "Eldődeink bölcsesége, — régi idő belátása, elmés hajdankor, az ó világ szemessége, méltósága 's a' t." azon számtalan balvélemények közé tartoznak, mellyek szokás által fogadtattak el 's mint valamelly igazságok apárul fiura hagyománykép mennek át, 's mellyek alapja hófuvaton nyugszik 's egy kis nyomozás után szintugy el is oszlik, mint az egy kis meleg által. — Vizsgáljuk.

Tapasztalás a' bölcseség anyja, 's egyenlő észbeli erővel 's tudománnyal kettő közt az bölcsebb, ki több tapasztalásu. Ennek igazságán nem kételkedik senki. De az emlitett balvélekedés még is éppen ellenkezőt hirdet 's a' sokaság benne meg is nyugszik.

Illy elfogultságok a' legközelebbső okokbul erednek 's még is olly nehezen jőnek az emberek igaz eredetekre. Atyáinkra 's régiekre való alaptalan hivatkozások p. o. egyenesen

'A' szavaknak nem csak hibás, de éppen ellenkező használásábul folynak, 's azon bévett szokásbul, hogy a' holtaknak mindég több tiszteletet szoktunk adni, mint az élőknek.'

A' mit közönséges beszédben régi időnek, hajdankornak hivnak, józan ész után uj időnek, ifju kornak kellene hivni.

Két egyes személy közt tagadhatlan, az idősbnek van vagy lehet több tapasztalása. — Generatiókban éppen megfordultan áll az eset 's a' közelebbsőnek 's igy az ifjabb generatiónak van vagy lehet több tapasztalása.

A' 13dik század a' 11dik 's 12diknek, a' 15dik század ellenben a' 13dik 's 14diknek, mi pedig Árpádtul fogva időnkig szinte egy évezred tapasztalásit halmoztuk egymásra! 'S igy ha p. o. a' 13dik század ta-

pasztalásit 's bölcseségét hozzuk elő okoskodásink támaszául, nem az őszhaj hanem a' bölcső tapasztalását 's bölcseségét hivjuk védelmünkre!

A' Tibeti bölcsek egy bölcsős gyermeket emelnek isteni magasságra 's azt hiszik legcsalhatatlanabbnak. Mi őket nevetjük, azonban mi magunk mindég azokra provocálunk — hivatkozunk — kiknek se annyi tudományok, se annyi tapasztalások mathematice nem lehetett mint a' mennyivel mi birunk, 's kik hozzánk képest csak gyermekek vagy serdülők.

A' Magyarnak Vezérek alatti volta: születése; sz. István, szent László ideje: gyermekkora. I-ső Lajos 's Mátyás alatti: serdülő ideje. Mária Theresia alatti: fiatalsága. Mi vagyunk férfiai. A' jövendő lesz emberikora; — 's csak tőlünk függ eszközleni, hogy valaha egésség szine fényledezzen e nemes tekintetén, 's szép fehér szakál lengjen e számos esztendőkig a' vén Magyar ajkai körül, vagy hervadás, halvány kép 's életunalom legyen nemzetünk véghatára; 's csak mi hatalmunkban áll olly pályát járni, hogy valaha az öreg Magyar öröm szívdobogással nézhessen vissza férfikorára, 's ne legyen arra kárhoztatva, a' mire sok halandó — hogy rája nagyobb áldás nem szállhat 'elfelejthetésnél'.

A' mi pedig értelmi erőnket 's erkölcsiségünket illeti, ki akarja 's veheti azt kérdésbe, ki csak egy szót is hallott vagy olvasott a' multrul, hogy annak sommája mai időkben hasonlíthatlanul nagyobb, mint a' régiben. Volt hajdan is ép eszü 's tudós ember, tagadni nem lehet, de mindég csak a' tudományok akkori sokkal szükebb körihez mérsékelve. Nincs rejtve a' világ előtt, hogy csak egy pár század előtt a' tanácsban ülők legnagyobb része még azon igen egyszerühez sem értett t. i. az olvasáshoz; hogy azon tudományinknak, mellyek mai józanabb cselekvőmódaink alapjai, még czímei se voltak az egyesült törvényhozó test előtt csak neveknél fogva is ismérete-

sek, - - - - hogy jóval előbb az országgyülésin azon határozás tétetett szükségképen több eféle rendszabások közt: hogy az ország előkelőinek 's papoknak ezentul lopni szabad ne legyen 's a' t. 'S Ladis. L. II. cap. 1. 13. etc.

'S ezek mellett mindég a' régi méltóságra, ősz bölcseségre, eldődeink okos határozásira emlékeztetjük hallgatóinkat!

A' holtakrul való előitéleti sententia pedig igy hangzik: 'de mortuis nil nisi bonum' —

Ezen igen veszedelmes balvéleménynek alapjára jutni nem nehéz. Ez által mindég a' nagyobb és szelidebb rész mystificáltatik, és sokszor az élők haszna ezen köpönyeg alatt a' holtak emlékezetének áldoztatik fel, kiknek se használni se ártani többé nem tudunk. 'S azok kik az élőnek tehetségek szerint minden lehető kárt okoztak 's tán idő előtt koporsóba taszitották, nem engedik, hogy valaki őket, midőn már nem éreznek, bántsa és sértse! Számtalanok elevenen égettettek el 's kik elitélték őket, azok hirdetik: de mortuis aut bene aut nihil! —

A' halál legnagyobb engesztelő 's az ki többé nem lehel, senki utjában sincs is többé, senkit fényével, erényivel nem sért, elsőséget nem nyerhet, se tapsot se hivatalt, se hagyományt 's a' t. 'S az elhamvadottnak dicsérete, kivált előbbi ellensége ajkán, a' kisded belátásu előtt sokszor igen nagy bámulást gerjeszt, de az csak ollyan mint a' szinjátszói csillogó korona, melly papirosbul készült 's igen olcsó.

Ha pedig igazságát tekintjük a' dolognak, midőn azon senki nem kéteskedhetik, hogy többel tartozunk az élőknek mint a' holtaknak, mért ne volna szabad az elhunytrul rosszat mondani — ha gyalázatosan élt? 'S volna é e' nélkül akár egyes nemzetnek akár a' világnak igazi historiája vagy csak egy biographia is a' szó 's hitelesség valódi értelmében? Egy becsületes embernek, kit tán életében elnyomtak, üldöztek 's

minden napjait elkeserítték, mi jutalma volna végre, ha még holta után is a' rossz cselekvő 's alacsony élővel, ki itt tán kincsel 's hatalommal volt felruházva, szinte egyenlő dicséretet nyerne, 's igy ezzel hasonló sorsu lenne?

Mi emeli lelkünkben az igazság szeretetét magasbra az Egyiptomiak azon régi szokásánál, melly 'a' királyokrul holtok után tarta itéletet? 'S az egész közönség lelki tulajdonira mi lehet hathatósb 's áldottabb befolyásu, mint ha még a' serdülő is naponkint tapasztalja, milly szenny 's kárhozat ragad a' rossz névre még akkor is, mikor ez nem is árthat többé; midőn a' derék becse még akkor is zeng századrul századra mind tisztábban, mikor föld fedi már csontjait. Ezeknél fogva a' holtakruli közmondásnak igy kell hangzani: de mortuis nil nisi verum.

Semmi sem fogja szembetünőbben előnkbe állitani 'a' törvények idő 's körülállások szerint, közegyetértéssel 's közakarattal intézendő némellykori változtatásának vagy eltörlésének hasznát, sőt szükségét, mint midőn nem önmagunk, de más nemzetek kifejlődését tekintjük. Ezen cselekvésmód leghasznosb, 's egyszersmind legegyszerübb. Magunk szemeiben rendszerint semmit sem látunk, máséban mindég mindent. — Azon bizonyos eltörülhetlen törvényért, mellyrül tudom, kiki hallott, jól lenevetjük a' másképp bölcs Athenei tanácsot, de magunk........... A' Chinaiban igen kaczagjuk azon gyengeséget, hogy ki nem magyarázható örömet érez, ha kék pántlikára függesztheti háza tetejin csengetyűit, melly megkülönböztetésért sokszor legnagyobb hazafitlanságot kész elkövetni, de mi.......... 's a' t. Nézzük tovább, miben van Persia, Marokko 's milly magasan áll Pensylvania, Britannia? Az Amerikai szövetséges országokban sok törvényhez nyilván az van csatolva, hogy körülállásokhoz képest időjártával a' törvény is javittassék.

Azonban menjünk át a' cambio-mercantile jus ellen támasztható

POLITIKAI MEGJEGYZÉSEK 'S ELLENVETÉSEKRE.

Ha megmutathattuk, hogy a' törvénybeli ellenvetések alaptalanok, vagy csak homokon állnak, ugy fogjuk tapasztalni, hogy a' legszámosb politikai okoskodásoknak nem csak legkisebb alapjok sincs, de képzelt resultatumik éppen diagonaliter ellenkeznek azon testesült következésekkel, mellyeket a' mindennapi életben tapasztalhatunk 's mellyeket szinte a' vak is lát, mert kezével foghatja. Annál pedig nehezen lehet valami nevetségesb, mint ha valakitül nagy bajjal nehéz követ látunk hurczoltatni azon hiedelemben, hogy arany; vagy valakit sebesen, teszem, Pestrül Rákos felé nyargalni, ki eltökéletten azt hiszi, hogy majd Vörösvárra érkezik; — vagy valakit nagy prosopopaeiával bölcselkedni, és szinte jövendölni hallunk, kinek jóslatai éppen ellenkezőleg ütnek ki.

"A' FAMILIÁK CONSERVATIÓJA"

azon czél, mellyet elérni akarnak. 'S ugyan azok mostani systemánk által bátorságba vannak helyeztetve? Nem egyenesen az ellenkezőt látjuk e? Mert ollyast tán senki se fog épen fentartatott familiának mondani, melly többel adós mint érméke van 's mellyet tulajdonkép a' más birtoka közt csak születési sánczai tartanak fen.

A' familiákat akarják fentartani — 's valóban szép szerencséjek van, mert nehéz találni közel országot, hol annyi dus olly 'szomorun vagy olly nevetségesen bukott volna el, kivált ujabb időkben, mint szegény anyaföldünkön! 'S ne gondoljuk, hogy mindég rendetlenségbül vagy más egyéb okokbul ered ezen ter-

mészetlen elszegényülésünk, hanem egyenesen Hitel hijábul, mert a' rendetlenség 's pénzzel tudatlan bánás, kisérője csak ezen hiányosságnak.

Ha valaki 5tel 6tal 100tul elég pénzt kaphat 's nem fél hogy könnyen felmondják, nem fog e több esztendőig adósságot tehetni, mintha egy hozzá hasonló birtoku 8al, 12el, 20al 100tul kaphat csak pénzt 's azt sem eleget; a' nála lévő tőkét pedig közönségesen, vagy tán systematice is éppen akkor mondják fel, midőn hitelre legnagyobb szüksége volna 's ő 20al, 30al, 40el kénytelen felvenni 100át.

Én ugy látom, mert 5öt, 6ot kevesebbnek tartok 8nál 's 40nél, hogy az első birtokos hosszabb ideig fog költhetni és sokkal többet is mint a' második, 's hogy igy az elsőnek jóval nagyobb időszaka van a' lecsendesülésre, meggondolásra, józanodásra, mint a' másik patrio more birtokosnak — 's hogy sok, ki jobb elrendeléssel 20 esztendős korában vette volna át birtokit, szelesen költené jövedelmei felét 's 40 esztendős koráig korhelykedne — melly gondolom elég liberalis feria gondolatlan életre — midőn egyszerre felpattan esze, a' számadás kivonatalábul még vagyona felét lelhetné 's igy ha régi ember lesz, még meglehetne, hogy testamentomban az átvettnél nagyobb értéket hagyna hátra, mert a' vénülő sokszor nagyobb örömet talál egy forint elkaparitásban, mint a' fiatal százak kidobásakor. A' mostani elrendeltetésben olly keskeny pályát talál a' birtokos szédelgő ifjusági futásának — melly gyakran az erősbnek, szomoru mondani, ismértető jele — olly keskenyt, hogy sokszor a' kevesebbé dusaknak ma jószágok átvételérül 's holnapután már sequestrumjokrul hallunk; az igen dusokat pedig nagy részint, — a' helyett, hogy a' thronus támaszai 's haza szószólói lennének, itt szomorun, mint a' tollatlan árva verebet, elhagyatva szemléljük düledező váraikban; ott ügyesen 's prókátorosan harapogatni magok körül tapasztaljuk 's jó rókát mutatni, midőn őseiket a' vad Oz-

Azonban menjünk át a' cambio-mercantile jus ellen támasztható

POLITIKAI MEGJEGYZÉSEK 'S ELLENVETÉSEKRE.

Ha megmutathattuk, hogy a' törvénybeli ellenvetések alaptalanok, vagy csak homokon állnak, ugy fogjuk tapasztalni, hogy a' legszámosb politikai okoskodásoknak nem csak legkisebb alapjok sincs, de képzelt resultatumik éppen diagonaliter ellenkeznek azon testesült következésekkel, mellyeket a' mindennapi életben tapasztalhatunk 's mellyeket szinte a' vak is lát, mert kezével foghatja. Annál pedig nehezen lehet valami nevetségesb, mint ha valakitül nagy bajjal nehéz követ látunk hurczoltatni azon hiedelemben, hogy arany; vagy valakit sebesen, teszem, Pestrül Rákos felé nyargalni, ki eltökéletten azt hiszi, hogy majd Vörösvárra érkezik; — vagy valakit nagy prosopopaeiával bölcselkedni, és szinte jövendölni hallunk, kinek jóslatai éppen ellenkezőleg ütnek ki.

"A' FAMILIÁK CONSERVATIÓJA"

azon czél, mellyet elérni akarnak. 'S ugyan azok mostani systemánk által bátorságba vannak helyeztetve? Nem egyenesen az ellenkezőt látjuk e? Mert ollyast tán senki se fog épen fentartatott familiának mondani, melly többel adós mint értéke van 's mellyet tulajdonkép a' más birtoka közt csak születési sánczai tartanak fen.

A' familiákat akarják fentartani — 's valóban szép szerencséjek van, mert nehéz találni közel országot, hol annyi dus olly 'szomorun vagy olly nevetségesen bukott volna el, kivált ujabb időkben, mint szegény anyaföldünkön! 'S ne gondoljuk, hogy mindég rendetlenségbül vagy más egyéb okokbul ered ezen ter-

mészetlen elszegényülésünk, hanem egyenesen Hitel hijábul, mert a' rendetlenség 's pénzzel tudatlan bánás, kisérője csak ezen hiányosságnak.

Ha valaki 5tel 6tal 100tul elég pénzt kaphat 's nem fél hogy könnyen felmondják, nem fog e több esztendőig adósságot tehetni, mintha egy hozzá hasonló birtoku 8al, 12el, 20al 100tul kaphat csak pénzt 's azt sem eleget; a' nála lévő tőkét pedig közönségesen, vagy tán systematice is éppen akkor mondják fel, midőn hitelre legnagyobb szüksége volna 's ő 20al, 30al, 40el kénytelen felvenni 100át.

Én ugy látom, mert 5öt, 6ot kevesebbnek tartok 8nál 's 40nél, hogy az első birtokos hosszabb ideig fog költhetni és sokkal többet is mint a' második, 's hogy igy az elsőnek jóval nagyobb időszaka van a' lecsendesülésre, meggondolásra, józanodásra, mint a' másik patrio more birtokosnak — 's hogy sok, ki jobb elrendeléssel 20 esztendős korában vette volna át birtokit, szelesen költené jövedelmei felét 's 40 esztendős koráig korhelykedne — melly gondolom elég liberalis feria gondolatlan életre — midőn egyszerre felpattan esze, a' számadás kivonatalábul még vagyona felét lelhetné 's igy ha régi ember lesz, még meglehetne, hogy testamentomban az átvettnél nagyobb értéket hagyna hátra. mert a' vénülő sokszor nagyobb örömet talál egy forint elkaparitásban, mint a' fiatal százak kidobásakor. A' mostani elrendeltetésben olly keskeny pályát talál a' birtokos szédelgő ifjusági futásának — melly gyakran az erősbnek, szomoru mondani, ismértető jele — olly keskenyt, hogy sokszor a' kevesebbé dusaknak ma jószágok átvételérül 's holnapután már sequestrumjokrul hallunk; az igen dusokat pedig nagy részint, — a' helyett, hogy a' thronus támaszai 's haza szószólói lennének, itt szomorun, mint a' tollatlan árva verebet, elhagyatva szemléljük düledező váraikban; ott ügyesen 's prókátorosan harapogatni magok körül tapasztaljuk 's jó rókát mutatni, midőn őseiket a' vad Oz-

mán V.....nél 's a' t. valaha oroszlánoknak tartá; amott megint mesterkélt vigságban látjuk, mint a' házaégett horvát embert, ki megmaradt máriását az istenek savanyu italáért kinjában kurjongatva költi el.

Ha valaki adósságot csinál, legyen szükségbül, legyen számolás után, legyen végre könnyelmüségbül, 's azon tudomással teszi, hogy azt vagyonán vagy bőrin tüstént megvehetni, 's minden bizonnyal meg is fogják venni, ugyan fog e majd olly 'előre fejjel' adósságok árjába rohanni mint ma, midőn annyi régi rozsdaszerető a' serdülő birtokost — kinek se vagyonrul, se igazi becsületrül, de tán semmirül sincs józan ideája — eszméje — már jókor azon szép, nemes és igazán tiszta lelkü praerogativáival betölteni nem mulasztandja el, hogy a' pöröket in infinitum lehet huzni, alkudozni, sokszor a' hitelezőt kijátszani, 's igy éppen nem is fizetni; 's hogy végre a' legrosszabb esetben még is megmarad mindég valami 's a' t.

Nincs veszedelmesb, kivált gyermekekre t. i. minden ország lakosai nagyobb részére nézve, a' félvékony jégnél; ki rálép, előbb utóbb bele szakad, de azért szinte mindegyik megpróbálja. A' viz sokkal bátorságosb, arra csak jó uszó vagy csónakász mer bocsátkozni, a' többi parton marad. Pénzbeli systemákkal szintigy van: mennél bizonyosb a' valahai visszafizetés napja, annál nagyobb a' meggondolás, tartalék 's óvakodás az adósság-csinálásban, 's igy lassankint annál több a' rend, erkölcsiség 's a' t. Mennél több pedig a' kibujósdi hátulsó kapu, annál nagyobb a' gondatlanság, szelesség a' pénzek felvételében, 's igy lassankint annál több a' rendetlenség, erkölcstelenség, 's a' t.

Vegyünk a' mindennapi 's legközelebbi életbül példákat. — A' fiatal birtokos vagyonai átvételekor ritkán tudja, mennyi adóssága, mennyi jövedelme, szóval mije van. Előtte minden vagy nagyitás, vagy titok, 's nehány esztendei illy 'maga nem ismerés után ugy annyira eltömjéneztetik az egyébaránt valaha nyilt

keblü ur, hogy az igaz szó neki nem használhat ezentul, mert füleiben az igaz végre goromba szó gyanánt kong. — Jövedelemre nézve az idők rendkivüli bősége — 's itt a' veszedelem, mert ritka csak az is ki ismerné valódilag ezen igen egyszerü szempontban és sinormértékben az előreláthatás főkulcsát; t. i. hogy mennél erősb az actio — hatás — annál hathatósb a' reactio — ellenhatás — az időknek mondom jövedelemre nézve rendkivüli bősége felingerli az indulatosságot; mert a' kivánatnak eleget is lehet tenni; a' soknak kiadása szokássá leend, 's a' pénz olly könnyen dobatik el, mint a' milly könnyen jöve a' ládába; lassankint szorgalom szükségtelenné, a' számadókönyv szinte haszontalanná lesz, 's ez igy forog egy ideig, mig végre az ellenhatás kezdődik, — 's ime itt állunk a' dráma kezdetin. A' nagy ur emberei keresik a' pénzt, 's könnyen találnak; árva, özvegy, kisebb birtokos örömest hozza; második harmadik esztendőben mind nagyobb a' pénzszükség, midőn azonban a' nagy ur, ki természet törvényit nem érti, várton várja a' reactióbul természeti leforgása előtt megint az actiót, azaz a' viz felfelé folyását; 1816—17beli jövedelmek előtünését!

Ha végre szükebb lesz az állapot, és se a' jószág, se az özvegyek, árvák 's kisebb birtokosak serege nem állit ki elég pénzt, akkor ' egy generalis rendbehozási planum koholtatik, melly a' nagy birtokost elvégre egészen tenkre teszi, mert a' mindenféle czikornyás nevekkel készült operatumbul végre az sül ki, hogy a' birtokos mindenét aláirta igen kevesért, vagy semmiért. - -

De ha tán — hogy a' szóban meg ne akadjunk — illy körülállások közt lévő nemzetségeket conserváltaknak hivhatni is, — a' közjóra nézve illy familiák conservatiója szükséges e, hasznos e? Én azt hiszem, lételek se nem szükséges, se nem hasznos, 's egész becsek csak ama' képzeletben áll, melly a' régi nemzetségeket a' korona drágaköveivé varázsolja. Azonban

hol csak a' régi név maradt meg, a' régi becsület 's tehetség pedig eltünt, ott a' gyémánt kitört, 's csak üveg tölti be helyét. 'S többet ér a' királyra és országra nézve egy uj nemzetség, melly érdemeket szerez, egy olly régi familiánál, melly a' helyett hogy eldődei dicső példája által hasonló nagy tettekre buzdittatnék, — inkább magát minden áldozat 's munkátul mentnek hiszi, mert már ősei vittek végbe valaha sok szépet 's halhatatlant, 's így azt gondolja: ingyen élhet, 's csak ünnepelve töltheti napjait.

Minden bizonnyal nem a' tudatlanság, rendetlenség, és sokszor szükségbül eredő olly tett, mellyen pirulni kell, örökítheti a' nagy nemzetségeket. Mai pénzbeli systemánk pedig éppen a' legnagyobbakat hagyja pénzállapotban vagy tökéletes tudatlanságban, és szinte rendetlenekké neveli, vagy becsület-elleni ügyességre ösztönzi, 's igy a' Hitel hija azon ok, melly a' legnagyobb familiák fentartását nem eszközli, de éppen azt, a' mitül óni akarják 'elaljasodását 's végromlását kerülhetlenül következteti.'

"Hiszen most is jól áll a' dolog" uj ellenvetés. Az ön eszében bizó nem kérdi, ha csupán a' thema józanságárul akar itélni 'ki mondta, de mit mondott, — hanem ha azt akarja tudni, ez vagy amaz m é r t van mondva, akkor a' mondó nevét is kell ismerni. E' szerint az, ki a' mostani pénzállapotot helyesnek tartja, vagy jobbat nem ismer 's azért tartja jónak; vagy az körülállásira igen hasznos és jótévő. A' dologhoz értők vagy mind uj systema mellett vannak, ha t. i. kün heverő tőkéikhez nem juthatnak 's jószágikat javitni akarják; vagy mind a' régi systemához hevesen ragaszkodnak, ha t. i. több az adósságok mint értékek, kellemesnek találják sub aegide legis mása-val élhetni, 's birtokaik virágzása vagy porban léte őket nem érdekli közelebbrül, mint nekik mindegy 'hazájok felemelkedik e, eltipratik e. 'S igy okoskodása szerint kinek kinek erszényére itélhetni.

Azon felekezet, ki jobbat nem ismer' és sokszor nem is gyanitja jobb systema lehetőségét, minden esetre a' legveszedelmesb, mert azzal vizsgálat alá se vehetni a' dolgot, 's azt minden okoskodás előtt arra kell kérni: 'datumokat szerezzen; ezt amazt olvassa; ide oda maga menjen, 's minekelőtte ollyanrul bölcselkedne — a' mi előtte nem egyéb, mint hang süketnek, — foghatósága 's tanulása körét tágitsa.' Míg azt hiszi ezen osztály: 'a' Magyarnak van mindene, más nemzetnek semmije sincs; Magyarország gazdag; Gallia, Anglia szegény; — csak nálunk a' jó rend, másutt rendetlenség; mi tudunk élni, mások nem; minekünk van eszünk, másoknak nincs; míg nem pirulnak némelly iróink olly mystificatiót tenni az egész nemzeten, 'hogy Brunel csak egy magyar földmérő után képes elvégezni a' Tunelt, midőn egész hazánkban, de csak egyetlenegy becsületes hidunk sincs, 's mindenütt csak az elhibázott 's összebomlott ötlik szemünkbe; — mig hivatalbeli embereink lesznek, kik szivreható tudatlanságokban a' patrio more gazdaságot azon állítások által gondolják védelmezni, mintha Lombardia 's Anglia földmüvelése a' mienknél különb systema következésiben el volna aljasodva; szóval: mig az emberek kettőt többnek tartanak négynél, 's a' vad mezőt jobb müveltségünek a' virágzónál; addig még fontolgatás alá se vehetni némelly tárgyakat, mert egy csöbör nem fér egy pintes palaczkba, 's éppen igy némelly kiterjedt tudomány nem fér soknak igen szük 's keskeny értelme körébe.

Azok pedig, kik igen is jól tudják, hogy a' Hitel-hija szinte minden mozgást elakaszt, de kiknek vagy ön állapotjokra, vagy vér- és gondolkozási rokonbeliekére lassu circulatio, azaz pöröknek végnélküli húzavonája, alkudozások, kamatok nemfizetése, vagy hogy ők kamatot húznak, de nem fizetnek 's a' t. — kellemes; azok, ha már nem hiszi senki a' mostani systema jóságát nagy familiák fentartása végett 's azt

se, hogy eféle aristocratia nélkül Magyarország nem is lehetne: ügyesen elforgatják a' dolgot, 's a' figyelmet egyébre gerjesztik. p. o. "A' józan országlás mindég az adósokat legyezi," 's ime ezen sok már megnyugszik 's elhallgat; mert azt gondolja, hogy ez által az iparkodó kedvezést érez, 's a' pénzét eláso büntettetik, midőn, — ámbár egypár esztendőre a' rossz fizetőknek való kedvezés házak, hidak épitésére, várasok csinosodására 's a' t. igen sokat segíthet, — csak egy kevés hosszabb idő után a' reactio örökös törvénye szerint nem szül egyéb következést, mint ha iskolában rossz deákok, falun pedig korhely gazdák várhatnának becsület- vagy haszonbeli megkülönböztetést. Az egészre nézve nem haszon, igaz, ha valaki kevesebbet vesz magára, mint elbirhat, de korántsem olly káros, mint mikor valaki minden tehetségén felül terheli vállait 's összerogy. Azonban ha nem veszszük kérdésbe a' physikai következést, nem tünik e tüstént eszünkbe, milly erkölcsi foganatja lehet az adósok 's rossz vagy éppen nem fizetők pártolásának? 'S kivált nálunk, hol tizedik ember se vesz fel pénzt józan számolás okábul, hanem többnyire vagy fényüzés vagy rendetlenség miatt?

Illyest is rebesgetnek: "Nem hibás a' systema, de szerencsétlen körülállások 's jó idők után következő mostohák rántották le nagy familiáinkat a' völgy fenekére; hisz előbb illyesekrül nem hallottunk, 's mért akarjuk éppen most változtatni, a' mi eddig olly jó volt." — Erre minden hosszasb feszegetés helyett csak Bebek, Oláh, Bátori, Hédervári, Kanizsai, Újlaki, Zrínyi, Drágfi, Homonnai, Pázmány, Rozgonyi, Gara, Dersfi, Telegdi, Czobor 's a' t. nemzetségeket hozom az Olvasó emlékezetébe; továbbá azt bátorkodom állitni: hogy nem a' jövedelmek csökkenése tette nagyainkat tenkre, hanem az, hogy nem vettek erőt magokon valamivel kevesebbet költeni jövedelmiknél, 's végre 30al, 40el kapták csak 100at; 's elvégre: hogy

éppen azért, mert eddig nem esett változás, most az annál szükségesb, — 's hogy nincs alkalmatosb idő javitásra a' mainál.

AZON OKOSKODÁSOK, MELLYEK MAGYARORSZÁGBAN A' HITEL LÁBRAÁLLITÁSA MELLETT VÍNAK.

Sok dusnak ujabb idei szomoru elszegényülése vázként szolgál a' mostani generatiónak; 's ugy mint nehány 30—40 esztendő előtt koczka, kártya, pazarfényüzés, a' legizetlenebb időtöltések unalma 's kivált maga dolga után nemlátás némelly előkelőt mai elaljasodásra birt; ugy a' maiak nagyobb része játékban se pénzét nem veszti, se idejét hiába nem tékozolja, hanem maga dolga után szorgosan jár 's mindenben rendet tart; 's mai napokban 'szinte olly nagy, ha nem nagyobb száma az ugy nevezett "romlott vagy veszedelmes idejü" férfi 's fiatal, jó 's rendes gazdáknak, — mint az ugy nevezett "józan idejü„ koros 's vén pazérlóknak!, 's igy nem tagadhatni, némelly egyesek elbukása igen jó következést szült az egészre nézve, mint minden ijesztő példa; csakhogy haszna nem tartósb, mint azon benyomás, mellyre a' szemlélők ébresztettek általa.

A' kemény büntetések 's vesztőhely lecsilapithatják, le is csilapitják a' rablási 's gyilkolási hajlandóságot, de csak józan törvények, 's nem bot, nem hóhér képes birni halkan egy egész nemzetet nemesb erkölcsiségre; 's nem annyira szép okoskodások 's magas helyen fénylő példák tartják a' közembert az emberség utján, mint inkább azon helyeztetés, mellybe tesszük, hogy t. i. 'fáradozási után jobban 's bátrabban élhessen. Könnyü annak nem lopni, kinek mindene van, könnyü megelégedtnek 's igy csendesnek lenni, ki mindennel bövelkedik, de a' szegénynek, fázónak, koplalónak vajmi nehéz!

A' közel szomszédságban porrá égett egy két falu olly beható példa, hogy a' megmaradt helységekben jó darab ideig — mig t. i. a' benyomás eleven az emlékezetben — gyertyára, zsirra, pipára, kenderre sokkal nagyobb a' vigyázat, — de igazi bizodalom mindaddig nem lesz, mig a' házak kőbül 's fedelek cserépbül, szóval az épületek gyulhatlan 's el nem éghető szerekbül nincsenek. 'S igy világos, hogy az akasztófa 's egypár elégett falu csak negativa — nemleges — de semmi positiva — igenleges — hasznot nem hajt; igy soknak pénz és vagyonbeli elbukása tagadhatlan, szinte az egész ma élő generatióra nagy negativa hasznot hajtott, de positiva jót egyenesen éppen semmit sem tett, mert azt csak a' Hitel felállitása viheti végbe; mint a' közember erkölcsiségét csak jobb értelme 's nagyobb tehetsége emelheti fel; a' helységek 's épitmények bátorságát pedig csak kő, tégla 's eféle alkothatja; szóval: jobb systema.

Ha pénzbeli törvényink olly szorosak 's keményck volnának, hogy az adós minden bizonnyal előre tudná, 'majd megveszik rövid uton rajtam, a' mivel tartozom, akár vagyonomon, akár bőrömen', — kételkedni se lehet, hogy más érzéssel irná nevét a' hitelező-levél alá, mint ma teszi.

Az alig serdülőt szülei már jókor intenék veszélytül való óvakodásra, midőn ma tán az illy oktatásokat feleslegnek tartják, vagy övéiket arra figyelmeztetni egészen el is felejtik.

Nehezebb volna, kétséget nem szenved, uj systema után ön nemzetségét mint mondani szokás 'örökíteni, mert a' törvény az adóst igazságon tul védelme alá nem venné. 'S tán az öröködést egészen más módon kellene eszközleni; — nem herczegi palást vagy grófi köpönyeg alá, vagy régi név, avagy pénzes láda — mellyben pénz sokszor nincs — mögé bujás, hanem igazi becsület, egyenesség, takarékosság 's halhatatlan tettek által. Azon időt, mellyet a' szülék majoratus

's efélék kinyerésére fordítnak, gyermekeik jobb neveléséval tölteni kinszerülnének, mellynek sommája lenne: "kitörülhetlen betükkel sziveikbe vésni, hogy csak erkölcsi szép és jó nemesíthet valóban 's hogy mennél magasb a' születés, mennél nagyobb a' vagyon, annál jobb 's hivebb szolgálatot vár a' haza, vár a' király. Illy aristokratia a' thronus igazi támasza, illy örököddés a' nemzet fénye! —

Az, hogy azon rendkivüli jó időket, mellyeket sok sajnosan emleget, a proportione olly kevesen tudták használni, a' pénzbeli actio 's reactiorul való közértelmesség hiját nyiltan bizonyitja; 's ezen tudatlanság is Hitel nemlétébül ered; mivel annak felállitása mindenkit kinszeritne, ha márul holnapra nem akarná elveszteni mindenét, tudni: 'mennyi jövedelme, 'minő terhei, röviden 'mije van. Most több van olly birtokos, ki ezen igen egyszerüt és szükségest nem tudja, mint ollyas, ki világosan 's öncsalás nélkül tudná. Most természeti apathiájábul — bár szabad volna nevezni némellyeket! — sok nem is igen ébred fel, noha sejdíti némelly pillantatokban lefelé hengerülését, mert még messze 's homályban a' veszély. Milly nagy haszon lenne az országra nézve, ha illy veszedelem, — melly a' rendetlenségbül származik 's abbul, hogy sok, számos egyéb oktalansága mellett csak azt se tudja, 'minek ura 's mije van — olly világosan 's rémítőleg állana mindenkinek szeme előtt, hogy végre az álmosak, tudatlanok, vagy minden egyébbel foglalatoskodók felijesztetnének némellykor magok dolga után is látni, 's azt nem mindég minden egyéb után hagyni, vagy tán csak akkor kezdeni, midőn nagyon késő, 's a' vagyon meg van emésztve immár.

Sok, elbukása után rendesb és szinte megelégültebbé lesz, mint az előtt vala, 's nem azért mivel kevesebbje lön, mert azon keveset is rendetlenül költhetné, vagy hogy kevés jobb volna soknál; hanem mert tudja világosan 's elhatárzottan 'mije van,

a' mit előbb soha sem tudott, 's főképen azért, mivel azon meggondolási processuson esett át, mellyre a' szükség kinszeríté, 's mellyet önmagávali számolásnak 's rendbenlétnek hivhatunk.

'S nem szembetünő e, milly nagy jótét lenne sokra nézve, 'ha ezen önmagávali számolás 's rendbenlét benne nem szükség, hanem nevelés befolyása által eszközöltetnék? Az egész közönség nevelésére semmi sem hathat erősebben a' törvényeknél, 's igy eldönthetlennek látszik, hogy a' törvényesen felállított Hitel azon fordulást teszi a' nevelésben, melly által minden rendü 's birtoku jókor arra figyelmeztetik már, hogy magával vessen számot 's rendben legyen. 'S ha illy meggondolás sok életforgás 's nemzéssoron hat egy egész nemzeten keresztül és szinte a' nép véribe elegyül, lehet e kételkedni áldásterjesztő következésin, 's nem áll é egész tiszta miségében elő, hogy az igaz Hitel felállítása földmüvelés 's kereskedésbe egy eddig nem ismert életet öntene, 's hogy mind annak, a' mitül félnek, éppen ellenkezője valósodna, mert a' rendes és becsületes ember jutalmazva, a' rendetlen 's csalárd ellenben büntetve lenne, 's a' Hitel hazánk valóban nagy nemzetségeit 's oszlopait nem csak elhomlani nem engedné, de azokat mind erősb 's hatalmasb létre magasítná.

Ha azonban mind ez még se volna elég suly az eddig előadott, és sok számos elő nem adott 's tőlem még nem is sejditett ellenvetések megczáfolására, legtanácsosbnak tartom azon nemzetek mibenlétét, kiknél Hitel van, azokéval összehasonlítni, kiknél Hitel nincs. 'S ezt mindenkinek saját vizsgálatára bizom, netán valakit önitéletében azzal is untassak, a' mi ugy is olly világos, hogy szinte szemet szúr.

Ha még efelett azt is számba vesszük, hogy némelly nemzet szerencsés fekvése — ugymint az erősnek a' rendetlen életmód se árt — a' józan systemát nem is teszi olly okvetetlen szükségessé, 's hogy szinte

minden ország pénzbeli elrendelése tökéletlen 's nagy javitásokra képes, akkor azon következést huzhatjuk: 'hogy a' legjobb fekvésü 's egyébaránt erős nemzet, melly Hitel hijával is fentarthatja valamiképen magát, Hitellel határnélkül emelkedne fel, 's hogy a' gyengébb 's mostoha helyezetü nemzetek Hitel nélkül nem is élhetnek; vagy más szavakkal: hogy az egésséges jóvérü ifju a' vénség fájdalmit elkerülné és sokkal idősb lenne, ha korhely 's rendetlen nem volna; de hogy a' beteges, hidegvérü férfi koporsónak indul, ha korhely 's rendetlen. Sok éjjel nappal korcsmában ül 's részegségébül alig ébred fel, de egésséges; sok pedig óra szerint él, lat számra eszik iszik, 's legrendesebben tölti napjait, még is nyavalgó; de azért az első életmódot jónak, a' másodikat pedig rossznak nem mondhatni.

Magyar hazánk is a' jó 's erős természetüekhez való, 's Hitel hijával is boldogabb sok egyéb országnál, mellyben a' Hitel legszorosb; de azért ebbül nem az foly, hogy nálunk jó pénzbeli rendelkezés felesleg volna, mert igy is el lehet élni; hanem hogy éppen azért, mert jó systema nélkül is életben marad az ország, jobb systema következésében annál bizonyosabban tenne mind testi mind lelki jobb létére óriási lépéseket.

Azon okbul, hogy Zápolya vagy Dózsa ideire 's midőn Rákoson gyültek össze eldődeink, szoros pénzbeli törvények nem illettek, még nem az foly, hogy azok mai időkre se valók, hanem hogy illy józan változásokra 's elrendelésekre éppen a' jelenkor legalkalmasb; mert midőn hosszasabb nyugalom 's békesség 's az abbul eredő jövedelmek apadási a' mezeigazdaság körülti állhatatosb gondot lehetőbbé, de egyszersmind szükségesebbé teszik; akkor jelenkezik azon időszak, mellyben a' nagyobb rész józanabb elintézés által egyenlő vagy csekélyebb erővel több élet-javakat előteremteni minden módon iparkodand. Ezen közipart 's mindenütt naprul napra nevekedő szorgalmat hazánkban

közülünk ki nem vette észre 's ugyan ki tagadhatja? De mit ér minden gazdasági fáradozás, kereskedési észtörés, ha javitásra, javak vásárlásira 's messzebb szállitásira pénz nincs; pénzt ellenben olcsón hogy kaphatni bizonyos Hiteladhatás nélkül? 'S ime itt vagyunk megint azon következtetésnél: hogy a' Hitelt közénk nem holnap, de inkább ma kellene bévennünk, mert az 1814ki béke óta ugy is elég idő veszett immár.

Sok azért irtózik minden változástul, mert azt gondolja, ma meglehetősen vagyunk, 's holnap tán rosszabbul lehetnénk. Illy aggódás helyes és hasznos, ha megfontolás 's minden oldalú vizsgálat származatja; helytelen ellenben 's minden javitás gátja, ha legkisebb felvilágositás előtt is félretevést vagy elvetést szül.

Veszedelemtül nem félni, 's vakmerőn neki rohanni 's kártul nem óvakodni; ártatlantul ellenben rettegni, 's a' hasznost 's jótévőt messze kerülni, egyenlőn gyarló értelmet, gyermeki agyvelőt 's gyávaságot bizonyit. A' vadász négy karót dug a' földbe, és zsineget kötvén rájok, egy négyszegletü helyet jelel ki, mellybe rozs alját szór; 's igy fogoly madarait, mellyek a' zsineg alatt elbukva eledelhez juthatnak, kitelelteti. — A' varju eszesb a' fogolynál, de az értelem legszomorubb lépcsőjén lévén, nem tudván mire van azon négy karó és zsineg, mint szük eszü mindjárt feketét 's maga ellen lest gyanít benne, 's nem akarván magát az ügyes ember által megcsipetni, — a' mit egyébaránt ez illy készülettel nem is tehetne — ön esze magasztalásával távulrul nézi a' hasznos magot, mig maga szép esze szerint koplal; de csak olly csekély eszközök által is, mellyek öngyengeségét vagy másokra törő ellenséges érzelmeit gerjesztik, mint a' dög, a' bagoly, könnyen puskára kerül! — Igy fél sok a' legártatlanabb uj intézetektül, 's büszkélkedve nyomorog tovább a' régi zavarban.

A' behozatandó váltó-kereskedési törvénynek nem volna hátraható ereje, 's természetesen csak azon adósságokra terjedhetne ki, mellyek elfogadása után tétetni

fognak; 's igy a' Hitel szoros lábra állitása azt, — ki eddig azon szép 's becsületes mód által tartotta csak fen magát, a' mi egyébaránt nem is szembetünő már, mert szinte szokássá vált, 'senkinek se tőkéjét, se kamatját, se más tartozásit nem fizetni soha' — egy cseppet se háborgatná, 's még tovább is élhetne jeles praerogativáival. Az uj rend csak az uj adósokat illetné, 's illyeseknek valóban egyéb elsőségekrül kellene gondoskodni, mert a' ki tartozásiban eldődei példáját akarná követni 's csak pávatollakkal fényleni, mindenétül megfosztva, urbul könnyen szolga lehetne. Rendetlen familiák elbuknának, és sok helyen a' legszomorubb példák tünnének elő, ezt nem tagadom; ellenben éppen azon mértékben, mellyben az álfény minden becsét elvesztené, a' valódiság mind erősebben nőne 's gyökerezne.

Uj elrendelés után egyes személyek, kik az uj törvény alá vetnék magokat, vagy egész familiák is, sokkal sebesebben fosztatnának ki minden vagyonikbul, mint ma; de éppen azért sokkal kisebb számuak is. Egyetlenegy példa, melly csak rövid idő előtt ritka gazdagságot, és szinte márul holnapra tökéletes elbukást ugy szólván egy festésben mutat, a' község javára többet ér, mint azon lassu aljasodások, mellyek egy egész életre terjednek, és szinte több képekre szakadván, mert több személyeken hatnak keresztül, azon erőt egészen elvesztik, melly benyomást tehet a' népre. Olly mérget, melly rövid idő alatt öl, a' legostobább is kerüli; midőn lassu méregtül a' sokaság soha sem fél 's attul csak a' bölcs fog távozni.

A' nemzet eszesb 's igy sokkal kisebb része ma is meglehetős rendben van, ámbár Hitel-állapitás után mód nélkül jobban birhatná még magát; a' nagyobb rész ellenben szinte minden bizonnyal örvénybe bukik.

Ezen veszély ellen pedig nem tehetni egyebet mint azt, a' mi eddig csak lassu de bizonyos méreg vala,

tüstént megsemmisitő méreggé változtatni, mert csak illyestül óvakodik a' nagyobb rész.

A' gyenge velő illyes rendeléstül retteg, mint sok hadvezér a' helyett, hogy 10 ezer embert vesztene bizonyos diadalért, inkább szereti lassankint serege nagy részét kórházakban vagy eledel hija miatt veszni hagyni, 's azzal a' győzedelem minden gyümölcseit is. Az energiás elrendelés kegyetlennek látszik; de csak látszik, mert éppen ellenkezö. A' foghuzó vagy operator — müveglő — akkor kegyetlen, ha esztelen lágyszivüség miatt lassan és halkan huzdogál, 's csak kis vágásokkal végzi hosszas ideig munkáját.

Minden országlás philosophiája a' legnagyobb rész boldogitása, 's azt csak illy férfias eszközlések által nyerhetni meg. A' katona közjóért 's polgártársai nyugalmáért legnagyobb kincsét, az életet áldozza fel, — 's ezt kiki természetesnek nézi, mivel csak ő vagy az egész nemzethez képest igen kevesen vesztenek, bár mi sajnosan is; nyer ellenben a' közjó, az egész.

Szoros Hitellel is az egészre nézve csak kevesen buknak el tökéletesen 's rövid idő alatt, de annál jobban és szaporábban emelkedik a' község java 's az egész haza disze. Valóban csak azon különbség van az elveszett katona 's az elbukott birtokos vagy kereskedő közt, hogy az első többnyire a' sereg virágja 's felemelkedett lelkének áldozatja; a' második pedig nem ritkán a' nemzet salakja, 's tudatlanság vagy korhelység hozta csak szomoru állapotjára. Nincs egyébaránt rendszabás kivétel nélkül.

Meg fog szünni azon bontránkoztatás, melly külföldön a' magyar névre olly nagy homályt terjeszt: látni némellyeket szinte mint privilegiált rablókat váraikban bátran ülni, mig özvegy, árva 's több hitelezője kenyérben is szükölködik, 's minden más, de kivált külföldi hitelező legalacsonyabb fortélyokkal játszatik ki jusaibul.

Elenyészik azon veszedelmes balvélemény 's helytelen puhaszivüség, hogy a' gyáva 's tudatlannak párt-

ját kell fogni; mert ez által csak egyes nyer, midőn a' község annál sajnosabban veszt. Jók 's czélarányosak bizonyos helyeken az ügyetlenek 's részegek kedviért a' kerítések, sorompók; de az egész országot ollyanokkal nem korlátozhatni. Hasznos, sőt szükséges a' bolondház, hanem a' nemzet valódi ereje közértelmességen alapul. Egy két személy semmi, a' község minden. — Ugy pedig nem nevelhetni a' szorgalmat, takarékosságot, rendet, igazi becsületet, az adott szó szentségét, 's tetti egyenességet — ha ezek ellenségei nem csak bocsánatot nyernek, hanem még pártoltatnak, védelmeztetnek is.

TERMÉSZETES BÉFEJEZÉS.

Józan ész soha sem áldoz fel pillanati vagy igen kis időre terjedő haszonért, habár ma nyulhat is hozzá, jövendő nagyobb 's tartósb hasznot; de inkább az ideigóráiglani rövid nyomást a' várható hosszabb kellem miatt békével türi. A' rabló legesztelenebb, mert ő egy igen kis időszak miatt, mellyben pénzben, borban 's a' t. rendkivül bövelkedik, egész jövendőjét megsemmisíti. Nincs egésséges belátása azon gazdának, ki nagyobb jövedelmezés végett jószágit kimeríti, mert annál kevésb jövedelme lesz nem sokára 's a' t. A' józan ész idétlen lágyszivüség miatt nem pártol pillantatig egy két érdemetlent, hogy az által az érdemes utóbb szenvedjen. Jutalmat 's pensiót nem tesz ki olly czélra, mellyet a' selejtes ha meg nem hal, szinte olly bizonyosan elér, mint a' derék; — 's fonák és helytelen jószivüség miatt jutalmat 's büntetést egy pontra nem állit.

A' józan országlás — mert a' nemzetek élete sokkal hosszabb, mint egyes személyeké — pedig még tágasb időkört tüz ki elintézésinek, 's minden anticipatiót a' lehetőségig kerül, 's előtte inkább a' nagyobb szám haszna, jóléte 's boldogsága azon főtekintet, mellynek minden egyéb mellékes haszon, fény vagy szükség hátratétetik és hódul.

Ezek szerint, ha az előadottak igazak, 's azt tán senki se fogja kérdésbe hozni, az foly: hogy a' józan ész közünkbe a' szoros Hitelnek mennélelőbbi felállítását javasolja, mert csak egy kis pillantati zavar 's ideig-óráiglani nyomás után annál nagyobb 's tartósb lesz a' jövendő kellem 's haszon, 's nehány méltatlan egyesek nem pártolásával annál bizonyosb a' közgyarapodás és boldogság. A' mit pedig józan ész javasol, 's józan országlás végrehajt, annak jó haszna 's bizonyos sikere nem is marad el.

A' mi végre a' Hitelállitás praxisát — valósitásmódját — illeti, ne merüljünk theoretikai systemákba, mert könnyen elbódul az itélet a' képzeletek 's hiedelmek árjában, hanem nézzük közelebb 's távulabb szomszédinkat, mikép munkálódnak azok, válasszunk józanul, alkalmaztassunk helyesen, 's időjártával javítsunk. —

A' pénzbeli Hitel vagy cambio-mercantile forum — váltó-kereskedési törvényszék — velejének akármilly módositásokkal legyen is alkotva, minden esetre annak kell lenni, hogy:

Először: a' pör sebesen folyjon.

Másodszor: az itélet után mingyárt kezet lehessen tenni a' vagyonra 's birtokra, melly annyiba adassék, a' mennyit az valóságosan 's nem képzeletben meg is ér, azaz a' mennyiért tüstént dobra üthetni; 's ne is lehessen az itélet-végrehajtást ellenállással 's egyéb késlető parancsokkal vagy akármiféle nevezetü pörorvosló menedékkel 's módokkal — juridicum remediumokkal — hátráltatni, vagy az exequált jószágot erővel vissza foglalni.

Ezen két fő feltételt pedig igen könnyen kivihetni a' nélkül, hogy akár a' törvényekkel, akár valamelly fontos politikai tekintettel összeütközzenek; mivel hogy az óra jól, de szaporábban jár, mint az előtt, midőn némellykor egészen meg is állott, azért óra marad minden épségében; — 's igy ha 6—20 esztendő helyett egy pár hét alatt is eljuthatni sajátunkhoz,

nincs azért felforgatva a' törvénykezési rend, hanem csak javítva; — 's mert egy pár rendetlen nem pártoltatik 's nehány ugy nevezett 'nagy familia nem tartatik fen, midőn azonban a' rend 's nemzeti értelmesség nőtten nő, nem bomlik el azért a' haza.

Egyébaránt nem lehet ennél igazabb 'libere volenti non fit injuria, — 's igy maradjon meg a' régi is, 's álljon egyszersmind mellette fel uj systema. Igen könnyen megférnek egymás mellett. Én részemrül kölcsön senkinek egy garast se adok, ki a' régi systema örve alatt tovább is bujdoklani akar 's igy az másutt keressen pénzt; ha pedig kölcsönpénzre szorulok, szivesen az uj rend alá vetem magamat, mert örömestebb fizetek kisebb mint nagyobb kamatot, 's mert bona fide vévén fel a' pénzt, bona fide vissza is akarom fizetni; 's ha esztelenségem által vagy örökösim bitanglása miatt, én is ők is tenkre jutnánk, békével türném, hogy vegyék meg, a' mivel tartozunk, ha ugy kell, bőrünkön, ha egyebünket esztelenül elprédáltuk, vagy nem volt elég becsület bennünk arra vigyázni, a' mi tulajdonkép soha nem volt sajátunk. A' ki tartozásinak becsületesen eleget akar tenni, nem fél az lekötelezéstül, sőt a' nagylelkü némellyekben örömest is teszi, hogy ön indulatossága 's emberi gyarlósági ellen maga magának tegyen korlátot, — 's tán nem olly széplelkü örökösit — igazság szolgáltatásra kinszerítse.

Többnyire az is egyike azon számos előitéleteknek, mellyek a' társaságban igazság gyanánt adatnak 's fogadtatnak el, hogy szabadság ellen van 'magát valamire lekötni.' Az a' mit szabadon 's megfontolt önkényünk szerint teszünk, akármi legyen is, igazi szabadságunkra soha sem hozhat csorbát. Senki sem fogja kérdésbe venni, hogy valamelly közjó előmozditására tett áldozatunk minket rabbá nem tesz; ha ez áll, ugy szinte olly kevessé vesztjük szabadságunkat, ha több esztendei vagy örökös hozzájárulásunkat

önkényt igérjük 's az intézet sikere miatt — mellynek alapja soha sem lehet változékony jókedv, hanem valami bizonyos — magunkat meg is kötjük. A' társasági szabadság hája soha sem kap az által, a' mit mindegyik önkényesen az egész miatt áldoz fel, homályt; hanem azon mód által szeplősül gyakran meg, mellyel az áldozat tétetik. Az önkötelezés szabadsággal jár, 's ha nem volna szabad önmagát megkötni, akkor lenne igazán vége a' szabadságnak, melly csak akkor tünik el, mikor idegen kéz köt meg!

Az uj pénzbeli elrendelés olly hitelt fog adni, hogy 5 — 's 6tal, sőt 3 — 4el elég pénzt találand az, ki hypothekát adni tud. Csudálni fogjuk, mennyi pénz tünend majd elő, ámbár egy garassal se lesz több, csakhogy egy kézben, hová előbb rendesen, de lassan minden esztendőben egyszer kétszer esett, szinte azon pénz most számtalanszor fog megfordulni. Nyitva marad az előbbi ut is, de azon pénzt lelni, tudom előre, senki sem fog, kivévén azt, ki a' régihez ragaszkodása miatt, Hitelt nem, de jó nagy kamatot kíván adni minden erővel. Ezt ellenzeni nem fogja senki, 's éljen a' szabadság 's kivált olly belátás, melly megkülönböztetésnek 's privilegiumnak tartja 100tul 5nél 6nál magasb kamatot adni! Mindenki ugy fog tenni, a' mint neki legjobban tetszik, 's ezzel tudom minden magyar ember meg is lesz elégedve.

Ki uj rend alá veti magát, tudni fogja előre: hogy a' pénzbeli pör egy pár hét alatt lefoly 's hogy a' törvény mindenére kezet fog tenni, ha kötelezését nem oldja fel; 's igy ennek elkerülése végett vagy gondoskodni fog, vagy zugolódás nélkül türni, a' mire szinte maga itélte magát; ki pedig az ó rend mellett marad, annak is igazsága van, ha azzal is boldogulhat.

Senki nem akarja a' régi várat feldulni — Isten mentsen — 's az által hogy nagyobb kényelem 's kellemért itt az ablakok üveggel rakatnak be, ott kandalló állítatik, ide kárpit vonatik 's oda alkalmas

butorok tétetnek, gondolom a' vár falai nem gyengülnek, — de a' benne lakni való kellemesség, kivált béke idején, határ nélkül magasbra emeltetik.

Azon előitélet, mellyet számtalanszor hallunk, "eddig is jó volt, tehát ezentul is jó lesz," egy cseppel se józanabb okoskodás, mint p. o. ezek: 'mert eddig volt pénzünk, továbbad is lesz, — mert eddig éltünk, tovább is fogunk élni, — mert máig nem törött el kocsink, ezután se törhetik el, — mert már 14 esztendeig szolgál ezen ló a' postán, tehát még 14 esztendeig jól fog szolgálhatni 's a' t.'

A' természet szent törvényei egészen ellenkezőkép állanak. A' mi eddig jó volt, az éppen azért, mert a' mult időben volt jó, ma tán csak meglehetős 's utóbb még káros is lehet, mert minden előre vagy hátra megyen a' világon. Ha pénzünket elköltöttük 's ujat nem szereztünk, nem az foly: hogy tovább is költhetünk, mert eddig is költöttünk, hanem hogy többé nem költhetünk, mert már a' mi volt, elköltöttük. Abbul, hogy fiatalságunkban sok mozgás, lovaglás, uszás 's több eféle egésségünkre vált, nem az foly: hogy 70, 80 esztendős korunkban is nagy hasznunkra leend, hanem hogy bölcsen cselekszünk, ha éltünk módját korunkhoz, nyavaláinkhoz szabjuk. — Azért, hogy kocsinkon nagy utunkban Cadixig 's vissza nem törött el semmi, nem az foly: hogy most megint Irkuczkra mehetünk bátran rajta, hanem hogy éppen az elkocsizott hosszu ut miatt kováccsal, kocsigyártóval — bognárral — kell szólanunk, nehogy gyalog járni kénytelenítessünk, — 's a' vén postalovat, nehogy hijába egye a' szénát, legjobb lesz kimustrálnunk 's a' t.

'S igy van minden tárggyal, minden intézettel a' világon; mennél régiebbek, annál szükségesb az utánalátás, gond, támogatás, javítás!

BÉREKESZTÉS.

Ki igen keveset vagy semmit se tud, annak természetesen fájdalmas a' tudatlansága miatti szemrehányás, 's kegyetlenebb alig lehet valami, mint 'a' tudományok 's ismeretek hiját a' jó indulatuban nevetségessé tenni.' Nem sértheti ellenben a' kimüvelt eszüt, tudóst 's életrevalót olly észrevétel p. o.: hogy 'ő chinai nyelven nem beszél, uszni, kávét főzni 's a' t. nem tud. Kegyetlen igaz, annak, kinek egész tudománya ugy áll mint 2, olly ismeretek hiját előhozni, mellyek ugy állanak mint 1 vagy $1\frac{1}{2}$, mert lehuzván a' nem ismeretet az ismerettül, annyi észprovisio marad csak, mellyen 'mint lelki szegénységen méltán pirulni kell. Ha ellenben az ismeret 's tudomány ugy áll mint 100, nem nagy csorbát okoz az egész észbeli funduson egy két három ismeret hija — bár mi szükséges lenne is — 's nem lesz az, kinek ebéli kis hátramaradás szemeire lobbantatik, ha egyébaránt igazságos, az által megbántva, mert mindent tudni lehetetlen 's azért mindent nem tudni nem szégyen; egy 's más hasznosra ingereltetni pedig 's felébresztetni inkább kivánatos 's köszönetet érdemel.

Fiatal magyar hazánkban olly valódi ismeretekkel bővelkedik köztünk sok, annyi a' szép nemes 's dicséretre méltó, hogy azon szó, melly a' pénzállapot nemismérése körül forog 's melly ezen munka tárgya, megbántó szemrehányás, megsértés nem lehet. Hogy pedig a' dologhoz nem értünk, vagy érteni nem akarunk, ha eddig nem mutattam volna is még meg, végre Olvasóim pénzes ládáikat 's erszényeiket vagy egyéb

kincseiket hivom állitásim erősitésére bizonyságul. Azokban több eloquentia van, mint minden egyéb okoskodásokban, és szivrehatóbban szólnak mellettem, mint akármilly élő tanú; és ki mondhatja köztünk, hogy egy kevessé több pénzre nem volna szüksége? Boldogok, kik ebben egyet nem értenek velem 's capacitálva nincsenek, mert ugy látszik pénzek elég van. De a' nagyobb rész tudom, ha nyiltan nem is — a' mi a' mostani Hitelt ronthatná, — belsőképen mindazáltal kezet fog velem.

'S tagadhatni e, hogy hazaszeretetünk sokszor csak puszta szó, és szép gerjedelem marad, mellyet a' szél hord el; 's nem mivel tisztátlan, vagy szineskedő kebelbül fakad, hanem mivel 'pénzünk nincs. Életünk legszebb idejit odahaza fecséreljük el 's alig teszünk emberhez illőt, midőn a' világ fergetegiben kellene tapasztalást 's élettudományt gyüjteni 's hasznos ismeretekkel édes hazánkba visszatérni; 's nem azért mert vakondok gyanánt félünk a' világtul 's csak határunkbul se merünk kibujni, hanem mivel 'pénzünk nincs. Gyermekink nevelésére, jószágink javitására, ön kelleminkre alig fordithatunk valamit, és szinte mindég krétát kell kezünkben tartanunk szünetlen számoló gonddal, hogy el ne bukjunk; 's nem azért mivel magzatinkat nem szeretjük, gazdaságinkat előmozdítni nem kivánnánk, nem törekednénk, — 's alkalmas lakást, szép könyvtárt, tiszta cselédséget, jó asztalt, 's a' t. nem kedvelnénk, vagy olly különös mulatságunkra válna számadásink szoros és szőrszálhasogató vitele, a' mi érzésem szerint majdnem elég elkeserítni az életet — hanem mivel 'pénzünk nincs 's igy mindenütt — köztünk maradjon a' szó, de ki kell mondanom — szegénységünk áll gát gyanánt legszentebb hazafiui kötelességink, kellemeink, kivánatink 's minden akaratink ellen.'

Egyik — 's a' legvagyonosbak közül — a' külföldet lakja, még pedig takarékossággal; másik egy két

telet városban tölt, vagy jószágin kastélt állit; harmadik gazdasági próbákat tesz, néhány keleti vagy angol lovat tart — negyedik szivesen látja házánál jó barátit 's a' haza és külföld áldásit vig örömben osztja meg velek 's a' t. kiki tetszése szerint, ugymint urakhoz illik; 's mi sül ki belőle? Minden ember álmélkodására, többször mint nem, 'sequestrum. 'S mindenkinek szájában; "az Istenért hová teheté pénzét" És mért? Nem azért, mert vagyonostul — kiben szinte olly hiba a' vagyont nem költeni, mint vagyontalanban többet költeni mint a' mije van — el volna tiltva az utazás, városban téli lakás, kastélépités, gazdasági próbatétel, keleti vagy angol lótartás, jó udvar 's a' t. hanem mert 'szegények vagyunk, nem birjuk jól magunkat'.

Fő okait előadtam 's a' tárgyat tehetségem szerint felvilágosítottam, sokat azon szándékbul ismétlettem is, a' mi egyébaránt hiba, hogy némelly állitásom azon számosak elibe is jusson, kik munkámat felette száraz 's unalmas léte miatt rendesen nem olvassák, hanem csak itt amott szemelgetik; 's most se mondhatok 's ha végnélkül terjeszkedném is vizsgálatimban egyebet: hanem hogy a' Hitel 's pénzbeli rendelkezésink jó lábon nem állnak, jó karban nincsenek — melly pénzünk szükinek, vagy szegénységünknek valódi oka — 's hogy éppen azért, mivel egyéb számos intézetink igazán jó karban, erős lábon állnak, éppen azért józanabbat nem tehetünk azon nyilványos és őszinte vallásnál, hogy e' részben hátra vagyunk, és systemánk nem ér semmit — 's igy előre lépni 's abban javitást tenni kell.

'S ebéli hátramaradásunk, mivel annyi dicséretre méltó van bennünk, korunk 's körülállásinkhoz képest mi szégyenünkre válhat? Nagy szégyenünkre valóságosan, ha jónak hirdetjük, vagy palástolgatni kivánjuk, — a' mi egyébaránt mai világban senkinek hatalmában nincs többé, — 's a' mellett makacson

maradunk meg a' mi helytelen, 's az idő lelkéhez nem illik ezentul; nagy becsületünkre ellenben, ha bebizonyitjuk a' világ előtt, hogy hátramaradni nem tudunk, 's ott hol hiányt érzünk magunkban, nőtten nő lángoló akaratunk 's győzhetetlen állhatatosságunk 'előre lépni, javítni. A' sok dicséretre méltót 's fényest pedig, a' mi bennünk van, és megengedi, hogy egész világ előtt bátran megvalhassuk: 'Ehez nem tudunk, itt hátra vagyunk 's a' t. — én hozzam elő? Én legyek nemzetem elsőségei 's diszei hirdetője, tárogatósíposa? Soha! illy szennyet, illy salakot hozni hazámra nem vágyom, mert igen is jól tudom, milly rossz illatú az 'öndicséret. Tegyék ezt külföldiek, 's minekünk csak az legyen legaggodalmasb gondunk, hogy ők tehessék is azt, 's mindenért 's mindenben dicsérhessenek 's magasztalhassanak is — mi hallgassunk. Vajmi szép 's tiszteletre méltó a' szerény érdem, 's nincs nevetségesb, kivált ha nem nálunk fordulna elő, mert igy inkább szomoru, 'némelly alkalomnál számos hazafit egybegyülve látni, kik egymást viszontagolva felhőkig emelik 's olly kicsapongó dicséretekkel 's émelygetős hizelkedésekkel tömjénezik, hogy a' józan gondolkodó igy szól magában: 'Hazám illy aljasodásra, illy rothadásra jutottál immár! — Nincs a' világ évrajziban név, nem lehelt Athenében 's Rómában ember soha, kihez sok gyáva és semmi egyéb mint csak hiu hazánkfia nem hasonlíttatott volna. Nézzük csak gyalázatunk 's porba csuszásink számtalan tanujeleit, elég van kinyomtatva — 's Aristidest, Demosthenest, Leonidást, Catot, Brutust, Scipiot végnélkül találunk bennek; mintha köztünk csak ugy termenének, mint a' káposzta vagy dinnye! — Nem illy szolgai dicséret emelheti halandó embertársinkat magasb lépcsőre, valóban nem; mert a' lelki rab csak ugy szól, mint haszna vagy félelme sugja; 's valóban a' nemesb és büszkébb érzésü — mert semmit se gyülöl erősebben rossz társaságnál — ollyasokkal, kiknek minden érdemek 's

becsek nem egyéb születésnél, titulusnál, kincsnél, egy helyen állni nem kiván 's ha azok dicsértetnek, ő inkább egészen ismeretlenül 's taps nélkül ohajtja hazafiui kötelességit gyakorlani 's folytatni; mert a' szolgaszájbul jövő dicséret előtte csak bántalom, 's tudok ollyanokat is, kiknek némelly ajakrul rágalom 's gyalázás jobb izün esik, mint minden magasztalás 's felhőkig emelés eshetne.

Nem fogok én hazám dicsérője soha is lenni, mert az arra nem szorult, 's egyébaránt magamat olly szoros kapcsolatban vélem hazámmal, hogy annak dicsérete nem látszik előttem helyesbnek, mintha valami rokonomat vagy önszemélyemet magasztalnám, 's ha valamiben kivételt merek tenni, az egyedül és kirekesztőleg csak közjóra czélzó adakozásunkat érdekli, mellyel bátran előállhatunk, mert abban sok nemzet előtt elsőséget érdemlünk.

Sok azt gondolja, hogy az ugy nevezett 'közlélek, melly önhasznát a' közhaszon mögé teszi 's azt csak az egész előmozditásában 's felemelkedésiben keresi, nálunk kimult, és az önszeretet 's öntekintet ki nem irtható gyökeret vert, melly minden nemesb érzések kifejlődését gátolja; — de koránt sincs ugy, jól tudom én azt; 's alig van ország, hol mesterkéletlen, igazi 's felemelkedett hazaszeretet több mellben lángolna, habár titkon is, mint hazánkban.

A' siker hija elvégre a' legállhatatosbat is elgyengíti, elijeszti; 's az, ki, teszem 9 esztendeig bajjal 's mindég kárral vetett buzát, 10ben végre abban fogja hagyni. Hazánkban szinte minden, a' mit eddig magányosak 's társaságok próbáltak, csak elbomlást, összedülést, elhibázottat mutat, szóval: a' sikeretlenség czimjét viseli. 'S mennyi fundatio — alapítvány — mennyi áldozat van, mellyek lételét a' nagyobb rész azért nem is gyanitja, mert sikerek nincs; sárba vannak dobva 's hasznok tudatlanul vagy elfecséreltetett, vagy idegen kezekre jutott — 's még is —

's itt az igazi hazafiság meg nem csalható jele — még is kész a' nagyobb rész legkisebb meghivásra is minden ollyashoz járulni, a' mi a' közjó előmozditását igéri, azaz 'készen állnak mind a' becses buzát még tizedszer is elvetni,' 's ezen vakság, szép remény fejében minden hasztalan törekedést 's fáradozást elfelejteni tudni 's uj erővel mindég kiállni, teszi azon magyar nemzeti szellemet, mellyetköztünk kiki érez, de tán senki világosan még ki nem mondott, 's melly országunk egykori bizonyos felemelkedését, a' mit senki se gátolhat, nyilván igéri.

Lenne bár egyetlen egy classicus emlékünk, mellyet gyermekinknek 's a' külföldinek édes büszke érzéssel mutathatnánk: "Ezt őseink nagy áldozatokkal állitották, azt számos esztendő lefolyta után mi fogjuk végezni hazánk diszére.„ Lenne olly végbe vitt tárgy szemünk előtt csak egy! — mellyhez több esztendőig érzékeny 's szinte fájdalmas áldozatokkal járultunk, mennyire emelné az lelkünket! Ismérem én a' Magyart, — illy egyesülési jelek alatt, mellyek az igazi nagyság czimei 's mellyeknek eddig mindég hijával volt, szépen egybe olvadna 's egy testté válna mind azon számtalan felekezet, mellyet vallás, irói gőg, státus, személyes haszon, mania 's a' t. ugy mint a' könnyen eldarabolható követ a' fövény, eddig egymáshoz csak gyengén tartott 's hazánkat töredékeny mosaikhoz tette hasonlóvá, midőn ha akarnók, olly könnyen válna gránittá.

Nem tagadhatni, hogy ezen közlélek él bennünk 's hogyha legnagyobb áldozatokra mingyárt készen nem vagyunk 's oda nem is adjuk mindenünket, nem azért akadozunk, mert szivesen 's édes örömest nem tennénk mindent, a' mi csak telik tőlünk, hanem mert félünk, hogy nagy áldozatink haszon 's jel nélkül ugy oszlanak el, mint egy csepviz a' tengerben, azaz: ugy mint eddig szinte minden áldozatink sokszor csak nyomdokot

se hagytak magok után. 'S nem ugy van? De errül ne szóljunk többé, nehogy lelki nagyságunkon bámulni látszatnánk, mintha a' Nagy és Szép nem könnyen vehetné eredetét keblünkben.

A' sok részbül pedig, mellyek nem csak összekapcsolva nincsenek, de vonzó erő helyett még szinte visszalökő erőt rejtenek magokban, mikép lehessen alkotni gránitot, valóban sokkal könnyebb mint gondolnók: 'csak igen messze ne keressük a' ragaszt, hanem magunkban. Kiki szeresse felebarátjában a' hazafit 's embert, 's ne nézze, mi módon vet számot Istenével 's melly uton igyekezik mennyek országát elérni; ne kárhoztassa iróbajtársát — be jó illik ide ez a' baj! — mert teszem némellykor e-t ir ö vagy j-t y, vagy bul-t rul-t ból ról helyett, 's a' t.; ne üldözze honbeliét csak azért, mert Gróf vagy Báró 's viszont, 's végre ne vessen meg senkit, mivel tisztviselő, kereskedő, polgár, vagy paraszt 's viszont. A' gránit-erejü egész alkotása egyenlően függ mindegyiktül, csakhogy valóságosan 'használás 's ne fénylés élessze lelkét 's az tiszta legyen minden irigységtül. Ebbül áll az egész mesterség 's ebben kiki mester lehet, — milly felséges érzés!

Egyébaránt nem lesz itt felesleg, hogy hazánk utóbbi felemelkedése előmenetelét 's hogy az mi módon történhet, még tisztábban láthassuk — egy két szót mondani a'

KÖTELESSÉGEKRÜL.

Hol kötelesség van, ott jusnak is; hol pedig jus, szabadság 's privilegiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenni! Ezek elválhatlanok, a' különbség egyedül az: hogy első esetben mind azok, kiknek polgári életek csak kötelességik által tünik szembe, 'jusaikat számtalanszor tapasztalják áthágatni, másodikban pedig mind azok, kik szabadok 's privile-

giumokkal birnak 'kötelességikrül közönségesen el szoktak felejtkezni.

A' magyar Nemes olly irigylésre méltó helyezetben él a' világon, hogy szerencsésb sorsu szülöttet csillagunkon találni bajos. Ha leveleket 's ujságokat házátul eltilt 's izmos kapusa van, ki várába nem ereszt senkit, élte fogytáig azon édes andalgásban ringattathatja magát, hogy ő egy külön 's boldogabb planeta lakosa, mellyben minden csak öröm 's vig időtöltés, gond, fáradság, munka pedig semmi. Ő az országnak semmiféle terhét nem viseli, nem adózik, se nem katonáskodik, se gyülésre nem jár, ha nem akar; — mert ezeket mind mások által vitetheti végbe — szóval: őtet az Alkotó felséges jó kedviben ollyanná teremtë, ki a' világ legszebb örömire 's az élet legédesb érzésire született! És, gaudeant bene nati!

Vannak köztünk — gondolná e az ember — kik Magyarországnak 500dik, de ollyanok is, kik hazánk 100ad részét birják, sőt még olly dusak is, ha minden erdőt, homok-sivatagot, mocsárt, havast és szigetet, mellyek a' világon vannak, felszámolunk ís, kik az egész földkerék 17,000dik, Európa 1100dik, az Austriai birodalom 86dik és szegény jó anyaföldünk 30dik részének urai!

'S ha egy illyes ur reggel felébred 's csak pillantatig emeli szivbeli gerjedelmit az örök Tökéletességhez 's boldog sorsát számos millió embertársiéval hasonlitja össze, kik csak márul holnapra se tudják, mint fognak élni, fejeket hová fogják hajtani; mikép lehet...... annyi istenajándékért nem éreznie legbelsőjében egy bizonyos ellenállhatlan vágyást, bőven nyert áldásiért nem csak üres szavakkal, de valódi tettek által is mutatni hálát? —

'S im ebbül foly legszentebb kötelességink egész tartalma! Melly nem egyéb, mint 'Szép sorsunk — melly a' kegyes istenek ajándéka — férfias fentartása egy részrül; a' haza diszére 's felemelkedésére buzgó

törekedés pedig más részrül.' Ez teszi az igazi el nem fajult jó Magyar életkörét! Ezek közt mozog 's fáradoz ő mig lehell, 's nem ugy mint sok, ki se védelmezni nem tudja Isten ajándékit, se érettek tettbeli háláját nyilványosítni. 'S milly közel áll hozzánk mind ez 's melly ritkán jut még is eszünkbe! 'S midőn Cicerot de officiis etc. etc. elragadtatással olvassuk 's másutt a' hazafiság dicső tetteit felhőkig emeljük — magunk nem vagyunk jó 's buzgó hazafiak; vagy a' mi több, még azon keveseket is, kik azok, rágalmazzuk, üldözzük! De éppen, — mivel a' legegyszerübb 's legtudatlanabb is ki tudná segéd nélkül találni a' halhatatlan tettek ezen szent forrását, azért nem akadunk közönségesen rá, hanem mindég másutt 's másban keressük a' hibát, melly, mint már többször ismétlém, csak magunkban van.

Nézzünk magasb helyre 's tekintsük kegyes Fejdelmünket. Ő általa legnagyobb veszély közt is mindinkább erősödött a' királyszék 's a' szerencsés kormányos minden zivataron keresztül végre áldott békeséget hozott népeire; azonban legmagasb helyezetében mennyit fáradoz! mennyit munkálkodik! korán reggel 's későn estve, midőn mi annyival alacsonyabb helyeztetésüek tán még álom karjaiban vagy még örömek közt vagyunk. Urunk dicső fenségében mint hatalmas király él, de egyszersmind legnagyobb lélekismérettel gyakorolja szent kötelességit. — Tegyen kiki köztünk önkörében ugy, mint Ő magas helyén; kövessünk olly szép példát, mert mennél nagyobb a' születés, kincs, talentom 's több az üres idő, annál többet vár tőlünk a' haza, és méltán. Ezen lépcsők szerint kiki ön álláshelyén könnyen átláthatja 's minden tanító nélkül elismérheti kötelességit, 's nagy fáradság nélkül észre veheti, teljesíti e azokat, vagy sem.

Sorsunk legédesb oldala pedig az, hogy mindent, a' mit hazánk előmenetelére tenni akarunk, önkényesen teszünk. 'S ezt hivom részemrül legszebb privilegiu-

munknak; mert vajmi kinos valamire kinszeríttetni, a' mit tenni nem szeretünk 's önkénybül nem is tennők! ellenben nincs szabad mellnek édesb érzés, mint 'még a' legveszedelmesbbhez is' szabadon járulhatni.

Független helyeztetésünk 's ebbül folyó természetes kötelességünk következésiben pedig látunk hazánkfiai közt vagy igazán jó vagy egészen elromlott embereket; középszerű e tekintetben alig van. Kik irigylésre méltó sorsokat észrevették 's azt szem előtt tartják, hálaérzésbül készek mindenkor éltek- 's mindenekkel a' haza mellett kiállni; kik pedig azt gondolják, hogy a' magyarföld része nekik cum omni et pleno jure competál 's ők jobb 's nemesb csontbul 's vérbül származtak, mint a' haza többi lakosi, 's igy csak ünneplésre 's minden örömek kiüritésére születteknek vélik magokat a' nélkül, hogy mind ezekért legkisebb jót vinnének végbe, — azok valóban megvetésre méltók 's megrakva a' nemzet utálatjával egyedül az által használhatnak honunknak, a' mit megemésztenek — vagy szégyenünkre kün a' világban hordozzák állati kéjek közt 's unalomban gyalázatos léteket.

De a' mihez könnyen jut az ember, azt közönségesen nem becsüli 's másként bánik azon kincsel, mellyet szerzett, mint a' mellyet világba léptekor már készen talált. Hány volna kész e' föld gömbölyegén feláldozni vérének egy részét, ha helyünkre léphetne, míg mi szabadságinkat sokszor nem csak nem becsüljük, de szinte lábainkkal tapodjuk. Sok az által gondolja megmutatni felsőbbségét 's kiterjedt ismeretit, hogy hazánk hiányit 's hibáit minden tekintet 's kimélet nélkül 's kivált idegenek előtt rendre kürtöli 's még ollyasokkal is megismérteti, miknek csakugyan rokonok közt kellene maradni; — nem tesz ellenben javításokra legkisebbet is, sőt még azt rágalmazza 's kárhoztatja, ki azon fogyatkozások gondatlan hirdetése helyett honbeli józan társaival inkább tanácskozik, mi módon lehetne segítni 's orvosolni rajtok.

Haza sérveivel és szennyeivel dicsekedni csak alacsony vagy gyáva lelkek sajátja, azoknak el nem ismerése 's tán még felhőkig emelése — mint sokszor tapasztaljuk — ellenben vakság 's tudatlanság jele. Nem tudom mellyik veszedelmesb 's ártalmasb; de valamint csak az valódi Magyar, ki jusait védelmezni, egyszersmind Uráért vérét ontani 's hona előmeneteliért legszebb javait feláldozni tudja: ugy csak az érti hazafi kötelességit józanul, ki a' hiányt, a' csorbát látja, de azon egyszersmind tehetsége szerint segítni törekedik is.

A' kormány érettünk mindent nem tehet, ugy mi földesurak mindent jobbágyinkért nem végezhetünk. Minden rendnek van külön foglalatossága 's máséba nem elegyedhetik a' nélkül, hogy az egész rendes forgását zavarba ne hozza. A' földbirtokos helyezete ollyan, hogy azon a' józan gondolkodó 's ki a' külföldet is bejárta, és igy Eldoradorul vagy Utopiárul többé nem ábrándoz — nem panaszkodhatik, mert lehető jobb lételünket semmi a' világon nem hátráltatja, csak ön apathiánk, tudatlanságunk 's a' legkárosb előítéletekhez bojtorjány ragaszkodásunk. Nem panaszkodhatik ellenben a' jobbágy, ha földe, rétje 's a' t. elég, 's bátorsága van, hogy természeti jusait áthágatni soha se tapasztalhassa. Nem a' Király hibája, ha rossz gazdák vagyunk és szép birtokinkat elpazaroljuk; hasonlókép nem mi tehetünk arrul, ha jobbágyunk rendesen se nem szánt, se nem vet, földeire trágyát soha se hord, hanem resten 's korhelyen éli napjait.

Ha a' kormány a' földesurnak módot ad, benne bizik 's tenni hagyja, ez pedig a' jobbágynak bizonyos és bátorságos birtokot nyujt, akkor egy rész se panaszkodhatik — 's ön köriben minden hátramaradásának senki más nem oka, egyedül önmaga, akárhogy akarná is másra tolni a' hibát. 'S igy midőn a' kegyelmes Isten magyarföld birtokossá teremtett, én legalább önkötelességimet szeretem mindenek előtt fejtegetni 's ezen értekezést legfőképen 'velem egy helyeztetésüekhez

intézem. 'S ime nyiltan azon vallást teszem: 'hogy hazánk előmenetele 's magasb felemelkedése legfőbb gátjai mi tehetősb birtokosak vagyunk.

Ha az alacsony sorsu és szegény tudatlan 's előitéletekkel teljes, szemére vetheti e azt a' magasb születésü, a' dus, ki tán egy kis külső simításon kivül még tudatlanabb, 's lerázott hazai előitéletek helyett sokkal veszedelmesb külföldi balitéletekkel 's legkicsapongóbb ujitások szomjával tér vissza hazájába? 'S ha erkölcse 's esze határtalanul jobban ki volna is csinosítva 's az élet minden előre látható 's nemlátható eseteire felkészitve, azért jobbnak tarthatná e ő magát azon sok számos hazafi-társainál, kik csak nagy fáradsággal kis körben, és szinte csak önmagokbul szerezhetnek valódi tudományt 's élettapasztalást? Midőn a' tehetősnek egyedül kényétül függ önmagát kipallérozni, az egész világ 's legjelesb emberek társalkodása nyitva, postalovak, hajók, egész könyvtárok 's facultások szolgálatjára — azonban a' tehetetlen szinte mindenbül ki van zárva 's könyveket is alig szerezhet 's cseléd és szolga közt kénytelen tölteni élte legszebb napjait! 'S még is nem csak a proportione, de valóságosan több igazi 's férfihoz illő tudomány van Magyarországon a' közép, mint a' fő rendüek közt.

Ránk gazdagabbakra nézve ez milly szomoru phoenomenon! Némellyeknek tudom, ezen szert elnyelni keserü lesz. Sajnálom! de tán használhat, adná Isten! 'S mennyi jót és hasznost lehetne még belőle következtetni! De a' jóvérü elérti földije barátságos tanácsát; kiben pedig elfajult a' vér, annak még sarkantyu se használna. Azonban az illyesek lassan lassan ugy is kihalnak országunk hasznára és az emberiség diszére.

De valamint igazi bölcseségünk 's ebbül folyó lelki tisztaságunk 's nemesb vágyaink hija legfőbb gátja hazánk emelkedésinek — mint imént emlitém — szintugy sarjazhatik, ha lelki tehetségünket jobban kifejt-

jük, egyetértő, elszánt 's állhatatos akaratu kézfogásunkbul 's egyesülésünkbül minden 'a' mi jobb embernek édes, nemzeteknek dísz, uralkodóknak fény.'

Ha országunk nagyjai 's tehetősb birtokosai egy és más közhasznu czél végett mind egyet értenének 's közakarattal 's közerővel törekednének a' haza javát előmozdítni, mi lenne néhány esztendő, mi félszázad mulva honunkbul? Mi volna nehéz, mi ki nem vihető?

''S csak illy módon 's illy uton emelkedhetik leginkább magyar honunk'

Tudom illy okoskodás nem csak az elaljasultakban — kik magasb repülést senkiben sem sejditnek, mert magok mindég csak földön csusznak — de még sok szebb lelküekben is 'jámborszivü álom és szép ábrándozás képében jelen meg, mint valami eszközölhetlen, mint valami, a' mi soha és sehol se volt még 's igy nem is lesz.' De könnyen szembetünik, hogy én éppen nem evezek levegőben, hanem csak azt hiszem 's kivánom, a' mi lehető 's minden becsületes ember kötelessége, 's nem költők elmefuttatási vagy ábrándozók szelid ohajtási.

Ha más országban közhasznu dolgok elősegéllésétül kiki elzárja erszényit, megbocsáthatónak tartom, 's tán én is ugy tennék, ha ott laknám, mert jövedelmem egy részét a' kormány vonná le adóul 's az országlás terhét viselni segitné. Némelly vidéken a' jövedelem ugy áll mint 100 's abbul 60 azé, a' kié, 40 pedig adó. Illy helyezetben 'kötelességi alapim ábrándozások volnának, nem tagadom; — de munkám kirekesztőleg Magyarországnak, magyar rokonok számára 's magyarul van irva. ...... Ezt nem kell felejteni. — Azon 40 a' 100tul, de ha egyetlenegy volna is csak, nagyon megkönnyíti a' lélekisméretet 's egészen megváltoztatja az esetet 's azt másutt szinte nevetségessé teheti, a' mi nálunk semmi egyéb, mint hideg vérrel átgondolt 'szent kötelesség.' 'S ki nálunk 1, 2, de 20 négyszeg mérföldet bir — 's abbul a' mit

termeszteni tud, egy garas se vonatik le, nem fogja e maga legigazságtalanabbnak itélni — ha csak egy pillantatig veti rá gondolatit 's Istenben hisz — hogy ő mindenbül ki van hagyva, a' mi az igazi polgár becsülete 's disze, 's nem fog e maga magán elpirulni: hogy illy különböztetésért, illy tetemes áldásért, 'eddig önkényt nem tett már sokkal többet, mint a' mit más hazákban tennie kellett volna.

A' legszabadabb emberek adót fizetnek, egyre 's másra kinszeritve vannak, csak a' magyar Nemes nem fizet semmit 's napjait töltheti mint neki tetszik. Az eset egészen különböző nálunk és másutt, 's azért gondolatim is a' kötelességrül egészen más szinüek 's más értelmüek lehetnek, mint a' millyenek eddig ismeretesek a' nélkül, hogy kicsapongók volnának, mint a' millyeknek tán első tekintetre látszatnak.

'S ha általjában a' magyar Nemesség tulajdonit 's charactere fővonásit legmélyebb gyökerinél vizsgáljuk, nem fejlik e ki nyilványosan előttünk: hogy ezen most emlitett kötelesség alapjait az igazi Magyar születésétül fogva mindég szivében hordja, habár azokat világosan soha ki nem fejezte is? Honnan fakad azon bálvány-imádása anyaföldéhez, törvényes királyához rendíthetlen hűsége, hazája felemelésére 's legnagyobb áldozatokra készsége, mellyek őtet minden nemzetektül megkülönböztetik? Nem másunnan, mint az igazság azon örök szent forrásábul: 'hogy a' hol jus, szabadság 's privilegiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenniek.'

A' jobb lelkü ember, ha már ifjusági heveibül kihült, legszebb örömit hazája előmenetelének eszközlésében találja, 's lelke soha sem lehet nyugott, míg maga magának csak azt mondhatja: "Neked hazád mindent ada 's te hazádnak soha semmit." De illy elaljasodás messze van még tőlünk; számtalan 'igazi nemes, 's nem csak magyar Nemesember, lakja még országunkat. Tudom én azt jobban mint sok

ki azt hiszi: 'hogy már mindennek vége, 's a' legszebb gerjedelmek 's legállhatatosb munkálódások is hasztalanok már ezentul, 's igy inkább jobb hiába nem fáradozni.' Eképen gondolkoznak sok erős vár félénk védei, kik erősségek elbomlását 's összedülését várton várják és szinte ohajtják: hogy a' védelem terhitül 's veszedelmitül szabadok legyenek egyszer — 's rabságban, bár mi rut legyen is az, legalább élteket menthessék meg.

Azonban a' ki szendereg vagy elaludt, az nem halt még meg, sőt jóizü álmábul még elevenebben szokott felébredni. 'S ha köztünk sok csak fruges consumere nati gyanánt tiporta is eddig a' földet, nem halt még azért meg, korántsem, hanem csak alszik. Nehány kevés, igaz, olly tompulásba van merülve, hogy e' szomoru nyugvásbul, melly kábakórság inkább mint álom, a' végső itéleti trombitán kivül semmi egyéb nem képes őket felserkenteni; — vegetáljanak egyébaránt vagy éljenek illyesek növény vagy állati módra mint eddig, tovább is, nem nagy gondom; csak a' világ Ura őrizzen minket olly álmaktul, millyeket ők álmodnak némellykor 's annál józanabbul ébredjünk fel mi, egy nemesb aera Hiv fiai! —

Nyerjünk szép diadalmakat önmagunkon, merjünk nagyok 's igazán nemesek lenni, 's mondjuk ki hímezés nélkül: 'hogy az, ki szerencsés helyezetünkben a' közjóra törekedésbül akármi szin vagy ürügy alatt kivonatkozik 's hazája boldogitására legjobb tehetsége szerint nem tesz mindent, semmi ember 's a' haza gyalázatja, mint viszont az — 's ezt is szemben tartsuk — esztelen 's olly házba való, millyen Magyarországban még nincs, ki többet vesz vállaira, mint a' mennyit elbirni tud 's gyenge velejü ábrándozásiban mindég vérét önteni 's mindenét a' haza oltárán akarja feláldozni, midőn vére 's értéke csak ugy használhat igazán honjának, ha az első se lassan se sebesen, de rendesen foly, 's nem ám a' földre, de

ön becses ereiben; a' másik pedig, ha a' józan vele-élés őtet mindég a' tehetősek közé állitja is, mert mit ér az akarat tehetség nélkül?

Bölcsebb azt önkényesen 's nemes indulattal tenni most, mire az idő 's világ szelleme elébb utóbb mulhatlanul ugy is kinszeritend; mert akárki mit mond, olly igaz, mint a' napfény: hogy mostani világban, midőn kiki lát, gondolkozik, okoskodik 's annyi jő ad fractionem panis, 'nem erős lábon áll olly Rend, melly még naprul napra nőtten nő — 's az ország minden javát huzza, és semmi terhét nem viszi.

'S ha szivünk nem sugalja is munkás és bőkezü járulásunkat a' haza előmeneteléhez, fogadjuk legalább eszünk tanácsát! Tudom sok van köztünk, ki soha sem álmodá azon szép álmot: hogy hazafiai 's az emberiség javára feláldozni magát édes, 's igy ébrente azok hiv szolgája valóban nem is lehet soha. Milly szánakozásra méltók illy állati tengetegek, kik az ember legszebb örömit nem is gyanitják, sőt sokszor, a' halhatatlanság honjában élőket 'rendetlen képzelgésik miatt, mint ők mondják, sajnálják; midőn inkább ők igen is földi szagokért legkisebb irígylésre sem érdemesek. Azonban midőn hazánk lakosinak, ha nem is szép de ugyan nagy része illy érzésü, és számos feje 's nem szive szerint cselekszik, 's inkább az önjót mint a' közjót tekinti; én mind azokat, kiknek szivek se nem tágul, se össze nem szorul, akármi legyen is Magyarország sorsa, 'eszek nevében kérem 's intem: legyenek a' szó egész értelmében jó hazafiak, mert ha becsület, dicsőség, hazafiak szeretete nem mozditóok is előttök, tekintsék nem csak a' basznot, melly áldozatikbul valaha bizonyosan rájok sokszorozva háramland vissza, de még inkább 's legfőkép 'ön 's kivált utóik bátorságát.'

Szív és ész egyenlően helyben hagyja kötelesség-alapimat, 's illyesekkel önmagát végre nyilványosan megismértetni 'nemességünk nemesitése.

Ebben is milly szerencsések vagyunk! Legszebb honi tettinkbül legnagyobb haszon is foly, 's az, a' mi diszünkre 's nemzeti fényünkre szolgál, egyszersmind nagyobb bátorságunk talpköve. A' mi sorsunk ollyan, mint a' boldog vőlegényé, ki vakon 's csak szépségi 's kellemiért imádja szive édes rokonát, 's később, midőn az Istenek serlegébül az élet legégőbb kéjit már kiürité vele 's csendesb és tartósb örömek után vágy, még azt is veszi észre, hogy igen sok pénze is van bájos hölgyének.

'S ugyan mire lehet — ha magunkkali megelégedés fő szemügyünk, 's azon belső csend, mellyet minden halandó némiképen megnyerhet, ha egyébaránt meg is tagadták tőle az Istenek a' szerencsét — mire lehet, mondom, fáradságot 's áldozatot eszesebb 's ügyesebben forditni 'mint a' közjóra? Ki pénzét csak vendéglésre költi, az által egy jó barátot se szerez, de mind azokat megsérti, kiket szivesen látna ugyan házánál, ha palotájába több férne — 's igy minden egyébben. A' legnagyobb szépség is elhalványul, a' legjobb ló is kiadja páráját; egymásra halmozott gyüjtemények, mellyeket senki sem néz, egymásra rakott könyvek, mellyeket senki nem olvas, rutul elporosodnak 's a' t. Közhasznu intézetek ellenben, csinos épületek, mellyekben a' nemzet kincsei tartatnak 's mellyekbül a' köz-értelmesség nőtten terjed, szép hidak, jó utak, helyes communicatiók, virágzó vidékek, mellyek a' hazát gazdagitják, midőn mindenki sorsát javitják 's emelik, századokon hatnak keresztül 's kétségen kivül jobban kielégitik lelkünket, mint közönséges pénzfecsérlésünk. Valóban tágosabb billikombul 's nagyobb kortyokban innók az örömet, ha az egész világ előtt illyeseket tudnánk előmutatni, mint mikor magányba csukva olvassuk aranyinkat, 's rettegünk, ha nyitva áll a' ház, 's éjenkint ebeink nyugtalanok; vagy minden értékünket egy felette nagy kastély rakására forditjuk, mellyet „ magunknak épitünk, 's melly nagy pompája miatt

nem ritkán ugy áll a' nyomoru falusi kalibák közt, mintha gunyolni akarná azokat; vagy ha előitéletink, tudatlanságunk 's hiúkodásunk következésiben odahaza őrizgetjük juhainkat, hazánkfiaival ellenségesen élünk, 's egyedül magunkat, 's csak mindég magunkat ápolgatjuk, vagy a' mi több, bosszus kajánsággal mások törekedésit gátoljuk 's a' t.

A' mi pedig legszebb 's megint legszerencsésebb, hogy a' közjóra törekedés, 's önmagunkért 's mieinkért való fáradozás egyenlően kitelik tőlünk, 's csak úgy tesz bennünket hasznos 's egyszersmind boldog polgárokká, ha ezen kötelességeket egymás mellett gyakoroljuk is. A' jó hazafi egyszersmind jó gazda is lehet, 's kell is lennie, mert csak a' takarékos és jó rendü lehet közönségesen hasznos 's nem csak lármázó hazafi. A' községért munkálódás ellenben lelkünket az önbecsérzésnek azon édes csendével tölti be, mellynek végeztével magunk dolgainak vitele könnyünek, minden egyéb foglalatosságok pedig mulatságnak látszanak. Milly jó izü, munka után pihenni! Ki nem érzette azt, hát még olly munka után, melly nem csak a' testet fárasztá, hanem egyszersmind a' lelket magasbra is emelé!

Eledel nélkül sem állat, se növény nem élhet, nem lehet. Ugy az ember se; csakhogy neki még többféle eledelre van szüksége. 'S valóban mi mindenét kell táplálnia, minekelőtte azt mondhatná magárul "emberhez illendően élek"? — Eledel kell testének, mert a' nélkül meghal, 's mennyiféle: étel, ital meleg, álom, 's a' t. Eledel fejének, mert a' nélkül állat marad 's milly különféle: társasági rendszabások ismérete, ház körülti munka, világi tudomány 's a' t. Eledel végre szivének, mert máskép vad marad, 's hánynemü: fiui, rokonbeli szeretet, barátság, szerelem, hazaszeretet 's a' t.

Már, ki csak testét hizlalja, annak esze végre faggyuvá, szive pedig kiaszott bőrré válik; ki csak eszét táplálja, sovány, embergyülölő, gyenge, félör-

dög leend; ki ellenben kirekesztőleg csak szivbeli eledelekkel él, nem egyéb testesült sopánkodásnál. 'S igy complicált létünkben nem lehetünk egyoldalu táplálattal belsőkép nyugottak 's megelégedtek. Mert bár mi fényes legyen is bőrünk, bár mennyit tudjunk is, 's a' világ szépei bár milly nagy számban enyhitsék is szívszomjunkat: lesz azért, ha ezen eledelek csak egy neme kimarad is, mindég valami üresség mibennünk, mellynek neve ifjukorban unalom, vénségben pedig életgyülölés.

Ezen utólsókbul bátran azon következtetést huzhatjuk: 'hogy a' magyar Nemes, ha egyéb nem akar is lenni, mint örömekben sokáig 's undorodás nélkül uszó sybarita, bölcsebbet nem tehet: mintha ideje 's értéke egy részét hazájának szenteli, mert igy elnyelvén a' férfiasb eledelt, többi tápláléki, mellyeket magához venni szokott, majd annál jobb izüen fognak esni, 's nem olly könnyen irtózást okozni; mint vajmi jó a' fagyalt, hideg ital, könnyü sütemény 's illyesek; de minden bizonnyal hamar csömört okoznának, ha annak idejében nem volna marhahus, jó kenyér, Érmelléki vagy Váli bor 's t. illyek elégségesen kész szolgálatunkra.

Ha valamit mondtam eddig, a' mi egyenesen az életbül van véve, ugyan nem ezen utólsó állításom igazsága e az? Hijába gondolja elrejteni a' mélyebben néző szemei elől — a' nevető ajak, pillantati jókedv, táncz, ünneplés, nagyság, vagy hogy jobban mondjam, a' vén név, hosszu titulus és sok pénz körülményei — azon belső epedést 's életunalmat, melly némelly honbelit boldogtalanabbá tesz legutólsó jobbágyánál 's legalacsonyabb cselédjénél. 'S hány lenne köztünk megelégedett, ki ma éppen nem az, ha csak vagy egyszer jutna eszébe megpróbálni: milly könnyü 's jutalmazó 'jó hazafinak lenni'; soknak — ki mindennel bővelkedik, a' mit e' világ csak nyujthat embert boldoggá tenni — kaczajt vagy szánakozást érdemlő

életunalma nem abbul ered e, hogy kirekesztőleg csak maga dolgait és önszemélyét hordozta 's hordozza keblében, 's az örömek szük köriben forog; midőn születése szerint olly dicső sphaerában haladhatna, millyen csak kevés 's kiválasztott lények pályatére, 's mellyen virágokkal ékesített életut, myrtus koszoru, Istenek itala, hazafiak dicsérete 's halhatatlan név már bölcsőtül váltva kisérik a' halandót. — Ha végre mind ezek egymás után eltünnek, 's ezen dicső kísérők helyett unalom, csömör, életfáradság, hazafiak gyülölete, idegenek megvetése, tüskekorona 's a' t. környezi csak fejét 's lakja palotáját, 's fizetett szeretőt és fizetett jóbarátot kivéve, csak az társalkodik vele, ki düledező udvarábul egyet 's mást akar szerezni magának, ki tehet róla? egyedül őmaga!

Az ember lélek és test, 's az elsőnek örömei, ha földi szennyein valamennyire túlemelkede már, sokkal felülhaladják az agyag legforróbb vágyainak kielégitését. És még is sok — a' min senki sem csudálkozik többé, mert mindennapivá lön — ugy szólván éjjel nappal azon töri fejét: mikép hagyhassa 'dicső pályáján Sardanapalt messze hátra; midőn azonban legszebb 's legédesb lelki örömeirül 's jusairul elfelejtkezik, 's azoktul békes türéssel hagyja magát megfosztatni, vagy a' mi több, azt maga cselekszi, maga hajitja el 's ön lábaival tiporja azokat semmivé! — És számos palotáinkat nem lakják e illyes Izék, mellyek szomoru de legnagyobb szerencséjekre nem is gyanitják, mennyit vesztettek azon kivetkeztetés által, mellyet moraliter személyeken végbe vinni engedtek, vagy magok tettek; 's milly kár, hogy dicső czéljokat elhibázták 's az emberiség gyalázatjára legszebb ékességiktül megfosztva hitvány ágyasok 's pénzes zsidók rabjai, midőn őket az Alkotó hatalmas urakká teremté, kik mind csatapiaczon, mind országgyülésin olly sugárzó fényben jelenhetnének meg!

'S mennyit nem lehetne még előhozni állitásim józansága támogatására t. i. hogy a' magyar földesur csak

ugy lehet igazán szerencsés, ha a' szó legsulyosb értelmében 'hiv jobbágy, és buzgó hazafi — de okoskodásom végtelenre terjedne; tekintsük azért röviden 'kötelesség-alapimrul hihetőleg mit fognak mondani, 's minő hangu lesz az azokat követő 's tőlem annyiszor szórul szóra hallott zaj és

L Á R M A.

"Illyeseket hogy mondhat egy született magyar Magnás 's hogy teheti a' vele egy rendüeket a' haza előtt guny 's gyülölet tárgyiva 's nevetségesekké, 's mit akar? A' régi szép rendet eldönteni veszedelmes principiumival 's mindent zürzavarba hozni? 's a' t."

'Igazságokat, habár keserűk is, végre kimondani nem csak hasznos, sőt szükséges; mert az önisméret minden előmenetel 's jobbulásnak legelső kezdete; kellemetlen ugyan, de józanabb azokat honbelitül, rokontul hallani, mint inkább idegen vagy veszedelmes hazai figyelmeztetőre 's dorgálóra várni; kik 'mibenlétünket annyira ismerik, hogy némelly hátramaradásink 's hiányos rendelkezésink titka olly nagy lett, vagy hogy hibátlanabbul mondjam, 'olly tágra nőtt, hogy mindenütt kilátszik 's egy, hazánk minden gyapjábul készitendő, köpönyeg alá se férne már el többé. 'S igy az által hiszem legszentebb kötelességim teljesitését, hogy Magnás létemre illyeseket nem hallgatok el, hanem egyenesen 's hímezés nélkül kimondani merek. Mert valóban nem csak dicséretre méltóbb valamelly hibát — eltagadás 's abban megrögzés helyett — megismérni 's abbul kilábolni, hanem határtalanul bölcsebb 's tanácsosb is.

A' görbe, nagy fülü, kaszás lábú, ha eszes, maga fogja magát a' természet mostohasága végett gunyolni 's igy idegen gunytul ment lenni 's egyéb lehető elsőségeit 's kellető tulajdonit pedig életi nyájassága által annál szebb fényben előtüntetni. Ki mind ezeket tagadni

's fedezgetni akarja, nem csak hijába fáradoz, sőt azon veszélybe esik, hogy kiki ujjal mutat rá 's kaczagja. És igy bölcsebbet nem tehetni az önvádolásnál, ha igy lehet mondani, még akkor is, midőn a' kellemetlen létbül 's hátramaradásbul kilábolni lehetetlen. De hát ha ezen kilábolás nem csak nem lehetetlen, sőt igen könnyü, és szinte semmi fáradságba se kerül 's önmagunktul függ: akkor a' hiányok 's homályok eltagadása 's rejtegetése csak azt bizonyitja, hogy azokbul kiemelkedni nincs szándékunk vagy nincs erőnk.

A' képzelet mindent nagyobbra fest mint a' valóság lenni szokott, 's csak tőlünk függ p. o. magasb tornyot a' Strassburginál, tágosb szentegyházat a' Római sz. Péterénél, nagyobb hajót egy spanyol lineahajónál képzelni. Igy egy cseppet se nehéz jobb utakat, müveltebb mezőket, kiesb vidékeket, serényebb kereskedést, helyesb communicatiókat, vigabb falukat, tisztább várasokat, jobb vendégfogadókat, nagyobb culturát, kiterjedtebb 's több oldalu tudományt, nyájasb hospitalitást, értelmesb rendeletü curiát vagy kastélt, nemesb patriotismust, több közlelket, polgári erényt — 's kevesebb sárt, port, nádat, korlátlan partu vizeket, hasztalan erdőket, becstelen lapányokat, bozótot, kevesb egoismust, 's egy részrül a' legalaptalanabb hiuságot, más részrül a' határnélküli hajlékonyságot, alattvalók iránt dölyföt, előljáró előtt porban-csuszást, kevesebb előitéletet, balvéleményt, tudatlanságot, féktelen betyárságot 's a' t. — magunknak képzelni, mint a' millyen 's mennyi valósággal találtatik honunkban.

Ennél fogva nem hivja meg a' Magyar, vendégét soha 'fényes táblára, nagy bálra, pompás udvarába, hanem egy kis barátságos ebédre vagy tánczmulatságra, szegény házához, 's a' t. — 's igy sokszor a' képzelet igen kevésre 's kicsinyre lévén elkészülve, a' meglehetőst, türhetőst is jónak 's különösnek tartja a' hi-

honjok elősegéllésére, mint készek is fejdelmikért véreket ontani egy cseppig mindenütt 's mindenkor!

"Néhai bölcs és dicső atyáink 's eldődeink is csak ugy éltek mint mi, azért ne akarjunk jobbak lenni mint ők, 's igy ne változtassunk semmit; sok, a' mi theoriában szép 's a' jobb szivüt de mélyebben nem gondolkozót bájolja 's elcsábitja, praxisban ki nem vihető. 'S mikép mondhatni, hogy az ország semmi terhét sem viseljük, hiszen az indirecta teher szinte elnyom, 's efelett nem insurgálunk e, ha kivántatik? 's másutt a' külföldön jobban mén a' dolog? 's a' t."

'Néhai bölcs és dicső atyáink 's eldődeink éppen nem éltek ugy mint mi, hanem kemény vadságokban háborúhoz 's veszélyekhez edzve lóháton vagy váraikban, sáncz és mocsár közt igazán nagyok voltak; mi ellenben ellágyultan 's elpuhulva se vadságunk se civilizatiói sulyunk által félelmesek többé nem vagyunk. Megváltozott az idő, 's azzal mi. 'S igy könnyebb az eldődiekre provocálni, mint megmutatni: hogy csak ők is ugy kocsiztak 's henyéltek mint mi, 's őhelyettek is mindég csak az adófizető kelt ki ellenség eleibe, 's akkor is jobban levágta a' Török fejét mint ők; a' mit ma minden bizonnyal jobban tudna mint mi. De ha megengedtük magunkon azon cardinalis változást végbe vitetni, mellyen az okos csak örülhet, mert az uj uton mindent elhomályosíthat, a' mi eddig magyar földön dicső valaha csak volt — azon cardinalis változást mondom, hogy 'örökös katonákbul kirekesztőleg földmüvelők, tudósok, irók, ügyvédek 's efélék legyünk, midőn azonban csak az adófizető nép katonáskodik igazán — hogy ellenezhetjük józanul 's igazságosan azon változásokat, mellyek a' fő kivetkeztetés természetes kisérői?

Mi most éppen — ha ugy szabad kimagyarázni magamat — az oroszlán, a' mi hajdanta valóban voltunk is, 's a' jó fegyverzetü férfiu közt állunk. A' régi iskolabeliek mindég vissza akarnak vezetni oroszlánságunkra 's ebben nem cselekesznek itéletem szerint ter-

mészetesebben 's mélyebb belátással, mintha egy 32 esztendős férfiut megint 18 esztendőssé akarnának varázsolni, vagy az emberiséget rák gyanánt hátra léptetgetni; vagy mábul tegnapot csinálni, 's igy minden igyekezetik 's intésiknek a' mathesis rende szerint nem lehet egyéb következése 'durvaságnál, gőgnél, betyárságnál 's hosszu bajusznál. Én inkább fegyvert fogni tanácslok; azon fegyver pedig, mellyet ajánlok nem egyéb, mint már előbb is mondám, 'kicsinosított emberfőnél. Ebbül ered minden, mert a' bölcseség erő és szerencse. 'S igy csak a' csinosodás van itt ott még hátra, mert hála az Egeknek, feje van mindegyikünknek.

A' mi pedig a' theoriát és praxist illeti, mellyel némellyek minden körülállásban elő szoktak állni: tudjuk azt igen is jól, hogy könnyebb házat, hidat rajzolni, mint épitni; könnyebb erőművet kigondolni, mint mozgásba hozni; könnyebb tökéletes respublicákat 's országlásmódokat képzelni, mint csak egy falusi biró dolgait is derekasan 's emberül végezni; - - - de tudjuk ellenben azt is, hogy ezen thema a' rest, rosszakaró 's kivált az interessált szájában ollyan mint a' méreg 's a' legjózanabb javitást, legbizonyosb előlépést is, sokszor gyökerestül megsemmisíti p. o. hogy a' vármegyeházi cassa mindég legnagyobb bátorságban legyen, azzal visszaélés ne történhessék 's bukás ne kövesse, mint sokszor a' régieket dicsérők közt lenni szokott, illy komoly tekintetü okoskodók előtt, kivált ha magok kezei alatt van, 'theoriában szép, de praxisban ki nem vihető'. Hogy a' hus limitatiója eltöröltessék 's illy könnyü, egy garasba se telő javitás által a' mezei gazdaság egy pár év alatt századi szökkenést tegyen, 'theoriában igen is szép, de praxisban ki nem vihető'. 'S valljon mért lenne ki nem vihető? - - mert az által némellyeknek, kik a' tanácsban ülnek 's mindég a' régi rendet emlegetik — egy jövedelmi részek, - - - - - - midőn a' hus felemeltetik, elma-

radna - - - - - - - - - 's igy az új theoriábul származó praxis 's mint ők mondogatják 'az ujításokbul fakadó zavar rájok nézve természetesen semmit sem érne 's káros lenne. Hogy a' földbirtokosak utak csinálásához 's egyéb communicatiók létesitéséhez járuljanak 's igy elevenséget 's egészen uj életet hozzanak hazájokba, 'theoriában szép, de praxisban ki nem vihető, — 's ugyan mért? mivel a' vásárhoz közel lakónak a' rossz ut ideig óráig hasznos, mert a' concurrentiát kizárja, legfőképen pedig azért, mivel 'ha megszünik a' régi rend, megint az uti biztosok jövedelme maradna el - - - - 's a' t.

És illyen praxisok, mint p. o. legeltetésben, hol a' földesur lassan lassan minden legelőbül kiszoritja jobbágyit, vagy utcsinálásban, hol 14 napra idegen tájékra hajtják el a' szegény parasztot 's ott bitangkép jobbára esztelenül 's igy hijába pazérlott munka közt marháját legelő hija miatt romlani 's veszni látja, midőn azonban maga sinylődik vagy pénzét a' csapszékben költeni kénytelen - - - - végre ha ő készítette el az utat, csak szinte megint egyedül őmaga fizet vámot tőle; vagy forspontozásban, midőn a' jobb lovas jobbágy földesurának vagy tiszteinek ingyen szolgáló kocsisa; vagy vármegyeház-épitésben, hol közönségesen egy pár szabad oblatum után a' munka 's költség legnagyobb terhét azon osztály viszi, mellynek a' vármegyeház néha nem egyéb 'kinzó helynél; vagy országgyülési költségek vitelében, mellyen az, ki a' költségeket viszi, repraesentálva nincs - - - és számtalan eféle praxisok ugyancsak jó szép 's nemes elintézések! 'S lehet é azokat rendnek 's igazságnak hivni? 's ugyan változtatások ki nem vihető e? 's tán veszedelmet hozna hazánkra? "Ó szégyen! hol marad elpirulásod" 'S még is hány ügyes hypocrita teszi illyesek által a' sokaságot bolonddá, melly vak hevibenrá merne esküdni, hogy alkkotmányunk illy égbe kiáltó 's a' természettel összeütköző sarkalatokon áll. —

A' mi pedig az indirecta terhek vitelét, melly minket, a' mint állitják, elnyom, vagy háborúkori felkelésünket illeti: arrul most inkább hallgatok 's más időre hagyom, mert igen sokáig kellene az absurdumok tengerén hajóznom, minekelőtte józan partra juthatnék. Azonban nem hiszem: hogy ezen sokszor előhozott tetemes suly t. i. az indirecta teher agyon nyomott volna eddig csak egyetlenegy magyar Nemest is — tán parasztoknak sajnosan esett, az meglehet; 's éppen olly nehezen képzelhetek magamnak, akármint hevítsem is fel 's kinozzam fejemet, egy olly hadi sereget, melly a' mai nevelés 's életmód következésében a' legvadabb 's dühösb ellenséggel győzödelem-hihetőséggel szállhatna szembe, melly jobbára csak Nemesekbül, Magnásokbul, Lordokbul, Pairekbül, Püspökökbül 's ország Zászlósibul volna szerkeztetve, kik a' nemzetek tábornoki, hadnagyai voltak régi világban!

'S hogy másutt sincs jobb világ, külföldön se megy jobban a' dolog, az ránk nézve mit következtet? Ezen állitást tagadni is lehetne, mert igazságos itélet előtt Magyarország minden lakosit 's nem kirekesztőleg a' Nemeseket kellene csak kihallgatni; 's továbbá, ha sehol se volna is a' jólét olly indigena mint nálunk, mért kellene azért a' középszerüség szomoru pontján megállani, ha mindnyájan határ nélkül szerencsésbek lehetünk még 's arra szeretett Királyunk atyai gonddal kezet is nyujt?

"Még igen is kora illyeseket mondani — szerzőhez nem illők, országgyülésre valók; egyébaránt nem tanácsos annyit változtatni egyszerre, hanem csak halkan 's egymást követve. Efelett mi közünk nekünk ahoz, ha Magyarország félszázad után fog is virágozni - - - mi akkor nem élünk már 's a' t."

'Némelly emberek mindenre — kivévén a' mi közvetetlenül önhasznokat következteti — csak azt tudják mondani: 'még kora 's nem ma, de még ezer esztendő mulva is mindég csak azt mondanák.' Van is.

tagadni nem lehet, sok az időt megelőző, mint p. o. lónak gyepre hozása idomítás nélkül, urfinak examen-adása tanulás nélkül, soknak házasodása tapasztalás nélkül, repraesentativum systema köz értelmesség nélkül 's a' t. - - - De a' Publicumnak valami hasznosra elkészitését tán nem ezek közé számlálhatni, sőt úgy látszik, hogy némelly tárgynak egyszerre — minekelőtte a' tanácskozóknak tökéletes világos ismérete lenne még róla — tanácskozás végetti felvétele inkább tartozik azon nevendékek társaságába, kik születésekben apjokat előzték meg.

Mit ér a' legjobb vadász, legjobb munkás, legjobb deák, legbátrabb ember előkészület nélkül; az elsőnek puskája nem sül el, a' másodiknak ekéje bicczen ki, kaszája tompán vág, a' harmadik minden esze 's talentoma mellett is második osztályba jő, a' negyedik 's kivált mostani időkben haszontalan katona, 's a' t. Minden idomítástul, elkészitéstül függ! 's a' legjózanabb systemákat 's intézéseket minden előkészület nélkül, azaz rendetlen képzeletek igazitása 's rendezése, hamis bényomások, vakitó elfogultságok 's megrögzött balitéletek kiirtása 's a' tudnivalók nagyobb kiterjesztése előtt tanácskozásba hozni nem egyéb, mint magot vetni száraz kemény földbe, melly se szántva se trágyázva se boronálva nincs, 's ennek következésében látjuk 's tapasztaljuk sok összeülők közepibül, és sok fáradság után igen is sokszor mikép veszi eredetét a' 'semmi, és ez B-re emlékeztetvén azt mondatja velünk "Ils travaillèrent beaucoup, mais firent très peu" 's errül megfontolásra csak ennyit!

Igen sokat kezdeni egyszerre, igaz, többnyire igen ártalmas 's az ki igy cselekszik, nem dolgozik nagyobb sikerrel, mint azon agár, melly egy izben több nyulat hajhász; - - ellenben nem lehet p. o. gazdaságban az idén ökröket vásárlani, esztendőre kutakat ásni, harmadikban béreslakást épitni, negyedikben szekereket, ekéket készitni 's a' t. de soknak szinte egyszerre kell

megtörténni, hogy a' sok elkészült tagok részarányos egybefogó egészet alkossanak. A' józanabb gazdasággal 's kereskedéssel olly szorosan függ a' legelők felosztása, hus-árositás eltörlése, Hitel, papirospénz 's több eféle össze, hogy ugy szólván csak egyszerre mehetnek előre. Igy van sok egyéb fontosban is. 'S kezdeni kell valamikor, mint nem különben nem lehet mindég alunni, hanem végre csak fel is kell ébredni.

'S hogy sok nem bánja, mi lesz hazájábul holta után, azt igen is elhiszem, sőt bizonyos vagyok benne, mert látom, hogy éltében se törődik vele sokat. De a' nemes nem igy gondolkozik, — a' mit megvallani nem szégyell — 's azt hiszi, ha bár egyedül maga maradna is, hogy egy becsületes embert kirekesztőleg csak az boldogithat vénülő korában, ha férfi ideje férfias munkálódási által megérdemlé 's előre sejdíti, hogy hazafiai leglelkesb része valaha, ha ő többé nincs 's minden irigységnek 's megsértett önszeretetnek vége — hamvai felett azt fogja rebegni: "Itt a' föld igazán nemes csontokat, igazán becsületes hazafit borít." Mert mi melegítheti a' nemes vért édesebben 's mi által felelhet az ember jobban meg titoktele ittlétének, — mellyben minden kétes 's rejtett 's hol még a' legvilágosabban látó szebb lelki felemelkedéssel is csak sejdíthet, — mint midőn ön álláshelyén, mellyre a' sors állitá, hazája 's ez által a' mindenség tökéletesbitéséhez tehetsége szerint járul!

Azért ha másnak hazája fejős tehén gyanánt jelenik is meg, nekünk azon remény maradjon mindég legszebb örömünk, hogy magyar honunk mind magasbra fog emelkedni még; 's leszünk e tanuji annak, vagy sem, a' hatalmas Istenekre bizzuk 's ugy fáradozzunk, mint halhatatlan lelküek, kik az idő mohátul mentek. 'S ki tudja, ha soha többé halotti álmunkbul nem ébrednénk is fel, ki szerencsésebb: az e, ki a' fákat ülteté, ápolgatá 's azok lassu de meg nem szünő növését tapasztalá; vagy az,

ki megnőtt korokban nyugodott 's henyélt csak árnyékok alatt?

"'S milly jussal mondhatja a' szerző mind ezeket, ki bizta rá; minket tán vezetni akar 's a' t. Ő bizonyosan mellékes czélt vágy elérni 's nagy lelkü állitásai egyedül kifüggesztett czégér, melly által a' lágy velejüket mystificálja, midőn magában nevet 's önhasznát lesi 's a' t."

'Ezen megtámadás személyemet illeti egyenesen 's igy azt megczáfolni sok tekintetben bajos, mert önszemélyérül szólani annyi mint a' szebb társasági rendet sérteni, 's igy tán tanácsosb lenne hallgatni 's a' rólam való itéletet az Olvasóra bizni. Azonban illy megtámadást nem csak rossz néven nem veszek, sőt annak ugy annyira örülök, — mert részint a' büszkeség szava, részint pedig azoknak, kik némellyeket a' velem tartástul nagy becsü tanácsokkal elvonni akarnak, igazi mystificatiója,—hogy nehány kis megjegyzésimet elhallgatni nem vagyok elég erős.

Ollyasokat, kik jusomat gondolatim előadásira nézve kétlik vagy el is akarják tagadni 's magokat általam vezettetni nem engedik, csak dicsérhetek; mert ők az által azt bizonyitják, hogy több észbeli erőt érezvén magokban, mint bennem tapasztalnak, önszemélyeket hiszik vezetőkké alkotva. 'S illy nemes önérzet, illy büszke felemelkedés legnagyobb tiszteletre méltó; 's éljenek! Ne is menjenek illyesek senki mögött, de a' legnemesbek mellett, vagy előttök is — csak rajta! —

Galileire nem bizta senki a' föld maga körül forgásának kitalálását; Newtonra senki a' nehézség törvényei felfedezését; ugy nem bizta senki Franklinra azt, a' mit emléke mutat 's a' mi egyszersmind dicső életrajza: 'eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis.' De ők halhatatlan pályájokat minden titulus, protectio, salarium 's efélék nélkül — 's a' nélkül hogy más emberek által rájok lett volna bizva, eljárták 's ugy látszik 'meghivatások az emberiség felvilágositása végett

magasb helyrül történt, mint a' milly magas hely e' földön van. 'S igy jeles megtámadóim — mert ollyasokrul itt nincs szó, kik csak hibát tudnak találni, magok pedig soha sem visznek végbe semmit — ne várjanak senkire, járjanak elől, mint a' például felhozott három bölcs, szivesen leszek követőjök; adjanak jó tanácsot, oktassanak bölcseségre; erősitsék meg önpéldájok 's tetteik által, a' mire oktatnak — leghivebb tanitványok én fogok lenni. A' miben hibáztam, ők igazitsák el — 's fussanak velem egy pályát. Nem kivánok egyebet, mint hazafiságomban őáltalok meggyőzetni; 's nem ohajtok semmit buzgóbban, mint hogy hazafi kötelességim gyakorlásában általok messze hagyassam hátra, mert igy — 's ezt büszke érzéssel merem állitni — az ország nem sokára ugyan más képet mutatna!

Sok, igaz, azt is rossz néven veszi 's a' 'ki bizta r á-t, veti szememre, hogy némelly Magyarokat szégyen, gúny, satyra 's egyéb tőlem kitelhető üldözés által anyai nyelvek — mellyet tulajdonkép anyanyelvnek sok magyar házban többé nevezni nem lehet, — megtanulására kinszeritni akarok. Már ez ugyancsak nagy szemtelenség 's égbe kiáltó igaztalanság, azt nem tagadhatni — 's én azt csak vak hevemben teszem; mert hogy is kivánhatni azt okossággal 's mérséklettel egy Magyartul, 's kivált ha több ezer jobbágyi vannak: hogy még magyarul is tudjon, midőn hazai dolgokban ugy sem igen jártas? Hisz ez igen is nagy praetensio lenne — és szinte a' természet törvényivel ütközném össze!

Akármihez 's mi ellen való vak bizodalom vagy bizodalmatlanság pedig a' lágy velőnek 's felette gyenge itélőerőnek legnagyobb betükkel irt testimonialisa. Rézzé válik e az arany a' rossznak vélt markában, vagy arannyá a' réz a' jónak gondolt kezei közt? Nem változik biz az egy cseppet sem, akárki markolja is — csak hogy ismerni kell. Szint igy van a' gondolattal, okoskodással, állitásokkal. A' rossz ember sokszor sok

jót és eszest mond, mint nem különben sok hiábavalót 's esztelent a' jó. A' maga lábán állni 's maga eszivel gondolkodni tudó nem hagyja magát, mint a' nép, fényes beszéd, kellemes előadás 's ügyes sophismák által elcsábítatni, de mindenkor és mindenütt a' dolog velejére tekint 's ezt a' szerint fogadja el, azt ugy veti vissza. 'S ki azt mondja: "Ne higyjetek neki, mystificál" az mystificálja inkább hallgatóit, mert nyiltan szük eszü 's keskeny belátásuaknak nyilatkoztatja, kik magok se nem látnak, sem itélni nem tudnak.

'S ezek szerint a' rólam való itéletet — 's valljon mi a' fő czélom 's milly jutalmat 's hasznot vadászok — kinek kinek önbelátására 's megbirálására bizom, — midőn azt hiszem, hogy hazám java előmozditására minden tőlem kitelhetőt cselekedni szinte olly jusom van, mint egy, se igen magas se felette alacsony helyczetü katonának tagadhatatlan jusa van, — a' mi legszebb bére — 'minden tőle kitelhetőt a' diadalomnyerés végett elkövetni; 's ezen fényes jusombul, mellyet a' legitimitas legszentebb törvényei szerint, mint az Isten legszebb ajándékát tekintem 's becsülni tudom 's mellyet tőlem mig élek el nem fog ragadni senki, folynak személyemre azon kötelességek, mellyeket fentebb előhoztam.

Az ötödik, hatodik 's számtalan többi megtámadókat, kik okoskodásim ellen minden bizonnyal hydraként fel fognak kelni, még most megczáfolni nem akarom. Legyen az 'utólsó szó Olvasómé. Thema van elég 's igy berekesztésem vége legyen még egy barátságos 's már többször érintett rövid

TANÁCS.

A' legnagyobb igazságbul minden részre a' legnagyobb haszon is foly, ugy mint kirekesztőleg csak a' természet örökös rendszabási szerint alkotott tárgy — legyen erkölcsi, legyen lelketlen — rejti magában a'

lehetség, siker 's állandóság minemüségét. A' l igazság erkölcsi világban az, a' mi mechanika öröklétü axioma.

Nem kényünktül függ tehát p. o. a' vizek vagy amarra vinni, mert azoknak nem parancsolhatunk, — nem kényünktül gőz-erőművben a' lombikot nagyobbra kisebbre, az emelőket hosszabra rövidebbre készitni, — szoritó erőművben a' csőket hosszaságokhoz képest szükebbre tágabbra rendelni, mert ezek közt mathesisi idomzatnak lenni kell 's a' t. hanem szükséges — ha igazán józant akarunk előállitni, — hogy a' természet örök rendszabási szerint, eszközlésinket a' viz, gőz, levegő 's a' t. változhatlan tulajdonikhoz alkalmaztassuk. 'S szinte igy nem önkényünktül függ a' társaság, alkotmány 's országlás józan léte; nem tetszésünktül 's jó szivü ohajtásinktul függ embertársinkat 's honbelicinket jobb létre emelni, boldogítni; hanem az csak a' lehető legigazságosb elrendelésbül, azaz: a' természet eldönthetlen szent törvényei hű teljesitésébül eredhet; — szóval 'semmi sem közelithet a' tökéletesbhez, ha sarkalatja nem talpigazság. —

Ezek következésében tanácsom semmi egyéb, hanem hogy "Hazánkban mindenkinek vagy legalább a' lehető legnagyobb résznek gyomra, feje és erszénye ne legyen üres — sőt hogy kiki magának több 's több életjavakat 's kellemeket szerezni iparkodjon — de azokat fáradozása után minden hihetőséggel el is érhesse 's azokat elérvén bátorságban birhassa is. —"

Mennél több marhahust eszik, mennél több bort iszik, mennél több posztó ruhát visel 's a' t. a' nép, annál jobb lábra kap a' termesztő 's nincs mit rettegnie a' vásár változásai, külföldi tilalmak, banquerotte 's lankadó kereskedés miatt — mert minden terméke szinte már mezein kél el; — 's mennél számosb házi butort, csinosb konyha 's ebédszereket 's egyéb élet-

alkalmat, 's a' t. szerez magának a' sokaság, annál jobban emelkedik a' mesterember 's kalmár, 's mennyivel több a' belső termesztés 's nagyobb a' kivánat külföldi javakkal is élni, annál jobban diszlik a' kereskedés.

És igy a' serényebb földmüvelést, nagyobb industriát, virágzóbb kereskedést, szóval: a' jobban birást, 's gazdagabb lételt megelőzi — 's ezen talpigazságon áll a' földbirtokosnak, ha ugy szabad mondani, kincstára — "Az ország lakosi legnagyobb részének olly körülmények közé helyeztetése, hogy az nem csak marha de még borjuhust is ehessék; nem csak savanyu de még ugyancsak jó bort is ihassék; nem csak posztó ruhát viselhessen, de még kárpitot is használhasson 's a' t." — röviden 's olly világosan mint lehet: 'hogy az adófizető nép halkkal azon erkölcsiségre emeltessék 's a' jobban fáradozó és iparkodó test és észbeli törekedésinek azon bizonyos és bátorságos jutalmát is nyerje, mellyek nélkül akárki mit mond, egy ország sem emelkedhetett ki eddig 's egy se fog kiszabadulni a' középszerüség 's alacsony állás szomoru köreibül soha!

Azon közmondás 'gazdag paraszt teszi a' gazdag földesurat' honunkban nem mindég teljesül be, sőt mai időkhez többé nem illő feudalis létünk következésében, mint igazság, szinte sehol sem áll; mert a' birtokosra nézve ideig óráig csaknem mindenütt hasznosb a' lelketlen puszta, mint a' népesitett határ. Azonban, ezen most emlitett közmondás, melly valóban talpigazságon alapul, nem azért válik köztünk hasztalan állitássá, mert valami hiányt rejt magában, hanem azért nem illik mostani helyeztetésünkre, mert jobbágyink vagy nem birják igazán jól magokat, hanem csak a' mi képzeletünkben; vagy nem birják jól magokat olly módon, melly a' földesurnak is hasznos lenne, azaz 'nem birják közönségesen magokat szorgalmasb industriájok után jól, hanem csak tágos mezeik és szá-

mos marháik következésében; 's igy természetesen jobb 's gazdagabb létek sem uroknak sem az országnak sok hasznot nem hajt.

A' magyar szántóvető közönségesen, komoly férfiusága következésében, nem törekedik ugy mint sváb vagy szász szomszédja némelly életjavak megszerzése végett — 's igy se maga nem birja magát olly jól, se földesurának, se a' községnek nem olly hasznos jobbágya 's embere, mint az. De ebbül nem az következik: 'hogy a' magyar földmüves régi 's részint mostani, semmit vagy igen keveset ohajtó 's igy igen keveset szemfüleskedő henye apathiájában hagyassék, hanem, hogy renyheségi hajlandósága miatt inkább a' legnagyobb inger 's azon magusi ereju inditóok használtassék, melly más országokban, mint a' tapasztalás mutatja, olly csudákat müvelt, hogy azokon alig bámulhatni elegendőleg 's mellyek következésében p. o. Britannia, esztendőnkint szinte 8 millió mázsa vasat készit, 1 ½ millió mázsa gyapjut, 2 millió pamutot és számtalan illyest varázsol leghasznosb 's kellemesb 'mindenfélékké; míg mi tán 200 ezer mázsa töredékeny vasat se tudunk előállitni, — egy kis durva posztót, pamutbul 's egyébbül pedig a' semmihez igen közeljárót készitgetünk 's a' t.

A' belső consumtio birja a' közönséget a' lehető legjobb 's gazdagabb létre; hogy pedig a' legnagyobb rész az élet legszükségesb, nem különben legkellemesb javait fogyasztani forrón kivánja 's *azon kivánatnak eleget is tehessen*, elkerülhetlenül szükséges mint conditio sine qua non: hogy minden statusbeli — személyes függetlensége 's vérébe mélyen rejtett 's gyökerezett nemzetisége leöltése nélkül — állati vadságát hagyja el 's józanabb philosophia alapjain, melly keresztény vallás által megtisztult, fejthesse ki halhatatlan emberi méltóságát.

Errül pedig nem is álmodhatni "bizonyos 's bátorságos birtok 's azon lehetőség sőt hihetőség nél-

kül: hogy 'fáradozási után határtalanul jobban birhassa magát." 'S erre módot nem nyujthat senki más a' földesurakon 's tehetősbeken kivül.

Ezen utólsóknak kell tehát, részint a' sziv ösztöne 's még inkább az ész tanácsa szerint önmagokon nemes — vagy ha egyenesen ki akarjuk mondani — józan diadalmakat nyerni, tudniillik: 'az ország terhének egy részét vállaikra venni 's igy a' szántóvető sorsát könnyítni 's méltóságát felemelni.'

Illy concessiók — mellyektül a' nagyobb rész azért retteg, mivel se természet törvényeit nem ismeri elegendőleg, se más nemzetek tapasztalásit használni nem tudja — csak ideig óráiglani nyomást 's kárt vonzanának az áldozókra, 's az igazán nemes tett legjózanabb cselekvésnek is mutatkoznék csak rövid idő alatt; mert a' helyett, hogy most az adófizető naprul napra tehetetlenebb lesz 's mi birtokosak és nemesemberek se vagyunk gazdagok, sőt mindég szegényebbek leszünk — igazságosb rendelkezés után a' szántóvető is, mi is jobban birnók magunkat; a' helyett hogy most az adófizető a' rá rótt csekély adót se képes fizetni 's erejébül olly bizonyosan mint 2×2=4. mind jobban 's jobban fog kifogyni, miköztünk pedig a' messzebbre tekintők titkolhatlan belső aggódással magokban azt kérdik: 'ugyan mi lesz ennek vége? — a' 19dik századhoz illő előmenetel 's magasodás által a' haza szükségei bőven kipótoltatnának, mi végre kiszabadulnánk azon kellemetlen dilemmábul, mellynél fogva 'vagy kénytelenek vagyunk éltünk fogytáig ispánkodni, vagy legszebb napjainkban sequestrum alatt sinlődni' — drága hazánk pedig a' többi európai nemzetek közt helyet foglalna 's a' jövendő olly tisztán 's reménytele derülne fel szemeink előtt! midőn ma ránk nézve nem csak beborult, de kétes is.

Valóban nem gondolhatni át belső megilletődés nélkül más nemzetek reformatióinak philosophiáját 's milly csudálatos utakon 's milly számos keserü epedések 's gyászos történetek kíséréssével tetszik az isteni

gondviselésnek az embereket boldogságokra vezetni, kik buta hevekben 's egymás- ellenti kajánságik 's üldözéseik közt mind addig szokták lábaikkal tiporni önhasznokat és szerencséjeket, míg vagy kegyetlenségikben 's vérontásikban kifáradván, vak Véletlen által tünik fel köztök a' szent igazság 's annak áldása, vagy lelki tehetségik emelik őket a' jobblétel 's bátrabb 's boldogabb élet körei közé.

Britannia 's Francziaország vérzivatarjai mit bizonyítnak egyebet mint 'szegénység miatti megvivást'? mert mind azon borzasztó convulsiók, mellyek egy 's más országot olly fertelmesen megráztak, mi egyébbül vették legvalódibb eredeteket, mint abbul: hogy a' tehetősb rész, melly hatalommal volt felruházva, a' haza minden terhinek vitelét az alacsonyabb de a' hazafiak nagyobb részin akará mindég hagyni — a' mit ez végkép türni és szenvedni nem tudott 's nem akart 's elvégre rablánczait ketté törte, 'azoknak, kik őket ugy szólván fogva tartották, legnagyobb ijedtekre 's ideigleni károkra tagadhatatlan, de egyszersmind legnagyobb valódi hasznokra 's mai tartós jó létekre is; 'mert ezen kinszerített változások következésében ők most határ nélkül 's minden tekintetben jobban birják magokat 's boldogabbak, mint régi helyezetekben lennének, mellyért annyit fáradtak 's harczoltak 's mellynek további fentartása végett, legnagyobb szerencséjekre, a' csatát elvesztették! —

Hogy Britanniában hajdan a' privilegiált földesur készebb volt inkább vérét ontani, mint feudalis alkotmányábul egy hüvelknyit is engedni — a' minek következésében ha t. i. józanabb intézkedésre nem kinszerittetett volna, ma szintolly szegény 's tehetetlen lenne mint mi vagyunk — azt minekünk igen természetesnek 's megbocsáthatónak kell látnunk 's itélnünk; mert mi se kivánkozunk az elavult rozsdás systema bilincseibül kiszabadulni, ámbár mi példahasználás által igen is jól 's minden bizonnyal tudhatjuk — 's ha nem

tudjuk csak önhibánk — milly valódi lételre 's eleven életre juthatna hazánk 'minden honbelink felszabaditása 's polgári jusokban részesülhetése által.' Az Angol előtt példa nem volt: hogy valljon mit szülne az alkotmány egyenlő kiterjesztése az ország minden lakosira; 's azért ha ott hajdan az előitéletekkel teljes földesur önkényesen jobbágyinak concessiókat egyben 's másban tenni nem akart, 's arra őtet végre önléte miatti aggódása kinszerité, van e annál természetesb? — mint valóban nincs természetlenebb: hogy mi illy nyilványos utmutatásokat nem csak nem követünk, de még jobb felvilágositásával 's kifejtésével se foglalatoskodunk, sőt azokrul hallani se szeretünk, jóllehet egész existentiánk homokon alapul.

Ki a' külföld mai állapotját 's némelly vidéknek mostoha fekvése mellett még is bámulásra méltó virágzását ismeri — melly progressive terjed, — 's aztán hazánk szomoru állását tekinti, 's hogy mindenekben századi távulságban kullog más nemzetek után ezen föld, melly kimeríthetlen szendergő kincseket rejt ölében — akkor valóban a' legéletrevalóbb is elszomorodik, a' legerősb is elgyengül — kivált ha átgondolja: 'hogy nem csak a' tudatlan, de még a' tudományosb rész is minden gyökeres előmenetel 's javitás ellen szegül — 's jobbára porban vagy mocsárok közt senyvedő jószágit, üres ládáját 's azon boldogitó praerogativáját, — hogy igen kevésbül semmit se kell adóznia, midőn egyéb képviselői jusa alig van, — olly vitézi hévvel 's bajnoki állhatatossággal védelmezi, — mellyekkel ha józanra fordíttatnának, legnagyobb csudákat lehetne vinni végbe, — hogy észtehetség, példa 's a' természet örök törvényei alig kaphatnak a' sok szívköd, hiusági gőzölgés 's elmesetétség közt napvilágra!

A' tudatlan egyoldalu 's mindég idehaza ülő azt hiszi 's rá esküdne, hogy a' külföld minket csudálva irigyel 's csak Magyarország van eszében — ugymint sok falusi lakos maga ismeretlen kis határát igen hi-

resnek 's ön tetteit 's törekedésit világszertieknek véli — midőn honunkrul a' külföld alig tud valamit, azzal egy cseppet se gondol 's külujságokban se szoktunk róla közönségesen egyebet olvasni, 'mint hogy erre sok eső volt, ott egy nagy falu égett el, amott egy kis földingásocska volt 's a' t. — a' határjábul ki nem bujt honfogoly pedig előitéleteit, tudatlanságát és születési gőgjét házánál 's övéi közt ugy védi, mint hajdan Ilion palladiumát!

A' tudományosb ellenben elismeri civilizáltabb országok elsőségeit, 's mint tapasztaljuk, honját kerüli 's rendszerint azokban tartózkodik; — minden hazai változástul pedig ugy retteg, hogy inkább régi hátramaradásában, bár mi utálatos legyen is az előtte, kivánkozik megmaradni, — és szemét a' jövendő előtt, hol rózsaszinüt nem sejdít, behunyván azt rebesgeti: "Boldog a' mai Gallus, Angol, ki már átesett a' crisisen 's most annak csak áldásit tapasztalja; — de bezzeg nem volt ám az ki akkor élt! maradjon minden veszteg mig élünk, forduljon meg akkor a' világ, ha mi már nem vagyunk többé." —

'S nem igy okoskodik e jobbára a' kicsinosodott 's előre tekintő rész? A' mit magzatlannak se bocsáthatni meg, ollyannak pedig annál kevesebbé, kit számos gyermeki 's unokái élnek tul, kik szüleiktül egészen soha se szakíthatnak el! 'S nem ezen 'egy rettentő crisistül rettegés e legnagyobb gátja lehető tökéletesülésünknek? Semmi egyéb, meg kell őszintén vallani — de azt is egyszersmind: 'hogy minden rettegősködésünk kirekesztőleg csak éretlen képzelgésünkbül származik; holott hatalmunktul függ "legkisebb mozgás és veszély nélkül éppen olly magasra hatni, mint a' nálunk régibb, de éppen azért kevesb tapasztalásu nemzetek csak sok évi vérengző zendületek 's küzdelmek által juthattak."

Ugyan hol alapodik annak igazsága: hogy 'halálos betegség nélkül igazi férfiságra nem fejlődhetni ki —

dussá nem lehetni előleges bukás nélkül — erényessé nem, bünhödés 's töredelem hijával, — józanná nem, eszelősködés nélkül, — igazságossá nem, kinszeritlenül? 's a' t.

Vaccina feltalálása előtt mennyivel nagyobb számu kisded hala meg mint most; de azért mert sok szülő tudatlanságában több gyermekét veszté el himlőben, minekelőtte vaccinához nyult volna, nem az következik: hogy minekünk is több gyermeket kell feláldoznunk 's illy szomoru crisisen átesnünk utóbbi magzatink megmentése végett; hanem hogy mi ujabbak 's igy több tapasztalásuak legkisebb crisisen se vagyunk kénytelenek átvergődni, hanem minden gyermekinket elsőtül utólsóig a' természet örök, habár titoktele törvényei szerint a' himlőtül megóhatjuk. Ujabb időkben több függőhid bomlott el 's még több gőzhajó pattant szerte; de azért, mivel általok annyi veszté már életét, — 's most mind a' hid mind a' gőzhajó türhető bátorságu létre kapott — nem az következik: hogy minekünk is szintazon crisisen kell átesnünk 's így bizonyos számu Magyar kénytelen hiddal leomlani, vagy gőzzel levegőbe repülni, minekelőtte bátorságos függő hid 's gőzhajó hazánkat is diszesithetné; hanem hogy minekünk nem kell, ha eszünk hasznát akarjuk venni, mind ezeket A-nál kezdenünk 's experimentumok által időt vesztenünk 's végre magunkat éppen azon crisisekbe kevernünk, mellyektül annyira rettegünk 's méltán — hanem inkább más nemzetek tapasztalásit — melly próbák világiak 's az egész emberiség sajáti — kell hasznunkra fordítnunk.

Minden egyébbel szint igy van. 'S éppen azért mivel a' mai felvilágositott 's jobbadán a' vak eset által olly hatalomra emeltetett Angol mosolygva tekint azon időkre vissza, mellyekben őseit a' legelők elválasztására, limitatiók, czéhek, dézma, robot eltörlésére 's egy és más concessiókra — mellyek következésében Albion szigete világunknak ugy szólván középpontja —

nem annyira eszek 's belátások, mint kénytelenség birá,— minekünk nem kell azon valóban nevetséges 's végre szánakozást inditó 's legnagyobb bajokat szülő újhuzásokon, egyetnemértéseken, viszongásokon, egymásellentiségeken 's a' t. — mellyek az angol történetek rajzait sok éveken által annyira eldisztelenítik, — keresztül szomorkodnunk, "Hanem hogy minekünk ránk, gyermekinkre 's honunk minden lakosira nézve legszentebb kötelességünk: önkenyesen 's igy minden zavar nélkül állapotunkhoz 's hazánkhoz alkalmaztatva azon ideigóráiglani áldozatokat tenni, mellyeknek más nemzetek előmeneteliket köszönhetik."

Lehetne mondani, kétséget nem szenved: "Ugyan mért kellene álladalmunkat 's régen gyökérre kapott intézetinket uj formákkal, uj törvényekkel toldani, mért uj utat nyesni oda, hol már tágas szabad járást látunk?" De erre nem kész e a' czáfolhatatlan felelet? Mit bizonyít a' jelenlét? Szegénységet, hátramaradást 's itt ott szinte penész és rothadás jeleit.

Ha szent István, szent László 's Kálmán Fejdelmink törvényei a' nemzet gyermeki korát ápolgaták is, 's Nagy Lajos a' serdülőt nagyobb ismeretekre készité, minden intézetik még is milly felette különbözők az 1729diki törvényektül 's milly szükségesek voltak ezen ujabb idei józan ujitások arra, hogy lelki fejlődésünkben csak annyira is juthatánk, hová nagy nehezen érkeztünk?

A' 11- 's 14dik század törvényei elégtelenek 's hibásak voltak a' 17dik század szükségeire, 's igy a' 17dik századiak elégtelenek 's hibásak a' 19dik századéira, ugymint minden bizonnyal mai napokban — habár a' bölcseség serlegét legutólsó cseppig kiüritnők is — nem fogunk hazánk javára 's diszére mindent olly józanon elintézhetni, hogy azon utóink koron- 's fokonkint határtalanul ne javithatnának még, mert a' lehető legnagyobb tökéletesülés csak jövendő 's boldogabb nemzetségek sajátja! És éppen azért, mert ha-

zánk 's alkotmányunk a' legszomorubb helyeztetések közt 's a' legsarkalatosb változások által se bomlott meg, sőt mai időkben százszorta boldogabb mint a' régi zavarban és setétségben volt, — éppen azért a' legnagyobb ujitások által, ha józanok, ma se fog megrendülni, hanem mind erősbre 's tartósbra fejtekezni.

Ki azt állitja: "8 századon fénylik keresztül alkotmányunk mozdulatlan" nem végzé iskolái philosophiáját 's nézze felébredése végett törvénykönyveinket!

Lehetne továbbá mondani: "Ma meglehetősen vagyunk 's ugyan hol a' garantia hogy mostani kis szabadságinkbul, ha változásnak ered egyszer alkotmányunk, végkép nem fogunk kivetkeztetni?" — De milly szomoru, magában nem bizó, szűk eszü 's félénk lelkü okoskodás az illyen! —

Ha az időhez 's a' század szelleméhez illő változások 's ujitások által hazánk java 's boldogsága még akkor se szenvedett csorbát — 's ma mindnyájan határtalanul boldogabbak 's bátorságosb helyeztetésüek vagyunk, mint eldődeink! — még akkor se, mondom, midőn tudományi sulyunk 's lelki fejlődésünk olly alacsony lépcsőn állott, 's a' királyi székben Péter, Aba Samu, II. Lajos ült — hazánkat Török birta — a' Nemest Caraffa, 's az Eperjesi szék itélte — ha mind ezek 's több illyesek által se szenvedett csorbát, mellyeknél fogva ugy szólván a' multért, mostért 's jövendőért bünhödénk nagy részben: — miként retteghetünk mai napokban az Istenért, hogy ugy mondjam, azon áldásoktul, mellyek szeretett Fejdelmünk atyai gondviselése és számos bölcs hazánkfiai férfias tanácskozásai élesztő kutfőibül honunk vidékire áradni fognak?

Mi Fejdelminknek engedelmeskedünk 's utolsó pihenetig hív jobbágyi vagyunk, ez 'megismértető jelünk, ez ősi szokásunk — de csak ollyant hordozunk igazán szivünkben, ki hatalmas Urunk, de egyszersmind kegyes Atyánk is, mint mai Fejdelmünk. A' Király disze, hatalma 's dicsősége ellenben nem alapul tudatlanokon,

szegényeken, elkorcsosultakon 's rabszolgákon uralkodás által. —

'S ime itt jelen meg lehető jobb 's bátrabb lételünk legbiztosabb garantiája! mellyet részemrül törvényes és szeretett Királyunk igazság-szeretetiben, erős lelkiben 's rólunk való atyai gondoskodásában találok fel egyrészrül, — más részrül pedig a' magyarság nemes kifejlődésében, — mert hijába, nem lehetünk más nemzetbeliek önbecsünk elvesztése nélkül, — azaz önerkölcsi sulyunkban keresek mindég.

Ezt tágitsuk, ezt szaporítsuk tehát minden módon, minden uton, mert ez Védangyalunk. — Csinosítsuk értelminket, terjesszük tapasztalásinkat, keressük fel a' tudóst, társalkodjunk az elmetehetőssel, nagyobbítsuk könyvtárinkat, jutalmazzuk a' tudományokban, müvészetekben fáradozót, haladót — üljünk kocsira, szálljunk hajóra 's nézzük a' világot — 's emeljük hazánkat dicsőbb nemzetek sorába!

De mind ezekrül, drága Olvasóm! mindaddig le kell mondanunk, sőt álmodnunk se szabad, mig szegénységünk, a' tudatlanság, előitéletek 's balvélemények közt valódi szolgaságban fogva tart bennünket. Pénzünk 's valóságos tehetségünk pedig addig soha se lesz, mig a' Hitel lábra nem áll hazánkban.

V É G S Z Ó.

Ha ezen előadott tárgy értelmét 's több elágozásit csendes vérrel átgondolom, senki sem érzi 's nem tudja jobban mint én, milly különféle 's nem mindenkor legkellemesb bényomásokat okozand a' közönségre. Jóakaróim száma kevesedni, rosszakaróimé nőni fog, 's igy rám nézve fáradozásom láthatólag több kárt hozand, mint hasznot. Lesznek ellenben, ha bár kevesen is, ollyanok reméllem, kik lelkem és szándékom tisztaságát elismerendik ; — lesz továbbá egy bizonyos Valami legbelsőmben, a' mi túl fogja élni az előitéletek 's balvélekedések mulandóságát. — Azok hajlandósága, — mert korántsem érzem magamat elég erősnek 'egyedül is ellehetni a' világon — lélekisméretem csende 's azon remény: "lesz egykor haszna munkálódásimnak" minden jutalmam. —

A' hazaszeretetet sokan ugy képzik mint Amort, 'bekötött szemekkel. Igy hátramaradást, hibát nem láthatnak, míg a' sürü kendő homlokok körül ; ha ez egyszer leesik, minden báj is egyszerre megsemmisül. A' hon igaz szeretete, vallásom szerint valamelly nemesb 's állandóbb gerjedelmek tartalma, nem vak szerelem, 's azért nincs is olly változó phasisok alá vetve, mint azon magusi de még is tökéletlen érzés, melly csak nyomoruságunkra emlékeztet, midőn pillantatokig félistenekké magasít 's megint minden szép vágyink mellett is porba gázol.

Ha mindent nem dicsérek hazámban, abbul foly: mert hazámhoz nem olly gyenge kötelék csatol, mint valaha Venus fiát Psychéhez — 'a' világosság hija.' —

Ha anyaföldünk mocsárit, kopárságit emlitem 's nem dicsérem: hazaszeretetbül ered; mert inkább viruló kerteket kivánnék ott szemlélni, hol ma vadkacsa 's vadlúd, vagy homok és por. — Ha előitéleteket megtámadni, balvélekedéseket gyengítni, oszlatni 's a' tudatlanság sokszori büszke szavát nevetséges hanggá iparkodom változtatni: hazaszeretetbül cselekszem; mert soha sem hihetem, hogy előitélet, balvélekedés 's tudatlanság alapja lehessen egy nemzet előmenetelének 's boldogságának. — Ha itt amott az elaljasodást, romlottságot 's rothadást keserü szavakkal festem: honom imádásábul teszem; mert illy nyavalák ellen csak a' corrosiv szert tartom használhatónak. — Ha végre hazánkban mindent tökéletesb létre ohajtok emelni, 'a' középszerünek, melly ocsmánnyal rokon, gyülöletébül származik 's kivált azon középszerü gyülöletébül, melly hazánk fényét homályosítja. Legyenek egyéb nemzetek hátramaradásokban megelégedtek, ne vágyjanak előre, magasbra — nem gondom; de köztünk csak az melegítheti szivemet édesen: ha az Isten legszebb ajándéka 'az emberi ész, mind nagyobbra emeli Királyunk hatalmát 's Hazánk diszét.' — Csak az teheti éltemet előttem kedvessé, ha mostani már ugy is szép helyeztetésünkbül mind magasbra lépni keresünk erőt magunkban, mellyet bizonyára találunk is.

Szándékom tiszta — mondásim azonban helyesek e, az más. Ezeket makacsul pártolni nem akarom; mert igen jól tudom: mi nehéz legjobb akarattal is jót alkotni, és az ahoz vezető módokat megfoghatólag előadni.

De javallatim nem kötelezők, 's így azokat el is lehet fogadni, ha jók; 's még könnyebben visszavetni, ha rosszak. Magamat hazám igen kis szolgájának tartom; de azt hiszem: hogy a' legkisebbnek is vannak nagy és számos kötelességi. 'S igy ha egyet mást érinték, vagy emlékezetbe tünteték, azt, ha jól megfontolja tettemet, rossz néven senki se veheti. Ha valamelly hiv szolga urát eszmélteti "Idő volna már valamire, — egy

és más neki ártalmas, egyéb pedig igen hasznos lenne," azért az igazságos ur, ha eleinte forró vére miatt elveszti is béketürését, 's kemény szavakkal fogadja szolgájának sokszor tán untató 's kellemetlen jelentésit, még is megvallja végre: "ezen hivnek sokat köszönhetek, bár javallatit nem fogadtam is el mindég, de szándéka becsületes volt."

Nekem úgy látszik — 's tán minden csalódás vagy önkecsegtetés nélkül — hogy külföldön tett többszöri utazásim, helyszinen szerzett tapasztalásim, és sok jeles emberekkel gyakorlott társalkodásim által egyrül másrul világosb, kiterjedtebb 's több oldalú értelmem lehet, mint sok más nem olly kedvező állapotban voltaknak; 's igy azt bátorkodom remélleni: hogy e' munkában előterjesztett 's a' mindennapi vélekedéstül eltávozó jegyzésimet honunk valódi jóakarói rossz néven nem veendik; mert azokrul emlitést kirekesztőleg azért tevék, mivel használni kivánok.

Egy csillagász régi cselédje — ha nem tudja is egyébaránt a' mathesis legegyszerübb törvényeit, — csillagvizsgálásban t. i. miképpen kell a' műszereket állitni, felkészitni, forgatni 's a' t. még is nagyobb hasznunkra leend, mint valamelly más igen erős mathematicus ki nem jártas illyesekben. Senki se magyarázandja gorombaságra, ki igazságos, ha illy szolga forgolódik 's mesterkedik leginkább a' toronyban, mert kiki azt fogja mondani: "Természetes, annyi esztendő alatt valami csak ragadhatott rá." 'S igy velem! Ha némellyeket láttam, tapasztaltam 's eredetek 's forrásiknál szemléltem, a' mit mások nem tapasztalhattak — azért nem azt állitom, hogy nekem több érdemem van mint másoknak, — hanem hogy körülállásim sok másokéinál kedvezőbbek voltak, 's hogy azokat kötelességem szerint használni törekedvén, itt amott rám is ragadhatott valami.

Az nem tud pirulni, ki azzal dicsekedik, hogy több tudománya vagy több pénze van, mint felebarát-

jának; de szinte egyenlő, sőt még nagyobb hiba, egyet 's mást a' közönség java elől eltemetni. — Megvetést érdemel azon dus, kinek erszénye csak önkéjei elégitésére van nyitva; 's a' közjó előmozdítására mindég zárt; — úgy szánakozást vagy dorgálást érdemel az, ki sértés félelmébül vagy egyéb mellékes szempontokbul tudományit 's tapasztalásit elássa hazafiai elől.

Sok szerénységi köpönyeg alá bujik, hogy ő ezt 's amazt inkább tudósbakra, bölcsebbekre hagyja, midőn igazán azért nem avatkozik a' dologba, mert vagy nincs bátorsága, vagy tüstént önnyereségét nem látja belőle. Ki pedig a' közönségnek akar használni, legelső kötelessége: 'magárul egészen elfelejtkezni. 'S ki ezt nem cselekheti, nem is lesz soha valódi hasznos embere hazájának.

Gyermekek boldogságaért fáradozni, 's éltek tavaszában tőlök megfosztatni — ollyat imádni, ki gyülöl — hivnek tartott baráttul megcsalatni: szívrepesztő kinok; — de türhetőbbek, mint minden hazánkfiaitul kárhoztatni, elhagyatni; 's még illy áldozatra is késznek kell lenni az igazán lelkes hazafinak. Curtiust szoktuk említeni, mint a' honszeretet legfényesb képzeltét; 's mi nagy volt tette? Tán gyülöletes életét legszebb halhatatlanságért egy ugrással elcserélni, mi nagy mesterség ez? Hány volna köztünk Magyarok közt, kik ha olly téjjel nevekedtünk volna mint Curtius, 's olly meggyőződéssel birnánk mint ő, 'hogy halálunk használ', inkább ma ülnénk a' bátor szürke derekára mint holnap; — de nálunk több 's nemesb hazafiság kell ...... hol sokszor tanú helyett zordon magány, dicséret 's taps helyett fanyar visszavonulás, elhidegülés, 's egy részrül tán gyülölet, másikrul veszély! Mi nehéz félórára valamiért felhevülni? de esztendőkig türni lelki sérelmet: ehez kell, a' szó legsulyosb értelmében — 'férfiu. —

Csak ezek szerint is látja az Olvasó: hogy igen is jól tudom, miben fáradozom 's mit várhatok. Előre el

vagyok készülve a' rossz hazafi nevezetre; mert átaljában mindent nem dicsértem 's mindent felhőkig nem emeltem. Sok tán azt fogja mondani: "Ocsmányolja hazáját."

Két gazda közül ki cselekszik józanabbul: az e, ki magára 's másokra fogja, hogy egész határja legjobb buzaföld, 's igy vakságában földei legnagyobb részét javitás nélkül hagyja; vagy az ki magában igy szól: 'Része birtokomnak jó karban áll, részét viz birja, becstelen fák vagy bozót fedi, része pedig sovány, homokos föld, 's igy árkokat kell vonnom, irtanom, ültetnem 's a' t. Mellyik jobb gazda e' kettő közűl: az e, ki még hosszúszőrü juhaival is megelégszik 's azt gondolja minden bizonnyal, hogy már a' szorgalom Zenithén áll; vagy az, ki kételkedik 's lassankint durva 's olcsó gyapju helyett selymest 's drágát iparkodik nyirni; — igy mellyik józanabb patriota, az e ki azt mondja: 'Be szép azon sok mocsár melly hazánkban van, milly jók 's kellemesek az utak, milly rendesen forog minden, milly élet 's elevenség van a' földmüvelés 's kereskedésben, mennyi pénzünk van, mi nagy hire Magyarországnak kün 's a' t. 's igy minden javitás ellen vak hévvel kél ki; — vagy az, ki azon törekedik, hogy mocsár kaszálóvá, süllyeteg sárárkolat kemény uttá, rendetlenség renddé váljon, — hogy vér-akadozási helyett a' haza szive uj erőre kapjon, 's a' legtávulabb erekbe uj életet lövelgessen, 's a' külföld, mellynek nagy része létünket még nem is gyanitja, ha nagy fényét nem is, legalább értékét 's belbecsét ismérje el hazánknak. — Az első cselekvőmód j ó h a z a f i s á g meg nem csalható jele, és szeretetünket méltán gerjeszti, de haszna semmi, kára pedig sokszor számtalan; másik cselekvőmód pedig 'j ó z a n h a z a f i s á g 's ez hasznot hajt e nem e? Nézzük régibb nemzetek évrajzit, ha öneszünk nyilván nem teszi előnkbe, hogy a' k i n e m l á t, soha sem használhat de árthat; 's csak az hajthat hasznot a' k i l á t. Vegyük rendre franczia,

holland, német, angol 's t. nevezetes általunk ismert hazafiak életét, 's azt fogjuk találni: hogy nem a' vak használ honjának, hanem a' szemes, nem a' mindent dicsérő, hanem az igazmondó.

"Nevetségessé teszi hazáját" — ezt is fogja nehány pengetni — mert némelly rajzimban tulajdon rutalmokra fognak ismerni. Ezek ne gondolják: hogy ők teszik 's alkotják a' hazát 's ne tolják azt, a' mi egyedül 's egyenesen őket illeti, a' hazára. Hogy a' londoni vagy párizsi cloakok jó szagát nem dicsérem, nem becsmérlem azért egynek tisztaságát, másnak kellemeit; 's hogy némelly egyes személy rothadását említem, nem hozok én az által homályt hazámra. Egyébaránt olly nagy egy nemzet, egy magányos személy ellenben olly kicsi, hogy egyesnek nincs hatalmában amazt nevetségessé tenni. Mit árthat a' régi 's erős várnak, ha valaki vak mérgében sárt 's követ hajít ellene? Nem mozdul meg rendületlen fala, 's csak önerejét emészti az esztelen megtámadó. De árthatnak az apródok 's még a' férgek is nagy számu sokaságban — 's ezek inkább mint minden egyéb "őrlik meg erős gyökerit a' valahai kevély tölgynek". Azon egyes személy, ki nem alattomosan cselekszik, sőt minden gondolati 's szavairul igyekszik lerázni a' homályt és kétest, 's minden tetteirül félre vonni a' fátyolt 's lepleget; ki nem hát mögött rágalmaz — hanem egyenesen szembe szól, az mi kárt tehet? Ha igaz a' mit mond: nem árt, hanem használ; — ha alaptalan: elhordja a' szél 's kicsapongó elmefuttatásit elnyomja a' közértelem 's valódiság sulya. Én nem gyermekekhez szólok, kiknek lágy agyvelejekben az előítélet és sophisma könnyen gyökeret verhet, de férfiakhoz; itéljenek! — Nem mondom, hogy csalhatatlan vagyok. —

Sok azt hiszi, ki törvényalkotmányunkat ollyannak képzi mint egy harisnya, — mellynek egész léte könnyen semmivé válhat, ha csak egy szem oldatik is fel — hogy legkisebb javitástétellel is felfordul min-

den. Azt hitte hajdan az Angol, a' Holland is; de drágán fizetné most meg, ha némelly eszesek 's mélyebben gondolkodók nem kinszerítették volna, ugy szólván, okoskodásik terhe által a' sokaságot előitéleti 's balvélekedésibül kigázolni 's javitásik által szinte a' félvilág kincseit honjokba halmozni. Semmi sem áll csendesen a' világon, még a' nap systemák is mozognak, — tehát csak Magyarország álljon 's vesztegeljen mozdulatlan? Nem nevetséges törekedés é ez? Vagy azt gondoljuk: hogy a' Lajtátul Feketetóig, 's Beszkéd bérczeitül Dráváig fekvő, csak 4000 négyszeg mérföldnyi tartomány az universum közepe — melly körül milliárd világok forognak? Istenért! nyissuk fel szemeinket, vegyük hasznát eszünknek. Minekünk is mozdulnunk kell, akár akarjuk, akár nem 's nehogy hátrafelé nyomattassunk, 'lépjünk inkább előre'!

Munkám tartalmábul kiki azt fogja látni: 'hogy a' végsőségeket 's tulságokat gyülölöm 's békítés barátja vagyok, szeretném a' számos felekezetet egyesítni, 's inkább a' lehető jót akarom elérni közép uton, mint a' képzelt jót, mellyet tán csak más világon lelendünk fel, levegő utakon. Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre; nincs annyi gondom tudni 'valaha mik voltunk' de inkább átnézni, 'idővel mik lehetünk 's mik leendünk'. A' Mult elesett hatalmunkbul, a' Jövendőnek urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hijábavaló reminiscentiákkal, de birjuk inkább elszánt hazafiságunk 's hiv egyesülésünk által drága anyaföldünket szebb viradásra. Sokan azt gondolják: 'Magyarország — volt; — én azt szeretem hinni: lesz'!

T a r t a l o m :

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 11 23 07 003 4